

ЦЕНТРАЛНА НАР. БИБЛИОТЕКА
„БУРДЕ ЧРНОЈЕВИЋ“
ЦЕТИЊЕ
ЧРНА ГОРА

III 34071/8/A

*Monumenta
Montenegrina*

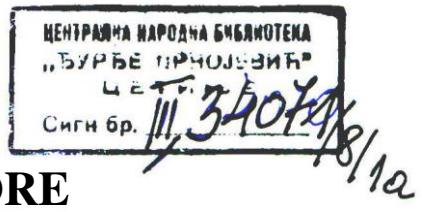
VIII

4.246/2002

$$B = \pi^9 \times \pi^7 \times \pi^3$$

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

091(497.16), 13 "

Monumenta Montenegrina
Knjiga VIII
tom 1.

Razni spisi

Priredio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Prevela
Ana Klikovac

Podgorica 2001.

ISTORIJSKI INSTITUT CRNE GORE

Monumenta Montenegrina
knjiga VIII
tom 1.

RAZNI SPISI

IZ PROŠLOSTI CRNE GORE

POSEBNA IZDANJA

Urednik
Prof. dr Branislav Kovačević

Recenzent:
Prof. dr Božidar Šekularac

L`INSTITUT HISTORIQUE DE LA MONTÉNÉGRO

Monumenta Montenegrina
volume VIII
livre 1.

Opera miscellanea

Podgorica 2001.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ИНСТИТУТ ЧЕРНОГОРИИ

Monumenta Montenegrina
том VIII
книга 1.

Opera miscellanea

Подгорица 2001.

GRČKI, LATINSKI, ĆIRILICA: SKRIPTORIJI U ZETI

"Zahvaljujući Razumu čovjek je naučio da se boji i da obožava Boga, da vidi kako se odražavaju, kao u nekom ogledalu, pojave njegove prirode, da mu se jasno predstavlja sadržaj i zakon njegovog života. Zahvaljujući Razumu ljudi su svoj pogled obratili na sebe same. Promišljanje spoljašnjih stvari dovelo ih je do promatranja sopstvenog "ja" i, dakle, počeli su da otkrivaju misterije sopstvenog stvaranja"

(Theophilacti Simocattae: "Historiae", 1-3)

Sa stvaranjem arhiepiskopija u Duklji i Skadru stvoreni su uslovi da se formiraju prvi hrišćanski skriptoriji. Da li su formirani već u četvrtom stoljeću ili ne, ostaje da se nagada. Ćinjenica da su neoplatoničarske škole u ova dva grada postojale, o čemu svjedoči djelo Nicetasa (Nikite) iz Remeziane i poslanica prevalitanskog arhiepiskopa Andrije, da su one ispovijedale i propovijedale prvu hrišćansku doktrinu, posredno navodi na pomisao da je u učenim krugovima, među oblasnim bogatašima, moralo postojati i nekoliko pisara, koji su, pored poslova vezanih za civilnu administraciju, dobijali, uz pristojnu naknadu, i narudžbine - vršili prepise kako djela helenističkih filozofa i književnika, tako i tekstova prvih "otaca crkve". Na drugoj strani, podaci su izuzetno oskudni, u najvećem broju slučajeva čak ni fragmentarni, mora da su među učenim ljudima i lokalnim profesorima u akademijama, u ova dva grada postojali i oni koji su pokušavali da se ogledaju u "visokim književnim" žanrovima, kakvi su bili ep, epiljon, himne i poslanice u stihovima, i u filozofskim tumačenjima, preradama ili vježbama za profesiju retora, nasljeda antike, prije svega Platona, Aristotela i pitagorejske škole. Sa pojavom hrišćanstva ova vrsta pismenosti, na latinskom i grčkom, počinje polako da se uklapa u vjeru koja je postala ideologija imperije. Do sada ni fragment od djela arhiepiskopâ Duklje i Prevalitane, Basusa, Evandra, Senecija, Nemeziona, nije nađen. Što se tiče dukljanskog mitropolita Pavla, koji je drugovao sa prevalitanskim arhiepiskopom Jovanom Kričaninom, teško je vjerovati da se nije bavio literaturom i da iza sebe nije ostavio barem omanji književni opus, naročito ako se zna da je svojim postupcima, poznavanjem tradicije paganskog nasljeda i učenja jeretičkih filozofskih škola, poglavito monofizitskih, u toj mjeri bio od uticaja u Istočnom carstvu da su se protiv njega oglašavale i pape. Pored ovog, i ćinjenica da su se rimske pape praktično iz decenije u deceniju, počev od Milanskog edikta, obraćale visokim sveštenicima Ilirikuma, ili samo nekim od njegovih oblasti, najviše u Dalmaciji, Epiru i Dardaniji, u čijem su sastavu bile i Duklja i Prevalitana, ukazuje da je, ako ništa drugo, vođena intenzivna prepiska sa ova dva mitropolitska sjedišta. Gotovo ništa od korpusa poslanica nije poznato, do sada otkriveno i protumačeno. I podatak da su dukljanski i prevalitanski mitropoliti učestvovali na vaseljenskim saborima ukazuje da su morali da obznanjuju svoja viđenja i tumačenja kanona, da su morali da se ogledaju, kao prvosveštena lica, u nekim od obaveznih žanrova liturgijske literature, homilijama recimo, čak i da najvišim crkvenim skupovima prilažu djela koja su trebalo da potvrde njihovu vjernost ili protivljenje zvaničnom dogmatu. Ništa od tog korpusa književnosti, obaveznog za visoke sveštenike, crkvene i civilne poglavare oblasti u prvim vjekovima hrišćanstva, nije poznato. Prepostavka da je postojala koliko-toliko razvijena književnost (ona podrazumijeva u tom dobu i filozofiju) zasniva se na ćinjenici da je Vizantija obavezivala mitropolitska sjedišta da imaju skriptorije u službi crkvene i civilne vlasti, a da je Rimska kurija, da bi podržala nekog od sveštenika, tražila od njega da bude pismen, te da može da odgovori na svaku od poslanica koje je upućivala. Taj dio prošlosti, samim tim i istorije ovog područja, potpuno je neistražen, a veliko je pitanje koliko je od djela i sačuvano kada se zna da su područja arhiepiskopija Duklje i Prevalitane, od kraja četvrtog pa sve do devetog vijeka, bila izložena napa-

RAZNI SPISI

---

dima i pustošenjima varvara, Gota, Ostrogota, Huna, Avara i, konačno, Slovena. Činjenica da je Dukljanski limes predstavljao "drugu liniju imperijalne odbrane" od Justinianovog vremena, takođe, nalaže pretpostavku da je u velikim utvrđenim gradovima, kakvi su bili Kotor, Ulcinj, Skadar, Duklja i centralna vojna postaja stajaćeg korpusa najamnika negdje uz rijeku Taru, morala da postoji mreža vojnih pisarnica, koje su vodile i administrativne i poslove vezane za trgovinu, snabdijevanje i opskrbljivanje jedinica. One su obavljale prepisku i između lokalnih i visokih vojnih komandanata u centralnom i južnom Ilirikumu, čak i sa imperijalnom kancelarijom, koja je pod neposrednom komandom cara držala elitne ekspedicione korpuze - oni su na zahtjev lokalnih komandanata bili upućivani kao podrška vojsci u Gornjoj Dalmaciji. Takođe, do sada gotovo ništa nije nadeno ni iz pisarnica "konzulskih gradova", kakva je bila Duklja u jednom periodu, niti redak o ekonomskim transakcijama vezanim za nabavku i popunu državnih magacina hrane koji su postojali na ovim prostorima. Tako, praktično sve do osmog stoljeća ne može ništa izvjesnije da se kaže o skriptorijima, pisarima, književnicima i filozofima na ovom području. Činjenica da su postojale mitropolije u Duklji i Prevalitani i, kratko vrijeme, u Risnu, samo, za sada, sugerira da je na ovim prostorima, ako ne velika i od šireg značaja, morala da postoji ne samo književnost već i pisarska djelatnost vezana za administraciju i civilnu i vojnu.

Skriptoriji u Risnu

Trougao moći, kako se nazivao prostor omeđen prvosveštenim sjedištima Rimom i Konstantinopoljem, koji su bili i prijestonice dva carstva, Istočnog i Zapadnog, i Akvilejom, koja je nakon velikih Teodosijevih pobjeda nad varvarima predstavljala simbol hrišćanske sile, u svom je središtu imao dalmatinsku obalu i prostor zaledja, Zahumlje, Travuniju, Duklju, Prevalitanu, arhiepiskopiju Drač. Bile su to teritorije sa kojih je Konstantinopolj počinjao vojne akcije prema varvarima i protiv Rima, a Rim protiv imperatora i crkava Istoka koje su mu oduzele primat u vjeri na prostorima nekadašnje jedinstvene Rimske imperije. Tokom gotovo milenijuma, nemajući moć da se vojno suprotstavi Vizantiji, Rim je gledao da svoj uticaj u Zahumlju, Travuniji, Duklji i Prevalitani utemelji na dogmatu, nudeći, preko učenih monaških redova, pomoći ne samo u hristijanizaciji već i pisarskim poslovima za civilnu upravu. Sa Justinianovom vladavinom stanje počinje da se mijenja. Zanesen snom o obnovi Rimske imperije pod jedinstvenom krunom Konstantinopolja, Justinian je naredio da latinski jezik počne da se isključuje iz civilne i crkvene upotrebe, grčki postaje zvanični jezik na prostorima Ilirikuma. Ubrzo će ovaj imperator, a kasnije i njegovi nasljednici, vidjeti da nije moguće za kratko vrijeme helenizovati područja koja su po tradiciji više upotrebljavala latinski od grčkog jezika, pa će se ustaviti pravilo "slobode pisanja". Prepiska, a po svemu sudeći i djela koja su redigovana i prepisivana na ovim područjima, obavlja se na dva jezika, latinskom i grčkom, a povremeno, kada bi se u Ilirikumu našli sirijski sveštenici, po koja poslanica i djelo bivaju pisani i na aramejskom jeziku.

Po sačuvanim dokumentima i književnim djelima uglavnom epistolarnog karaktera, po svemu sudeći antiohijski patrijarh je, uz papu Gregorija, krajem šestog stoljeća pisao pisma risanskom episkopu na aramejskom ili grčkom, pa su pozne, ili u vrijeme prispjeća, u risanskom episkopskom skriptoriju prevodena na latinski. Posredno se može zaključiti da je najvjerojatnije ipak riječ o grčkom jeziku, jer teško je vjerovati da je risanski episkop znao aramejski, izuzev ako nije bio porijeklom sa prostora Sirije (ni to ne bi trebalo isključiti). Na to ukazuje i fragmentaran podatak da je Rhizon, Rizon ili Rheison bio uveden u grčke mitropolitsko-episkopske liste i da je tim činom, na šta navode sporadični podaci u poveljama patrijarhalne konstantinopoljske kancelarije, komunicirano samo i isključivo na jeziku Istočnog rimskog carstva, sve do razdoblja kada Konstantinopolj ukida

RAZNI SPISI

---

ovu mitropoliju - arhiepiskopiju. Poznije ona se ponovo javlja samo kao episkopat - pod uticajem Rima i sa latinskim klerom koji piše na svom jeziku.

Skriptorijum u Risnu bio je vezan isključivo za episkopat i obavljao je, po svemu sudeći, poslove vezane za ličnu komunikaciju tamošnjih sveštenika sa arhiepiskopskim sjedišta u oblasti Dalmacije i njenog zaleđa i sa kancelarijama u Konstantinopolju i Rimu. Da je bila riječ o bilingvalnom skriptorijumu, grčkom i latinskom, svjedoči rukopis sa kraja jedanaestog i početka dvanaestog stoljeća, nastao u Rosama, koji se nalazi u arhivima Vatikana. Ovaj rukopis, velikog obima, nastao je koju deceniju nakon Velike šizme i predstavlja pokušaj da se kapitalna djela grčko-vizantijske liturgije i crkvene književnosti prevedu na latinski, koji treba da postane zvanični jezik ne samo na području ovog episkopata, već i čitave Gornje Dalmacije koja se onda prostirala sjeverno od Dubrovnika do Drača. Manuskript je nastao u doba kada je Vizantija počela da prepušta Rimu svoje crkve i manastire na jugu Italije, dozvoljavajući mu da prevodi na latinski sva djela koja odgovaraju njegovom shvatanju hrišćanstva i pravilu "filiovije". Kotor, do tada velika vizantijska vojna i trgovačka luka, najjače pomorsko utvrđenje na "drugojo liniji odbrane" Istočne imperije, crkveno biva odvojen od Gornje Dalmacije i Kraljevstva Dalmacije i Duklje, potpadajući pod vlast arhiepiskopije nadbiskupije u Bariju. Kotor, tako, zadržava svoje privilegije i status "slobodnog grada" dobijen u devetom vijeku od Konstantinopolja, i labavo vezan za svoju arhiepiskopsku stolicu preko mora, uspostavlja novu tradiciju: pored grčkog i latinskog, u njegovim skriptorijumima pišu se tekstovi i cirilicom, na slovenskom jeziku. Risan postaje granična episkopija, već više od stoljeća pod direktnom vlašću Rima, prema Vizantiji, a Dubrovnik polako, u ime kurije, počinje da istiskuje episkopiju Zahumlje sa tradicionalno njenih prostora u srednjoj Dalmaciji. Ona će kasnije imati svoje latinsko sjedište u Stonu, a pravoslavno na prostorima današnje Hercegovine.

Manuskript iz Rosa je prvi spis koji ukazuje na prevodilačku djelatnost na prostorima nekadašnjih arhiepiskopija Duklje i Prevalitane, na to da je u Boki kotorskoj u jedanaestom stoljeću bilo dosta učenih monaha koji su mogli da obavljaju i najteže poduhvate na prevodenju. Ovaj dragocjeni spis u katalogu vatikanskih manuskripata nalazi se pod brojem 6.074 (codex), ima 257 folija a folija 175 je dva puta paginirana. Na prvom foliju nalazi se zapis iz 14.-15. stoljeća, koji svjedoči gdje se manuskript u to vrijeme nalazio. Radi se o crkvi ili opatiji Svetе Mariјe de Rosa, u Sijeni, u italijanskoj Toskani, koja je izgrađena 1324. godine. Rukopis iz Rosa je u Italiju donijet najvjerojatnije nakon velikih sukoba tokom druge polovine trinaestog vijeka ili na samom početku četrnaestog, u vrijeme kada se Arhiepiskopija barska i dukljanska vezuje isključivo za prostore nekadašnje Duklje, težeći da suzbije sve veći uticaj Dubrovnika koji neke od njenih episkopija, kupovinom ili iznuđenim transakcijama u kancelarijama Vatikana, vezuje za sebe. Po svemu sudeći, manuskript je nedugo potom, kao poklon, nakon izgradnje i utemeljenja opatije u Sijeni, poklonjen njenom bratstvu o čemu svjedoči i zapis na prvom foliju: "Iste liber est (abbatiae?) S. Maria de Rosa prope Seu ordinis Chamaldulensis".

Na prva tri folija Manuskripta iz Rosa nalaze se ranohrišćanski spis iz četvrtog vijeka Muke po svetom Saturninu i svetom apostolu Andriji, i rasprava o prenosu moštiju svetog Nikole, čiji je kult vezan za Bari (postoje i cirilske redakcije ovog teksta). Od izuzetnog značaja je tekst na folijama 14-16, posvećen Pasiji svetog Tome, kao i tekst na folijama 27-36. koji govori o smjenjivanju pape Grigorija (Depositio S. Gregorii papae) i koji posredno ukazuje da je čitav korpus vezan za epohu odmah nakon šizme, kada je trebalo obezbijediti uticaj Rima na prostorima koji su po tradiciji pripadali Istočnom carstvu. Na foliju 55-56. nalazi se prevod teksta, nastalog na Patmosu, "Sveti Jovan pred latinskim vratima" (S. Iohannis ante Portam Latinam) i Muke svetih apostola Petra i Pavla iz Egesipove istorije (Passio bb. apost. Petri et Pauli ex historia Egesippi, quam B. Ambrosius de graeco transtulit in latinum), koji ukazuju na izbor vizantijskih tekstova koji ulaze u korpus djela latinske patristike. Od posebnog značaja je prevod djela nastalih u Antiohijskom patrijarhatu, a koja su, po svemu sudeći, bila u liturgijskoj službi u Risanskom episkopatu i mitropoliji. Riječ je o "Čudima sve-

RAZNI SPISI

---

tog Kvirika i Julite" iz pera sofiste Teteriusa (folio 87-88: *Miracula sancti Quirici et Iulittae, quae Teterius sophista eorum servus edidit, de corporis eorum a S. Amatore Antiochiae repertis*), potom Muke svetog Dionisija prvog episkopa atinskog (folio 142-154: *Passio sanctissimi Dionysii, qui a loco Areopagita*) i Muke svetih Kozme i Damjana (folio 171-174) koji je, poznije, latinska crkva isključila iz svojih sinaksara i crkvene upotrebe. Od izuzetnog značaja za istoriju ovih prostora su foliji 174 i 175, na kojima se nalazi spis o izgradnji bazilike Svetog Arhanđela Mihajla, koji se posredno vezuje za korpus izgubljenih tekstova nastalih u Kotoru u razdoblju od sedmog do kraja osmog vijeka. Od žitija i pasija posvećenih svećima slavljenim isključivo na prostorima Ilirikuma najznačajniji su foliji 212-216 sa legendom o Četiri Kralja, posvećenom četvorici vajara sa prostora, pretpostavlja se Fruške Gore, koje je ubio Dioklecijan (*Simpronianusu, Klaudiusu, Kastoriusu i Nikostratusu*), i foliji 248-257 gdje se nalazi Pasija svetog Hrizogona i Anastazije. Ovaj posljednji tekst (*Passio bb. Crisoni et Anastasiae et aliorum*) spaja sirmijumsku mučenicu Anastaziju sa akvilejskim mučenikom Hrizogonom (u direktnom prevodu "zlatno koljeno", "čovjek od zlatnog roda"), na taj način u potpunosti romanizujući, po porijeklu vizantijski, kult ovih svetaca. Moći svete Anastazije su u petom vijeku prenijete iz Sirmijuma u Konstantinopolj, u crkvu Vaskrsenja i postale su mjesto obožavanja. Rim je pokušao ovaj kult da prisvoji za sebe i u nekoliko vjekova kasnijim redakcijama njenog žitija na latinskom jeziku, ona se naziva "rimskom gospodaricom". U epohi šizme, neposredno uoči nje, vodeći bitku za uticaj nad patrijarhatom u Akvileji, Vatikan odlučuje da se konstantinopoljski i izvornik sa Ilirikuma pisan na grčkom u petom stoljeću, potpuno prerade i stvari jedinstveno žitije Anastazije i Hrizogona, episkopa koga je, u neku od episkopija na Ilirikumu, imenovala Akvileja, a koji je ubijen po naređenju prefekta Ilirikuma.

Manuskript iz Rosa koji se završava žitijem Anastazije i Hrizogona, počinje žitijem svetog Andrije, prijatelja i sljedbenika apostola Pavla u vrijeme njegove misije na Ilirikumu; kompoziciono on ukazuje da je čitav Ilirikum, sva njegova crkvena organizacija, nakon šizme podređena Rimu - prostor od Akvileje, čiji je episkop bio Hrizagon, do Konstantinopolskog, gdje su moći Anastazije je rimske i latinske. Izbor tekstova ukazuje da je vršen odabir po kanonu, prihvata se ono što nije "šizmatičko", prisvaja i posredno naznačava da će budući kanon katoličke crkve na prostorima Ilirikuma biti usaglašavan sa tekstovima koji su baština Istoka ali koji, redakcijom latinskih monaha, postaju dio crkvene službe Zapada. Značaj manuskripta iz Rosa je nesvakidašnji i ovaj se rukopis neposredno oslanja na takozvani "Kotorski ceremonijal" iz iste epohe, koji se čuva u Sankt Peterburgu, u kome su pored latinskih misa i notni zapisi. U ovom času najstariji je poznati manuskript na području nekadašnjih arhiepiskopija Duklje i Prevalitane. "Kotorski ceremonijal" sa notnim oznakinama za pjevanja liturgijskih tekstova ukazuje da je, nakon Velike šizme, latinska crkva odlučila da, koristeći "filioviju", u potpunosti grčko naslijede prilagodi svojim potrebama i na taj način pravoslavnu crkvu na prostorima Gornje Dalmacije koliko je moguće latinizuje. Episkopija Risan će koji vijek poznije potpasti pod crkvenu jurisdikciju Zagreba i njegove sveštene stolice i postaće episkopija - međaš između stalno surevnjivih i sporovima okrenutih, slobodnih, velikih i moćnih gradova, Kotora i Dubrovnika.

Kotor i njegovi skriptorijumi predstavljaju najznačajniji centar Istoka na Ilirikumu od vremena Justinianove reforme države, kada se ovaj grad nakon Halkidonskog sabora učvršćuje kao episkopsko sjedište Konstantinopolskog. Na taj način vojna i trgovačka luka, i čitava Boka kotorska, postaju oslonac vizantijske politike prema Zapadu, neka vrsta "baze" za intervencije na prostorima Italije, na kojima su sve do početka jedanaestog stoljeća bili veliki korpsi romejske vojne sile. Ipak, prvo svjedočenje o kotorskim vizantijskim skriptorijumima, isključivo vezanim za patrijarhat u Konstantinopolju, za razliku od risanskih vezanih za Antiohiju, srujeće se krajem osmog vijeka. Teodor Studit u svojim pismima govori o prepisci sa kotorskim episkopom Jovanom 787. godine, a spominje i manastir ili veliku crkvu Svetog Arhanđela Mihajla koja je u to vrijeme krasila ovaj grad. O skriptorijumu koji je postojao u ovom zdanju svjedoči i Teofan Vizantinac u svojoj "Hronici" (S. P. N.

RAZNI SPISI

Theophanis: "Chronographia", 397) govoreći da je otac "Josif, kotorski izaslanik (opunomoćenik)" učestvovao 788. godine u važnim misijama zajedno sa patrijarhom Tarasijem, vodom vojnih jedinica nepoznatog imena (domestikom skhola) i komesom Jovanom Opsacijem. Kotorski skriptorijum u crkvi ili manastiru Svetog Arhandela Mihajla morao je da ostavi iza sebe i znatniji trag, a ne samo epistole. U njoj su se, najvjerovatnije, pripremali i redigovali spisi za crkvenu upotrebu u Risanskoj mitropoliji, ali i za potrebe ostalih gradova na gornjodalmatinskoj obali, po svemu sudeći i za Dubrovnik. Kakvu vezu su uspostavljali skriptorijum i episkopija u Kotoru sa arhiepiskopijom u Duklji i njenim skriptorijumom, za sada može samo da se nagada - o tome nije nađen za sada ni fragmentiran podatak.

Sudeći po korpusu spisa - prepiske i dokumenata - iz arhiva konstantinopoljskog patrijarha Nikifora Prvog (806-815), u ovom kotorskom manastiru - crkvi boravio je i sam Teodor Studit (dokument broj 375). On je, po svoj prilici, u manastiru Svetog Arhandela Mihaila boravio čekajući da bude izabran za igumana, jer se u dokumentu navodi da patrijarh traži da se Studit vrati "u manastir u Dalmaciju", da bi tamo sačekao imenovanje u neki od manastira nedaleko od Konstantinopolja. O tome naznaku daje i sam Studit u svom djelu "Veliki katehezis" (str. 631-632). Iz iste je, 806. godine, i poslanica monaha Hilariona koji se žalio konstantinopoljskom patrijarhu, objašnjavajući mu zašto je napustio svoj kotorski manastir - nije želio da prihvati da bude izabran za igumana, mada je po svoj prilici pravi razlog bio sukob sa ikonoklastima. Posredno, ovi dokumenti i svjedočenja, otvaraju i pitanje odnosa dva monaha sa pregovaračem Vizantije sa Bugarima i "kotorskim opunomoćenikom", ocem Josifom, koga navodi Teofan Vizantinac, koji je, po svoj prilici, 815. godine stao na stranu Lava Petog kada su obnovljeni ikonoklastički sporovi. To je vrijeme velikih sukoba Teodora Studita sa novim patrijarhom. Uloga Kotora i njegovih grčkih skriptorijuma u ikonoklastičkim sporovima nije poznata, jer do sada nije registrovan nijedan od dokumenata koji bi isključivo govorio o odnosu kotorskih manastirskeh zajednica prema pitanjima "svetih slika". Treba pretpostaviti da je u kotorskim skriptorijumima, u to vrijeme, nastala neka od redakcija ikonoklastičkih spisa, poput djela Svetog Epifanija Kiparskog (iz Salamine na Kipru), jer će se upravo izvodi iz njegovog opusa naći u četiri vijeka poznijem, cirilskom manuskrigu, pisanom na Illovici za zetskog episkopa Neofita, u vrijeme kada se grčko-vizantijski skriptorijumi u ovom gradu polako gase - i to u manastiru koji nosi ime Svetog Arhandela Mihajla.

Tokom priprema ove edicije registrovan je i korpus vizantijskih spisa, među njima i jedan roman, vezan za kult svetog Tripuna, zaštitnika Kotora. Dobar dio ovih spisa, nastalih u periodu od desetog do dvanaestog vijeka, sa latinskom redakcijom, zbirnom, iz osamnaestog stoljeća, koju su blagoslovili tadašnji episkopi Kotora, zbog kratkog vremena pripreme i niza objektivnih okolnosti nije mogao da bude uvršten u ovu ediciju, pa je tako predstava o moći i snazi skriptorijuma na području Dalmacije i Duklje, vizantijskih, unaprijed ograničila poduhvat samo na naznake - svjedočanstva.

Da li su vizantijski kotorski skriptorijumi pisali i poslanice iz 1084. godine konstantinopoljskom patrijarhu, nakon kojih je iste godine uslijedio i zvaničan odgovor, upućen "episkopima zajednice (unije) Zete", kako prevoditi ljude na tom području u hrišćanstvo, za sada nije poznato.¹ Arhiv patrijarha Nikole Trećeg Gramatika (1084-1111) nije dovoljno proučen, a u njemu se pod brojem 972. nalazi ova epistola, pa valja pretpostaviti da bi dio poslanica te vrste morao da bude i u još neproučenim patrijarhalnim "depozitima" sa teritorije današnjih Crne Gore, Albanije i Makedonije. Posljednji veliki dokument, koji je pripadao pravu imperijalnih kancelarija Vizantije, vezan za Kotor i

¹ Patrijarhalna poslanica iz 1084. godine naslovljena "Kanonski odgovori episkopima zajednice (unije) Zete" sadrži niz propisa za ispunjavanje pravoslavlja. Tu su pravila o krštenju male djece, koja nalažu da se obred obavlja u uzrastu "od tri godine ili malo manjem", potom se vjernicima preporučuje da "ne jedu jaja i sir Svetom subotom", crkva ne smije da prima ponude onih koji su izopšteni iz zajednice, da ne smiju da se blagosiljavaju vjenčanja "ukoliko djevojka ima manje od trinaest godina a momak četrnaest punih", o ženama koje su se porodile u vrijeme Svetе nedelje, o pravilima ispunjavanja sveštenika čija je žena "nevjerna ili se on od nje zbog toga odvojio", itd.

RAZNI SPISI

---

njegove grčke skriptorijume, jeste prostagma Konstantina Kotoranina iz 1161. godine, iz epohe patrijarha Luke Hrizoberga (1157-1169/70). Prostagma se nalazi u arhivu - kodeksu "Sinodalnih akata o crkvenim dobrima", u korpusu spisa koji nijesu još detaljno popisani i prevedeni na savremeni grčki jezik. Nekoliko stručnjaka je u kratkim izvodima ili naznakama dalo djelove ove prostagme; vidi se da se radi o dokumentu koji svjedoči o podjeli dobara između crkava, da li samo na području Kotora ili čitave Zete, da li između katoličke i pravoslavne crkve, da li dobara koje je Kotor imao u Maloj Aziji, za sada nema odgovora. Riječ je o dobrima crkve, među njima i kotorske, koja se nalaze u Makedoniji, Trakiji, provinciji Volero, Strimonu i Solunu, a prostagmu su, pored Konstantina Kotoranina, potpisala i četiri lica iz mitropolije u Herakleji - Vasilije Abasgos, Nikifor Drosos, Mihajlo Elafrides i Jovan Drosos. Prostagma se odnosi na ugovor (Nikifor Drosos je prvi notar) o zakupu, na dva puta po 27 godina, četiri hiljade čokota vinove loze - patrijarh traži od mitropolita da ovaj ugovor proglaši nepunovažnim i suprotnim kanonu. Posredno, ovaj dokument svjedoči da su veze Kotora sa patrijarhatom u Konstantinopolju veoma bliske, kao i tri i po vijeka ranije u vrijeme Teodora Studita, da kotorska pravoslavna episkopija ima svoja imanja i interesu na velikom području ne samo Ilirikuma, da zbog zaštite svojih interesa zna da se suprotstavi volji patrijarhalne kancelarije. Da li je i koliko ovaj dokument u vezi sa podjelom vlasti između katoličke i pravoslavne crkve na području Kotorske episkopije, na koji su način dijeljena crkvena dobra u vrijeme pred pad Vizantije u ruke Latina, ostaje da se nagrada. Činjenica je samo da je to vrijeme kada se na području Kotora javljaju prvi cirilski skriptorijumi - nestaju li vizantijski ili ne, i kada, pouzdanog svjedočenja za sada nema.

Grčki su iluminatori iz Kotora, po svemu sudeći, radili na ukrašavanju Jevandelja humskog komesa Miroslava (nakon što ga je Rim anatemom ekskomunicirao iz crkve), koje je po indiktima i kompoziciji vezano za jevandela pisana na teritoriji pod vlašću patrijarhata u Antiohiji. To, posredno, ukazuje da veze ovog dalekog patrijarhata sa nekadašnjom njegovom episkopijom Risan, u tom času već pod jurisdikcijom katoličke crkve, nijesu prekinute - Antiohija, Aleksandrija i Konstantinopolj nastavljaju da održavaju svoje enklave na prostorima Kraljevstva Dalmacije i Duklje, u vrijeme kada patrijarhat u Akvileji više nema moć i kada je samo nazivom u okrilju pravoslavlja. Po svemu sudeći i Jevandelje pisano za Vukana, kralja Dalmacije i Duklje, koje se čuva u Sankt Peterburgu, takođe pisano cirilicom, pod uticajem je skriptorskih vizantijskih škola iz Kotora. Djelimične sporove oko ovog jevandela izaziva glosa na poslednjem foliju, koja nosi zapis jednog od pet pisara - tvoraca ovog djela, u kojoj se, između ostalog, kaže: "Za velikog župana u Peki i gradu Rasu". Vukanovo ime je "ispisano na jednom dijelu koji je prethodno bio istrven", pa sa rezervom treba prihvati kojim je povodom i kome je bio namijenjen ovaj iluminirani zbornik. Proučavaoci ovog djela slažu se, međutim, u ocjeni da rukopis sadrži "glagoljsku varijantu" u slovima, i saglasni su da minijature sliče "nekim grčkim rukopisima nastalim u južnoj Italiji". Vukanovo jevandelje postavlja pitanje glagoljskih rukopisa - da li su oni stvarani u nekom kotorskem manastirskom skriptoriju i u kom razdoblju? Valja prepostaviti da su prvi slovenski skriptoriji, pri nekom od grčkih manastira u Kotoru ili Boki, postojali već krajem desetog i početkom jedanaestog stoljeća, naročito u vrijeme vlade Vladimira i Kosare. To posredno nagovještavaju više nego šturi podaci da su pisari iz Bugarske u tom dobu prebivali na prostorima Gornje Dalmacije i da su, po svoj prilici, ostavili jednu, vjerovatno nedovršenu, hroniku o epohi kraja desetog i prve četvrtine jedanaestog stoljeća. Ova prepostavka se zasniva na evidentiranju jednog rijetkog rukopisnog glagoljskog zbornika o kome još ne postoje precizniji podaci, osim da se radi o hronikama o Vladimиру i Kosari, njihovom vremenu i nasljednicima.

Prvi pravi veliki cirilski zbornik iz kotorskih skriptorija, ovog puta prevlačkog, gdje je bilo sjedište novoutemeljene Zetske episkopije, stvara se u manastiru Svetog Arhanđela Mihajla, a piše u drugoj polovini trinaestog vijeka, nedugo iza sloma Latinskog carstva na Bosforu. "Ilovička krmčija", djelo pisara Bogdana, kanonski zbornik tekstova, počinje molitvama koje se preporučuju ljudima koji prihvataju hrišćanstvo, a nakon toga, u početku prvog dijela spisa, slijedi niz redigovanih kanonskih odluka regionalno-oblasnih sabora iz epohe postojanja arhiepiskopija Duklje i Prevalitane.

RAZNI SPISI

Među njima su najznačajnije odluke Sabora u Laodikeji Frigijskoj, centralne mitropolije pod okriljem Antiohije i Konstantinopolja, kojoj je tokom nekoliko vjekova, od četvrtog do početka šestog, potpuno bila podređena mitropolija Duklja. Kako pisar Bogdan, po njegovom zapisu, djelo piše isključivo za episkopa zetskog, ne navodeći ni u naznakama da ova episkopija pripada arhiepiskopiji Srbije koju je utemeljio Sveti Sava, to je više nego očito da se ovaj manuskript, od nesvakidašnjeg značaja za istoriju, namjenski stvarao za potrebe episkopata koji hoće i želi da baštini tradiciju jedne od najstarijih mitropolija u Evropi - Dukljansko-prevalitanske. Na drugoj strani, oskudna iluminiranost rukopisa, jake primjese ruskog slovenskog izraza, pokazuju da se radi o pisaru - Slovenu koji je pripadao vizantijskim "ofitima" - to, posredno ali jasno, svjedoči o tradiciji kotorskih vizantijskih skriptorija sa kraja osmog i početka devetog vijeka, epohe Teodora Studita, kotorskog episkopa Jovana, opunomoćenika - oca Josifa i monaha Hilariona.

Po svemu sudeći, od strane kotorskih skriptora, vjerovatno Grka koji su u to vrijeme bili članovi esnafa - slikara u ovom gradu, iluminirano je takozvano Jevandelje Dabiživa, nastalo oko polovine četrnaestog stoljeća. Ovo jevandelje, koje se čuva u arhivu Hrvatske akademije nauka i umjetnosti, koje iluminacijom nastavlja tradiciju poznatu u rukopisima ovog tipa, nastalim vjekovima ranije u Trevu, otvara problem vizantijskog prototipa ovih rukopisa - ruka Božja, koja se pojavljuje sa nebesa da bi blagoslovila apostola, po svemu sudeći uticaj je kotorskih vizantijskih ikonografa.² Zajedničko vizantijskim školama ikonografije u južnoj Italiji i Boki bilo je prenošenje iskustava iluminatora koji su radili u konstantinopoljskim patrijarhalnim skriptorijima, iskušenicima koji su učili zanat u njihovim radionicama, slovenskim monasima, kao što je u ovom slučaju "dijak Dabiživ".

Od časa kada Kotor kao grad potpada pod crkvenu jurisdikciju arhiepiskopije (nadbiskupije) u Bariju, vizantijski skriptoriji i njihov uticaj počinju da zamiru. Kotorska episkopija je rimska, papa imenuje prvosveštenike i ako grad zadržava status slobodne luke. Notarski spisi ukazuju da se gradská zajednica brzo prilagodavala novom svijetu, jer su dokumenti pisani na latinskom jeziku, a nastaju i prvi zbornici u skriptorijima u kojima rade uglavnom benediktinci i dominikanci. Latinski skriptoriji u ovom gradu, sudeći po manuskriptu iz Rosa, bave se uglavnom prevodenjem grčkih tekstova koji su u skladu sa propisima kurije i njenim viđenjem vjere. Neki od kotorskih episkopa bave se i stvaralaštvom, ali je od njihovih djela, izuzev poslanica koje upućuju, veoma malo sačuvano. Kotor postaje grad ni latinski ni grčki, utočište jeresi i jeretičkih crkava koje stvaraju svoje pisane spomenike kao, recimo, flagelanti ili Bratovština Svetog Krsta, dok sam grad dobija svoj Statut koji pišu latinski monasi. Vezivanje za prostore Italije i Rim ubrzano je stvaranjem Latinskog carstva na Bosforu, a postaje sve jače nakon njegovog pada, jer se Vizantija raspada, a Kraljevstvo Dalmacije i Duklje postoji samo simbolički, kroz titulu, jer svu civilnu vlast praktično drži država Nemanjića. Latinski skriptoriji, valja pretpostaviti, iako nema još pravog traga o njihovom stvaralaštvu izuzev grubih naznaka, po svemu sudeći, uz čirilske i grčke iluminatore i zografe, najviše prevode djela koja se stvaraju na prostorima Italije. Sa kraja četrnaestog stoljeća i iz 1450. je jedan zbornik prevoda, pravljen po nalogu kotorskih trgovaca i zajednice građana, u Mlecima, koji se čuva u vatikanskim arhivima pod rednim brojem 430. Rukopis je pripadao švedskoj kraljici Kristini, a pisan je za Jovana de Luksiju, kotorskog kancelara ("Explicit liber... scriptus per me Iohannem de Luxia cancelarium communis Catari et completus die Iouis secundo mensis aprilis millesimo quadrangentessimo quinquagesimo ad laudem et gloriam Dei omnipotentis"). Rukopis je od izuzetnog značaja za istoriju, jer je jedan od malobrojnih u svijetu u kome se, u vrijeme kada se piše niz antisemitskih spisa protiv Jevreja (jedan od njih je pisao i neki od kotorskih episkopa), u uvodu drugog dijela nalazi prevod, tada kanonski zabranjenog teksta, rabina Samuela Marohianusa "De aduentu Messiae" - prevod je na latinski izvršio Alfonso Bonihominis. Inače, u ovom zborniku prevoda nalaze se fragmenti Staci-

² "Ruka Božja" se javlja i na čuvenoj "Čaši iz Duklje", koja se čuva u Ermitažu. Ona je simbol "apostolske zaštite" - po svoj prilici apostola Pavla ili Marka.

RAZNI SPISI

---

jeve "Tebaide", "Opis Svetе zemље" Burharda sa Gore Sionske, brevilo kvije i sentence Žerara od Prata, "Formule časnog života" Bernara od Klervoia, "O polu (šest krila) kerubina", alegorija Alana sa Ostrvlja (britanskog), "Rajsko uzašašće", latinska parafraza vizantijskog književnog žanra ljestvica iz pera Gvida Kartuzijanca i "Solacium ludi scaccorum" Jakova od Kesulisa. Kompozicija i sastav ovog kodeksa ukazuju da je riječ o spisima koji su, sa par izuzetaka, nekanonski ili od zvanične Rimske crkve osuđeni kao jeretički. Posredno, ovaj rukopis ukazuje na jak vizantijsko-grčki uticaj, jer je u to vrijeme veliki broj učenih Vizantinaca, bježeći pred islamskom invazijom, prelazio na teritoriju Ilirikuma i Italije. U Kraljevstvu i Carstvu Srbije oni su nalazili utočište u manastirima, sklonim jeretičkom isповijedanju vjere, a na prostorima Italije i Evrope utočište su im pružali renesansom zadane bogate mecene, koje su od Grka tražile da ih poučavaju umjetnosti stihotvorenja ili dijalektike.

Da je Kotor, iako u tom vremenu uveliko neslobodan grad, taj je status izgubio u trinaestom stoljeću, kada kruna vladara Dalmacije i Duklje postoji samo kao simbol potomaka Vukana Nemanjića, preko svojih trgovaca i moreplovaca moćan i od prestiža, svjedoči i aktivnost njegovih episkopa. Posljednji u nizu Antonije de Bitonto, rodom iz Pulje, Kotor, nekada vizantijski grad, početkom petnaestog stoljeća u potpunosti vezuje za Veneciju. Latinski skriptoriji u Kotoru, u drugoj polovini petnaestog stoljeća, kada počne da se ostvaruje naum kuriye da se kontroliše prostor Dalmacije i Bosne, te se tako posljednji ostaci jeretičke Crkve slovenske u Bosni stavlju pod kontrolu Rima, odigraće izuzetnu ulogu. Preko njih će ići prepiska sa dvorovima posljednjih vladara Bosne, sa velikim franjevačkim i dominikanskim zajednicama i episkopskim i arhiepiskopskim sjedištima u Dalmaciji, sa kurijom. Kotorski skriptoriji pozivaće na hrišćansko jedinstvo, tražeći borbu protiv Turaka i, prečutno, podržavaće katoličke misionare koji će u dalmatinskom zaleđu pokrštavati patarene, pavlikjane i bogumile, prevodeći ih u katoličanstvo.

Pitanje skriptorija u Budvi ostaje otvoreno - oni su, po svemu sudeći, bili izuzetno skromni, pošto jedino svjedočenje predstavljaju rijetke episkopske poslanice i jedno od latinskih žitija Svetog Save, nastalih nakon četrnaestog stoljeća, a posvećeno jednom od prvih svetaca u pravoslavnom hrišćanstvu, monahu i isposniku iz Palestine. Potrebe episkopije u Budvi zadovoljavale su najvjerotvornije kotorske skriptorije. Budvanski episkopat nikada nije bio, osim poveljama o imenovanju, čvrsto vezan za Rim, čak su njegovi episkopi rijetko boravili u ovom gradu. Kratko vrijeme, pokušavajući da učvrsti svoj uticaj, kurija je episkopat u Budvi stavila pod jurisdikciju Zagreba, ali taj se pokušaj završio neuspjehom. Sa utemeljenjem, obnovom Zetske mitropolije na Prevlacu, Budva će ostati dosljedno slovenski grad, ne dopuštajući Rimu da, čak ni preko Barske arhiepiskopije, svoj uticaj proširi i na ove prostore.

Skriptoriji Barske arhiepiskopije

O vizantijskim rukopisima nastalim na području Barske arhiepiskopije, koja se prvi put u tom rangu pominje oko 900. godine (po posrednim podacima 877. godine), za vlade cara Lava Mudrog, nema za sada ni traga. Teško je vjerovati, s obzirom na značaj koji je Bar imao kao strateška luka, da u njemu kao mitropolitskom sjedištu nije bio organizovan skriptorij, koji je trebalo da nadopunjava kotorski i održava tjesnu vezu sa tada vizantijskom južnom Italijom i mitropolijom u Kalabriji, koja je bila bastion protiv namjere Rima da čitavu Italiju stavi pod kontrolu. Može da se pretpostavi da je jedan dio spisa vezan za kult svetog Nikole, čije se mošti čuvaju u Bariju, bio pisan ili redigovan na području Barske vizantijske mitropolije; na osnovu njih kasnije su stvorene cirilске redakcije i ovaj svetac je uveden u sve slovenske sinaksare. Korpus spisa vezan za vizantijsku mitropoliju u Baru u ovom času je nedostupan - nijesu poznata imena barskih arhiepiskopa Vizantinaca, ni vladara iz epohe kraljeva Travunije i Dalmacije (poznije i Duklje kada se ona odvojila i počela da se naziva Gornja Dalmacija), kao ni djela iz pera regionalnih mitropolitskih hroničara za koja treba

RAZNI SPISI

---

prepostaviti da pružaju, barem posredna, svjedočanstva o prvim južnoslovenskim vladarskim dinastijama i o vremenu vladavine Vladimira i Kosare. U ovom času, o značaju Barske mitropolije govore samo patrijarhalne i imperijalne liste, u kojima se ova crkva, zajedno sa Dukljom i Prevalitanom, takođe mitropolijama, smatra osloncem Konstantinopolja prema latinizaciji i namjerama Rima da sva značajnija crkvena sjedišta na gornjodalmatinskom području stavi pod svoju kontrolu, kako bi na taj način prekinuo veze i komunikaciju Istočne imperije sa njenim posjedima na jugu Italije.

Pošto je Barska mitropolija veza slovenskih kraljevstava Srbije, Travunije i Zahumlja, kao i Kraljevstva Dalmacije i Slovena sa vizantijskim prostorima na jugu Italije, valja prepostaviti da je na prostorima, u trouglu Duklja-Skadar-Bar, postojao početkom jedanaestog vijeka i neki od skriptora koji je glagoljicom pokušavao da rediguje neke od grčkih tekstova, po svemu sudeći vezane za kult svetog Nikole, o čemu postoje neke posredne naznake, ali nijedan od do sada istraživanih registara ne pruža direktno svjedočenje. Teško je vjerovati da je moćno Kraljevstvo Dalmacije, koje je u Vladimirovo vrijeme imalo tri arhiepiskopije, bilo bez skriptorija, ako ne crkvenog ono civilnog - koji je održavao vezu bazileusa i duksa Dalmacije sa Konstantinopoljem i najvišim komandantima vizantijske vojske. Neistraženost arhiva u velikim centrima, koji između ostalog baštine i slovensku kulturu, predstavlja dodatnu otežavajuću okolnost - spisi su obično popisani samo po naslovu na prvom foliju, nema regista sadržaja ni eventualnih glosa, pa valja prepostaviti da se, barem u nekom od njih, krije, ako ništa drugo, fragment koji potiče iz glagoljskih ili ranih cirilskih vremena Barske arhiepiskopije.

Tokom jedanaestog i dvanaestog stoljeća u Baru se stvara arhiepiskopat, koji baštini kanonsko pravo Duklje, kome je sufragan - crkva podložnica - arhiepiskopija u Skadru, koja je naslijedila nekadašnju Prevalitanu. Dokumenti iz te epohe ukazuju da je u Baru već postojao latinski skriptorij, po svoj prilici benediktinski, jer naimenovanjem barskog arhiepiskopa Petra, primasa Srbije, za prvosveštenika dubrovačkog, počinje intenzivna prepiska kurije sa katoličkim episkopatima i arhiepiskopima na dalmatinskoj obali. O postojanju moćnog skriptorija u Baru, po svemu sudeći naslijedenog od epohe velikog Kraljevstva Slovena, koji je obavljao poslove vezane za dvor Kraljevstva Dalmacije i Duklje, svjedoči prepiska rimskog prvosveštenog dvora sa Vukanom, Nemanjom, arhiepiskopima i episkopima Barske arhiepiskopije. Kako su ta dva vijeka period dva interregnuma u crkvenoj vlasti u Barskoj arhiepiskopiji, kada se po svoj prilici polako istiskuju grčki monasi i sveštenstvo, zatvaraju njihove pisarnice, latinski monaški redovi, najviše benediktinci, polako počinju da preuzimaju skriptorske poslove, kako u civilnoj administraciji tako u zvaničnom komuniciranju crkve i vlasti. Sa Vukanovom vladavinom, na prostorima njegove države utemeljuje se način organizovanja skriptorija uveliko poznat tamo gdje je katolička crkva jedini gospodar.

Skriptoriji se dijele na civilne, vezane za dvor, i crkvene, vezane za manastire i saborna-katedralna zdanja. Dvorski skriptoriji imaju zadatak da pišu povelje i dokumente, koje svojim insigniacijama ovjeravaju vladari ili članovi njihove porodice. Pisari su monasi koji dolaze naispomoć iz barskog arhiepiskopskog dvora i vraćaju se po obavljenom poslu u crkvu, a tek sa Vukanovom vladavinom tu funkciju počinju da obavljaju takozvani "postriženici". "Postriženici" su monasi koji tek treba da stupe u manastir i prihvate njegova pravila, u principu učeni ljudi, čiji je bio zadatak, u prvo vrijeme, da pišu dokumenta i povelje, a potom da po nalogu vladara pripremaju svodnike i izvore molitvi za dvorskiju upotrebu i da prevode djela literature i filozofije, koja će služiti za pouku i čitanje članovima vladarske porodice. Paralelno sa ovim latinskim dvorskim skriptorima, koji su obavljali i čin svakodnevne isповijesti u dvorskoj kapeli, sudeći po Vukanovom jevanđelju, na njegovom se dvoru formira i čirilski skriptorij po istom obrascu. U to vrijeme članovi porodice mogu da biraju po kom obredu će vršiti intimni hrišćanski ceremonijal, latinskom ili grčko-čirilskom, jer je dvovjerje, hrišćansko, ozvaničeno od strane i arhiepiskopa barskog i vladara. Latinski skriptori "postriženici", ipak, imaju daleko više obaveza od čirilskih, koji preuzimaju poslove koje su do tog časa imali vizantijski pisari; latinski skriptori održavaju kontakte sa rimskim prvosveštenikom, njegovom kancelari-

RAZNI SPISI

---

jom, sa episkopatima-podložnicama Baru u ime vladara, sa državnom organizacijom južnih Slovena na prostorima Ilirikuma, uz put obavljajući i najvažniji zadatak, iako obimom najmanji, komunikacije dvora sa vladarskim i znatnim vlasteoskim kućama na Zapadu.

Vizantijski skriptori, koji praktično nestaju iz dvorskih pisarnica sa epohom Vukanove vladavine, po svemu sudeći ostaju u Baru i na prostorima njegovog arhiepiskopata, ali sada obavljaju notarske poslove, u administrativnim kancelarijama vizantijske imperijalne uprave. Kraljevi Dalmacije i Duklje su i dalje pod jurisdikcijom Konstantinopolja i njegovog dvora, njegovi zakleti vazali. Notarski posao, tek je ostao po koji fragment tih spisa, najviše obavljaju monasi ili sveštenici Grci, izbjegli iz Konstantinopolja i istočnih patrijarhata zbog vjerskih sukoba ili prijetnje islama, koji, da bi našli službu u Italiji, moraju da vladaju znanjem i latinskog i grčkog jezika. U epohi Vukanove vlasti, kada kurija zajedno sa normanskim kraljevima i visokom vlastelom počinje da zatvara veći broj grčkih manastira na jugu Italije, jedan broj sveštenika i monaha nalazi utočište na prostorima Barskog i Dračkog arhiepiskopata, izgleda i u Kotoru i Dubrovniku, gdje obavlja pisarske dužnosti u kancelarijama civilne vlasti, i za potrebe Rima i za potrebe Konstantinopolja. Sa vremenom, ovi skriptori Grci počeće sve više da se bave iluminacijama rukopisnih zbornika jevanđelja, molitava i himni, izradom i pisanjem sinaksara za potrebe pravoslavnih slovenskih manastira; oni talentovani, i sa izvjesnim slikarskim znanjem, počeće da se bave freskopisom, nerijetko služeći kao posrednik između vladarskih i vlasteoskih kuća koje traže oslikavanje zadužbina, i velikih radionica vezanih za patrijarhalne dvorove na Istoku. Vizantija, na taj način, posredno, ostaje prisutna na prostorima Ilirikuma, ali praktično bez ikakvog političkog uticaja. Njeno sveštenstvo i monaštvo, nakon pada Latinskog carstva, imaće status izbjeglica i svoje će utočište tražiti ili u pravoslavnim slovenskim hramovima ili će osnivati slikarske-zografske radionice, koje će se, uz oslikavanje fresaka po narudžbini, baviti i trgovinom "svetim slikama".

Sa dolaskom franciskanaca, popularno zvanih "Mala braća", krajem prve polovine trinaestog vijeka, na prostoru Ilirikuma, počinje razmah latinskih skriptorija u još uvijek postojećem Kraljevstvu Dalmacije i Duklje, koje je autonomno u kraljevstvu Srbije. Arhiepiskop Jovan Drugi, papski izaslanik u Zlatnoj hordi, 1248. godine, po stupanju na dužnost na stolicu u Baru, piše svoje djelo "Istorija Mongola" koje se, sudeći po prepisu koji se nalazi u Lavovu, odmah prepisuje u barskim skriptorijima. To je epoha kada se Vizantija budi, nayanjujući brzi kraj Latinskog carstva, ali je njena imperija već uveliko latinizovana - franciskanski, dominikanski i benediktinski manastiri, već su otvoreni u istočnim patrijarhatima, a novi monaški redovi počinju na ostrvima i u Grčkoj, pa i na Ilirikumu, da podižu svoja zdanja i osnivaju svoje monaške kolonije. Franciskanci zaoštravaju veliki spor sa Dubrovnikom i njegovom crkvenom zajednicom, koji će praktično biti okončan u korist Barske arhiepiskopije za vlade nasljednika Jovana Drugog. Barska arhiepiskopija, na tradiciji mitropolija u Duklji i Prevalitani, zadržće ogromne prostore od Dubrovnika do Drača, čitavu teritoriju nekadašnje vizantijske provincije Gornje Dalmacije. Skriptoriji u Baru u to će vrijeme početi i prevodilačku djelatnost - povjelje i darovnice koje dolaze sa prijestonog dvora Nemanjića, pisane cirilicom, prevodiće se na latinski i ovjeravati u Barskom arhiepiskopatu, njegovim kancelarijama. Po svemu sudeći, kao i u Kotoru, dio cirilskih rukopisa koji se pišu na dvoru i u zadužbinama Nemanjića, biće iluminiran u franciskanskim skriptorijima na području Barske arhiepiskopije. Dio iluminacija radiće Grci, dio monasi-franciskanci, pa će se tako ostvariti simbioza dviju hrišćanskih civilizacija. Iako kratkovjeko, Latinsko carstvo je označilo razdoblje miješanja i spajanja dviju kultura, u fresko slikarstvu, ikonopisu i tehni iluminacije, a sa poveljom kojom je Slovenima darovano pravo latinske liturgije na slovenskom jeziku, koja je stigla sa arhiepiskopom Jovanom Drugim, tokom prve polovine trinaestog i u četrnaestom vijeku stvorice se amalgam. Latinski pisci biće prevoden i redigovani u cirilskim zbornicima, neki od svetaca iz rimskog sinaksara naći će se u slovenskim. Ruski monasi, koji su činili većinu u slovenskim manastirima na teritoriji nekadašnje vizantijske Gornje Dalmacije, prenosiće ovu kulturu u ostale slovenske zemlje. Ime Barske arhiepiskopije postaće poznato u čitavom slovenskom svijetu.

Arhiepiskop Adam putnik i titular Sultanije i Smirne

Sa polovinom četrnaestog vijeka, kada država Nemanjića doživljava svoj najveći uspon, Arhiepiskopija barska postaje njen oslonac - barski arhiepiskopi i primasi Srbije obezbeđuju veze sa Rimom, gdje se nalaze u nazužem krugu papskih savjetnika i u neprekidnoj prepisci sa članovima kolegijuma kardinala. Na tron Dukljanske i Barske crkve dolaze najpoznatiji sveštenici - episkopi zapadnog svijeta, praktično iz svih krajeva i zemalja Evrope. Na arhiepiskopsko sjedište u Baru 26. oktobra 1324. godine biva imenovan čovjek od najvećeg povjerenja kurije, francuski dominikanac Gilermus Ade (Gijom Adam), na kome će sa prekidima ostati sve do smrti u novembru-decembru 1341. godine (do prije deceniju smatralo se da je preminuo četiri godine ranije, jer mu se u dokumentima praktično gubi trag).³ Sa njim počinje epoha sjaja barskih skriptorija - one pripremaju i rediguju djela ne samo za prostore svoje arhiepiskopije, već i za velika arhiepiskopska i episkopska sjedišta u Evropi.

Tačan datum Adamovog rođenja nije poznat, ali se po dokumentima zna da je 1307. godine boravio neko vrijeme u Konstantinopolju, zapušćajući se brodom u krstarenje Levantom, zadojen mišlju i idejom o velikom krstaškom pohodu koji bi trebalo da u potpunosti slomi islamsku vojnu silu i osloboди prijestoni grad Istoka. Njegova ideja vodilja bila je obnova prostora i jedinstva nekadašnje Rimске imperije, zaštita katoličkih manastira utemeljenih krstaškim pohodima i kratkovjekim Latinskim carstvom, diljem Male i Srednje Azije i sjeverne Afrike, koje su u svojim pohodima počeli da ruše Turci i Arapi. Na drugoj strani, bio je svjestan da pored katoličkih, na već islamizovanim prostorima nekadašnje velike Vizantije, prebiva veliki broj hrišćanskih - pravoslavnih monaških kolonija, da postoje velike nestorijanske i monofizitsko-monotelitske crkve koje se polako islamizuju, jer više nema zaštite najamnika Istočnog rimskog carstva. Nosio se mišlju da od njih, zajedno sa katoličkim manastirima, stvori zid prema muslimanskom svijetu i otpočne misiju nanovog prevodenja u hrišćanstvo arapskih i tursko-mongolskih naroda. Ideja i zanos, ma koliko bili utopijski, bili su zasnovani na saznanju da se Istočna imperija raspada, da ima sve manju vlast čak i na prostorima Male Azije, da je jedina prilika da se hrišćanstvo sačuva od islamske najezde jedinstvo crkve i organizovanje velike vojne sile, koja će biti u stanju da "Svetim ratom" potpomogne otpor hrišćana. Iz Konstantinopola on putuje u gotovo sve episkopije Male Azije, boravi između 1313. i 1314. godine u Siriji i Palestini, a 1314. godine počinje svoje najveće putovanje - u Persiju, Indiju i Etiopiju. Devet mjeseci boravi u gradu Sokotri, u današnjoj Somaliji, i u Francusku se vraća 1317. godine, gdje na papskom dvoru, u Avinjonu, priprema projekat o konačnom krstaškom pohodu kojim će se islam istjerati sa prostora kako Svetе Zemlje, tako i nekadašnjih teritorija Vizantije. Smatra se da je prva verzija spisa "O načinu protjerivanja Saracena iz Svetе Zemlje" nastala u periodu između 1317. i 1318. godine, ali se proučavaoci ovog rukopisa, sačuvanog u dvije redakcije, ne slažu sa ovim podatkom koji je objelodanjen u biografiji arhiepiskopa barskog Adama, prije nešto više od decenije. Kao obrazloženje stručnjaci, koji su imali u vidu njegove spise nastale u Baru, te veze koje je održavao sa kurijom i svojim prijateljem kardinalom Gijonom od Farga (Guilhelm de Farges), navode niz činjenica iz Adamovog spisa, koje su mogle da budu iskustvo nakon perioda od 1318. do 1324. godine. Oni ističu da je spis, ukoliko je i pisan oko 1318. godine, kao poslanica vjerovatno i poslan kardinalu, svoju konačnu obradu, kakva je u ovom tomu, dobio tek u Baru, nešto prije 1328. godine ili na njenom početku. Pažljivim iščitavanjem manuskripta, kome je Adam u barskoj redakciji dao i drugi naslov, lako se može zaključiti da je spis nastao zaista u arhiepiskopskom skriptoriju i to zbog namjere arhiepiskopa da se 1329. godine vrati na Zapad. Želio je da dobije arhiepiskopsko sjedište na prostoru između Avinjona i Narbone, ali u tome nije uspio - pape su tražile da, kao čovjek od

³ Neki podaci, tačnije jedna papska poslanica ukazuju da je u tim godinama napustio Rimsku crkvu. Nije poznato kojoj je crkvi pristupio.

RAZNI SPISI

---

povjerenja, iskušan u mnogim misijama, ostane na području Ilirkuma, u Baru. Koliko su trajala njegova putovanja između Bara i Francuske i između nepoznatih ljudi i prijatelja koje je obilazio tražeći preporuku da se vrati u rodnu zemlju, ostaje da se nagada. Činjenica je da je papa u januaru 1337. godine reagovao, ukazujući da se na području Barske arhiepiskopije uočavaju velike nesloge, čak se prijeti i ratom, jer njen prvosveštenik dugo izbiva sa prostora svoje dijeceze.

Papa Jovan Dvadesetdrugi je u grad Sultaniju, u Persiji, 1318. godine, imenovao kao jednog od šest svojih zastupnika na ovim teritorijama Gijoma Adama. Ovaj Katalonac iz Francuske će 1323. godine ponijeti titulu arhiepiskopa Sultanije, kojom će se dići i u vrijeme kada bude na tronu Barske arhiepiskopije, dok bude u njoj stolovan kao primas Srbije. Praćen prijateljem iz svog reda, Rejmondom Stefanom, Gijom Adam će otići i u Jermeniju. O tome svjedoči jedno papsko pismo upućeno Adamu, a adresirano 8. juna 1318. kralju Jermenije, u kome se ne navodi ime budućeg barskog arhiepiskopa već samo njegovog pratioca. Adam postaje episkop Smirne sredinom 1318. godine, da bi se, stalno lutajući prostorima Srednjeg i Bliskog Istoka, nigdje ne uspijevajući da održi episkopska i arhiepiskopska sjedišta, vratio na Zapad 1323. godine, i to u Avinjon. Papa ga šalje, u poslanici datiranoj 31. maja ili 1. juna, u misiju u Jermeniju, obaveštavajući jermenskog kralja Lava Četvrtog i vizantijskog cara Konstantina, da njegov izaslanik dolazi da prevede u katoličku vjeru jermenske disidente, hrišćane jeretike, moleći dva vladara da mu svim silama pomognu. Godinu dana kasnije, nema dokumenata o uspješnosti ovog poduhvata, Adam biva imenovan za arhiepiskopa barskog i primasa Srbije, zadržavajući sve svoje prethodne titule: uz barsku potpisuje se kao arhiepiskop Sultanije i Smirne. Godine 1325. papa Jovan Dvadesetdrugi šalje mu svečano arhiepiskopski palijum, čime postaje najznačajniji povjerenik kurije na prostorima Balkana.

Adamov potpis i insignacije Barske arhiepiskopije nosi čitav niz njegovih velikih pjesama, od kojih je najpoznatija "Služba za 11.000 djevica" koja se čuva u depoima manuskriptata Nacionalne biblioteke u Parizu (Guillelmus Adam, archiepiscopus Antivari: "Office et messe des Onze mille vierges", 58 folija, broj rukopisa 916). Iz perioda njegovog stolovanja u Baru potiču i pjesme posvećene Svetom Tomi (Adamovo se ime navodi u buli povodom kanonizacije Tome Akvinskog za sveca), Svetom Đordju (to je bila saborna-katedralna crkva Barske arhiepiskopije), kao i Posvećenju Bogorodice (vjerovatno povodom polaganja kamena temeljca ili izgradnje hrama tog imena na području Bara). Sačuvano je i jedno njegovo kratko djelo pod nazivom "Arbor caritatis" (Drvo milosrđa) koje je poznato po inkunabuli iz Ena, broj 6.920, kojoj je pridodata. Ovaj spis počinje sljedećim tekstom:

"Ad intellectum eorum que in ista arbore continentur est sciendum in primis quod hec arbor fuit inventa per fr. Guillelmum Adam, natione Cathalanum, de ordrum fratrum praedicat. arhiep. Antibarensem, ut per picturas et scripturas... consonantia veteris et novi testamenti".

Po svoj prilici postoji još djela barskog arhiepiskopa, ali ona nijesu poznata - ili su izgubljena ili se čuvaju u arhivima dominikanskog monaškog reda, a te registre, prilikom pripreme ove edicije, nije bilo moguće pomno proučiti.

U nauci su, tokom praktično jednog vijeka, vođeni sporovi da li je jedan spis, nađen u arhivima dominikanaca, pripadao korpusu Adamovog stvaralaštva ili ne (on je preveden prije tri decenije na srpski po francuskoj redakciji spisa). Riječ je o manuskriptu sa naslovom "Directorium ad passagium faciendum" koji je sačuvan u osam redakcija. Braća iz njegovog monaškog reda su smatrala da ga je pisao arhiepiskop barski, zato što se tekst neposredno oslanja na ideje i stavove iznijete u spisu "O načinu protjerivanja Saracena iz Svetе Zemlje". Spis "Directorium ad passagium faciendum" obnavlja ideju o posljednjem velikom krstaškom pohodu za oslobođanje Svetе Zemlje i svih prostora nekadašnje Vizantije, koje su zauzeli muslimani u potpunosti ih islamizirajući, i bio je upućen 1332. godine francuskom kralju Filipu Šestom. Spis je, od strane redaktora izvora za krstaške vojne, pripisan dominikancu Brokardu (Brochardus), jer je uočeno "da nema nijedne očite naznake" da ga je pisao Adam. U posljednje vrijeme autorstvo nad ovim spisom osporava se i dominikancu

RAZNI SPISI

Brokardu i sve se više kristališe stav da je tekst pisao prijatelj i Adamov pratilec, u vrijeme zajedničkog boravka u Jermeniji 1318. godine, Rejmond Stefan.

Izdat je i korpus pisama barskog arhiepiskopa i primasa Srbije Adama, svjedočenja sa svih njegovih putovanja, ali on zahtijeva drugačiju obradu i zajedničko priređivanje sa poezijom i takozvanim "malim spisima". Tek na taj način priredena, Adamova sabrana djela pružila bi pravi uvid u život i opus ove nesvakidašnje ličnosti, svjetskog putnika i zanesenjaka, koji je priateljevao sa kardinalima, rimskim prvosveštenicima, francuskim kraljevima, Nemanjićima i lokalnom zetskom vlastelom.

Postoje indicije da je u barskim skriptorijumima, u epohi stolovanja Gijoma Adama, vršena i iluminacija nekih njegovih tekstova; to pokazuje inkunabula iz Ena, a tek dalja istraživanja mogu da ukažu na pravi značaj i mjesto umjetnika i pisara iz ovog grada. U ovom tomu nalazi se i spis jednog od učenih monaha iz Barske arhiepiskopije, čije ime nije sačuvano na poznijim redakturama njegovog manuskripta. Tekst je pisan za vrijeme vladavine arhiepiskopa barskog Jovana Četrtog, koji je stolovao od 12. juna 1363. do 17. juna 1373. godine, i koji je, kao i Adam, bio dominikanac i titуларни nosilac (arhi) episkopata u Cezareji Kapadocijskoj. Sudeći po ovom spisu, prepisu koji je krajem četrnaestog vijeka načinjen u italijanskoj pokrajini Regiji, gdje je njegovan kult Svetog Prospera, arhiepiskop barski je sa pratnjom, po svemu sudeći dominikancima iz Bara, tamo osvještao oltar manastirske crkve. Prepisivač ovog teksta, izdatog u Ugelovoju redakciji, nije uočio da je barski original rađen po indiktima Vizantije (ili lokalnim), pa je ispalio da je arhiepiskop Jovan Četvrti oltar osvještao 1388. godine. Oltar je osvještao, ako se pogledaju razlike u indiktima, po svoj prilici 1368-69. godine, pa sa velikom rezervom treba prihvati tekst Ugelovog komentara, dat uz prepis barskog izvornika. Doba koje spominje prepisivač je epoha Jovana Petog, barskog arhiepiskopa, koji je na stolicu primasa Srbije došao iz Drivasta, vladajući kao Jovan Andrija sve do 1390. godine. Jovan Četvrti i Jovan Peti, kao i Adam, nalaze se na stolici primasa Srbije u vrijeme velikih trivenja na gornjadalmatinskim prostorima i stalnih ratova bosanskih banova i kraljeva sa dinastima Nemanjića i najmoćnijom vlastelom u Srbiji i Zeti. Ukoliko bi se prihvatio stav komentatora da je arhiepiskop barski Jovan Četvrti osvještao oltar 1388. godine, to bi značilo da je na barskoj arhiepiskopskoj stolici bilo dvovlašće: da je dominikancima naređeno da se povuku sa prostora Gornje Dalmacije, i da će ubuduće, u određenom razdoblju, tron primasa Srbije zauzimati oni katolički redovi koji se nijesu ogriješili o volju slovenskih vladara i o Arhiepiskopat Srbije kojim su zajedno upravljali. Ukoliko su poštovani indikti katoličke crkve i ukoliko je ipak datum posvećenja tačan - 1388. godina - to znači da je barski arhiepiskop Jovan Četvrti vodio svoje dominikanske pisare u pratnji, sa zadatkom da zabilježe djela barskih arhiepiskopa i da ukažu da je ova stolica uvijek vezana voljom svojih prvosveštenika za Rim i prostore Italije. U tom slučaju, dominikanac - hroničar, vratio se u Bar, tamo ispisao hroniku i posvećenja.

Ipak, najvjerojatnija je pretpostavka da je kult Svetog Prospera njegovan na području Barskog arhiepiskopata, odmah nakon utemeljenja - prvi arhiepiskop barski, rukopoložen od Rima bio je Petar, a njegovi pisari u Baru bili su iz Italije i Njemačke, sudeći po potpisima na poveljama. Takođe, dobar dio franciskanskih monaha koji su dolazili na tron barskih arhiepiskopa bili su sa prostora Francuske i Italije. Od njih je najslavniji bio arhiepiskop Jovan Drugi. Tradicija Italije, Francuske i Njemačke tako se, preko skriptora iz dominikanskog i reda Male braće, našla na prostorima Zete. Novac, koji je ulagala kurija u izgradnju manastira i crkava na prostorima Barskog arhiepiskopata, dolazio je iz velikih gradova Zapadne Evrope, a sa vladom Jelene Anžujske i izgradnjom niza manastira u njeno vrijeme, počeo je u ovom gradu da se razvija poseban kult pisanja i redakcije tekstova - barski skriptoriji su radili za velike gradove Evrope, za njihove manastire, na taj način odužujući dug prema darodavcima. Samo može da se prepostavi koliko je i kakvih raznorodnih spisa nastalo u skriptorijama dominikanaca, franciskanaca i benediktinaca na prostorima Barske arhiepiskopije. Rim je, dajući svečani palijum najznamenitijim ljudima epohe, u Bar slao izabrane, ljude izuzetne kulture, poznate književnike i filozofe. Sa njima su dolazili i pisari, monasi iz njihovog

RAZNI SPISI

---

reda, sa nalogom da na prostore Barskog arhiepiskopata prenesu što više znanja o vjeri, svetim ljudima Zapada, kako bi se suzbio uticaj Vizantije, ali i čirilskih monaških škola u koje je najveći broj skriptora dolazio sa prostora Rusije, Moldavije i Bugarske.

Dominikanci, poslani da suzbiju jeresi na teritoriji Dalmacije, nakon epohe franciskanaca koja se završila negdje oko 1270. godine, na tron barskih arhiepiskopa predlagali su Rimu, a on bez pogovora prihvatao, savjetovan od Kolegijuma kardinala, najpoznatije i najumnije ljude svoga reda. Tako je u razdoblju od jedne decenije (1270-1280) na tronu barskih arhiepiskopa bio jedan od najvećih filozofa i pjesnika epohe pozognog trinaestog stoljeća, Gaspar Prisk, čija se djela, ukoliko su sačuvana, u šta treba vjerovati, nalaze u dominikanskim arhivima - dio njih je nesumnjivo pisan u Baru, za potrebe dvorova u Evropi i same kurijske. Dominikanska epoha, koja po drugi put počinje arhiepiskopom Gasparom, razdoblje je prevodenja liturgijskih i izabranih tekstova katoličkog hrišćanstva na slovenski jezik, o čemu neposredno svjedoče i papske povelje koje nalažu da se, na svaki način i svim sredstvima, bez obzira na novac, sprovodi darovnica iz 1248. godine, kojom se nalagalo da se rimska služba vrši na slovenskom jeziku. To je epoha razmaha i izuzetnog procvata skriptorija na području Barskog arhiepiskopata, čija se vlast prostirala na ogromnom prostoru od Drača na jugu do Splita i Dubrovnika na zapadu i Beograda na sjeveru. Iz tog razloga je u ovaj tom ušlo i neposredno svjedočanstvo o dominikancu, takođe barskom arhiepiskopu, Mihailu (1282-1301), koji je iza sebe ostavio opus o kome se daju naznake u literaturi iz prošlog stoljeća, ali koji nije još na pravi način registrovan - po svemu sudeći i on se nalazi u dominikanskim arhivima. Svjedočenje o Mihailu, primasu Srbije, ukazuje da su barski skriptoriji redigovali i pripremali djela o brojnim svećima za crkve na teritoriji Ugarske, Njemačke i Italije, manje Francuske, za potrebe svojih arhiepiskopa, koji su posjećivali kulna mjesta širom Evrope, darujući u tim misijama djela koja su ispisivana u njihovim skriptorijumima.

Latinski skriptoriji, koji su na području Barske arhiepiskopije osnovani za imenovanja prvog primasa Srbije, Petra, 1060. godine, tokom tri vijeka su, to je bez iole sumnje, prepisale veliki broj djela iz katoličke teologije, ali i autorskih spisa svojih arhiepiskopa, naručenijih ljudi tog vremena, i njihovih pratileaca koji su se, takođe, ogledali u svim žanrovima pisane riječi, počev od poezije do istorije. Dobar dio tih spisa još nije registrovan ili je u nepovrat nestao, pa tek dugoročna istraživanja treba da daju odgovor koliko je i šta iz barskih skriptorija ostalo. Jedan od tih izuzetno važnih spisa, pisan za vladu barskog arhiepiskopa Jovana Prvog, znači sa kraja dvanaestog i početka trinaestog vijeka, predstavlja hroniku vladanja na prostorima Kraljevstva Dalmacije i Duklje, potom Bosne i Srbije, i inkorporiran je u nekoliko tekstova - kompilacija nastalih u šesnaestom-sedamnaestom stoljeću. Taj dio glasi: "Hujus gentis auctor Stephanus, in Tuglo Bosnensi oppido genitus, cum Lubimirum filium magni animi juvenem reliquisset, is virtute quae situm Tarnovium territorium ad Drinam fluvium in Savum undas volvenstem, Uroscio filio cum dignitate nominis a principibus Bosnensibus concessa transmisit. Hic Dessam filium, Dessa tres liberos, dynastia semper ad aucta, reliquit haeredes, Miroslavum nimirum, Chressimirum et Nemaniam magnos comites appellatos. Horum postremus, egregia opera vicinis navata principibus, depressis vel loco pulsis inferioribus regulis, iis praesertim qui originem suam ad sanctissimi principis Magni Constantini posteros referebant, Nissensemque urbem cum adjacente territorio, sub Constantinopolitanorum imperatorum tutela, archontis titulo, tenuerant, magnam sibi auctoritatem inter populares comparavit (...). Hac occasione regnum amplissime dilatum Tihomilo, et Simeoni, Stephano nuncupato, filiis illud obiens reliquit, sed majori filio brevi patris fatum subennte, antiversa potestas in Simeonem recidit, qui per Bulgariae, Macedoniae, Epiri, Dalmatiaeque fues dilatato regno, Stephani nomine retento, novos titulo inde sibi comparavit: (...) magnus Serviae jupanus appellaretur. (...) Constantino Strascimiro dicto, cuius majores rex Nemania parens suus Nissensi principatu spoliarat, non solum ablatas ditiones cum principatu restituit, sed Gelizam quoque sororem ejus uxorem sibi accepit, ex qua nobilissimam filiorum triadem, ut mox dicemus, suscepit; licet ea mortua Eudociam, Alexii Imperatoris filiam,

RAZNI SPISI

---

facem familiae suaे, postea duxerit. (...) Moriens itaque tres filios pius princeps ex uxore Geliza reliquit, Vuksanum, Vencianum et Rascum. Vuksanus, Latinis Vulkanus appellatus, tamquam primogenitus, regnum Dalmatiae et Diocliae obtinuit; fratri Venciano, Stephano voce Graeca interpretato, Serviae Rasciaque principatu, cum titulo magni Jupani, fraterna aequa ac christiana caritate concessos...⁴

Latinski skriptoriji u Baru morali su, kada su kanonski krunu kraljeva Dalmacije i Duklje podržali Konstantinopolj i Rim, da stvaraju istoriju ovih prostora i dinasta koji su vladali. Ljetopis popa Dukljanića nije pisan u Baru, kako se to misli, u jednom, za sada većem, dijelu nauke, već je poznata, najvjerovalnije sa kraja četrnaestog ili početka petnaestog stoljeća, kompilacija nekoliko hronika koje su nastale u barskim i dalmatinskim, ali i grčkim skriptorskim radionicama - najstariji sloj su prevodi grčkih istoričara, najviše Prokopija i anonimnog hroničara koji je svjedočio o slovenskim vojnama na Atinu i Solun (u svijetu se pretpostavlja da je jednu od verzija te hronike priredio jedan od Vizantinaca - državnih, pisara ili vojnih hroničara, službenika duksa Dalmacije sa područja Prevalitane ili sam dukljanski arhiepiskop), povijest o Vladimиру je takođe prevod grčkih hronika, dok su poglavila o kraljevima Slovena Mihailu i Konstantinu Bodinu nastala zajedničkim radom Grka i latinskih monaha, najvjerovalnije benediktinaca, koji su već u desetom stoljeću imali svoj skriptorij u Ulcinju, koji je imao, od Vizantije dat, status "slobodnog grada", isto kao i Kotor.

Skriptori koji su u Bar došli sa arhiepiskopom Petrom, ostali su u ovom gradu, a sa stupanjem na prijesto primasa Srbije Jovana Prvog i sa kraljevanjem Vukana, mreža katoličkih manastira počinje da se širi čitavim prostorom Barskog arhiepiskopata. Dvanaesti, trinaesti i prva polovina četrnaestog stoljeća su zlatno doba barskih skriptorija - zabilježeno je čak da je Georgije Grk, kartofilaks Pulje, pisao pjesme vezane za ove prostore, ali da li su one sačuvane nije poznato. Skriptoriji su se razvijali u svim dijecezama Barskog arhiepiskopata, najviše u Skadru, a nakon potpunog sloma i napuštanja Duklje kao grada (polovinom jedanaestog stoljeća), po svemu sudeći jedan dio učenih ljudi prešao je u Svač koji upravo tada postaje veliko episkopsko sjedište. U ovom gradu, nedaleko od Ulcinja, skriptoriji su postojali najvjerovalnije od druge polovine jedanaestog vijeka, i to kako latinski tako i oni koje je štitio Antiohijski patrijarhat. Po svemu sudeći, u Svaču, kao i u ostalim episkopijama, priređivala su se djela takozvanih "malih redova" - monaških katoličkih organizacija koje nisu bile brojne i moćne kao benediktinci, dominikanci, Mala braća, ali koje su, zahvaljujući svojim utemeljiteljima, u najvećim i najbogatijim evropskim gradovima, do kulta njegovale saradnju sa njima, posvećujući im pisana djela ili redakture spisa potečlih iz manastira-osnivača.

Nakon pada Latinskog carstva i latinizacije prostora Istočnog imperijuma, mnogi bogati i moćni velikaši i trgovci, Latini, koji su stekli veliko imuće i posjede na teritoriji Vizantije, čak kao dinasti upravljajući nekim od njenih oblasti, smatrali su za obavezu i dužnost da potpomažu manastire svoje crkve. Od njih su naručivali molitvenike ili liturgijske zbornike koje su slali katoličkim manastirima i crkvama u Aziji i Africi, ili su im darovali skupocjene manuskripte tražeći da njihove prepise razasalju manastirima i crkvama svoga reda u svojoj oblasti. Rukopis, koji se našao u ovom tomu vezan je za monaški Red valumbrožana, koji je pripadao Firenci, a imao je svoj manastirski skriptorij i vjerovatno znatniju koloniju u Svaču. U hronikama ovog reda ističu se svački episkopi Benedikt i Bartolomej, koji su bili u pratinji antiohijskog patrijarha, kada je obilazio i posvećivao svetinje ovog reda - za Antiohijski patrijarhat, njegovim novcem ili novcem svačkih episkopa, onda je za dar priređen i spis o svetoj Humilitati. U tomu je prepis tog spisa, iz 1332. godine, a original, pisan u svačkom skriptoriju, nastao je oko dvije decenije ranije - između decembra 1307. i jula 1317. godine, u vrijeme kada je episkop Svača bio Benedikt. Interesantno je da se drugi episkop Svača, koga spominju hronike Reda valumbrožana, Bartolomej, ne spominje u zvaničnim kanonskim listama. Po svoj prilici radi se o titулarnom episkopu Svača, koji je bio jedan od pomoćnika antiohijskog patri-

---

⁴ Pogledati četvrti tom, dodatak "Rat za insignacije moći", tekst "Život Svetog Save".

RAZNI SPISI

---

jarha. Na taj je način posredno ukazivano da je Rimska crkva jedinstvena, jer su svi istočni patrijarhati, u to vrijeme, pod prijetnjom islama, prihvatili njenu zaštitu, uzdajući se da će povesti posljednji veliki krstaški pohod koji će slomiti islamsku silu i potisnuti je sa prostora nekadašnje Vizantije.

Ovaj spis je u tjesnoj, ali posrednoj vezi, sa skriptorijima u Ulcinju, u koje u to doba dolaze španski franciskanci. Oni su vezani za Firencu, koja tada postaje centar od uticaja na politiku kurije. Ovaj prebogati grad je, uz Veneciju, finansirao sve velike trgovačke poduhvate na Bliskom istoku, preko manastira i darova monaškim kolonijama, utičući na stvaranje klime povjerenja prema katoličkoj crkvi. U to vrijeme počinju veliki sukobi, dinastički, na balkanskim slovenskim prostorima, pa se crkve i manastiri na teritoriji Barskog arhiepiskopata sve više okreću Rimu, i velikim italijanskim gradovima, tražeći od njih zaštitu pred osiljenim feudalcima koji gledaju da što više prošire svoja lena. Nerijetko, oni se sukobljavaju sa predstavnicima zapadnih gradova, njihovim vojnicima - najamnicima, koje šalju da štite trgovačke puteve, ugrožene raspadom Istočne imperije i namjerom Nemanjića da se okrune krunom careva iz Konstantinopolja. Druga polovina četrnaestog stoljeća označava period polaganog prenošenja umjetnosti i umještosti skriptorija u Baru na episkopska sjedišta. Najvažnija među njima su Ulcinj i Svač, Lješ i Drivast, koja su pod zaštitom Firence, Venecije, španskih franciskanaca i pripadnika Katalonskog reda. Ta episkopska sjedišta, sve do dolaska islama, obavljajuće komunikaciju sa Zapadom, stvarajući djela - prepise samo u određenim povodima i po narudžbini. Čak će i poslanice, pisane u njihovim skriptorijima, sa potpisima episkopa ili njihovih zamjenika, bivati sve kraće, a papska naimenovanja i povelje takođe. Priprema se epoha velikog preuređenja balkanskog slovenskog prostora u petnaestom vijeku, u kome će kurija španskim franciskancima povjeriti misiju stvaranja zajedničkog prostora od Bosne i Dalmacije, koji bi trebalo da postane zid pred islamom. To je epoha u kojoj su Barski arhiepiskopat i njegove episkopije izgubili moć: djela koja se onda pišu, rijetka, usmjerena su protiv islama, kao da poklič "Protiv Turaka" zaokuplja sve sveštenstvo, i pravoslavno i katoličko, na ovim prostorima...

Vojislav D. Nikčević

Gijom Adam

O načinu uništenja Saracena⁵

- Priredeno po dva manuskriptia iz Univerzitetske biblioteke u Balu*
a) manuskript iz XV vijeka (početak), A. I. 28, in 4°, papir, folio 232-254
b) manuskript iz XV vijeka (sredina), A. I. 32, in-4°, papir, folio 139-162.

---

⁵ *Recueil des historiens des croisades, Documents arméniens*, vol. II, 521-555.

Gijom Adam⁶

O načinu uništenja Saracena

(Gijoma Adama, iz reda Propovjednika, docnije arhiepiskopa Sultanije, o načinu uništenja Saracena, Rajmundu Gijomu de Fargisu, kardinalu titule Sv. Marije Nove)⁷

Prečasnom u Hristu ocu i velečasnom gospodaru R. de Fargisu, đakonu kardinalu titule Sv. Marije Nove, brat Gijom Adam, iz reda braće Propovjednika, njegov sluga, ponizni i nedostoj-

⁶ Ime autora i njegova titula dugo vremena izazivali su sporove među proučavaocima njegovog djela. Hroničari iz njegovog monaškog reda (*Scriptores ordini Predicotorum*, vol. I, p. 537) smatrali su da je po rodu Francuz, dok su ostali autori, poznajući ga po zvanju arhiepiskopa barskog, smatrali da je porijeklom sa tog prostora, pa čak i rođen u Baru. "Arhiepiskop Sultanije" - riječ je o jednom od katoličkih episkopa i monaha (bilo ih je šestorica) koje je Jovan XXII poslao u Persiju da organizuju i utemelje episkopije-pratilje ili podložnice, sa vlastelinom Frankusom od Peruze (François ili Francis de Pérouse) na čelu. Frankus od Peruze je 1. maja 1318. godine u Sultaniji zaista utemeljio episkopiju i bio proglašen za prvog njenog arhiepiskopa. Persiju, u kojoj se nalazila Sultanija, tada su u vlasti držali Mongoli, tako da Gijom Adam i njegovi saputnici nastavljaju misiju koju je, gotovo vijek prije njih, počeo barski arhiepiskop Ivan Drugi. Mongoli postaju saveznici Rima, a neki od istoričara kažu da je ustanovljeno sedam episkopija u mongolskoj Persiji, ali ime sedmog od monaha-dominikanaca nije poznato. Sultanija i njene episkopije-podložnice spominju se samo u jednom spisku provincija Rimske kurije, pa se time nameće pitanje kakva je zaista bila titula arhie-piskopa barskog Adama u vrijeme njegovog boravka u mongolskoj Persiji - u posljednje vrijeme sve se više učvršćuje stav da je riječ o "titularnom episkopu". To su bile episkopije samo po zvanju, ne po rezidenciji, a u njima su ovlašćeni sveštenici, uglavnom dominikanci i franciskanci, zastupali političke interese Rima i obavljali povjerljive diplomatske misije u krajevima koje je crkva nazivala "nevjerničkim" (*in partibus infidelium*). U jednom dokumentu papske kancelarije ("Provinciale", koji se nalazi u *Archivum Vaticanum Armeniae*, tom 33, n° 6), koji je pisan u 15. vijeku, navodi se kao titularna (počev od 1320. godine) arhiepiskopija Sultanija, koja je kao sebi podložne imala tri rezidencijalne episkopije u južnoj Grčkoj: Sudu (ostrvo Sira), Elos (južno od Sparte) i Malvoaziju (Malvoisie). Pored njih Gijom Adam, kao arhiepiskop, morao je da ima još dvije sebi podložne episkopije, i one su navedene u dokumentu: u Persiji (Tabriz) i današnjem Maroku (Marakeš). Veći dio proučavalaca ovog dokumenta ističe rezervu u pogledu njegove tačnosti, ali drugi ukazuju da je, vjerovatno, pošto je riječ o titularnim episkopijama, na ovim područjima Gijom Adam, ili neki od monaha iz njegovog reda, po njegovom ovlašćenju, boravio u misijama, političkim i diplomatskim, kako bi se obezbjedili interes i zaštita francuskih kolonija i živilja na tim prostorima. Nepobitno je utvrđeno da je dominikanac Adam dobro poznavao krajeve o kojima je pisao i da je tamo boravio prije imenovanja za arhiepiskopa barskog, pa čak, vjerovatno, povremeno i u razdoblju svoje vlasti (od 26. oktobra 1324. do pred kraj novembra 1341. godine).

Kako je Gijom Adam imenovan odlukom pape Jovana XXII za arhiepiskopa Sultanije 1. juna 1323. godine, godinu dana prije zvaničnog ustoličenja za arhiepiskopa barskog i primasa Srbije, to se postavlja pitanje datovanja rukopisa "*O načinu uništenja Saracena*". Do prije nekoliko decenija priznavan podatak iz edicije "*Hrišćanski Istok*" (Le Quien: "Oriens Christianus", tom III, col. 1364) da je Adam preminuo 1329. godine, ispostavilo se da je lažan - otkriven je čitav korpus njegovih djela, a jedan od najvećih, njegove poezije, tek očekuje da bude preveden i proučen. Proučavaoci njegovog djela sve više ističu da je bio "titularni arhiepiskop Sultanije", te da je spis pisao u vrijeme kada je već znao da će ogrnuti arhiepiskopski palijum - on se dodjeljivao nakon stupanja na rezidencijalnu arhiepiskopsku stolicu, u ovom slučaju Barsku. Proučavaoci ovog rukopisa ističu da je konačnu redakciju, autorovu, dobio u Baru, jer je adresiran na Rajmunda de Fargisa, kardinalu koji je postao jedna od ključnih ličnosti rimske politike prema Vizantiji 1328. godine, u epohi kada je Andronik Treći stekao prerogative imperijalne moći. Iz svega ovoga proučavaoci spisu zaključuju da je on bez sumnje nastao 1328. godine, znači u četvrtoj godini stolovanja Gijoma Adama u Baru.

O Sultaniji, na koju se kao na svoje arhiepiskopsko zvanje poziva barski prvosveštenik, treba reći sljedeće: Mongoli su je nazvali Kungurlan (*Quongurlan*) i izgradena je u sedamdesetoj godini hidžre (oko 1301). Izradio je Argun Kan (Argoun Khan), unuk Hulagujev a završio sultan Oldjetu (Oldjaïtou) i pretvorio je u glavni grad svoje države. To je bio moćno utvrđen grad - islamski istoričari zabilježili su da su njegove zidine bile duge dvanaest hiljada koraka. Po islamskim i vizantijskim istoričarima, Sultanija nije bila grad jednovjera - u njoj su se nalazile vjerske organizacije i zajednice gotovo svih poznatih religija, a njeno stanovništvo sačinjavali su ljudi iz svih krajeva svijeta, među njima i Sloveni. U gradu nije bilo zvaničnog jezika za komunikaciju, već je svako govorio svojim, služeći se persijskim vokabularom koji je bio neophodan za održavanje međusobnog kontakta. To objašnjava zašto se arhiepiskop barski i primas Srbije, Adam, u zagлавju spisa predstavlja kardinalu. Adam navodi da pripada dominikancima, da je to bio na prostorima o kojima piše, čak i imao arhiepiskopsko zvanje. On se obraća kao upućen čovjek, učenom čovjeku a moćnom, koji može da ga razumije, da vidi njegove iskrene namjere, da je sav posvećen crkvi i da palijum i rezidencijalno sjedište (Bar) ne navodi da bi pokazao svoju poniznost, skromnost i predanost Božjoj stvari. Prva je crkva, čovjek je u njoj samo prah prolaznosti pošto je ona vječna. Na taj način Adam skreće pažnju svom sabesjedniku da će govoriti o izuzetno značajnoj stvari, pred čijom važnošću nijedna od titula nema nikakvu vrijednost.

⁷ Savremeni naslov. "*Rasprava kako se mogu protjerati Saraceni*" (*Tractatus quomodo Sarraceni sunt expugnandi*) je izvorni naslov ovog djela.

GUILLELMUS ADÆ.

DE MODO SARRACENOS EXTIRPANDI.

[Guillelmi Adæ, ordinis Prædicatorum, postea archiepiscopi Sultanensis, de modo Saracenos extirpandi, ad Raymundum Guillelmi de Fargis, cardinalem tituli Sanctæ Mariæ Novæ¹.]

Venerabili in Christo patri ac reverendissimo domino, domino R.² de Fargis, tituli Sancte Marie Nova diacono cardinali, frater G. Ade, ordinis fratrum Prædicatorum, ejus servus humilis et indignus, Jhesum Christum, et dignis actibus et prudentia ejus fidem extollere, qui solus debet extolli laude digna, honore summo, virtute perpetua, grandi potencia et fortitudine inconcussa.

¹ Titre moderne. *Tractatus quomodo Saraceni sunt expugnandi.* B. Titre plus ancien que le précédent. — ² N. B.

Vox flentis Ecclesie cum Rachele, vox oppressi populi christiani, vox deceptorum sarracena¹ servitute, vox terre Christi sanguine consecrate mundum replet crebris, amaris altisque gemitibus, intonantes. Clamat Ecclesia in excelsis, nec est qui audiat, quod filii ejus magnifici de medio sunt sublati. Parvuli ejus ducti sunt in captivitatem, ante faciem tribulantis, nec est eis requies, propter afflictionem et multitudinem servitutis. Clamat oppressus populus christianus, nec est qui libret, quare inimici ejus locupletati sunt, factique sunt ei in capite; ceditur, illuditur, affligitur atque ad amaritudinem ducitur vita ejus dure operibus servitutis, nec est qui eum inter tantas angustias consoletur. Clamat denique Terra Sancta, quod eam, coram vobis², alieni devorant, desolatur in vastitate hostili et absque habitatore debito sabbatizat. Transit per eam et inhabitat incircumcisus populus et immundus, qui polluit templum et conculcat sancta. Habitant in ea qui suorum filiorum christianorum in circuitu Jherusalem, tamquam aquam³, sanguinem effundunt. Clament insuper omnes simul, aures vestras rugitu inconsolabili pulsantes, celum internis et frequentibus suspiris penetrantes, quod non solum paciuntur hoc corporis durum jugum, sed anime penas, dum coguntur alienam legem suscipere quam non coluerunt patres eorum, colere et obliisci Domini creatoris, quem, cum amara necessitudine, coartantur blasphemare pariter et negare. Clament et querelas ingeminant et dolor intollerabilis mestos reddit, quod, per gentem peccatricem, inimicum populum, filios sceleratos, falsos videlicet christianos, verbo fidem Romane Ecclesie profitentes, sed eam operibus abnegantes, inimicis eorum oppressoribus qui hereditatem Domini deleverunt, stimuli, jaculi et gladii ministrantur, quibus inimici Domini eos cedunt usque ad int[er]nectionem anime et spiritus penetrantes. Igitur, benigne pater et domine reverende, si tacerero, sceleris reus ero.

Inter alios enim ordinis mei consocios qui proficiscimur ad infidelium naciones, causa fidei predicande, plures vidi terras, lustravi provincias, moresque multarum gentium sum expertus, et frequencius aures meas tales gemitus repleverunt, quibus fui sepius ad interiores cordis amaras lacrimas provocatus, plus eorum anime quam corporis servitutem, oppressiones et miserias miseratus. Et tanto, coram Deo, dampnabilior apparebo, quanto de talibus plura vidi, si non annunciaro illis qui mundum regunt et Ecclesiam ordinant et gubernant. Vobis ergo, quem non ambigu[u]s⁴ fidei honor, veritatis cultus, miserorum compassio, confessio unitatis et zelus parentum comedit animarum, denuncio, et, per vos, Ecclesie capiti, rectori mundi et domino, vicario Jhesu Christi et preposito domus sue; denuncio, inquam, de dampnis Ecclesie reparandis, de gemitu pauperum consolando, de membris dolentibus, de inordinata familia, de servis inobedientibus, qui gremium matris Ecclesie fugiunt et obedientiam derelinquent; ut hii dolores pietatis et operis medicamine limantur et cornua delinquentium correctionis baculo deprimitur, et per inobedientiam oberrantes, virga direccionalis, reducantur ad equitatem justicie, vel invitati.

Intencionis autem mee est que inferius ponuntur ad generalis passagii quoddam preambulum texere, que ore veritatis fulciri et volo et cupio brevitate succindere, ut veritas attrahat ad legendum et brevitas condelectet. Et, ne oporteat eadem multociens replicari, hunc modum apposui, ut primo dicam quantum ad presens spectat, unde pestis sarracenica roboratur vel eciam enutritur; secundo, quomodo

¹ Saracenica. B. — ² Nobis. B. — ³ Aqua. B. — ⁴ Ambigo. B.

ni da uzvisi vjeru Isusa Hrista dostoјnjim djelima i njegovom mudrošću, jer on sam treba da se uznesе dostoјnom hvalom, najvišom počašću, stalnom vrlinom, velikom moći i nesalomljivom hrabrošću.

Glas crkve koja plače sa Rahelom,⁸ glas nadvladanog naroda hrišćanskog, glas zaboravljenih u saracenskom ropstvu, glas zemlje Hristove, krvlju posvećene, ispunjava svijet mnogobrojnim gorkim i glasnim uzdasima, koji se ore. Doziva crkva u visine, no niko je ne čuje, jer su njeni plemeniti sinovi udaljeni. Njena djeca su odvedena u ropstvo naočigled zemljaka, i nema im mira zbog mučenja i sile ropstva. Doziva nadvladani hrišćanski narod, a nema ko da ga osloboodi, jer su njegovi neprijatelji bogati i takvi su njoj na propast. Nestaje, upropašćuje se, muči se i gorak je njegov život, zbog muke teškog ropstva i nema nikoga da ga utješi u tolikoj nevolji.

Doziva, napokon, Sveta Zemlja,⁹ jer je, na naše oči, stranci zatiru. Usamljena, u neprijateljskom pustošenju, slavi subote bez valjanog stanovnika. Prolazi njome i nastanjuje je neobrazovani i prljavi narod, koji skrnavi hram i prezire svetinje. Borave u njoj oni koji u okolini Jerusalima proliše krv svojih sinova hrišćana, kao da je voda. Dozivaju, osim toga svi zajedno, parajući neutješnim plaćem vaše uši, prolamajući nebo mnogobrojnim uzdasima, jer ne samo da podnose teški jaram za tijelo, već i duševne patnje jer su prinuđeni da prihvataju tudi zakon, koji njihovi očevi ne poštovahu. Prinuđeni su da zaborave Gospoda koga poštuju, tvorca na koga su sa gorkom nuždom prisiljeni da hule i da ga poriču. Dozivaju i udvostručavaju žalbe, a nepodnosišliji bol vraća sjetu koja, preko grješnog plemena, neprijateljskog naroda, sinova zločinaca i očito lažnih hrišćana, koji Rimskoj crkvi obećavaju vjeru na riječ ali je na djelu poriču, njenim neprijateljima napadačima, koji uništio nasljedstvo Gospoda, koji se služe gvožđem, kopljem i mačem, od kojih neprijatelji Gospoda uzmiču, prodire sve do duše i misli.¹⁰ Stoga, milostivi oče i časni gospodaru, ako budem čutao biću kriv za zločin.¹¹

Među drugom, naime, braćom iz mog reda sa kojima putujem narodima nevjernika radi propovijedanja vjere, vidjeh mnoge zemlje, posjetih provincije i upoznah običaje mnogih plemena i moje uši se mnogo puta ispunise takvim uzdasima, koji su mi često izazvali gorke suze u dnu srca i to više zbog ropstva njihovih duša, nego tijela, sažalijevajući tlačenje i jade. I u tolikoj mjeri ču se pokazati grješan pred Bogom ukoliko od mnoštva tih stvari koje vidjeh ne budem javio onima koji vladaju svijetom i upravljaju crkvom i uređuju je. Vama, dakle, koga bez sumnje grize ukoliko nema časti u odnosu na vjeru, poštovanja prema istini, sažaljenja prema jadnima, priznanja jedinstva (svete Crkve) i ljubavi prema roditeljima,¹² javljam, a preko vas poglavaru crkve, upravitelju i gospodaru svijeta, vikaru Isusa Hrista i nastojniku svog doma. Javljam, kažem, o šteti koja treba da se nadoknadi crkvi, o tješenju uzdaha siromašnih, o udovima koji trpe bol, o

⁸ Simbolički, crkva koja je ostala bez djece-vjernika. Pozivanje na Prvu Knjigu Mojsijevu, glavu tridesetu: Rahila nije mogla Jakovu da donese na svijet djecu, pa mu je dala robinju za naložnicu. Jakov je sa njom imao potomstvo, kao sa drugim naložnicama i ženama. "Ali se Gospod opomenu Rahilje, i uslišiv je otvorio joj matericu; I zatrudnje i rodi sina, i reče: Uze Bog sramotu moju (...) I kad Rahilja rodi Josifa reče Jakov Lavanu: Pusti me da idem u svoje mjesto i u svoju zemlju" (Prva Knjiga Mojsijeva 30, 22-25). Ne samo da je crkva ostala bez svoje djece-vjernika, već je osuđena da svoje tijelo-zemlju daje roblju da ono rađa sopstveno potomstvo - riječ je o islamu.

⁹ Prostor Palestine ali i međuriječja, odakle su po srednjovjekovnom znanju došli magi (persijski žreci), nagonještavajući rođenje i dolazak Hristov na svijet. Sa širenjem krstaških pohoda pod Svetom Zemljom podrazumijevala su se područja koja su pokrivali istočni patrijarhati - Antiohija, Aleksandrija i Jerusalim.

¹⁰ Alegorijsko ukazivanje da su riječ *vjere* hrišćanstva i islama isti, ali da je islam otpadništvo i kao takav neprijatelj hrišćanstva.

¹¹ Obrazac koji je utemeljila vizantijska polemika u obračunu sa radikalnim jeretičkim pokretima. Zločin je sve što nije u saglasju sa kanonom hrišćanske vjere, kako su ga vidjele Rimska i Konstantinopoljska crkva. Ovo je samo pojačavanje izraza, neka vrsta digresije, kojom hoće da se čitaocu skrene pažnja na izlaganje koje slijedi. Poznije, u tekstu, Adam će ublažiti stav - na jeretičke hrišćane gledaće kao na braću po vjeri.

¹² U skladu sa proklamovanom politikom kurije - Adam se obrušava i na pravoslavlje, na njegov dogmat, smatrajući da su dvije crkve (Rim i Konstantinopolj) majke-roditeljke. Na taj način posredno ukazuje da je on misionar pravog - hrišćanskog učenja, a da je Rimska crkva jedina koja štiti Božji zakon na prostorima jeresi, nevjere i otpadništva.

corum fortitudo, quam per quorundam favorem acquirunt, valeat minorari, vel eciam nullari, ut, agnito morbo, videatur quomodo apponi debeat medicina, et rami deficiant et arescant, sublato a radicibus nutrimento.

Noverit ergo Vestra Sanctitas quod, per multas vias et per multos modos et per multas gentes, Sarracenis Babilonis favor acquiritur, in magnum detrimentum Terre Sancte. Primo per mercatores subditos Romane Ecclesie, secundo per peregrinos nostre Ecclesie, tertio per imperatorem Constantinopolitanum, quarto per imperatorem Tartarorum aquilonis, quinto per mercatores maris Indie.

I

Primo igitur ministrantur necessaria¹ Sarracenis per mercatores Catalanos², Pisanos³, Venetos et alios⁴ maritimos mercatores, et maxime Januenses. Ad quod sciendum quod Sarraceni Egypci non habent ex se ferrum, nec ligna, nec picem navalem, nec pannos laneos ad induendum, nec oleum, vinum, nec bladum interdum ad comedendum, nec sufficienter homines ad eam inhabitandum; sed per predictos mercatores, ministros inferni, falsos christianos, hec omnia ministrantur, et tam habunde, ut aliquando de hiis, in Alexandria Egypci, que ad hoc portus est porta dampnacionis est, tanta habundancia habeatur, ut, pro parvo precio et quasi pro nichilo, habeantur. Portatur ergo eis ferrum et omnia que de ferro fiunt, ut sunt gladii, lancee, ferra jaculorum et telorum, lorice, galee⁵, et alia que necessaria esse possunt ad invadendum Christianos, vel eisdem resistendum, si passagium esset, vel ad defensionem propriam et munimen; ita quod si hec per illos, ut premititur, non portarentur in Egiptum, non invenirentur in ea lancee, nec ligones. Portantur eciam ligna ad domicandum, aste pro lanceis, pro sagittis, pro jaculis, buxum et alia ligna apta⁶ pro arcubus et balistis, tabule pro galeis, navibus et lignis piraticis⁷, et etiam ipsimet Christiani nequam talia vasa eisdem Sarracenis comperiant et fabricant, et fabricare insuper eos docent, vel hujusmodi vasa jam facta in hiis partibus eis vendunt, quod Sarraceni a seipsis haberi nequeunt nec fabricare sciunt. Et, quod horrendum est, se eis jungunt ad exequendum navale officium et piraticum, ad expoliandum Christianos, vel eciam captivandum. In Egypcio iterum non pluit quod sufficiat, nisi quando fluvius, qui Nilus⁸ dicitur, perinde transiens super excrescit et Egypci provinciam irrigaret, et ideo fame tangerent et desicerent in seipsis, nisi predicti falsi Christiani in Egiptum victui necessaria apparent.

Sed adhuc predicta peccata sequentis superat scleris magnitudo, quod quidem predicti falsi christiani, in irreverenciam Dei et offensam Ecclesie et dedecus humanae nature, perpetrant, dum Sarracenis vendendo homines Christi redemptos sanguine vel regeneratos baptimate, et Babilonicum imperium forte reddunt et exhibent multis et inauditis criminibus detrimentum. Circueunt enim mare, lustrant provincias et de diversis mundi partibus emunt pueros et puellas, Grecos videlicet, Bulgaros⁹, Rutenos, Alanos, Ungaros Minoris Ungarie, qui omnes gaudent

¹ Au ms. : *necessaria*, ici et plus loin. — ² *Catalanos*. A. — ³ *Pisanos*, omis dans B. — ⁴ *Alioram*. A. B. — ⁵ *Galilee*. A. B., ici et ailleurs. — ⁶ *Aptum apta*. A. — ⁷ Au ms. : *piraticis*, ici et ailleurs. — ⁸ *Rubus*. B. — ⁹ *Vulgares*. B.

porodici u rasulu, o neposlušnim robovima, koji bježe iz krila majke Crkve i otkazuju joj poslušnost.¹³ Da se ovi bolovi izlječe lijekom pobožnosti i djelanja i da se rogovi grješnika¹⁴ slome batinom pouke i zbog neposlušnosti onih koji lutaju vrate se viteštvu pravde šibom koja upućuje na pravi put, makar i protiv njihove volje.

Zadatak moje zamisli je, a ona je u daljem tekstu izložena, da sastavim neku preambulu za opšti prolaz. Jezik istine ga podržava, a hoću i želim da kratkoćom obuhvatim da istina privuće na čitanje, a kratkoća zabavi.¹⁵ I da ne bi bilo potrebno istu (sc. knjigu) mnogo puta otvarati, odredio sam ovaj način, da prvo kažem, onoliko koliko je za sada poznato, otkud jača saracenska kuga, i hrani se, kao drugo, kako se njihova hrabrost koju stiču uz neku pomoć može umanjiti, ili naravno uništiti. Kao što se u nepoznatoj bolesti gleda kako treba primijeniti lijek, kao što i voćke malaksavaju i sahnu otrgnute od korijenja koje ih hrani.¹⁶

Saznaće, dakle, Vaša Svetost kako se pribavlja pomoć za Saracene Vavilona,¹⁷ preko mnogih plemena, na veliku štetu za Svetu Zemlju. Prvo, preko trgovaca podložnih Rimskoj crkvi, drugo preko hodočasnika naše crkve, treće preko vladara Konstantinopolja, četvrto preko vladara sjevernih Tatara i, peto, preko trgovaca sa Indijskog mora.¹⁸

I

Kao prvo, dakle, Saraceni pribavljaju ono što im je neophodno od katalonskih, pizanskih i venecijanskih i drugih trgovaca sa mora, a najviše od Đenovljana. Jer, poznato je da sami Saraceni u Egiptu nemaju gvožđe, drvo, smolu za brodove, lanene haljine za oblačenje, ulje, vino, a ponekad čak ni žita za jelo, niti imaju dovoljno ljudi da ga nastanjuju. Ali, preko spomenutih trgovaca, slugu pakla, lažnih hrišćana, pribavljaju sve ovo i to tako obilno da katkada od svega toga što stiže u Egipatsku Aleksandriju, koja predstavlja luku i vrata za kaznu, imaju takvo obilje da se za malu cijenu ili gotovo za džabe sve to kupuje. Njima se, dakle, donosi gvožđe i sve što nastaje od gvožđa, kao što su mačevi, koplja s remenom, gvožđe za bacanje i strijele, oklopi i kacige i drugo što može biti neophodno za napad na hrišćane ili za odbranu od njih, ako bi postojao prolaz, ili za sopstvenu odbranu i zaštitu. Tako, kad oni ne bi donosili u Egipat ono što je unaprijed poručeno, ne bi se u njemu našlo ni koplja ni motike. Donosi se, takođe, drvo za gradnju, držalje za koplja, strijele i bacaljke, šimšir i drugo drvo pogodno za lukove i metaljke, daske za kacige i drvene gusarske brodove. Još hrišćani nevaljalci dragovoljno takve sprave istim Saracenima sazdraju i izrađuju i povrh svega ih podučavaju da ih sami izrađuju ili im ovako već napravljene sprave prodaju u ovim krajevima, jer Saraceni ih sami ne mogu imati, niti ih znaju proizvesti.¹⁹ A ono što užasava je da se udružuju sa njima za obavljanje pomorske i piratske službe,

¹³ Dominikanski i franciskanski misionari na prostorima istočnih patrijarhata suočili su se sa činjenicom da tamo žive i postoje hrišćani koje oni ne razumiju, čije je shvatanje vjere potpuno drugačije od rimskog. Takođe, stalni dodir i saživot sa islamom čine da oni radije prihvataju ono što im je dato nego što im misionari kao jedinu vrijednost nude. Istovremeno, Adam ukazuje na veliki broj hrišćana koji je dobrovoljno prelazio u islam.

¹⁴ Grješnici se izjednačavaju sa davolima.

¹⁵ Žanr traktata, u kome Adam izlaže svoje stavove, blizak je, poznije po žanru oblikovanom, romanu-eseju, učenoj raspravi na određena pitanja. Ovaj spis, kao što se vidi, pisan je ne da pouči već da zabavi. U pitanju je roman-esej u kome se izlaže subjektivno viđenje stvarnosti, političko mišljenje koje treba da bude predmet razmatranja među učenim ljudima. U isti mah to je istorijski prikaz pisan po uzoru na "visoki stil" romana-alegorije.

¹⁶ Islam se smatrao za bolest hrišćanstva - jeres. Ovu sintagmu često upotrebljavaju vizantijski teolozi dvanaestog stoljeća.

¹⁷ Bagdadski kalifat.

¹⁸ Odbrana Vizantije razbijena je tokom kratkovjekog Latinskog carstva i njeno područje, sa brojnim enklavama latin-skih velikaša i njihove pratinje, postalo je prostor slobodne trgovine.

¹⁹ Ukazuje na čitavu mrežu hanova, "katedrala trgovaca" kako su ih još nazivali latinski sveštenici, na teritoriji današnjih Persije, Iraka i Sirije, preko kojih je išla sva trgovina - dobavljanje sirovina neophodnih za oružje. Hanovi su se nalazili na svakih trideset kilometara, na mjestima starih vizantijskih putničkih skloništa - bivaka. Graditelji hanova bili su, po pravilu, sultani ili moćne ličnosti, rijetko bogati pojedinci. Svi hanovi bili su građeni kao tvrđave, sa kulama i jakim potpornim zidovima. Gotovo oružje stizalo je iz Jermenije, sa slovenskih prostora, i iz Kine i carstva Mongola.

sub nomine christiano, vel Tartaros et Cumanos, vel quoscumque alios paganos, quos venales exposuit paterna impietas, ut predictorum paganorum moris est, vel quos clades tartarica vel turcica, vel aliqua alia hostilis impietas, subjugavit.

Isti igitur pueri, sic vendicioni expositi per hostes uti Christiani, vel per patres ut pagani, per nostros mercatores emuntur; qui sibi de talibus mercimoniis lucrum statuunt et meritum dampnacionis acquirunt, cum predictos pueros ori draconis denuo offerunt devorando, et Sarraceni emunt a predictis mercatoribus, ministris Sathane, atque eos deputant non cuique usui, sed sceleroso, nefario, immundo pariter et dampnoso. Quod certe cum rubore et horrore nimio profero, cum vestris sanctis auribus proponere habeo turpia verba, turpiora facta, nisi quia vestram preeminenciam scire convenit, ut hiis tantis malis remedium apponatur, et me dicere expedit, ut conscientie mee stimulus quietetur. Dampnosa est christianitati hec negociatio, quia Egiptus terra est que suos habitatores devorat et consumit, quia non dabunt radices altas viperarum genimina abortiva, et ideo Egiptus pauperrima sine cultore et habitatore tabesceret, nisi per ipsos empticos habitantium in ea numerus augeretur. Gens etiam Egipciaca, utpote carnali luxui dedita, minus est apta ad actus milicie exercendos. Et idcirco, pueros predictos emunt libenter, ut in armis et rebus bellicis¹, secundum morem eorum plenius erudit, ubicumque oporteat contra Christianos, vel quoscumque alios, babylonicum exercitum antecendant. Et hii postmodum efficiuntur domini Egipti, admirati et principes et rectores, sicut in presenti ille qui modo est soldanus² fuit de illis empticiis procreatus. Igitur, quilibet potest attendere quantum sit dispendium Terre Sancte, quanta christianitatis minoracio, quantum fidei et Ecclesie detrimentum, quod sic, per istorum maledictorum studium et juvamen, secta sarracenica augeatur. Nullus istorum vendorum numerus³ scire potest, quia per diversos et diversis temporibus multa milia sunt sic transducta et vendita in Egiptum, ita ut, illorum solummodo qui de predictis empticiis apti nunc ad arma dicuntur, quadraginta milium excedant numerum.

Sed et adhuc major macula in gloria christianitatis ponitur, dum, per hujusmodi negociaciones illicitas, christianum nomen exponitur obscenis ludibriis peccatorum.

Apud⁴ sectam Sarracorum actus quicunque venerosus non solum est improhibitus⁵, sed licitus et laudatus. Unde, preter meretrices innumerabiles, que apud eos sunt, homines effeminati sunt plurimi, qui barbam radunt, faciem propriam pingunt, habitum muliebrem assumunt, armillas portant ad brachia et ad pedes, et ad collum torques aureos, ut mulieres⁶; et ad pectus monilia circumponunt, et sic sub peccato venumdati contumeliis afficiunt sua corpora et exponunt, et masculi in masculum turpitudinem operantes, mercedem iniquitatis et erroris recipiunt in seipsis. Sarraceni ergo, humane dignitatis obliti, se ad illos effeminatos impudenter inclinant, vel cum eisdem habitant, sicut hic inter nos publice habitant vir et uxor; sed et adhuc quid iniquitatis super iniquitatem addunt nostri catholici, inimici justicie, hoc vicium inesse Sarracenis animadvertunt, sciunt et consciunt, et viam et incentivum preparant ad hoc scelus. Et cum aliquem pue-

¹ B. *Mellicis.* — ² *Numerus.* A. B. — ³ Au ms. : *aput*, ici et plus loin. — ⁴ *Prohibitus.* A. — ⁵ *Mulieres.* B.

za preobražavanje hrišćana i njihovo zarobljavanje.²⁰ U Egiptu, u tome, ne pada dovoljno kiše, osim što nekad rijeka, koja se zove Nil, prelazeći korito nadoče i navodnjava provinciju (Egipat) i stoga bi skapali od gladi i nestali da nema spomenutih lažnih hrišćana, koji u Egipat dopremaju ono što je neophodno za življene.

Ali, veličina sljedećeg zločina prevazilazi dosad spomenute prestupe, jer ono što spomenuti lažni hrišćani u nepoštovanju Boga, vrijeđanju crkve i na sramotu ljudske prirode rade, kad prodaju Saracenima ljude iskupljene Hristovom krvlju ili preporođene krštenjem, čine Vavilonsko carstvo moćnim i uzrokuju štetu mnogim nečuvenim zločinima. Oplovjavaju, naime, more, posjećuju provincije i sa raznih strana svijeta kupuju dječake i djevojčice, Grke, naravno, Bugare, Rutene, Alane, Ugre iz male Ugarske, koji se svi raduju pod hrišćanskim imenom, a takođe i Tate i Kumane ili koje bilo pagane, koje je na prodaju izložila očinska bezbožnost, kao što je običaj kod spomenutih pagana i koje je poraz tatarski ili turski ili neka druga neprijateljska bezbožnost podjarmila.²¹

Te, dakle, dječake koje neprijatelji tako izlažu na prodaju ako su hrišćani, odnosno ako su pagani očevi, kupuju naši trgovci, koji od takve trgovачke robe stiču dobit za sebe i zaslugu da budu osuđeni kad spomenute dječake, opet, nude čeljusti zmaja, da ih proždere. Saraceni kupuju od spomenutih trgovaca, slugu Satane i drže ih ne za svaku upotrebu, već onu zločinačku, nečasnu, jednako prljavu i kažnjivu.²² Ovo, zaista, sa stidom i vanrednim gnušanjem izlažem, jer vašim svetim ušima iznosim ružne riječi i još ružnija djela, no treba da vaša preeminencija to zna da bi prepisala lijek za takva zla i treba da kažem da bi moja savjest bila mirna. Ova trgovina je štetna za hrišćanstvo, pošto je Egipat zemlja koja proždire i uništava svoje stanovnike, jer nedoneseni zmijski porod neće pustiti duboke korijene i stoga bi Egipat, malo pomalo, ostao bez poljodjelaca i stanovnika kad mu se broj ne bi uvećavao samom kupovinom robova. Egipatski narod, ipak, budući da se predaje tjelesnom uživanju, manje je pogodan za vojnu obuku. Stoga, slobodno kupuju spomenute dječake da bi u vojni i ratu, prema njihovom običaju, potpunije obučeni, gdje god treba protiv hrišćana, odnosno bilo kog drugog prestigli vavilonsku vojsku. Potom od njih stvaraju gospodare Egipta, admirale, prvake i upravitelje kao što je i onaj koji je upravo danas sultan²³ bio rođen iz ove kupovine. Svako, dakle, može uvidjeti koliki je gubitak za Svetu Zemlju, kolika prijetnja hrišćanstvu, kolika šteta za vjeru i crkvu što se tako nastojanjem i potporom tih hultelja uvećava saracenska sekta. Niko ne može znati broj tih prodavaca, jer su sa raznih strana i u razna vremena mnoge hiljade robova tako prebačene i prodane u Egiptu. Tako da samo onih za koje se kaže da su od spomenute kupovine pogodni za oružje prelazi broj od 40.000.

²⁰ Dogovor hrišćana sa muslimanima na teritoriji koja je nekada bila pod vlašću Vizantije (Arabija, Palestina, Sirija, Mesopotamija, Egipat, Persija), sklopljen još u devetom vijeku, predviđao je: oslobođanje od vojne službe, pokoravanje nestorijanskom patrijarhu, slobodno isповijedanje kulta ukoliko se poštuje nestorijanska crkva. Takođe, bila je garantovana sloboda za hrišćane u braku sa muslimanima i pravo nasledja dobara takvih roditelja, kao i garancija da se crkve na muslimanskim teritorijama mogu obnavljati. Sa latinskim osvajanjima svi hrišćani, koje bi katolički misionari preveli u rimsko hrišćanstvo, smatrali su se ljudima "van dogovora" - njihova se imovina mogla plijeniti, a oni prodavati u roblje i islamizirati.

²¹ Navodi najveće pijace robova u Bagdadskom kalifatu. Roditelji su često, nakon velikih upada Tatara ili Saracena, da bi preživjeli, morali da prodaju svoju djecu trgovcima robljem ili bi ih sami vodili na takve velike pijace u nadi da će postići bolju cijenu.

²² Pederastija je bila veoma raširena u islamu.

²³ Po nekim arapskim izvornicima koji su dijelom objavljeni: "Sloveni robovi iz sjeverne Afrike potiču naročito sa Balkana, uglavnom sa dalmatinske obale, nabavljali su se preko Venecijanaca, ili nakon arapskih upada i zarobljavanja vizantijskih ratnika, a u vojski su se tada nalazili uglavnom Sloveni." Ti robovi, nakon inicijacije u islam, neki su kao namnjenci i dolazili da traže vojnu službu, pri tom primajući vjeru, zauzimali su visoke vojne i položaje u civilnoj administraciji. Jedan od tih Slovena bio je Kezar, guverner Bagaje, Muzafer je bio tokom polovine desetog stoljeća guverner Tripolija, itd. Na opstajanje te prakse, stare već vjekovima, ukazuje Adam. Ovdje je riječ o sultau Melik Enasir Muhamedu ben Kelaunu, koji je u tri navrata vladao od 1299. do 1340. godine (699-741. godina hidžre).

rum aptum corpore invenire possunt, christianum vel tartarum, ut premittitur, ad vendendum, nullum precium est eis carum dandum pro hiis quos vident ad hujusmodi complendam nequiciam aptiores. Quos, postquam emerunt, ut statuam, ornant sericis et aureis indumentis, corpus eorum et facies lavant sepius balneis et aliis lavamentis, et eos pascunt lautis cibariis et potibus delicatis. Et hoc faciunt ut pinguiores et rubicundiores et delicatores, et per consequens magis¹ apti et allec-tivi ad Sarracenorum complendam libidinem videantur. Quos ut vident libidinosi, sclerosi et nefandi homines, Sarraceni videlicet, humane nature perversores, statim in eorum concupiscenciam exardescunt, sed, ut canes insani, ad istos pueros, diaboli laqueos, sibi emendos festinant currere, ut possint cum eis suam impudicitiam exercere.

Ecce, pater et domine, quanta mala faciunt hii nostri animarum hominum venditores, quantum ponunt maculam in gloriam fidei nostre, quantum confusione faciunt in domo Domini, quale exhibent sceleris incentivum, quantum honorum morum destructionem procurant et excidium honestatis. Sed hoc flagitium non perpetrant mercatores superius nominati ut plurimum, sed maxime Januenses, nec omnes Januenses, sed potissime ille, caput peccati, Seguranus Salvatici² et illi qui de sua domo sunt et parentela, quos secum ad hec attraxit servicia inimici Sathanæ, quosque secum in hoc diaboli ministerium² dedicavit, in tantum quod predictus Seguranus, cum illis qui de parentela sua secum consciunt, non ad aliud videtur intendere, nisi quomodo possit per hec opera, Deo contraria, Ecclesiam confundere et Sarracenos, inimicos crucis et persecutores nostre fidei, roborare. Ipse Seguranus frater soldani appellatur, Sarracenus esse creditur, et, ut hostis, fidei Machomistarum fautor et promotor dicitur et defensor. In tantum est soldano conjunctus, quod ipse soldanus eum fratrem suum in suis appellat litteris et amicum. In tantum est Sarracenus, quod ipse permisit predicta peccata contra naturam in suis navibus perpetrari. Vexillum eciam Machometi et soldani Babilonie gestatum fuit in suis navibus et galeis, per se et aliquos de parentela sua, sicut ego, cum horrore et detestacione, oculis meis vidi. Quod fautor Sarracenorum existat manifeste appareat, quia cum soldanus aliquam legacionem vellet mittere, vel nuncios, ad imperatorem Tartarorum aquilonis, pro cultu sarracenico ampliendo, ipse hujusmodi legacionem et nuncios transvehebat, sicut dicetur inferius magis clare. Promotorem eciam se exhibuit eorumdem, sic quod nunquam aliquis fuit ante eum non Sarracenus existens, qui tantam illam sectam pestiferans auxerit et promoverit, portando eis predictorum puerorum christianorum et aliorum multa milia, ad exercendam miliciam, vel alias actus illicitos superius nominatos, portando eciam ferri et lignorum, ut predictitur, magnam copiam et aliarum rerum que portari per Ecclesiam prohibentur. Non solum autem ipse, et fratres ejus et nepotes et propinquai, per hunc modum Sarracenis talem fortitudinem prebuerunt, sed et multi alii Januenses, quos, exemplo suo, attraxit ad similia peragendum; quos ipse precedit et precellit iniquitatis hujus dux et doctor nequicie contra Deum. Unde hoc veraciter est compertum,

¹ *Magnis.* A. B. — ² *Mysterium.* B.

No, još uvijek se veća ljaga nanosi hrišćanskoj časti, jer se ovako nedopuštenim trgovinama hrišćansko ime izlaže bestidnim porugama grješnika.²⁴

Kod sekte Saracena,²⁵ bilo kakav polni čin ne samo da nije zabranjen već je dozvoljen i hvaljen. Otuda kod njih, osim velikog broja bludnica ima i mnogo feminiziranih muškaraca koji briju bradu, šminkaju se, ponašaju kao žene, nose grivne na rukama i nogama i kao žene zlatne lančice oko vrata. Na prsa meću đerdane i tako na prodaju izloženi grijehu, svoja tijela vrijedaju i izlažu sramoti. Muškarci koji imaju sramotan odnos sa muškarcem dobijaju novac za nevaljalstvo i blud učinjen nad njim. Saraceni, dakle, zaboravivši na ljudsko dostojanstvo imaju sramotnu sklonost ka ovim feminiziranim muškarcima, odnosno sa njima stanuju, kao što kod nas javno stanuju muž i žena. No još uvijek naši katolici dodaju nešto nevaljalstva na nevaljalstvo. Ti neprijatelji pravde gledaju da ovu manu (još više) unesu među Saracene, znaju i slažu se u tome i pripremaju put i sredstva za ovaj zločin. A kad mogu pronaći nekog dječaka, bilo hrišćanina ili Tatarina, tijela pogodnog da ga opreme za prodaju, nijedna im cijena nije visoka da se dâ za one koje smatraju pogodnim za ispunjenje nevaljalstva. Te dječake, pošto ih kupe, kao statue, ukrašavaju svilom i odjećom od zlata, često im kupaju tijela i lica u kupatilima i kupalištima i hrane ih izvrsnim jelima i finim pićima. A ovo čine da bi bili deblji, rumeniji i ljepši i samim tim prikladniji i primamljiviji za ispunjenje saracenske pohote. Ovi Saraceni, kao što se vidi, pohotni, opaki i bezbržni ljudi, izopačenici ljudske prirode, odmah se raspale u žarkoj želji za njima, ali, kao bijesni prema tim dječacima, žure da kupe đavolje mreže, da bi mogli sa njima da obave svoju bestidnost.

Eto, oče i gospodaru, koliko zala čine ovi naši prodavači ljudskih duša, koliku ljagu nanose slavi naše vjere, koliku pometnju čine u Božjoj kući. Kako predstavljaju sredstvo za izvršenje zločina, kako nastoje da sruše dobre običaje i upropaste čast. Ali ovu sramotu ne čine gore imenovani trgovci, iako je i njih mnogo, već najviše Đenovljani i to ne svi, već upravo onaj glavni grješnik Seguranus Salvago²⁶ i ljudi iz njegovog doma i roda, koje je sa sobom uvukao u ovaj posao prijatelj Satane i koje je sa sobom uveo u ovaj đavolji posao. Utoliko što je spomenuti Seguranus, sa ljudima koji su iz njegovog roda u saglasju i čini se da ne teži ničemu drugome nego kako bi mogao ovim poslovima, koji su protiv Boga, da poremeti crkvu i osnaži Saracene, neprijatelje krsta i progonitelje naše vjere.²⁷ Sam Seguranus se zove bratom sultanovim, vjeruje se da je Saracen, i mada neprijatelj, kaže se da je zaštitnik, pomagač i branitelj vjere Muhamedove. U toj mjeri je blizak sa sultanom da ga sam sultan, u svojim pismima, naziva svojim bratom i prijateljem. U toj mjeri je Saracen pošto je sam dopustio da se spomenuti protivprirodni grjehovi čine na njegovim brodovima. Takođe je nosio barjak Muhameda i sultana Vavilonije na svojim lađama i galijama i on sam, kao i neki od njegove rodbine, kao što sam ja lično, sa užasom i gnušanjem, vidio svojim očima. Da je zaštitnik Saracena pokazuje se očigledno, jer kad sultan želi da posalje neko poslanstvo ili glasnike caru sjevernih Tatara da bi uvećao kult Saracena, sam je prevozio ovakva poslanstva i glasnike kao što će dalje biti jasnije rečeno. Pokazao se, takođe, pomagačem istih jer nikada nikoga prije njega nije bilo, ko nije Saracen, da je tako uvećao tu sektu i unaprijedio je, donoseći im mnoge hiljade već spomenutih dječaka-hrišćana i mnoge hiljade drugih, radi obavljanja vojne službe ili drugih nedopuštenih gore navedenih djela, prenoseći, takođe, kako je već rečeno, veliko obilje gvožđa i drva i drugih stvari, koje je crkva zabranila

²⁴ Naznačava da se islam na svojim prostorima učvršćuje upravo zbog ove trgovine. Islamski su teolozi tvrdili da hrišćansko roblje dolazi da služi "najsavršeniju vjeru od svih hrišćanskih, koja se zove Alahova".

²⁵ Po ustaljenom obrascu i vizantijske i latinske polemike - islam je jeres u hrišćanstvu, poput nestorijanstva, arianstva i drugih, a oni koji isповijedaju islam su sekta, otpadnici koji imaju svoju crkvu u okrilju hrišćanske.

²⁶ Ovog moreplovca i trgovca u do sada poznatim izvorima spominje jedino arhiepiskop barski.

²⁷ Islam je vid hrišćanstva, ali muslimanstvo ne priznaje kult krsta i razapinjanja Isusa Hrista. Arhiepiskop barski smatra da je islam militantan kao sve velike hrišćanske jeresi koje su proganjale kanonske hrišćane.

quod vix sit Janue aliqua nobilis parentela, necque alicujus valoris sit aliqua popularis, cuius aliqui Alexandriam iverint vel miserint, quorum aliqui pueros, aliqui alia prohibita portaverint. Et cum solus predictus Seguranus decem millia pueros Sarracenis portasse dicatur, nec multitudo nec numerus sciri potest quos alii portaverunt.

Ad obviandum autem ne tanta mala per nostros Christianos fiant, et ne Saracenis tantum subsidium proveniat per eosdem, quadruplex remedium poterit adhiberi.

Primo, quod, preter sentenciam excommunicacionis que contra tales per dominum papam Clementem extitit promulgata, inducantur reges et communitates ut fiat per eos dictum generale et indispensabile ut quicunque in Alexandriam iverit, vel ad terras soldano subjectas, portando prohibita, talis in exilium relegetur, et domus ejus publicetur, et res ejus in fiscum veniant pro subsidio Terre Sancte, vel, quod melius est, curie seculari, omni volenti diripere, concedatur.

Secundo modo, ut quicunque Alexandrinum cep[er]it, vel bona sua occupaverit, in terra vel in mari, ubicunque inventus fuerit, in actu cundi sive post, talem expolians nunquam ad reddendum expoliato, vel loco ejus alteri cuicunque, per vim alicujus juris vel consuetudinis astringatur; et quod rectores quicunque fuerint, incurant excommunicacionis sentenciam in facto, et castrum, vel villa, vel civitas ubi presentes fuerint, ecclesiastico subjaceant interdicto. Multi enim mercatores eunt in Alexandriam captivassent et eorum bona omnia occupassent, nisi timuissent dominum temporalem.

Tercio, si aliquae galeae¹ armate² tenerentur in mari, cum quibus illam viam facientes, caperentur et in servitutem redigerentur et bona eorum in sortem eos capientium vel Ecclesie devenirent. Sed est advertendum quod in armando istas galeas exemplis v^o fuit hactenus Ecclesia defraudata: primo quia illi qui eos armabant³ recipiebant stipendia pro vi galeis et non tenebant nisi quatuor; ii^o quia, si tenebant tot sicut recipiebant stipendia, erant ita male munite de gentibus et de armis quod non audebant tres invadere; iii^o quod dababant stipendia pro uno anno et non stabant in mari ad hoc servicium, nisi per sex menses; iii^o quia solis illis sex mensibus insistebant pro custodia hujus vie quibus non navigant qui faciunt viam illam. Mercatores enim qui in Alexandriam vadunt, non navigant nisi in yeme, quod faciunt vel quia venti pro via illa maxime regnant in yeme, vel quia sciunt quod via illa in estate solummodo custoditur; et ideo in estate refugint navigare, volentes sibi ab hujusmodi insidiis precavere; v^o eciam defraudabatur⁴ Ecclesia quia ille qui preponebatur illis galeis, ex parte Ecclesie, nunquam reddebat computum, si quid cepisset⁵ de predictis Alexandrinis, nec dabat aliquid Ecclesie de direptis. Oportet igitur ut ille prepositus galearum esset potens ex se, et probus et fidelis, et quod ad dampnificandum Alexandrinis esset magis avidus quam ad lucrum. Et sic posset cum tali diligencia via illa faciliter custodiri et utiliter impediri.

Quartum eciam remedium apponi debet, sine quo in vanum sunt omnia supradicta, et in vanum pro galeis Ecclesie pecunia expenderetur. Quoddam enim officium habet comune Janue quod, contra Deum et bonum christianitatis, et contra statuta Ecclesie, militat in hac parte. Quod quidem officium vocatur

¹ B. Galilee. A. — ² B. — ³ Ornabant. B. — ⁴ Defraudabatur. B. — ⁵ Cepissent. A. B.

da se prenose. I ne samo on sam već i njegov brat, potomci i rođaci, na ovaj način pružaju Saracenima takvu snagu, kao i mnogi drugi Đenovljani, koje je svojim primjerom privukao da obavljaju slične poslove. On lično ih pretiče i nadvisuje kao vođa u ovom nevaljalstvu i kao učitelj u raspusnosti protiv Boga. Ovo je, mislim, dokazano, jer u Đenovi jedva da ima neke plemenite rodbine ili od neke vrijednosti već je pučka, od koje su neki poslani u Aleksandriju, od koje su jedni dječake, a drugi nešto drugo što je zabranjeno donijeli. I pošto je sam Seguranus, kako se priča, doveo Saracenima 10.000 dječaka, ne može se znati ni mnoštvo ni broj onih koje su drugi doveli.²⁸

Da bi se doskočilo našim hrišćanima da ne čine tolika zla i da Saracenima ne pružaju pomoć, može se primjeniti četverostruki lijek.

Prvo, osim odluke o isključenju iz crkve koju je protiv takvih objavio papa Kliment,²⁹ treba podstaći vladare i zajednice da sastave opšti i neizbjježni edikt po kome, ko god putuje u Aleksandriju, odnosno u zemlje koje su u vlasti sultana, prenoseći ono što je zabranjeno, da se takav pošalje u progonstvo, njegov dom konfiskuje i njegova imovina pređe u državnu blagajnu za pomoć Svetoj Zemlji ili još bolje, papskoj kuriji i svakom ko želi da ih pljačka, da se progleda kroz prste.³⁰

Drugi način je, da ko god uhvati Aleksandrinca ili osvoji njegova dobra, na zemlji ili na moru, gdje god se nalazio, u toku odlaska ili poslije, takvoga da obaveže da se nikada ne vrati na to ili neko drugo mjesto snagom nekog zakona ili običaja. I da upravitelji, ko god oni bili, bez okolišanja, ispostave odluku o isključenju i zamak ili grad, odnosno opštinu, gdje su se nalazili podvrgnu zabrani obavljanja crkvenih obreda.³¹ Mnogi bi, naime, trgovce koji idu u Aleksandriju zarobili i sva njihova dobra zaplijenili da se ne boje svjetovnog gospodara.³²

Treći način je da se na moru drže neke naoružane galije koje bi hvatale i zadržavale one koji se nađu na tom putu, a njihova imovina bi prelazila u posjed ili onih koji su ih zarobili ili crkve. No, treba obratiti pažnju da je prilikom naoružavanja tih galija crkva bila prevarena u pet primjera. Prvo, jer su oni koji su naoružavali galije primili plate za šest mjeseci, a držali su ih samo četiri. Drugo, ako su i držali onoliko galija za koliko su primili platu one su bile tako loše opremljene ljudstvom i oružjem da se ne usuđivahu da napadnu ni tri. Treće, što im je davana plata za godinu dana, a oni na moru, radi ovog posla, ostajahu samo šest mjeseci. Četvrto, jer su stojale kao straža na ovom putu samo u toku onih šest mjeseci kad ne plove oni koji putuju tim putem. Trgovci, naime, koji idu u Aleksandriju plove samo zimi, a to čine ili zato što su vjetrovi tada najpovoljniji ili zato što znaju da se ovaj put čuva samo ljeti. Stoga, ljeti izbjegavaju da plove oni koji žele da izbjegnu ovakve zasjede. Peto, opet, crkvu je prevario zapovjednik koga je sama crkva postavila na ovim galijama, koji nikada nije ispostavio račun, ako bi što zarobio od spomenutih Aleksandrinaca, niti je što davao crkvi od onoga što je zaplijenjeno. Treba, dakle, da zapovjenik na ovim galijama bude sam po sebi, valjan, častan i odan i da više želi da nanese štetu Aleksandrincima nego da stekne dobit. Uz takvu opreznost bi se lako mogao čuvati i probitačno zatvoriti ovaj put.

²⁸ Ovdje misli na Bugare koji su se bavili trgovinom robljem sa prostora priobalja Crnog mora.

²⁹ Misli na odluke pape Klementa Petog koji je vladao od 1305. do 1314. godine.

³⁰ Pravo piraterije protiv islama dato je Rusima, ali i hrišćanskim - latinskim enklavama na obodu Mediterana.

³¹ Posredno ukazuje na latinske državice utemeljene na područjima Vizantije nakon Četvrtog krstaškog rata. Francuzi su imali vovodstvo Atine i kneževstvo Ahaju, oslanjajući se na izuzetno snažan red Velikog Katalonskog Društva i njegove veze sa Firencom. Uporište za takvu politiku trebalo je da bude Kraljevstvo Kipar, pod dinastijom Antiohija - Luzinjan, koje je preko Venecijanaca i takozvanih "Bijelih Đenovljana" robilo islamske zemlje i trgovalo "bugarskim, turškim i saracenskim robljem".

³² Kralja Jerusalima, i dinastije Anžuja koja je držala prostore nekadašnje vizantijске Italije, orodivši se sa ugarskim vladarskim kućama i Nemanjićima - Filipa od Tarenta, vladao je "Kraljevstvom Albanije" i njegova je država obuhvatala i čitav niz ostrva na Jonskom moru.

Officium Robarie *. Est autem hujus una archa, scilicet in palacio communitatis Janue, cum tribus serraturis, super quam sunt tres prepositi ordinati; et quicumque, christianus, judeus vel sarracenus, undecumque sit, si tamen de terra illa sit que contra Januam guerram non habeat actualem, ubicumque per Januenses fuerit depredatus, talis, per se vel suum procuratorem, in archam predictam, nullo sciente, unam cedulam intromittit de sua expoliacione querimoniam continet. Prepositi igitur istius officii, astricti per juramentum, certis anni temporibus, archam illam aperiunt, et ibi inventas cedulas perlegentes, statim expoliatores vocant et ad reddendum expoliatis quicquid et quocumque modo rapuerant constringuntur. Si vero expoliatores comparere contempnant, bona eorum mobilia arrestantur et expoliati reddunt quod sufficit raptore ob contumaciam presribentes. Hoc autem officium est ita forte, et ita stricte servatur, ut in eo dispensatio nulla cadat. Formidant ergo omnes Alexandrinos capere, cogitantes, ex hoc, iram sue communitatis debere incurrere, que debet eos constringere ad reddendum.

Ordinetur ergo quod hoc officium, non ad illos qui Alexandrinos expoliant vel Sarracenos, sed ad alios tantummodo se extendat. Quod si fiat, ad impediendum viam illam maledictam sufficiet minor numerus galearum, et ~~contra eam~~ multi alii viriliter et utiliter se opponent.

II

Peregrini iterum qui vadunt in Jerusalem magnum adjutorium dant principi Babilonis in dispendium Terre Sancte, qui, sicut nec superioris excommunicacionem metuant, et quam habere debent reverenciam ad mandatum Ecclesie non advertunt nec cogitant quantum dampnum christianitati inferant et quantum profectum exhibant non attendunt. Soldanus enim circa triginta quinque turonensium grossos exigit et recipit a qualibet peregrino, et cum de diversis mundi partibus in Jerusalem confluant innumerabiles peregrini, videbitur id quod dico cum multiplicatur fuerit hoc tributum. Ergo, sub peregrinorum istorum pietate, celatur¹ iniquitas, et eorum devocio inobedientiam parit, eorumque fervor indiscreti injusticiam operatur, dum, ex hujusmodi peregrinacione prohibita, comodum Sarracenis, persecutoribus crucis Christi, et incomodum Ecclesie et christianitati offendis occasio ministratur.

Remedium autem contra ista facile erit, ex quadruplici via.

Primo, ut detur excommunicacionis sentencia contra istos, et absolucio ad solum Summum Pontificem reservetur. Hactenus enim, cum in Ciprum veniebant, post peregrinacionem factam, vel in locum alium ubi esset patriarcha Jerusalem, hujusmodi peregrini statim temeritatem pecunia redimebant, faciliter absolucionis beneficium obtinentes, si tantum de pecunia dabant quantum dederant pro tributo; quod certe erat fraus et decepcion ex duabus: ex uno, quia dabatur intelligi peregrinis quod essent ab omni sententia plenarie absoluti, cum tamen littere eorum testimoniales, quas eis absolventes super hac materia concedebat, eos esse absolutos non a papali, sed patriarchali tantummodo testarentur. Erat eciam, ex alio, decepcion Ecclesie, quia inimico² Ecclesie, Babilonicus principi, ex tali peregrinacione proveniebat talis favor, sciente, absolvente pariter et vidente; et sic, non solum peregrini Sarracenis prestabant comodum supradictum, sed eisdem eciam ipsem patriarcha eisdem favebat, tacite vel expresse, cum, ex tali facilitate venire, multis aliis tribuebat materiam delinquendi. Et ego de hiis que dico in presenti scienciam exempli causam adducere, nisi timerem ponere os in celum.

Secundo, adhibeatur hoc remedium ut, in rebus et personis, omni volenti eos capere et bona diripere exponentur, ut, quos Dei timor vel Ecclesie reverencia a malis non retrahit, retrahat timor pene.

Tercio modo, obviari poterit si omnes transportantes eos in suis vasis, illuc eunt vel inde revertentes, simili, ut ipsi peregrini, excommunicacionis sentencia innodentur.

Quarto, quod excommunicentur illi qui dictos peregrinos ad sua hospicia scienter receperint, illuc eunt vel eciam redeuentes.

¹ Colatur. B. — ² B. Minuto. A.

Treba primijeniti, takođe i četvrti lijek bez kojeg je uzaludno sve gorerečno i u prazno bi se trošio novac za crkvene galije.³³ Zajednica Đenovljana ima, naime, neku instituciju (neko udruženje) kojom protiv Boga i hrišćanskog dobra i protiv statuta crkve obavlja posao u ovoj oblasti. Ta institucija se zove Oficium Robariae.³⁴ To je jedan kovčeg koji se nalazi u dvoru Đenovske zajednice sa tri novčana uloga nad kojim su postavljena tri namjesnika. I ko god hrišćanin, Jevrejin ili Saracen odakle god bio, samo ako ne dolazi iz zemlje koja je trenutno u ratu sa Đenovljanim, gdje god bio poharan od strane Đenovljana, on sam ili preko svog upravitelja u spomenuti kovčeg bez ičijeg znanja šalje jedan spis o svojoj ekspolijaciji koji sadrži žalbu. Namjesnici, dakle, ove institucije obavezani zakletvom za određenu godinu otvaraju ovaj kovčeg i onamo nalaze spise koje razmatraju. Odmah zovu ekspoliatore³⁵ i vrše pritisak da se vратi ekspoliantima, što god i na koji god način to bilo oteto. Ako, pak, ekspoliatori ne haju da se prijave (na sudu) njihova pokretna imovina se zarobljava i vraća ekspoliantima, što je dovoljno da ograniči otmičare zbog neodazivanja na sud.³⁶ Ova, pak, institucija je tako snažna i tako se strogo čuva da u ovom razrješavanju ništa ne propada. Zbog ovoga se, dakle, boje svi da zarobe Aleksandrince, znajući da će ih snaći gnjev njihove zajednice, koja ih primorava da vrate oteto.

Ova institucija se, dakle, odnosi ne na one koji ekspoliraju Aleksandrince ili Saracene, već se odnosi samo na druge. Ako je to tako biće dovoljan manji broj galija za sprječavanje ovog prokletog puta, a na njemu će se naći mnogi drugi, postojano i korisno.

II

S druge strane, hodočasnici koji idu u Jerusalim pružaju veliku pomoć princepsu Vavilona³⁷ u nanošenju štete Svetoj Zemlji. Oni, kao da se ne boje isključenja iz crkve i ne obaziru se na to da duguju poštovanje prema naredbi crkve, niti misle koliku štetu nanose hrišćanstvu i ne obraćaju pažnju koliki napredak tome pružaju. Sultan, naime, od svakog hodočasnika traži i uzima oko 35 turskih groša, a budući da se u Jerusalim, sa raznih strana svijeta sliva nebrojeno mnogo hodočasnika, biće očevidno ono što kažem, kad ovaj danak bude umnogostručen. Dakle, pod plaštrom pobožnosti tih hodočasnika krije se nevaljalstvo i njihovo zavjetovanje rađa neposlušnost. Njihov žar nepromišljeno čini nepravdu dok se od, na ovaj način zabranjenog hodočasništva, upravo Saracenima, progoniteljima Hristovog krsta, pruža prilika da se nanese šteta crkvi i uvreda hrišćanstvu.³⁸

³³ Godine 1318. Filip Dugonja odredio je Luja, grofa od Klermona, za vođu novog krstaškog pohoda. Godine 1332. Filip Šesti proglašio se za vođu pohoda i odredio je da Filip Šepoa vodi prvu ekspediciju protiv turskih gusara na Egejskom moru. Filip Šepoa bio je direktno odgovoran upravi Svetе Lige koju je organizovao papa 1334. Da je Adamov spis imao izuzetnog uticaja na politiku kurije i francuski dvor, vidi se upravo po ovoj činjenici.

³⁴ Institucija Republike Đenove. Đenovljani su se preko nje obavezivali da nadoknade štetu svima bez razlike, među njima i Jevrejima i Saracenima, koji su na moru pretrpjeli štetu zbog đenovskog brodovlja. Jedini izuzetak je bio - da se u času napada đenovljanskih brodova napadnuti nalaze u ratu sa ovom republikom. U tom slučaju, ma se radilo i o kraljevstvima Jerusalima, Anžujima ili drugim latinskim gospodarima na području Vizantije i islamskog svijeta, nadoknada nije isplaćivana. Isto pravilo imala je i Venecija. Đenovljani su, tako, praktično, preuzeли svu trgovinu sa kalifatima. Oni su, po narudžbini, dovodili slovenske robe koje su činili miliciju u kalifatima. Ova institucija je formirana 1296. godine (*Capsieta de Robariis, que appellatur Salvaterra, MCCLXXXVI, Klandis Marcii - u knjizi: "Memoriae sopra l'antico debito pubblico, mutui, compere, a banca di San Giorgio in Genoa", p. 202*).

³⁵ Oni koji su raspisom oglašeni za grabitelje.

³⁶ Pravo Republike Đenove je podrazumijevalo, čak i u slučaju da se neki brod sa svojim vlasnikom nalazi na putu, da se šteta nadoknadi pljenidbom imovine u iznosu koji je naveo oštećeni.

³⁷ Carstvo Ilkana (atarsko) kome su pripadali Kvarezm, Persija i Mesopotamija i čiji je vazal bila Mala Azija.

³⁸ Misli na trgovinu svetim moštim i komadima drvata sa krsta na kome je Hrist bio razapet. To pravo htjela je zvanična crkva da prisvoji isključivo za sebe, da vrši prodaju preko svojih misionara i na taj način popunjava papsku blagajnu. Ali, u trgovinu svetim stvarima, pa i oproštajima grjehova koji su se kupovali na teritoriji Jerusalimskog patrijarhata, uključivali su se kako vlastela, tako i monasi i hodočasnici - svako je sa svoje strane htio da nadoknadi troškove hodočašća.

III

Imperator iterum Constantinopolitanus favet soldano et eum adjuvat in omnibus quibus potest. Invicem enim se fratres nominant et frequenter inique pacis et confederacionis sedus incunt, per internuncios, sepius muneribus et encenii se mutuo visitantes. Et hoc predicto imperatori parum videtur, nisi eciam mitteret dicto soldano pueros et pueras, quod est jam supradicti nefandi et horrendi sceleris incentivum; quando eciam Egypcius fame laborat, frumentum et alia que potest vite necessaria subministrat, sicut quando Christiani Accon et ejus confinia perdiderunt, contigit ut Dominus Egypcius tanta percuteret plaga famis¹. Non enim Nilus fluvius de tribus annis supereffluxerat, ut Saraceni, fame rabidi, hinc inde mortui, ruerent, subsistere non valentes. In tantum enim fames invaluerat ut, non dico pro cibo, sed nec pro semine, granum poterat inveniri. Quam quidem plagam Saraceni imputabant miraculo, quod scilicet miraculo Egypcius ideo Dominus taliter percussisset quod Christiani de Terra Sancta expulsi fuerant. Quam ob causam, Terram Sanctam Christianis reddere cogitant; sed persecutor Ecclesie Romane et antiquus hostis, imperator iste, unam navem fecit de majoribus mundi, quam onustam frumento in Alexandriam delegavit. Que quidem navis habebat de frumento mulos xiii^m oneratos, preter arma et multa alia que portabat. Et sic iste imperator, perfidus Saracenorum amicus et socius, et Romanorum hostis et stimulus, Babiloniorum inopiam relevavit; et breviter quicquid potest cogitare et facere hoc acceptat et complet quod potest cedere soldano Babilonie in bencplacitum et favorem; et hoc tractat et facit quod potest in malum nostrorum Christianorum Romane Ecclesie, nolens eos habere in dominos, nec socios, nec vicinos.

Remedia autem contra hoc sunt illa que contra Alexandrinos posita sunt. Et poterit eciam aliud adhiberi, quod videlicet scribantur littere imperatori predicto per Summum Pontificem, pro sua reduccione ad fidem et obedientiam Romane Ecclesie. Sed hoc ita fiat Secreta, sicut secrecius poterit pertractari, ita quod nulla suspicio possit apud monachos grecos et alium clerum et milites aliqualiter suboriri. Si enim monachi doctissime² de hoc aliquod presentirent³, opponendo se, possent negocium totaliter impedire. Monachi enim totum populum decipiunt et in erroris tenebris retinent, et ad perditionis laqueos secum trahunt. Magnam enim exterius simulant sanctitatem, et vulgus, indiscretam eos sequens et credens apparentem sanctitatis speciem admirando, fidei deserit veritatem, et Ecclesie Romane fugit et despicit unitatem. Et quamvis has litteras non credam ad multum posse proficere, non enim credo eos misericordia et dulcedine flecti posse, sed gladio et terrore, tamen per has litteras duo bona sequi poterunt. Unum quod, si monitis Summi Pontificis noluerit ad unitatis gremium Romane Ecclesie matris sue [redire], sed elegerit in erroris et scismatis solididine pervagari, romanebit sollicitudo et⁴ cura pastoralis regiminis excusata. Aliud bonum sequi poterit, quia, si assentiat piis monitis patris sui et, post longam dissimilitudinem⁵, voluerit⁶ anulum et stolam suscipere a misericorde patre digno studio preparatam, filio

¹ *Flamis.* A. et B. — ² *Dotissime.* A. — ³ *Prescirent.* B. — ⁴ *In.* B. — ⁵ *Dissilitudinem.* A. — ⁶ *Voluerint.* A. B.

Lijek, pak, protiv toga će se lako naći i to na četiri³⁹ načina.

Prvo da se objavi odluka o ekskomunikaciji takvih, a oprost da može dati samo Vrhovni Poglavar.⁴⁰ Kad dođu, naime, na Kipar,⁴¹ nakon obavljenog hodočašća, ili na neko drugo mjesto koje je pod Jerusalimskom patrijaršijom,⁴² hodočasnici odmah, na ovaj način, otkupe novcem nepromišljenost, zadobijajući lako dobročinstvo oprosta, ako daju onoliko novca koliko bijahu dali za danak. To je prevara i podvala po dva osnova: po jednom, jer se hodočasnicima dopušta da shvate da su oslobođeni svake plenarne odluke, premda ipak njihove potvrde, kojima se oslobođaju ove optužbe, svjedoče da su oslobođeni, ne od strane pape, već samo patrijarha.⁴³ Po drugom osnovu je, takođe, prevara za crkvu, jer iz takvog hodočašća proizlazi takva pomoć neprijatelju crkve, vavilonskom vladaru, jednako znanjem, oslobađanjem i razumijevanjem. I tako, ne samo da hodočasnici čine gore spomenutu korist Saracenima, već im i sam patrijarh ide na ruku, tajno ili javno, kad iz takve naklonosti proizlazi da je mnogim drugim dao povod da griješe.⁴⁴ A ja bih o ovom o čemu sad pričam znao da navedem primjer kad se ne bih bojao da time ne uvrijedim nebesa.

Dруго, neka se upotrijebi ovaj lijek u odnosu na stvar i ljude: da se svakome ko želi stavi na raspolaganje da ih zarobi i zaplijeni im imovinu, da bi one, koje strah od Boga ili poštovanje prema crkvi ne odvraća od zala, odvratio strah od kazne.

Treći način će biti dostupan ako se prema svima koji prebacuju svojim brodovima hodočasnike, koji idu na hodočašće ili se otud vraćaju, prema takvima, kao i prema samim hodočasnicima primjeni odluka o ekskomunikaciji.⁴⁵

Četvrti, da se ekskomuniciraju oni koji spomenutim hodočasnicima svjesno pružaju gostoprimstvo, kad idu na hodočašće ili se otud vraćaju.⁴⁶

III

S druge strane, imperator Konstantinopolja ide na ruku sultanu i pomaže mu u čemu god može. Međusobno se nazivaju braćom i često nepovoljno stupaju u savez mira i konfederacija. Preko posrednika se međusobno često posjećuju i poklonima obnavljaju savez.⁴⁷ I ovo se spomenutom imperatoru čini malo pa još šalje spomenutom sultanu dječake i djevojčice, a o tom bezbožnom i užasnom zločinu je prethodno već govoren. Takođe, kad Egipat pati zbog gladi, nabavlja žito i drugo što može biti potrebno za život, kao na primjer kad su hrišćani razorili Akon

³⁹ Kultno značenje broja četiri - četiri su stihije i elementa čulnog svijeta. Prema tome, sve što se zbiva u stvarnosti ostvaruje se na četiri načina ili u skladu sa četiri zakona.

⁴⁰ Papa.

⁴¹ Kraljevstvo Kipar.

⁴² Nakon pada latinskog Kraljevstva Jerusalima tu titulu su nosili gospodari Kipra, dinastije Luzinjan. Arhiepiskop barski govorio o Hugu od Luzinjana, koji je vladao od 1324. do 1359. godine, sa titulom kralj Jerusalima i Kipra, a nju je prvi nosio Hugo Treći (1269-1284). Godine 1393. Jakov Prvi u ovu titulu uključiće i Kraljevstvo Jermenije. Ovo kraljevstvo gasi se 1489. godine kada posljednji vladar, kraljica Katarina Koronaro, udovica Jakova Drugog, poklanja Kraljevstvo Kipar, Jerusalima i Jermenije Mlečanima.

⁴³ U tom periodu vladaju tri titularna latinska patrijarha u Konstantinopolju: Nikola, arhiepiskop tebanski (1308-1331), Kardinalis (1332-1335) i Goco Batalja (1335-1339). Pravoslavni patrijarsi Jerusalima u to su vrijeme Gregorije Drugi, Lazar Prvi i Gerasim. Ne zna se na koga Adam misli.

⁴⁴ Zbog mnogovlašća (latinski je patrijarhat u Jerusalimu ukinut tek krajem trinaestog vijeka), svaki od titularara, bilo pravoslavaca bilo katolika, ubirao je svoj porez i davao za to svoju priznanicu. Svi su bili priznati od papske stolice.

⁴⁵ Arhiepiskop barski predlaže uvođenje reda na područjima Kipra, Jerusalima i ostalim prostorima Grčke i Male Azije i ustanovljenje jedinstvenih najviših crkvenih titula.

Predlaže da se iz crkve ekskomuniciraju članovi dinastije Luzinjan.

⁴⁶ Svi moreplovci, najviše Đenovljani.

⁴⁷ Misli se na kraj vlade Andronika Drugog (1282-1328).

revertenti gaudebitis. Gaudebit et Summus Pontifex quod ad caulas matris Ecclesie ovis, et talis ovis, perdita sit reducta, et paterna suscipiente clemencia filius, et talis filius, qui mortuus fuerat revivixerit, et qui perierit sit inventus. Et simpliciter credo quod si, per alios Summos Pontifices, fuissent ad Grecos amicabiles legaciones et dulces littere destinate, non fuissent sic implacabili odio a sua nutrice et matre et domina Romana Ecclesia elongati, unde ipsi Greci et maxime sapientiores eorum, illi videlicet qui de prioribus temporibus recordantur, cum de fide nobiscum disceptant, quando vident se quod veritati nostre fidei obiciant non habere, cum suspiriis ita dicunt : « Heu! si quis recordetur de priori illo statu Ecclesie Romane, quando nitebatur filios suos aliquando oberrantes dulcibus litteris et admonitoriis legacionibus ad unitatis gremium revocare, et revocatos pietatis sinu colligere et recollectos Verbi pabulo enutrire. Nunc autem matrem non se exibet, sed novercam. »

IV

Quomodo autem per imperatorem Tartarorum aquilonis soldano Babilonie emolumentum proveniat, sciendum est quod sunt III^{er} imperia Tartarorum. Primum et majus est orientale, quod Catay dicitur^a. Secundum est aquilonare^b, quod Gazariæ nominatur. Tercium est meridionale, quod Persidis appellatur. Quartum est medium inter istud meridionale et illud primum, quod Doa vel Caydo nuncupatur.

Iste igitur imperator Tartarorum aquilonis cum soldano Babilonic multo federe est conjunctus, et, ex eo, maxime inter hos duos amicicia est tam grandis, ut forcis mutuo se contra tertium invicem adjuvent et defendant. Imperator enim Tartarorum Persidis inter illos duos, soldanum videlicet et aquilonarem imperatorem Tartarorum, medius terram habet, et cum utroque exercet inimicicias perpetuas et mortales, et ab utriusque dominio terras aliquas usurpavit et suo imperio subjugavit. Quapropter, unus contra duo, et duo contra unum, modis quibus possunt nituntur se defendere et juvare. Soldanus Babilonie ipsum dominum Persidis destruere et annihilare conatur, ut inimicum propinquum et vicinum sibi periculosum; quod quia per se complere non valet, alium imperatorem sibi conjungit et conciliat muneribus et promissis; et parentelas inter se faciunt et confirmaciones firmissimas ineunt, ut, unus hinc, alias inde, medium imperatorem predictum Persidis de terra exterminent et evellant. Ille etiam, consimili modo, imperator Tartarorum aquilonis soldanum Babilonie per munera et internuncios visitat et salutat, mittendo sibi pueros et puellas ad supradictum facinus perpetrandum. Sarracenos ejus facarios, id est monachos, et alios quoscumque in suo dominio recipit, promovet et tuetur, per quos tandem ipsemnet, cum multis aliis Tartaris, Sarracenus pessimus et Christianorum inimicus et persecutor est effectus. Nam, ad preces soldani, omnes campanas amovit de Christianorum ecclesiis sui

i njegovu okolinu, dogodilo se da je Gospod Egiptu nanio takav udarac glađu. Nil se, naime, tri godine nije izlio, pa Saraceni od gladi bjesni, a potom i mrtvi propadahu, nemajući snage da istraju. U tolikoj mjeri je zavladala glad da se nije moglo naći zrno, da ne kažem za hranu, već ni za sjeme. Ovaj udarac su Saraceni pripisali čudu, da je Gospod zato udario čudom na Egipat, jer su hrišćani bili protjerani iz Svetе Zemlje. Zbog toga su razmišljali da Svetu Zemlju vrate hrišćanima. Ali, taj vladar, progonitelj Rimske crkve i stari neprijatelj⁴⁸ je sagradio jedan brod, među većima na svijetu, koji je natovaren žitom poslao u Aleksandriju. Ovaj brod je imao žita koliko 14 natovarenih mazgi, a osim toga i oružje i mnogo čega drugog što je nosio. I tako je taj vladar, podmukli prijatelj i saveznik Saracena, a neprijatelj i muka Rimljana, ublažio oskudicu Vavilonjana. Ukratko rečeno, što god može da smisli i učini, on to čini i izvršava, čime može da pretvori u dobročinstvo i milost za sultana Vavilonije. A to obavlja i čini da bi mogao nanijeti zlo našim hrišćanima Rimske crkve, ne žečeći da ih ima za gospodare, saveznike ili susjede.⁴⁹

Ljekovi, pak, protiv ovog su oni koji su protiv Aleksandrinaca izloženi. A mogao bi se i neki drugi primijeniti, jer je sam papa napisao pismo spomenutom vladaru da se ponovo vrati vjeri i poslušnosti Rimskoj crkvi. Ali, neka ovo ostane tajna, kako bi se to moglo obaviti što skrovitije, tako da nikakve sumnje ne bude kod grčkih monaha i drugog sveštenstva i nekih njihovih potčinjenih. Ako bi, pak, monasi o ovome lukavo nešto predosjetili, suprotstavljući se, mogli bi potpuno da spriječe posao. Monasi, naime, zaluduju čitav narod i drže ga u mraku zablude i sa sobom vode u zamku propasti. Spolja, pak, glume veliku svetost, a prost narod ih slijedi i vjeruje im, diveći se spoljašnjem izgledu svetosti, napušta istinsku vjeru, bježi od Rimske crkve i prezire njeno jedinstvo. I premda ne vjerujem da ovo pismo može mnogo koristiti, jer ne mislim da se oni mogu preobratiti milosrdjem i prijaznošću, već mačem i strahom, ipak će iz ovog pisma moći da proizađu dva dobra. Jedno, ako i ne bude želio uprkos papinim opomenama da se vrati u krilo jedinstva svoje majke Rimske crkve, već izabere da luta u samoći zablude i šizme⁵⁰ preostaće opravdani nemir i pastirska briga upravitelja. Drugo, dobro bi moglo proizaći, jer ako pristane na pobožne opomene svog oca i poslije duge različitosti poželi da prihvati prsten i stolu⁵¹ od milosrdnog oca, dostoјnjim nastojanjem spremljenu, radovaće se sinu koji je ponovo vraćen. Radovaće se i papa jer je vraćena ovčica u tor majke crkve, i to takva ovca koja je izgubljena i ponovo vraćena, sin koji je očinskom blagošću uzet pod okrilje i to takav sin koji je bio mrtav pa je ponovo oživio i koji je izgubljen pa je pronađen.⁵² I ja, jednostavno, vjerujem da ako su druge pape Grcima namijenile prijateljska poslanstva i prijatna pisma nijesu bili udaljeni tako nepomirljivom mržnjom od svoje othraniteljice, majke i gospodarice Rimske crkve. Stoga sami Grci, a najviše oni mudriji među njima, tj. oni koji se sjećaju iz ranijih vremena kada sa nama raspravljahu o vjeri, kad vide da se nema što prebaciti istini naše vjere, sa uzdahom ovako kažu: "Jao! Kad bi se neko sjetio prijašnjeg položaja Rimske crkve, kada se odlikovala svojim sinovima koji su odjednom odlutali, pa ih ona ponovo zove u okrilje jedinstva, ljubaznim pismima i poslanstvima koja opominju, a ponovo pozvane okuplja utočištem pobožnosti i ponovo okupljene hranu hranom riječi. Sada, pak, ona nije majka, već mačeha."

⁴⁸ Stvarajući pakt sa islamom, Andronik Drugi i njegovi savladari, Mihajlo Deveti (1294-1320) i Andronik Treći (1321-1341. - sam vladao od 1328) težili su da polako istisnu latinske gospodare u Grčkoj i na prostorima Antiohijskog i Jerusalimskog patrijarhata.

⁴⁹ Vizantinci su bili ogorčeni na latinsku vlast, naročito na moćne feudalce koji su sebi prisvojili sva znamenja lokalnih despota.

⁵⁰ Arhiepiskop barski Adam ne priznaje samostalnost pravoslavne crkve i upotrebljava termin koji su u to vrijeme počeli da koriste svi latinski pisci da bi njime označili grčku-pravoslavnu crkvu.

⁵¹ Duga, sveštena košulja - prsten i stola označavaju vjenčanje sa vjerom i bili su u upotrebi u ritualu inicijacije vladara od devetog vijeka. Papa želi da obred inicijacije on vrši kao jedini hrišćanski prvosveštenik.

⁵² Adam upotrebljava metaforički iskaz po ugledu na raširenu povijest o bludnom, izgubljenom i ponovo nađenom, sinu.

dominii et edictum fecit ut nullas amodo haberent¹. Quod quidem cedit in Christianorum non modicum scandalum et gravamen. Has vero societas predicti duo imperatores per se tractant et firmant, scientibus et cooperantibus Januensibus, sine quibus has colligaciones inter se minime facere possent, nec soldanus ille Tartaro imperatori facarios, id est monachos sarracenos, et alios nuncios, ad pervertendum eum et suum populum, nec Tartarus soldano posset mittere pueros et hujusmodi encenia² pravitatis. Quicquid enim isti duo, videlicet Tartarus et soldanus, sibi mutuo volunt mittere, hoc Januenses transvehunt in suis navibus et galeis; et talis iniquitatis ministri et cooperatores effecti, exardescentes ad lucrum et ad pecunias iniantes, ad omne quod contra Deum et Ecclesiam est, et ad omnium Sarracenorum et Tartarorum crima fautores et promotores se exhibent et actores. Et tamen cum Januenses dico, Alexandrinos illos solum intelligo, quos Deus deberet et Ecclesia detestari tamquam veritatis et fidei inimicos. Nam sunt multo plures incomparabiliter alii Januenses qui talium crima detestantur, nec pro omni caro ad talia consentirent.

Insuper sunt aliqui qui ad talem viam euntibus viriliter se opponunt, et multis Alexandrinos in rebus dampnificant et personis, inter quos sunt quidam qui sunt filii domini Paleologi, filii quondam Benedicti Zacharie, cuius adhuc fama bona et celebre nomen vivit. Qui quandam habent insulam³ in via media sitam de Tartaria imperii aquilonaris et Constantinopolis, de quibus imperiis predicti pueri extrahuntur Alexandriam, ut predicunt, deportandi. De ista igitur insula per predictos Januenses, qui in ea dominantur, cunctibus in Alexandriam cum predictis dampnabilibus mercibus multa dampna et offensiones et insidie preparantur et inferuntur, et adhuc plura facerent si manus Ecclesie secum esset. Nam nunc, absque aliquo favore Ecclesie, fere mille pedites et centum equites et duas galeas bene paratas et electe armatas, omni tempore, secum habent propriis sumptibus et expensis, cum quibus contra Turcos, Sarracenos eis vicinos, et contra illos qui viam illam faciunt maledictam, inimicicias et insidias exercent gravissimas et mortales. Qua ex re, inimici eis proveniunt capitales.

[A]d obviandum autem ne tantum subsidium Sarracenis proveniat per imperatorem Tartarorum aquilonis, quadruplex adhibeatur remedium.

Primo, ut, sicut supra de aliis tactum est, contra omnes talia exennia portantes, vel nuncios hujusmodi, vel Sarracenos facarios, vel quoscumque alios transvehentes in suis navibus vel galeis que mittuntur imperatori Tartarorum aquilonis per soldanum, vel equo, excommunicacionis sentencia promulgetur.

Secundo, quia sunt aliqui qui nuncios, exennia³ et pueros non portant in Alexandriam, vel aliquam terram soldano subjectam, sed portant in Turkiam ad aliquem Babilonie⁴ turcum, soldano amicicia obligatum, et ille postea curat soldano, cum diligenti sollicitudine, delegare, quod ordinetur et declaretur et statuatur quatinus omnes simulaciones hujusmodi facientes excommunicacionis

¹ *Haberentur. A. B.* — ² *Encenia. B.* — ³ *Exenni. B.* — ⁴ *Balonem. A. Babilonem. B.*

IV

Na koji način, pak, sultanu Vavilona proizlazi korist od cara Tatara. Treba znati da postoje četiri carstva Tatara. Prvo i veće je istočno, koje se zove Kataj.⁵³ Drugo je na sjeveru, naziva se Gazar.⁵⁴ Treće je na jugu i zove se Persija. Četvrto je između ovog južnog i onog prvog (istočnog) koje nosi naziv Doa ili Kajdo.

Taj, dakle, car sjevernih Tatara je veoma povezan savezom sa sultanom Vavilona, a tako veliko prijateljstvo između njih postoji najviše zbog toga da se snažnije međusobno pomažu i uzajamno brane protiv trećeg. Car, naime, persijskih Tatara, među ovom dvojicom, tj. sultanom i carem sjevernih Tatara, zauzima središnju teritoriju i sa obojicom je u stalnom i smrtnom neprijateljstvu i od obojice je usurpirao neke teritorije i podložio ih svom carstvu. Zbog toga se jedan protiv dvojice i dvojica protiv jednog trude da se na neki način mogu braniti i pomagati. Sultan Vavilona nastoji da upropasti i uništi gospodara Persije, od kojeg mu, kao bliskog neprijatelja i susjeda, prijeti opasnost. Pošto to sam ne može da završi sprijateljio se sa drugim carem i pridobio ga poklonima i obećanjima. Međusobno sklapaju i rodbinske veze i grade veoma jaka utvrđenja da bi jedan odavde, drugi odande spomenutog cara Persije, koji je između njih dvojice, protjerali iz zemlje i uklonili ga. A ovaj car, sjevernih Tatara, takođe, na sličan način, poklonima i preko posrednika posjećuje i pozdravlja sultana Vavilona, šaljući mu dječake i djevojčice za izvršenje gore spomenutog zločina. Njegove Saracene i nitkove, tj. monahe i bilo koje druge koje prima u svoje carstvo, pomaže i uvažava i preko njih je i sam, sa mnogim drugim Tatarima, postao najgori Saracen i neprijatelj i progonitelj hrišćana. Jer, na sultanove molbe je uklonio sva zvona sa hrišćanskih crkava svog carstva i izdao je naredbu da se nijedno više ne postavi.⁵⁵ To, zaista, postaje ne mali skandal i briga za hrišćane. Ove saveze, spomenuta dva cara, međusobno ugоварaju i jačaju uz znanje i saradnju Đenovljana, bez kojih ovi savezi među njima ne bi ništa vrijedili. Niti bi onaj sultan mogao slati tatarskom caru nitkove, tj. saracenske monahe i druge glasnike, za preobraćanje njega i njegovog naroda, niti Tatarin sultanu dječake i ovakve izopacene poklone. Što god, naime, ta dvojica, tj. Tatarin i sultan, žele jedan drugom da pošalju to Đenovljani prevoze svojim ladjama i galijama. Oni su načinjeni slugama i saradnicima takvog nevaljalstva, strašno žudeći dobiti i težeći novcu pokazuju se kao izvršioci, unapređivači i pokrovitelji svega što je protivno Bogu i crkvi i zločina svih Saracena i Tatara. A, ipak, kad kažem Đenovljani pod tim podrazumijevam samo Aleksandrince na koje Bog i crkva treba da bace prokletstvo, kao na neprijatelje istine i vjere. Dakako, postoji neuporedivo više drugih Đenovljana koji se gnušaju zločina takvih ljudi i ne slažu se po svaku cijenu sa takvima.

Osim toga, postoje i neki koji se muževno suprotstavljaju onima koji idu tim putem i nanose štetu mnogim Aleksandrcima u stvarima i lično, a među njima su sinovi gospodara Paleologa, a katkad i sinovi Benedikta Zakarije,⁵⁶ čiji dobar glas i slavno ime se poštuje sve dovde.

⁵³ Kina. Tačnije sjeverna oblast današnje Kine, Mongolija i Mandžurija - carstvo koje je nastalo diobom Džingis kanova.

⁵⁴ Na obali Crnog mora čiji je vladar bio u to vrijeme kan Kipčak. Neki ga istraživači nazivaju i Kraljevstvom Kumana ili Zemljom Kumana (Kumanija).

⁵⁵ Govori o nestorijanskim crkvama. Inače, zvona su ostajala samo na katoličkim bogomoljama, pa je to bio jasan znak muslimanima ko im nije saveznik - sve hrišćanske, pravoslavne bogomolje, bivale su čuvane, dok su, u slučaju rata, katoličke bivale napadane i rušene. Ova odluka vizantijskog cara imala je politički karakter.

⁵⁶ Mihajlo Paleolog je đenovljanskim trgovcima iz porodice Zakarija dao 1275. godine velike privilegije. Benediktu Zakariji, sinu Manojla Zakarije, 1304. godine dato je u privilegiju vlasništvo nad ostrvom Hios. Inače, Benediktu Zakariji je Mihajlo Paleolog takođe dao pod upravu obje Fokije, sa planinom u zaleđu koja je imala velike rudnike stipse. Godine 1307. Benoa Zakarija, sin Benediktov, dobio je konačno pravo, naslijedno, i vlasništvo nad ovim teritorijama i rudnicima.

sentencia innudentur, cum, ut manifeste appareat, per hujusmodi unquam mediationem soldano adjutorium prebeant et favorem.

Tercio, ut, quia sunt aliqui, sue salutis obliti, qui excommunicacionem non metuunt, ordinentur aliisque galee¹ per Ecclesiam, que istum impedian transitum et defendant, et constituantur super illas domini supradicte insule que, ut predictur, in medio vie de Tartaria in Egiptum sita est, utpote magis devoti et voluntarii et fideles ad hoc negocium peragendum; vel, si forte Ecclesia pecuniam pro galeis expendere nollet, quod saltem daretur predictis dominis et omnibus eos de persona juvare volentibus, in hoc facto, vel pro certo numero hominum, indulgencia que dari consuevit transfretantibus in subsidium Terre Sancte. Et si hoc fieret, tria bona possent sequi: unum, impeditio predictie vie; secundum, quia omnes [qui] vadunt in Alexandriam de Constantinopoli, vel de alio loco hujus imperii, vel de Tartaria predicta aquilonis², habent facere transitum per insulam illam, vel prope, in qua jam dicti domini principiantur, et ideo via illa posset per hunc modum faciliter impediri. Tercium bonum indubitanter sequeretur ex hoc, si dominis predictis hec indulgencia donaretur, quod videlicet Ephesus³ et tota Minor Asia faciliter caperetur. Non enim ista insula est solummodo pro insidiis contra Alexandrinos disposita, sed eciam contra Turcos Sarracenos mirabiliter ordinata⁴. Vix enim ab Asia Minori, quam Turci possident fere totam, quinque miliaribus distat, et idco quanto Turchis propinquior, tanto ejusdem dampnabiliora irrogat nocturna. Non enim Turchi vicini predicte insule de duodecim miliaribus ad maris litora appropinquant, timentes manum validam et audacem illorum qui in dicta insula dominantur, quam manum eos fortiter atterentem jam multipliciter sunt experti. Deinde dicte insule Turcos terre marique viriliter persequuntur et quotquot inveniunt vel gladio cedunt vel subiciunt servituti, in tantum quod, multi⁵ sive pauci sint, in terra vel in mari, cum dictorum dominorum vexillum conspicunt, statim animo consternantur et mente deficiunt, non in defensionem, sed in fugam presidium affrantes⁶. Unde, anno presenti, predicti domini, postquam xviii vasa piratica Turcorum et plus in mari ceperint, cum magna gloria et triumpho ad terras eorum descenderunt et villas multas magna cede vastantes, captivos multos Christianos, qui per dictos Turchos capti fuerant et servituti subacti⁵, libertati pristine reddiderunt eos, cum armorum potencia et virtute, de manu Sarracenica liberantes. Et hanc victoriam non semel, sed pluries habuerunt, non in sua virtute, sed in Dei potencia confidentes, qui eos direxit in his et ab iniquorum Sarracenorurn crudelitate protexit, sue solite medicina graciā largiendo. Et per hunc modum, a dextris et a sinistris, inimicos Christi cedendo, captivando et ad nichilum redigendo, aliorum Christianorum, vicinorum suorum, qui in aliis multis insulis commorantur, defensionis clipeus sunt effecti. Unde, conscientia mea est et omnium illorum qui de probitate istorum

¹ B. Galilee. A. — ² Aquilonem. A. B. — ³ Michi. A. B. — ⁴ B. Affrantes. A. — ⁵ Subjecti. B.

Oni posjeduju neko ostrvo,⁵⁷ koje se nalazi na sredini puta između carstva sjevernih Tatara i Konstantinopolja, odakle se spomenuti dječaci odvode u Aleksandriju radi deportovanja, kao što je već rečeno. Sa tog ostrva, dakle, preko spomenutih Đenovljana, koji njime vladaju, onima koji idu u Aleksandriju sa spomenutom robom koja je za osudu, pripremaju i nanose mnoge štete, nesreće i zamke, a dosad bi još i više učinili, kad bi uz sebe imali snagu crkve. Jer, sada, bez ikakve pomoći od strane crkve, u svako vrijeme sa sobom imaju, od sopstvenog izdatka i troška, otprilike 1000 pješaka i 100 konjanika i dvije dobro opremljene i naoružane galije, sa kojima protiv Turaka, njima susjednih Saracena i protiv onih koji putuju ovim prokletim putem, održavaju najteža smrtna neprijateljstva i postavljaju zasjede. Zbog toga imaju velike neprijatelje.

Da bi se doskočilo Saracenima da ne primaju toliku pomoć od cara sjevernih Tatara treba primijeniti četvorostruki lijek.

Prvo da se, kao i kod drugih gore spomenutih djeluje. Da se izda odluka o ekskomunikaciji protiv svih koji nose takve poklone, odnosno prevoze ovakve glasnike ili nitkove Saracene, ili koji prevoze neke druge na svojim lađama ili galijama, odnosno na konjima, što sultan šalje caru sjevernih Tatara.

Drugo, pošto postoje neki koji glasnike, poklone i dječake ne vode u Aleksandriju ili neku zemlju koja je pod vlašću sultana, već u Tursku (to je neki turski Vavilon), koja se obavezala sultanu prijateljstvom i kasnije se stara da sultanu, brižljivo nastojeći, sve to isporuči. Da se naredi, obznani i odluči za sve koji čine ove prevare da se donese odluka o ekskomunikaciji, jer je očigledno da se sultanu, ovim posrednim putem, pruža pomoć i naklonost.

Treće, pošto ima nekih koji su zaboravili na svoje spasenje i ne boje se ekskomunikacije, da crkva uredi neke galije koje bi priječile i branile taj prolaz, a da se nad njim postave gospodari gore spomenutog ostrva, koje se, kao što je rečeno, nalazi na sredini puta od Tatarske do Egipta, budući da su veoma privrženi, voljni i odani da obave ovaj posao. Ili, ako crkva možda ne želi da potroši novac za galije, da se bar spomenutim gospodarima i svima koji žele da pojedinačno pomognu u ovom poslu, tj. određenom broju ljudi, da indulgencija,⁵⁸ koja se obično daje onima koji plove u odbranu Svetе Zemlje. A ako tako bude iz ovoga mogu proizaći tri dobra. Jedno je zatvaranje spomenutog puta, drugo pošto svi koji idu u Aleksandriju iz Konstantinopolja ili drugog mjesta ovog carstva, odnosno iz spomenute sjeverne Tatarske, moraju proći preko ovog ostrva kojim vladaju spomenuti gospodari, ili blizu njega, stoga se ovaj put ovako može lako prepriječiti. Treće dobro će, bez sumnje, proizaći iz ovog: ako se spomenutim gospodarima pokloni indulgencija biće oslojeni Efez⁵⁹ i čitava Mala Azija. To ostrvo, naime, nije svojim položajem samo zamka za Aleksandrince, već je, takođe, zamka za Turke i Saracene. Od Male Azije, koju Turci gotovo čitavu posjeduju je udaljeno jedva pet milijarija⁶⁰ i stoga koliko je bliže Turcima, toliko im više može nanijeti štete. Turci, naime, koji su mu u susjedstvu ne približavaju se spomenutom ostrvu na bliže od 12 milijarija od obale mora, bojeći se snažne i odvažne ruke onih koji na tom ostrvu vladaju, ruke koja ih hrabro gazi i koju su više puta osjetili. Zatim, sa spomenutog ostrva Turke postojano progone na zemlji i na moru, i koliko ih god pronađu ili pokose mačem ili odvode u ropstvo u tolikoj mjeri da mnogi, makar ovi bili i malobrojni, kad opaze zastavu spomenutih gospodara odmah se užasnu i izgube pamet, i traže spas, ne u odbrani već u bjekstvu. Otud su ove godine spomenuti gospodari oslojivši na moru 18 piratskih turskih tovara, pa i više, uz veliku slavu i trijumf došli do njihovih zemalja i pustošeći mnoge gradove, uz veliko krvoproljeće, mnogim

---

⁵⁷ Ostrvo Hios.

⁵⁸ Oproštaj od grjehova.

⁵⁹ Mehmed bej, sin Aidinov, dao je svom sinu Kiziru, početkom četrnaestog stoljeća, kao nadoknadu za vladanje (apanažu), grad Efez.

⁶⁰ Rimski milja - 1480 metara.

dominorum et de feritate Turcorum et de pusillanimitate¹ habitantium in insulis Romanie aliquid cognoverunt, quod, in nulla insula Turchis vicina, homo, nec mulier, nec canis, nec cattus, nec aliquod vivum animal remansisset, nisi dictorum dominorum virtus² et potentia obstitisset. Videte, domine, quantum prodesset si eis concederetur favor Ecclesie, in hoc facto, et quam facile esset illis dominis, cum aliquali manu Ecclesie, et viam illam maledictam Alexandrie impeditre et Turcos illos Minoris Asie subjugare, cum ipsi, per se, sine alicujus adjutorio, nisi Dei, tantum negocium incepert tam laudabiliter et tam strenue, atque continuaverint, semper de celo Victoria eis data. Istorum nomina, si quis scire velit, Martinus Zacharie, Benedictus Zacharie, Bartholemeus Zacharie, fratres germani, sic per ordinem geniti nominantur, quamvis sint alii eorum fratres in numero copioso.

Quartum remedium adhiberi posset quod omnibus malis suppositis obviaret, videlicet si Dominus nostrorum regum cordi infunderet ut ipsi interdum zelarent² partem Domini, et eos moveret aliquando honor crucis, ut, sicut frequenter pro caducis et miseric rebus mundi, pro honore proprio vago et fragili, mortibus et stragibus se opponunt pluribus et diversis, suos gladios fidelium Christianorum suorum fratribus sanguine miserabiliter sauciantes, non sine decoris fidei scandalo et ruina, ita adversus Babilonios convenienter, qui hereditatem Domini cum injusticea detinent, et de eadem, quod est flebile dicere, cultum et nomen christiani- tatis penitus deleverunt. Meo autem iudicio, [et] omnium illorum qui morantur in partibus Orientis, nunquam fuit nobis sic paratum, si corda regum adessent et principum, generale passagium, sicut modo.

Primo, ex parte illorum contra quos habet passagium fieri; secundo, ex parte illorum cum quibus habent transire nostri reges, si passagium ordinetur; tertio, ex parte illorum qui christiani non sunt, qui possunt et volunt passagium adjuvare; quarto, ex parte domini Pape, cuius auctoritate habet passagium ordinari.

Quia soldanus Babilonie, ut satis vestris auribus innotuit, prout credo, omnes admiratos et principes et pugnatores strenuos qui de bellis aliquid noverant, de suo dominio expulit vel occidit; propter quod ad repugnandum redditur minus fortis. Iterum, Sarraceni habent nullas suas prophecias³, quibus fidem adhibent sicut nos euangelio, quod in brevi debet eorum secta pestifera terminari et per nostros totaliter annullari, et ex hoc tantam formidinem in suis cordibus conceperunt ut statim, auditio passagio, non videtur ut ad pugnam se preparent, sed ad fugam. Unde, tempore felicis recordacionis Clementis pape V, cum ego essem in partibus Indie et Persidis, cum de passagio vox insonuit, non videbatur Sarra- cenis, ad abscondendum se, satis, pro tempore, latibula invenire. Iterum, Sarraceui Egipti usum armorum totaliter perdiderunt.

Ex parte vero illorum cum quibus nostri reges passagium habent facere, ut sunt barones, milites et populares, quantum sit bene paratum, per eorum devota suspiria, satis patet. Desiderat enim passagium omnis hominum condicio, gradus, sexus et etas, ita ut non videantur Sarracenos velle invadere, sed eos vivos et integros deglutiire. Sed et, si quis est quem transfretare vel etatis gravitas, vel corporis debilitas, vel carnis infirmitas, vel sexus fragilitas non permittat, dolent,

¹ B. *Pusillamitate.* A. — ² B. *Zelazent.* A.

su zarobljenim hrišćanima, koje Turci bijahu uhvatili i bacili u ropstvo, vratili prijašnju slobodu, oslobodivši ih od saracenske ruke, silom i hrabrošcu oružja. A ovu pobjedu su zadobili ne jednom, već više puta, uzdajući se ne u svoju hrabrost, već u Božju silu, koja ih je uputila u ovo i zaštitila ih od okrutnosti nevaljalih Saracena, podarivši milost svog uobičajenog lijeka.⁶¹ I na ovaj način pokoravajući, sa desne i lijeve strane, neprijatelje Hrista, zarobljavajući ih i uništavajući, postali su štit odbrane za druge hrišćane, svoje susjede, koji borave na mnogim drugim ostrvima. Otuda, po mom saznanju, kao i saznanju svih onih koji su nešto čuli o poštenju tih gospodara, o divljaštvu Turaka i o malodušnosti stanovnika na ostrvima Romeja,⁶² da ni na jednom ostrvu, koje je u susjedstvu Turske, ni čovjek, ni žena, ni pas, ni mačka, niti neko drugo živo biće ne bi preostalo da im na put nije stala hrabrost i sila spomenutih gospodara. Vidite gospodaru, koliko bi bilo korisno ako bi im crkva bila naklonjena u ovom poslu i kako bi ovim gospodarima bilo lako uz malu pomoć crkve da prepriječe onaj prokleti put za Aleksandriju i pokore Turke iz Male Azije, kad su oni već, sami, bez ičije pomoći, sem Božje, započeli takav posao, tako poхvalno i odvažno i nastavili ga, a sa neba im je uvijek davana pobjeda. Njihova imena, ako neko želi da zna su: Martin Zaharija, Benedikt Zaharija i Bartolomej Zaharija, rođena braća, imenovani po redu rođenja, premda ima i druge njihove braće u velikom broju.

Četvrti lijek se može primijeniti da bi se izašlo u susret svim suprotstavljenim nedjelima, naravno, ako Gospod ulije u srca naših kraljeva da su katkad sa takvim žarom na strani Gospoda i da im ponekad tako pokrene poštovanje prema krstu, kao što se često suprotstavljaju smrti i porazu u mnogim raznim prilikama kad su u pitanju nepostojane i bijedne zemaljske stvari, sopstvena neizvjesna i prolazna čast, da svoje mačeve kojima, na žalost, na smrt ranjavaju svoju braću, vjerne hrišćane, tako okupe protiv Vavilonjana koji nepravedno drže nasljedstvo Gospoda⁶³ i zbog toga su, što je tužno reći, potpuno razorili kult i ime hrišćanstva. Po mom, pak, sudu, kao i svih onih koji se zadržavaju na Orijentu, nikada nijesmo bili tako spremni kao sada za opšti prolaz, kad bi srca kraljeva i glavara bila od pomoći.⁶⁴

Prvo, s obzirom na one protiv kojih se otvara prolaz; drugo, s obzirom na one sa kojima će naši kraljevi prolaziti ako se uspostavi prolaz; treće, s obzirom na one koji nijesu hrišćani, ali želete i mogu da pomognu prolaz; četvrto, s obzirom na gospodara papu čijim autoritetom može da se uspostavi prolaz.

Jer, sultan Vavilona je, kao što vam je, kako vjerujem, dovoljno poznato, protjerao iz svog carstva ili ubio sve čuvene glavare i odvažne borce koji su nešto znali o ratovanju, zbog čega im je umanjena borbena moć. S druge strane, Saraceni vjeruju u mnoga svoja proročanstva, kao što mi vjerujemo u jevanđelja, po kojima njihova sekta ubrzo mora da skonča i da je naši potpuno unište. Zbog toga se u njihovim srcima začela takva strava da će se odmah, pošto se pročuje za prolaz, učiniti da se pripremaju za bjekstvo, a ne za borbu. Otud, u vrijeme srećnog spominjanja na papu Klementa V, kad sam bio u Indiji i Persiji, kad je zabrujao glas o prolazu, Saracenima se činilo da, prema tadašnjim prilikama, neće naći dovoljno skloništa da se sakriju. S druge strane, Saraceni iz Egipta su potpuno zaboravili da se služe oružjem.

S obzirom na one sa kojima će naši kraljevi putovati, kao što su baroni, vitezovi i obični vojnici, sasvim je očigledno koliko je dobro pripremljeno preko njihovih odanih doušnika. Ljudi svih staleža, položaja, pola i starosti, želete prolaz, tako da se čini da ne želete samo napasti Saracene, već želete da ih žive i čitave prožderu. A ako i postoji neko koga breme godina, tjelesna nemoć,

---

⁶¹ Providenja.

⁶² Vizantinaca.

⁶³ Hristov hram u Jerusalimu.

⁶⁴ Brojni latinski vladari na muslimanskim teritorijama bili su uz Turke i Saracene, jer su štilili sopstvene ekonomске interese. Đenovljanski podestati vladali su Pera-Galatom od 1273. do 1452. godine.

suspirant et gemunt, vel quia Deus non prolongat eis vitam ut videant, vel quia fortitudinem et virtutem non reformat ut pugnare valeant, vel quia Deus eos tales fecit ut non pro armis idonei habeantur ad mortem Domini vindicandam. Omnium hominum denique multitudo desiderat ut, in diebus suis, nostra preclara hereditas recuperetur, quam nobis Dominus preelegit, quam sua presencia benedixit, in qua nasci, conversari, vivere et mori voluit homo Deus, ut inibi christianitas augmentetur, et cultus Ecclesie vigeat, et nomen Domini libere predicetur, glorificetur et digne et simpliciter adoretur. Tanti desiderii stimulus, tanti amoris flamma¹ corda nostrorum Christianorum stimulat et succedit pro passagio Terre Sancte, quod, si nunc fieret, michi appareat certissime ante posse naves quam gentes deficere, nec posse omnia mundi vasa recipere transeuntes. Videtis ergo quomodo, contra naturam, predecessor manet immobilis et sequens velociter currit; membra, sensus et vite germina preferunt, et caput manet emortuum; cessat motus in vita, et vivit et viget quod per motum vivere consuevit. Quod ergo peccatum in regibus, que iniquitas nostri temporis, que infelicitas christianitatis, quod videmus hostes fragiles, nostros pugiles audaces et fortes, gloriam triumphi dispositam et coronam nobis victorie preparatam, et accipere rennuamus, immo etiam fugianus.

Illi vero qui parati sunt passagium adjuvare est imperator Persidis, qui quantum et quare illud cupiat et affectet, breviter videamus. Imperator enim iste inter supradictos imperatores Tartarorum aquilonis et soldanum Babilonic mediis terram habet, et, ob causam superius memoratam, contra illos duos guerram habet perpetuam et inimicicias capitales. Et quia non habet alios reges sibi vicinos quos possit in suum adjutorum invitare et in Sarracenorum Babilonis odium provocare, nostrorum Romanorum querit sibi amiciciam vendicare, et contra dictos Sarracenos nostros Christianos concitare nititur quantum potest, ut nostri, ex una parte, versus meridiem, et ipse cum suis, ab aquilone, ex altera, medium soldanum opprimerent, submitterent et calcarent. Et hoc est ad quod ipse laborat pro viribus, et quod toto suo spiritu desiderat et affectat; et ut Sarracenorum destructio expeditius et validius completeretur, in promociōnem passagii multa promitti subsidia virtualium et hominum armatorum, ob hoc etiam frequenter Romam solemnes nuncios mittere attemptavit, et hoc anno potissime, nisi quod per mortem imperatoris predicti^a, et alias per vacacionem curie^b, fuerunt ejus nunciū impediti.

Ut autem videatur quam facile sit promittere omne quod velit et attendere quod promittit, ex hoc patet. Nam, preter Tartaros sui dominii, posset habere de terris sibi subditis plus quam l^m equitum Christianorum, et plus quam cc^m peditum², qui eum, pro hoc negocio, omnes, uno et prompto animo, sequerentur. Inter quos est quoddam magnum regnum quod vocatur, vulgate nomine, Georgianorum, sed greco nomine Yberorum, quia de Yberia, hoc est de Yspania, originem habuerunt. Iste ergo Georgiani regem habent, quem semper David vocant. Et super omnes Orientales sunt strenui bellatores, insaciabili sanguinem Sarracenorum sientes, et supra modum passagium affectantes. Tales sunt ut nunquam imperator Persidis

¹ Au ms. : *flama*. — ² Au ms. : *peditum*.

slabost mišića ili krhkost pola sprječava, takvi žale, uzdišu i jadikuju, ili zato što im Bog ne produži život da vide ili poboljša hrabrost i snagu da se mogu boriti, ili zato što ih je Bog učinio takvima da nijesu pogodni za oružje da bi se osvetili za smrt Gospoda. Naposljetu, mnoštvo svih ljudi želi da, za svoga života, doživi da se naša slavna nasljdstva, koja nam je Gospod unaprijed izabrao, zadobiju natrag, koja je svojim prisustvom blagoslovio, gdje je htio da se rodi, druži, živi i umre kao čovjek Bog, da bi se ondje uvećalo hrišćanstvo i zavladao kult crkve, ime Gospoda se slobodno spominjalo i slavilo i dostoјno i jednostavno zazivalo. Ponuka takve želje, plamen takve ljubavi podbada naše hrišćane i raspaljuje ih za prolazom ka Svetoj Zemlji. Ako se to sad ostvari jasno mi je da sasvim sigurno prije mogu nedostajati lađe nego ljudi i da svi tovari svijeta ne mogu primiti one koji prelaze preko. Vidite, dakle, kako protivno prirodi, prethodnik ostaje ne-pokretan, a sljedeći brzo trči, prednjače udovi osjetila i klice života, a glava ostaje mrtva. Malak-sava pokret u životu, a živi i jača ono što je naviklo da živi kroz pokret. Ono, dakle, što je grijeh kraljeva, nevaljalstvo našeg vremena, nesreća hrišćanstva, je što vidimo nemoćne neprijatelje, naše borce odvažne i hrabre, slavu trijumfa i vijenac pobjede za nas pripremljene, a odbijamo da ga primimo, štaviše bježimo.

Među onima koji su spremni da potpomognu prolaz je i car Persije, za kojeg ćemo ukratko vidjeti koliko i zašto to želi i teži mu. Taj, naime car, između spomenutih, cara sjevernih Tataра i sultana Vavilona, ima zemlju između te dvojice i iz razloga gore spomenutog, protiv njih dvojice stalno ratuje i glavni im je neprijatelj. I pošto nema druge kraljeve za svoje susjede, koje bi mogao pozvati u pomoć i izazvati kod njih mržnju protiv saracenskog Vavilona, gleda da stekne prijateljstvo naših Rimljana i trudi se koliko može da protiv spomenutih Saracena podbode naše hrišćane, da bi naši, sa druge strane, prema jugu, a on sam sa svojima, od sjevera, sa druge strane, sultana koji je u sredini pritisnuli, pokorili i zauzdali. I to je ono čemu on nastoji prema svojoj snazi, čemu žudi i teži svim svojim srcem. A da bi se uništenje Saracena obavilo brže i valjanije obećava veliku vojnu pomoć u životnim namirnicama i naoružanim ljudima za unapređenje prolaza i zbog toga je pokušao da šalje često u Rim svečane glasnike. A posebno ove godine, da njegovi glasnici nijesu bili spriječeni, s jedne strane, smrću spomenutog cara,⁶⁵ a sa druge upražnjrenom papskom stolicom.⁶⁶

Iz ovoga se jasno vidi kako je lako obećati sve što želi i motriti na ono što obeća. Jer, osim Tatara iz svoje zemlje može dobiti iz zemalja koje su pod njegovom vlašću više od 50 vitezova hrišćanskih i više od 200 pješaka,⁶⁷ koji će ga svi jednodušno i gotovo slijediti u ovom poslu. Među njima je jedno veliko kraljevstvo koje se narodski zove Georgijana,⁶⁸ a na grčkom Iber, jer iz Iberije, tj. Španije, vode porijeklo. Ti Georgijanci imaju kralja koga uvijek nazivaju David. I mimo svih istočnjaka su odvažni ratnici koji nenasito čeznu za krvlju Saracena i neizmjerno teže prolazu. Oni su takvi i car Persije nikada ne bi odnio pobjedu nad Saracenima, osim pomoću njihovog moćnog mača. Zato kad Tatari bijahu zauzeli Baldak, nikada nijesu ni pomislili da istupe naprijed, nego je prednjačila vojska Georgijanaca. I kada je poslije pokolja nebrojenih Saracena, koji je tamo učinjen, njihov Kalif tj. poglavavar skoro jedini preživio i obasuo Tatare pogrdama, tako da su se Tatari bojali da pošalju četu protiv njega, jedan georgijanski prvak, odvažniji od ostalih, vitlajući mačem u snažnoj ruci, zazvavši prije toga Trojstva ime, samo jednim udarcem mu

⁶⁵ Muhamed Kuda ben Deh ili Oldaitu. Ovaj vladar je revno održavao veze sa hrišćanima, štiteći zajedno sa njima svoje teritorije, navlačeći na sebe bijes sultana - Mameluka iz Egipta. Umro je 16. decembra 1316. godine.

⁶⁶ Papska stolica je bila upražnjena od 20. aprila 1314. do 7. avgusta 1316. godine, nakon smrti Klimenta Petog. Gi-joma Adama je na mjesto (arhi)episkopa Sultanije postavio papa Jovan Dvadesetdrugi koji je naslijedio Klimenta Petog i to tek 1. juna 1323. godine, godinu dana prije ustoličenja na tronu arhiepiskopa barskog i primasa Srbije.

⁶⁷ Hrišćanske enklave imale su najamničke vojne posade koje su činili poglavito Sloveni.

⁶⁸ Gruzija.

victoriam de Sarracenis habuit, nisi istorum potenti gladio mediante. Unde, quando Tartari Baldacum obsederant, nunquam ante ingredi presumpserunt quam Georgianorum exercitus precessisset. Cumque, post cedem innumerabilem Sarracenorū ibi factam, galifa eorum, id est papa, solus quasi superstes, et contra Tartarum in modum excommunicacionis maledicta congereret, et ex hoc in eum manus mittere Tartari formidassent, Georgianus unus princeps, audacior ceteris, manu valida ensem vibrans, Trinitatis prius nomine invocato, uno solo ictu, caput cum dextro humero amputavit, sicque ictus ille tale discrimen Sarracenis contulit et jacturam, quam, ex tunc, nullus galifa alius resurrexit*.

Nec¹ hoc videatur extraneum, quia suadeo esse de hoc negocio in Tartaris confidendum. Nam, tempore quo sanctus Ludovicus rex passagium fecit, opus simile actum est ut Tartari, qui tunc noviter Persidem occuparant, ex una parte Sarraenos hostes premerent, de consensu et connivencia predicti regis, ut ipse rex, ex altera, eosdem hostes fortiter cohafaret; unde, et tunc, Tartari totam Chaldeam et Baldacum ejusque confinia sub dominio subjugarunt. Si igitur reges nostri cum dicto imperatore velint, ut predictitur, convenire, hinc inde obpugnantibus nostris et Tartaris, taliter medius inter istos inimicos crucis, princeps Babilonicus prosterneretur², quod non adiciet ut resurgat.

Quomodo vero passagium sit dispositum ex parte domini Pape, cuius habet auctoritate ordinare, posset quilibet, ex diversis signis et operibus similibus, compbare. Quamvis enim ego et mei similes non possimus scire, nec decet, ejus ordinacionis profunditatem, nec ejus alti consilii plene cognoscere veritatem, tamen possumus utrumque perpendere quod ejus mens tota ad exaltacionem fidei, ad dilatacionem nominis Christiani, ad consolacionem fidelium et ad gloriam domus Domini sit intenta. Cognoscere possumus quod tota ejus intencio occupetur, totum ejus desiderium inardescat, tota ejus anima feratur in hoc, ut in diebus suis dilatetur Ecclesia, cultus christianus fulgeat, populus Deo serviens merito et numero augeatur, et nomen Domini Jesu, ut dignum est, suscipiat incrementum. Cognoscere possumus quia, ejus in tempore, omnis viperarum abhortiva plantacio quam Pater omnium non plantavit, omnisque structura quam manus Domini non fundavit, excisionem patitur et jacturam, omnisque novella seminaria gracie et virtutis dant foli et flores et fructus utiles et producent, et omnis celestis fundacio sumit ortum, erigitur et proficit et firmatur. Cognoscere possumus quod, more diligentis opificis, incessanter ejus animus occupetur qualiter materia celesti patrocinio disponatur, ut cum disposita fuerit forma debita materie, perfectio imprimatur. Quia materia viçita et nimis ydonea comprobatur, et perfectionis formam suscipere non modo negligit, sed recusat. Inde est quod

¹ Ne. B. — ² B. Prosternetur. A.

odrubi glavu zajedno sa desnom plećkom, tako da je taj udarac utjerao Saracenima takvu strah i gubitak da se od tada nijedan drugi kalif nije pojavio.⁶⁹

No, neka ovo ne izgleda čudno, jer je običaj u ovom poslu uzdati se u Tatare. Naime, u vrijeme kada je sveti Ludvig, kao kralj, napravio prolaz, urađeno je slično da Tatari koji su tada tek bili osvojili Persiju, sa jedne strane su pritisli neprijatelje Saracene, uz saglasnost i odobravanje spomenutog kralja tako da je sam kralj, s druge strane, iste neprijatelje hrabro sokolio. Zato su tada Tatari čitavu Haldeju i Baldak⁷⁰ i njegovu okolinu podvrgli svojoj vlasti. Ako, dakle, naši kraljevi žele sa spomenutim carem, kako je već rečeno, da se dogovore, time bi takav posrednik među tim neprijateljima krsta, vladar Vavilonski bio uništen našim jurišnicima i Tatarima, što će pripomoći da se opet ne podigne.

Svako može dokazati po raznim znacima i sličnim naporima kako je, zaista, prolaz planiran od strane gospodara pape, čijim uticajem ima da se uredi. Premda, naime, ja i meni slični ne možemo, niti nam dolikuje da znamo dubinu njegove odredbe, niti možemo potpuno spoznati istinu njegovog visokog nauma, ipak možemo sa obje strane ocijeniti da je čitava njegova misao usredstrijedena na uzdizanje vjere, širenje imena hrišćanstva, na utjehu vjernika i na slavu doma Gospodnjeg. Možemo spoznati ono čime je čitava njegova pažnja obuzeta, čime čitava njegova želja plamti, u čemu se čitava njegova duša ogleda, u tome da se za njegovih dana raširi crkva, zasvjetli kult hrišćanstva, da se narod koji služi Bogu, s pravom i brojem uveća i ime Gospoda Isusa, kako i dolikuje, izrodi podmladak. Možemo spoznati, jer u njegovo vrijeme svaki nedoneseni zmijski porod, koji Otac svih stvari nije posadio i svaka struktura koju ruka Gospoda nije utemeljila, biva odstranjen i izbačen, a svaki mladi rasadnik milosti i vrline daje i proizvodi lišće, cvijeće i korisne plodove i svaki nebeski temelj zameće red, podiže se, napreduje i jača. Možemo spoznati ono što voljom brižljivog tvorca neprestano zaokuplja njegov duh kako se materija uređuje pod nebeskim okriljem, da je, kad je bila uređena obavezna forma materije, zabilježeno je i usavršavanje. Jer materija se osvjedočila kao grešna i odviše bogata i ne samo da zanemaruje, već i odbija da započne oblik usavršavanja.⁷¹ Otud proizlazi da je prolaz potpuno odložen odnosno odbačen, otuda se ne nabavlja obavezna hrana za glavu, ako su udovi mrtvi i bez života. Greška je, u stvari, u pokretu, a ne u pokretaču, ako stvar koja treba da je u pokretu ne prihvata pokret, a pokretač tih kretnji obezbjeđuje obavezni način.⁷² Ako, dakle, naš Vrhovni Poglavar dode opominjući, naredi izdajući indulgencije, podigne darujući desetak crkvi, postupa ustajavajući u ovome, pokreće ukazujući na najkorisnije primjere, kakva je njegova krivica, ako se kraljevi i princi hrišćanski ne pokoravaju, jer su nesavršeni, ne opažaju jer su nejaki, ne pokreću se jer su neprosvijećeni, ne slušaju jer su oholi. Iz ovoga je sasvim jasno koliko je Vrhovni Poglavar voljan i posvećen prelazu, koliko su neprijatelji slabici i nejaki, koliko su naši borci voljni i spremni, koliko su moćni i gotovi oni koji duguju i žele da potpomognu prelaz. Dakle, samo u kraljevima i prvacima zaostaje i propada toliko dobro. Gdje ovaj prolaz treba započeti? Mislim da treba reći, pa tako i kažem, da će onaj ko želi da prolaz napreduje narediti da se započne od Konstantinopolja.⁷³ A za ovo postoji sedam razloga, kao što pokazujem.

Prvi razlog je što sada hrišćanski katolici ne drže korak sa prognanim grešnicima naroda hrišćanskog od egiptanske Aleksandrije sve do Konstantinopolja, već je čitavu ovu zemlju osvojio

---

⁶⁹ Mongolski vladar Hulagu Kan imao je u svojim trupama gruzijske najamnik-vazale kojima su komandovala dva princeptsa istog imena - David. Jedan je bio David Četvrti, sin Rusudanov, drugi David Peti sin Georgija Laka. Gruzijska vojska, vazalna Hulagu, učestvovala je u pohodu na Bagdad, protiv Ismaelićana.

⁷⁰ Bagdad.

⁷¹ Arhiepiskop barski pokazuje svom visokom sagovorniku, kardinalu, da je učen čovjek - služi se metaforičnim iskazom, koristeći filozofski prosede Tome Akvinskog.

⁷² Aristotel.

⁷³ Predskaže osnivanje, ponovno, Latinskog carstva.

passagium differtur totaliter vel aufertur, unde non est defectus capitis nutrimentum debitum subministrans, si membra emortua vita carent; culpa est rei mobilis, non motoris, si res movenda motum non recipit, si per motorem motu modus debitus adhibetur. Si ergo Summus noster Pontifex pervenit¹ admonendo, disponit indulgencias conferendo, perficit decimas Ecclesie largiendo, nutrit in hiis perseverando, movet exempla saluberrima ostendendo, que culpa ejus est si reges et principes christiani non obtemperant ut imperfecti, non sentiunt ut infirmi, non moventur ut indevoti, non obdienti ut elati? Unde satis patet ex hiis quantum sit Summus Pontifex ad passagium voluntarius et devotus, quantum sint inimici debiles et infirmi, quantum sint nostri pugiles voluntarii et parati, quantum sint potentes et prompti qui debent et volunt passagium adjuvare. In solis ergo regibus et principibus remanet et deperit tantum bonum.

Ubi vero passagium istud incipi debeat, dicendum existimo et dico quod qui vult ut passagium prosperetur, a Constantinopoli illud debet incipi judicabit. Et hoc, septem racionibus, sic ostendo.

Prima racio est quia nunc, peccatis exigentibus populi christiani, ab Alexandria Egipti usque in Constantinopolim, Christiani catholici non tenent passum unum, sed totam terram illam vel Sarracenorum Egipti vel Turcorum Minoris Asie hostilis gladius occupavit. Unde nec castrum est, nec villa, nec civitas, nec portus aliquis, maxime ad maritimum, infra predictum spaciun, que non sint Sarracenorum vel Turcorum dicioni² subjecta. Inter alia vero que passagio necessaria³ sunt, est ut habeant equi et homines ubi, post maris tedium et labores, possint aliquiter recreari. Si enim debilitati et maris tempestatibus et lassati haberent, statim hostes invadere possent in descensu ad terram de navibus, ab hostibus jaculatorum et arcuum et balistarum obstacula multa incomoda substinentur, vel certe pati diversas insidias et insultus, sicut possumus in multis, exempli causa, inducere quos insperata adversitas in casu simili occupavit. Et hoc non debet aliquis credere, cum hostes illi crucis et Christi castra Dei aduersus se moveri senserint, quin castra sua maritima fortiter munitant, portus defendant, littora armatis operiant, ut pro posse exercitum Domini veri Dei a se reciant et repellant.⁴ Sed, ut concilium malignancium Sarracenorum in sua nequicia pereat, et ad impediendum Dei partem locum non habeant malignandi penitus vel nocendi, cogitanda et eligenda via est per quam, cum majori nostrorum consolacione et comodo, et adversariorum periculo et jactura, passagium maturius et salubrius principium assequatur, quod erit si incipiat ubi dico. Ad quod advertendum quod, quamvis uterque sint hostes Romane Ecclesie et fidei inimici Sarraceni, videlicet et Greci, inter quos distinctionem non facio, in hac parte, atque uterque ad resistendum nostris, si hoc contingere, se fortiter prepararent, et ex hoc nostris in Grecia ut in Egipto resistenciam invenirent; tamen, quia Greci minus quam Sarraceni habent de audacia et virtute, ex quo potissime a Romana Ecclesia discesserunt, et ex hoc possent filius subjugari, tamen nullus credit quod de istis et de illis subjugandis et conterendis faciliter dissidenciam habeam, quia scio quod Dominus jam descendit et contra eos irascitur furor ejus, nempe jam clamorem opere compleverunt.

Est eciam alia causa quare Grecia haberetur filius quam Egiptus, quia sunt jam ibi multa loca, castra et insule que nunc a filiis obedientibus et devotis Romane Ecclesie possidentur.

¹ Prevenit. B. — ² Inditioni. B. — ³ Aux mss. toujours : necessaria.

neprijateljski mač ili egipatskih Saracena ili maloazijskih Turaka. Otuda ne postoji neka tvrđava, zaselak, grad ili luka, uglavnom na primorju, niže spomenutog pravca, koja nije u vlasti Saracena ili Turaka. Između drugih, naravno, stvari koje su neophodne za prolaz bitno je da se konji i ljudi, poslije umora i napora na moru, imaju gdje malo odmoriti. Ako, naime, i osjećaju slabost i umor od morskih oluja, odmah mogu napasti neprijatelje prilikom silaska sa brodova na zemlju, mogu podnijeti mnoge nevolje kao što su neprijateljska koplja, lukovi i ratne sprave, odnosno sigurno podnijeti različite zamke i uvrede, kao što možemo navesti primjer onoga što je u mnogo čemu, u sličnom slučaju, zadala neočekivana nesreća. A neko ne mora da vjeruje da neprijatelji krsta i Hrista, kad su opazili da protiv njih kreće božja vojska nijesu hrabro utvrdili svoje tabore kraj mora, branili luku, obale oružjem zatvorili, da bi mogli da odbace od sebe i zaustave vojsku Gospoda Boga istinitog. Ali da bi družina zlobnih Saracena propala u svom nevaljalstvu i da bi se spriječila uloga od strane Boga, da ne bi imali mogućnost da potpuno nanesu štetu i uvredu, treba razmisliti i izabrati put koji će, sa većom utjehom i korišću za naše, a opasnošću i žrtvom za protivnike, prolaz dostići savršeniji i korisniji temelj, a tako će biti ako se prolaz započne ovdje gdje kažemo. Radi toga treba obratiti pažnju da, premda su sa obje strane neprijatelji Rimske crkve ivjere Saraceni, kao i Grci, među kojima ne pravim razliku,⁷⁴ sa te strane, kao i sa obije se hrabro pripremaju, ako do toga dođe, za suprotstavljanje našima i zbog toga će naši i u Grčkoj i u Egiptu naići na otpor. Ipak, Grci su od Saracena manje odvažni i hrabri, zbog čega su se i odmetnuli od Rimske crkve, i zbog čega se lakše mogu pokoriti. Ipak niko ne bi mogao povjerovati da u pokoravanje i zastrašivanje i jednih i drugih nijesam dovoljno uvjeren, jer znam da je Gospod već sišao i protiv njih je upravljen njegov bijes i bez sumnje su već zavikali od muke.

Postoji, takođe, i drugi razlog zbog kojeg bi se Grčka mogla lakše zauzeti nego Egipt, jer tamo već postoje mnoga mjesta, tabori i ostrva, koja su sada u posjedu poslušnih i odanih sinova Rimske crkve.⁷⁵

Postoji, naime, jedno ostrvo,⁷⁶ nekih Đenovljana, gospodara de Zakarija, koje sam prethodno pomenuo, koje obiluje veoma dobrim i mirnim lukama, navodnjeno i ljupko zbog potoka i izvora, prijatno zbog ravnica, brda i gora, zdravo zbog vazduha, bogato plodovima, a koliko je pogodno za prolaz znam ja kao i mnogi koji su bili тамо i najviše bih volio kad bi naši prvaci naredili da se početak prolaza postavi u Grčkoj. Ovo ostrvo ima, naime, ispred sebe na 3000 milijarija neko mjesto u Turskoj, koje se kod nas zove Mala Azija, a to mjesto se proteže u moru kao poluostrvo, koje je, na početku, prema Turcima uzano, a prema moru i spomenutom ostrvu oblikovano i rašireno kao krug.⁷⁷ U obimu ima 180 milijarija, a тамо gdje je uže samo tri. U dijelu gdje su Smirna i grad Efez je uže. Na tom poluostrvu koje se zove Kaput (glava) veoma su lijepi vinogradni, maslinjaci, veći i ljepši nego u čitavom Rimskom carstvu, pašnjaci, obilno žito, tekuće vode, lovne i sjenovite gore. Na toj Glavi se Turci ne usuđuju stanovati, niti se ikada tu pojavljuju, jer im ne dopuštaju gospodari spomenutog ostrva da se тамо odmore, a gospodari ostrva ga ne mogu osvojiti, jer nemaju uz sebe jaku силу nekog moćnika ili Crkve. Ta Glava bi se mogla zauzeti bez oružja i gotovo bez krvi. Kada se nastani, čitav opšti prolaz bi se mogao odmarati na njemu, spokojno i sigurno i u lukama koje su okolo čitava flota svijeta bi se mogla popraviti. I ne treba se bojati zamki ili napada Turaka sa kopna, jer sa onog dijela gdje je uže niko ne može da bane osim preko jednog uskog pasusa (zemljouza). Ovaj pasus bi od napada svih Saracena i Turaka mogao čuvati mali broj ljudi. Postođe, takođe, svuda naokolo veoma lijepi i

⁷⁴ U četrnaestom stoljeću islam, oglašen za hrišćansku jeres, izjednačavan je sa šizmatičnim, pravoslavnim shvatanjem hrišćanstva.

⁷⁵ Praktično više od polovine Grčke u vlasništvu je ili pod vladarskim okriljem Latina - od Epira, preko Soluna, Ahaje, Tebe, do područja Male Azije.

⁷⁶ Hios.

⁷⁷ Poluostrvo koje se nalazi preko puta Hiosa.

Est enim una insula^a quorundam dominorum Januensium de Zachariis, de quibus feci superius mencionem, habundans in portibus¹ optimis et quietis, rivis, fontibus irrigua et amena, planis, montibus et nemoribus est jocunda, aere sana, fructibus copiosa, que quantum esset passagio comoda scio ego, sciunt et multi qui ibi fuerunt, maxime si nostri principes in Grecia principium passagii dirigi judicarent. Habet enim hec insula ante se, ad tria miliaria, locum quemdam in Turchia, que apud nos Asia Minor dicitur, qui quidem locus est lingua terre in mare protensa, que est angusta in principio versus Turcos et versus mare et versus dictam insulam rotundam et in modum circuli dilatatur^b. Habet autem in circuitu miliaria CLXXX, et, ubi angustior est, tria tantum. Est eciam versus partem illam magis stricta, hinc Smirna, inde civitas Efesina. In ista li[n]gua que Caput vocatur, sunt vineta pulcherrima, oliveta jocundiora et majora de toto imperio Romano, pascua, fruges pingues, aquae preterfluentes, venatica nemora et umbrosa. In isto Capite Turchi habitare non audent, nec eciam aliquando appare, quia dicti domini dicte insule ibi eos quiescere non permittunt, et domini insule illud nequeunt possidere, quia non habent secum alicujus potentis vel Ecclesie manum fortem. Istud Caput posset sine scuto et lancea, et fere sine sanguine, occupari. Quo habito, totum generale passagium posset in eo recreari consolabiliter et secure, et in portibus qui circa sunt totum mundi navigium reparari; nec oportaret timere Turcorum per terram insidias vel insultus, quia per partem illam in qua angustius est, nullus, nisi per passum strictum, posset accedere. Quem passum possent contra omnium Sarracenorum et Turcorum impetum pauci homines custodire. Sunt eciam castra circumquaque pulcherrima et fortia, cum fossatis magnis et turribus, sed omni habitatore carentia. Per istud Caput non dubito quin tota Minor Asia caperetur. Est eciam quoddam castrum in terra firma Turchorum^c, a latere predice lingue vel capitis, versus aquilonem, quod quidem castrum munitissimum est per Januenses et per eosdem habitatur; cuius dominium partim est predictorum dominorum qui in supradicta insula dominantur, partim quorundam aliorum Januensium, et vix vel nunquam est quin Turchi contra istud castrum et castrum contra Turcos guerram habeant actualem. Unde, frequenter ad bellum convenient manuale. Habet eciam portum tutum et bonum, per que omnia utile passagium esse potest. Quamdam eciam civitatem^d Januenses possident, quam et noviter construxerunt, nobilem et omnibus

¹ *Partibus.* B.

čvrsti logori, sa velikim šančevima i kulama, ali bez ijednog stanovnika. Ne sumnjam da će preko te Glave biti osvojena čitava Mala Azija. Postoji, takođe, neka tvrđava na turskoj teritoriji,⁷⁸ sa strane spomenutog poluostrva, odnosno Glave, prema sjeveru i ta tvrđava je, zaista, veoma utvrđena od Đenovljana i oni je nastanjuju. Djelimično je u posjedu gospodara koji vladaju na gore pomenutom ostrvu, a djelimično nekih drugih Đenovljana i nikada se nije dogodilo da su Turci protiv tvrđave i tvrđava protiv Turaka vodili stvaran rat. Zato se često sastaju na dvoboje. Takođe, ima sigurnu i dobru luku, preko koje prolaz može biti koristan za sve. Đenovljani, takođe, posjeduju neki grad koji su u novije vrijeme sagradili,⁷⁹ prihodom od velikog mnoštva naroda, koji je otmen i obiluje svim dobrima i bogatstvima. Ovaj grad od Konstantinopolja dijeli sama luka koja u širini ima jedva četvrtinu milijarije, a u dužini šest. Luka je sigurna, mirna i dobra, po mom mišljenju jedna od većih i ljepših na svijetu, duboka koliko je potrebno, tako da se na njenoj sredini i na osam ili deset koraka⁸⁰ od ušća, gdje je dno dublje, može baciti sidro i mogu se približiti obali na jedan ili pola koraka, a velike lađe, prazne ili natovarene se mogu vezati i pričvrstiti za alke na ulazu. Ako naši zauzmu ovaj grad нико ne bi sumnjao da bi preko njega mogli zavladati, da ne kažem samo Konstantinopoljem, već i čitavim carstvom. Osim ovoga što je rečeno, već imaju naši, Lombardani, Venecijanci, Đenovljani i Hospitalci⁸¹ mnoga ostrva i gradove, varošice i tvrđave, koje se nalaze na teritoriji Grka i Turaka, preko kojih će započeti sve što je pogodnije, lakše i korisnije za prolaz.

Nije ništa novo ni strano što govorim da prolaz treba započeti, naravno, u Grčkoj, a zatim u Turskoj, jer jedan prolaz, od kojeg nikada nijedan drugi, o kojem se čita, nije bio probitačniji, započinje ondje, jer je za vrijeme od tri ili četiri godine stečeno 13 kraljevstava.

Drugi razlog zašto u Konstantinopolju treba započeti prolaz je da bi se imala dovoljna količina životnih namirnica. Korisno je da hrana suviše ne pretiče, niti da je suviše nedostaje, da ne bi obilje izrodilo obijest, a veliko siromaštvo usadilo bojazan i strah u srca ratnika. Zadatak ove knjižice je, pak, da samo pokaže kako vojska može obilnije i bolje i sa manjim naporima i troškovima da ima dovoljno hrane od Rimskog carstva, a ne kako se može paziti na ovu sredinu i umjerenost, u vojsci Gospoda. Treba da obratimo pažnju na to da Grčka carevina koliko samo sada ima u vlasti sadašnji car, veoma obiluje i trima stvarima: voću, vinu i mesu i to u tolikom obilju da nema gotovo godine u kojoj iz Romeje ne izade toliko voća da se može natovariti do vrha više od 50 lađa. Grčki narodi su, naime, izgubili vojsku, ne znaju se služiti oružjem, druge mehaničke vještine uopšte ne vježbaju, ne teže književnom radu, već su pristalice nerada i raspredajući dokone priče, stanuju na zemlji gdje se rađa puno žita i zadovoljni su samo da imaju obilje hljeba.⁸² Stoga se trude, jer žive od usjeva, da se bave obrađivanjem zemlje. A kako je zemlja plodna i rodna, zadovoljava njihovu lijenos i trbuhe, sve dotle dok ne treba da je često obrađuju i obnavljaju, odnosno đubrivom gnoje i dok za malo sjemena dobijaju obilne plodove. O vinogradima, pak, ne vode računa kako treba, posebno onamo gdje je zemlja pogodnija za usjeve. To se, zaista, događa, ili zato što ne znaju da obrađuju vinograde ili zato što od usjeva imaju veću korist nego od loze, ili zato što u vinogradima više rodi nego na poljima, a oni, kao narod koji teži miru i dokolici, zadovoljni su da svako ima toliko vina koliko mu može biti dovoljno u svom prolaznom domu. Premda ima mnogo mjesta koja nijesu tako pogodna za usjeve, na kojima nastaje vino vatreno boje, prijatnog ukusa, lijepog mirisa, dobro za ishranu, odličnog

⁷⁸ Vizantijska tvrđava podignuta sa namjerom da brani prolaz Turcima. Tek 1341. godine, latinsko-franačka ekspedicija pod okriljem Svetе stolice zauzeće ovu tvrđavu i opet zauzeti Smirnu. Smirna će od tog vremena imati svog vojnog komandanta Italijana.

⁷⁹ Kvart Galata.

⁸⁰ Dvostruki korak = 5 stopa, oko 1,5 m.

⁸¹ Krstaški red Svetog Jovana - kod nas poznati kao Jovanovci ili Ivanovci.

⁸² Koristi obrazac inverktive kako bi pokazao da je pristalica sporova sa "grčkim šizmaticima".

bonis et diviciis habundantem, refectionem populi multitudine numerosa. Quam quidem civitatem et Constantinopolim solus portus dividit, habens in latitudine vix quartum miliaris unius, in longitudine vero sex miliaria continet; portus securus, tranquillus et bonus, meo iudicio, major mundi et pulchrior, profundus modo debito, ita ut in medio ejus super viii vel x passibus corde ubi altior fundus est, ancora figi possit et ad litus ad unum passum vel medium appropinquare et ad anulos portarum ligari et firmari valeant nave[s] magne, vacue et honuste. Que civitas, si per nostros haberetur, nullus dubitet quin per illam possemus non dico Constantinopoli, sed eciam toti imperio dominari. Preter illa que dicta sunt, habent jam nostri, Lombardi, Veneti et Januenses et Hospitalarii, insulas multas et civitates, villas et castra, adjacentia Grecorum et Turcorum terris, per que omnia pro passagio comodius, facilius et utilius principium haberetur.

Hoc autem quod dico, quod videlicet in Grecia, deinde in Turchia, passagium incipi debeat, nulli novum vel extraneum videatur, nam quoddam passagium ibi incipit quo nullum umquam aliud de quo legatur, fuit melius prosperatum, nam fuerunt infra trium vel quatuor annorum spaciū regna tredecim acquisita.

Secunda racio est quare in Constantinopoli passagium incipi debeat, ut videlicet victualium sufficienter copia habeatur. Expedit siquidem ut victualia nec nimis effluant, nec nimis deficiant, ne superabundancia lasciviam pariat, et egestas nimia in bellantium cordibus inducat formidinem et pavorem. Qualiter autem hec mediocritas et temperancia in exercitu Domini valeat observari, non est dicere presentis opusculi, sed solum ostendere quomodo, habundancius et melius, et cum minoribus laboribus et expensis, exercitus victualia sufficienter habere valeat de imperio Romanie. Ad quod attendere debemus quod imperium Grecie, quantum scilicet nunc tenet presens imperator, in tribus habundat egregie, videlicet in frumento, vino et carnis, in tali videlicet habundancia ut non sit annus vix quo de Romania tantum de frumento non exeat quod possent plus quam l naves maxime onerari. Gentes enim grece milicias perdiderunt, usum armorum nesciunt, artes alias¹ mechanicas communiter non exercent, litterarum studia non sequuntur, sed inerciam sectantes, et ociosas fabulas amplectentes, habitare in terris ubi plus bladi nascitur, solum ut habeant panis habundanciam, sunt contenti; et ideo terris colendis insistunt et quomodo de segetibus vitam habeant elaborant. Et quia sunt pinguis terre et fertiles, eorum pigricie satisfaciunt et ventri, dum non oportet eos terram vomere frequenter scindere, vel stercoribus impinguare, et dum, pro parvo semine, recipiunt amplas fruges. De vineis autem, prout convenit, parum curant, specialiter ubi terra est pro frugibus magis apta; quod quidem contingit vel quia vineas colere nesciunt, vel quia vinum quod ibi nascitur non plene ad maturitatem producitur, vel quia majus lucrum acquirunt de segetibus quam de vineis, vel quia, sicut gentes que quietem sectantur et ocium, et plus laboris est in vineis quam in campis, contenti sunt ut quilibet tantum de vino habeat quod possit domui sue sufficere transitorie in habundancia aliquali. Quamvis sint loca multa non sic pro frugibus apta, in quibus vinum nascitur colore fulgidum, gustu suave, sapore² amicabile, nutrimento placidum, effectu virtuosum, sicut potest inveniri in aliqua mundi parte, et hoc non mediocriter, sed habundanter. De carnis vero habent habundanciam in excessu, quia pascua habet illa regio magis viridia et jocunda, equis et bobus forte nutrimentum prebentia, et pecoribus vir-

¹ m... D ² D. C... A

dejstva, kao što se može naći u nekom dijelu svijeta i to ne osrednje, već obilno. Mesa, zaista, imaju u prekomjernom izobilju, jer ova oblast ima veoma zelene i prijatne pašnjake, koji pružaju moćnu hranu konjima i govedima i odličnu hranu sitnoj stoci. Čitav prolaz će moći da se obilno i potpuno snabdijeva od spomenutih triba⁸³ bez opasnosti i truda, najviše žitom, mesom i vinom i to za malu tržišnu cijenu. Ta zemlja će nam, dakle, pribaviti dovoljno mesa za hranu, hljeba za hrabrost, vina za veselje ako prizna prvenstvo Crkvi.

Treći razlog je da se lakše otvori put taborima Božjim. Postoje, naime, mnogi koji teško podnose talasanje mora, vazduha i nevremena tako da se klone kretnje i gotovo pomisli na nju, ne uzimaju hranu, a onu koju su pojeli sa teškoćom mogu da zadrže, tako da se čine bliži smrti nego životu i pogodniji za mrtvačku nosiljku, nego za rat. Ovaj razlog, zaista, mnoge odvraća, odnosno zaustavlja od plovidbe, u mnogim situacijama nanosi mnoge poteškoće i slabosti, tako da ih nekad proguta smrt. Da se to ne bi dogodilo vojsci Gospoda treba se čuvati koliko je moguće sa velikom brižljivošću i opreznošću. S obzirom na ovo očigledno se zna da oni koji žude za prevarom i koji znaju da unaprijede prolaz i bez kojih se Sveta Zemlja nije mogla ni zauzeti ni napredovati, jesu Gali,⁸⁴ sa kojima su povezani Alemani i Angli⁸⁵ i ne kažem da mogu osvojiti samo Svetu Zemlju, već zatrijeti, pogaziti i potlačiti čitave jezike, plemena i narode. Stoga, koliko su više voljni i plamte željom, koliko su valjaniji zbog poštenja i odlikuju se moći i korisni su zbog revnosti i vrline, utoliko više moraju biti odabrani i usmjeravani, a oni treba da učine put sigurnijim i lakšim. Više se boje spomenutih morskih tjesnaca i mrze ih, sklanjaju se od njih koliko mogu ili zbog toga što se njihova prirodna tjelesna sposobnost plaši toga. Stvar je u tjelesnom sklopu, jer su se fino hranili i bili daleko od tegoba siromaštva tako da ih iznenadna promjena gozbi, obroka, pića i vazduha jednako plaši i obara. Bolje je, dakle, da oni izaberu kopneni put, a kako nijedan drugi kopneni put nije kraći, lakši i sigurniji i mirniji nego preko Grčke, mi je moramo izabrati i prema njoj se upravljati.⁸⁶

Da razmotrimo, dakle, mogućnost ovog puta. Za sve spomenute koje treba da prođu, postojaće jedan način da putuju preko Ugarske, naravno, kako Gali, tako i Alemani i Angli i otud pošto predu planine koje dijele Ugarsku i Rašku,⁸⁷ pošto se spuste u ravnice Bugarske poslije kojih će pješke požuriti u Konstantinopolj, bilo rijekom, bilo obalom rijeke, doći će za malo dana tik do Konstantinopolja i onda će se povezati s ostatkom vojske.⁸⁸ Biće, takođe, neophodan određen broj galija koje će nositi preko mora ostali narod, koji nije bio kadar da ide kopnom ili je radije izabrao da putuje morem nego kopnom. Takođe će morati biti brodova za prevoz konja, oružja i običnog puka i za drugo što može biti neophodno vojsci. Kad već dođu u Konstantinopolj ovi ili oni će se suočiti sa neprijateljima Boga i krsta i ubicama hrišćanskog naroda, tj. sa Turcima, koje od Konstantinopolja dijeli tri ili četiri milijarije morskog tjesnaca.

Pošto se grad, bez sumnje, lako osvoji, ostatak carstva će se lako zauzeti. O otporu, naime, koji Grci mogu ili se usuđuju pružiti neću mnogo govoriti. Njihova srčanost je, naime, takva i takvo im je iskustvo sa oružjem, takva odvažnost da, mislim, nijesu neophodni naši vojnici ili pješadija, već, da tako kažem, naše žene mogu biti dovoljne da njihovu, ne silu, već sićušnu hrabrost uplaše.⁸⁹ Od njih je jači i bolji prostiji narod Orijenta, tj. Turci, od kojih su opet bolji svi

---

⁸³ Triba = župa, kotar.

⁸⁴ Francuzi.

⁸⁵ Njemci i Englezi.

⁸⁶ Arhiepiskop barski nagovještava da će se latinska vojska iskrcavati u Zeti i nekadašnjem Epiru, da bi se zaputila preko Grčke.

⁸⁷ Navodi put Prvog krstaškog rata.

⁸⁸ Koja dođe preko Zete i Epira, kao i ona koja se dopremi brodovljem.

⁸⁹ U to vrijeme Vizantija nije imala dovoljno novca za veliki ili, bar, dovoljan broj najamnika. Vizantinci po tradiciji nijesu služili vojsku.

tuosum. Habere igitur poterit totum passagium plene et complete de dictis tribus, maxime de blado et carnisbus [et vino¹], et hoc pro levi foro, et absque periculo et labore. Terra ergo illa sufficienter nobis carnes ad nutriendum, panem ad fortitudinem, vinum ad leticiam ministrabit, si primo dicioni Ecclesie submittatur.

Tercia racio est ut via facilior pateat castris Dei. Sunt enim multi qui maris motum et aerem, tempestatesque tam moleste substineant, ut motu et fere sensu carentes, nec cibum sumere, nec immissum stomacho nisi cum difficultate valeant retinere, ita quod magis videantur vicini morti quam vite, et magis videantur apti esse ad ferretrum quam ad bellum. Qua² quidem causa multos retrahit a navigio vel retardat, vel in multis infirmitates inducit multas et graves, vel certe debilitat, vel morte aliquando absorbentur. Quod ne contingat exercitu Domini, cavendum pro posse est cum magna diligencia et cautela. Ad quod manifeste scitur quod hii qui transitum desiderant, et qui habent passagium promovere, et sine quibus nec capi potuit, nec prosperitatem habuit Terra Sancta, sunt Galici, quibus juncti Almani³ et Anglici, non dico Terram Sanctam posse capere, sed universas linguis, tribus et populos obruerre, conterere et calcare. Et ideo, quanto magis sunt voluntarii et ardentes, quanto magis sunt probitate pollentes, et potentia excellentes, et zelo utiles et virtute, tanto magis diligendi et dirigendi sunt, et eis via tucior et facilior ostendenda. Predictas igitur marinias angustias magis timent et eas odiunt ei subterfugint, quantum possunt, quod est vel quia non habent consuetudinem navigandi, vel quia eorum naturalis corporis disposicio hoc abhorret. Sunt enim complexionis humide, vel quia sunt delicate nutriti et a molestiis penitus elongati, lectisterniorum, cibariorum et potus et aeris subita mutatio eos terret, pariter et affligit. Per terram ergo eis via pocius eligenda, et quia per terram non est alia via brevior, facilior, tucior et consolabilior quam per Greciam, illam eligere et ad illam dirigere nos debemus.

Videatur ergo possibilitas hujus vie. Pro omnibus igitur predictis qui transire habeant, processus unus erit, ut scilicet, tam Galici quam Almani et Anglici, viam faciant per Ungariam, et inde, transitis montibus qui Ungariam dividunt et Raciam, in plana Bulgarie descendentes, post hec, plano pede, Constantinopolim properabunt, vel per flumen, vel per ripam fluminis, juxta Constantinopolim ad paucas dietas venient et inde reliquo exercitu se conjungent. Per mare eciam necessarius erit certus numerus galearum, que portabunt reliquum populum qui per terram venire nequierunt, vel per mare venire eligerint pocius quam per terram. Poterunt eciam haberri naves ad equos et arma portandum, et vulgus promiscuum et alii que exercitu necessaria esse possunt. Cum vero jam in Constantinopolim venerint, hii vel illi, videbunt contra hostes Dei inimicos crucis et interfectorum populi christiani, Turcos videlicet, quos a Constantinopoli trium vel quatuor miliarium dividit strictum maris.

Capta igitur, nec dubium faciliter, civitate, reliquum imperium faciliter obtinetur. De resistencia enim quam Greci facere valeant vel audent, nullam penitus facio mencionem. Tanta enim est eorum virtutis audacia, tanta armorum experientia, tanta probitas animorum, ut non milites nostros vel pedites necessarios esse judicem, sed nostras, ut ita dicam, mulieres posse sufficere ad eorum, non dico potentiam, sed pusillanimitatem spiritus conterendam. Superat enim eos et suppeditat vilior populus Orientis, Turchi videlicet, qui suppeditantur

² One. A. B. — ³ B. Almani. A.

drugi narodi. Otuda se Turci ne usuđuju latiti oružja ni protiv Tatara ni Kumana, ni Georgijanaca niti se pojaviti pred njima.⁹⁰ Dakle, iz zaključka je posve jasno da u srcima Grka preostaje mudrosti i vrline čime su najviše odstupili od Rimske crkve i katoličke vjere. Pošto se spomenuto carstvo vrati pod vlast Crkve,⁹¹ preostaje samo da se pređe jedno veoma malo korito mora, dugačko i usko, koje se, zaista, proteže u dužinu, nalik na rijeku, 220 milijarija, a u širinu jedva šest milijarija, kolika je veličina tog korita. U tom uskom koritu je zaliv Svetog Đorđa, koji je neki dio ovog tjesnaca, u kojem se nalazio jedan sličan prolaz, kao što kažem, kome je Bog ispoljavajući moć svoje božanstvenošću i poklanjajući napredak jasno pokazao da im je sam bio milosrdni vođa i upravitelj. Kada se bude došlo u Tursku, pošto se pređe spomenuto korito, nadam se da se neprijatelj neće opirati jer se Bog bori na našoj strani i upravlja našom voljom, postupcima i putevima.

Četvrti razlog je da se obezbijedi hrišćanski narod da ne bi, kad žele napasti neprijatelja koji je pred njima, sam bio napadnut s leđa od drugih neprijatelja koji nasreću ili bio udaren iz skrivenih zasjeda i da ih onda ne pritisnu u sredinu neprijatelji koji dolaze sa raznih strana. Položaj Svetе Zemlje je takav da se nalazi između Egipta i Turske, tako da oni koji žele da je napadnu i osvoje čim siđu na kopno, ne primjenjujući mjere opreza o kojima govorim, ne čine ništa drugo nego što se bezobzirno ubacuju među neprijatelje. Saraceni, naime, iz Egipta su naj-bolje znali da se ne mogu braniti protiv naših⁹² i kako oni sami to manje mogu i manje su kadri žele i nastoje da pomoću drugih popune vojsku. Molbom i za novac privlače sebi Turke, koji su im susjedi da ih brane i novcem ih obavezuju da se bore protiv vojske Gospoda, a Turci pošto su sironašni povode se za platom, jer su okrutni i kao neprijatelji Boga su žedni hrišćanske krv i jer su lukavi i plašljivi boje se da ne bi naši mačevi pritisli ognjem Saracene i poslije i njih progutali i uništili. Stoga zbog svega pomenutog, Saraceni se rado udružuju da bi bar nanjeli štetu ili malo zaustavili tabore Božje, kad već ne mogu da ih izbace i udalje sa svojih granica. Toliki je, pak, kod naših, žar želje za Svetom Zemljom i žudnja da je posjeduju, tako da zaboravljaju položaj vode rata, tolika je ljubav, nestrpljenje i raspoloženje da se oko ove stvari nimalo ne kolebaju šta treba raditi, kao što radi i proždrljivac koji, kad je u krizi, proždere hranu prije nego što je ohladi.

Saraceni, zaista, ne mogu Turcima da pruže takvu pomoć kakvu njima pružaju Turci i to iz dva razloga: ili zato što Saraceni iz Egipta nijesu navikli da idu u udaljene zemlje, jer malo vrijede i u sopstvenoj, a još manje u tuđoj zemlji, ili zato što im položaj nije takav da mogu da brane ili pomažu Turke, kao što bi trebalo. S druge strane, Turci kraj Konstantinopolja koje, podsjećam, treba napasti, pošto se zauzme Konstantinopolj, udaljeni su od Egipta više od 40 dana. I ako Saraceni hoće da brane te Turke moraju da pređu preko puteva svojih neprijatelja, tj. preko posjeda, vladara Persije, a od njegovog mača se ne bi izbavili, jer je on žedan njihove krvi, kao što je gore rečeno. Spomenuti, naime, vladar vlada u sred Turske i ako bi znao da će njegovi neprijatelji Saraceni napasti granice njegovog carstva odvratio bi ih i uništio mačevima i strijelama. Ako se, dakle, prolaz započne u Grčkoj, Turci koji su kraj Konstantinopolja ostaće bez pomoći i branitelja. Dakle, neka se onamo, gdje kažem, započne prolaz, gdje je, naravno naša vojska sigurnija i odakle se bolje i lakše može potisnuti i poremetiti odvažnost naših neprijatelja. Budući da se čita da nikada nije bio napravljen prolaz u kome naši nijesu trpjeli od turskih zamki, treba, dakle, na to obratiti pažnju. Otud, onaj ko čita istoriju,⁹³ kad je sveti Ludvig prešao i u mnogim drugim prolazima je učinjeno da je turska vojska našima nanijela mnoge štete, kao u Antiohijskom

---

⁹⁰ Još uvijek je bilo jako Mongolsko carstvo na čijoj su se strani borili Gruzijci.

⁹¹ Poziva se na odluke Drugog lionskog koncila - Vizantija je tada pristala da se odrekne šizme (1274. godina).

⁹² Sa zauzećem Jerusalima odmah se osvaja i čitava Palestina.

⁹³ Ukazuje na istoriju osvajanja vizantijskih prostora.

ab omni alia nacione. Unde Turchi, nec contra Tartaros, nec Cumanos, nec Georgianos, audent arma capere, vel coram eis aliqualiter apparere. Ergo, ex consequenti, apparel liquide quid in Grecorum cordibus remansit prudencie et virtutis, ex quo maxime a Romana Ecclesia et fide catholica decesserunt. Reducto ad manum Ecclesie predicto imperio, non remanet transeundum nisi unus parvissimus maris alveus, longus et strictus, qui quidem durat in longum in modum fluminis ccxx miliaribus, et in latum vix sex miliaribus, quantum videlicet est predicti alvei latitudo. In isto stricto alveo est brachium Sancti Georgii, quod est quedam pars hujus stricti, in quo fuit quoddam passagium simile, sicut dico, cui Deus pietatis sue potentiam manifestans et prosperitatem condonans, manifeste ostendit quod eis fuit ipse misericors dux et rector. Cum vero, transito alveo predicto, in Turchiam transierint, non spero quod resistenciam faciant inimici, Deo pro nostris pugnante et voluntates et actus et itinera dirigente.

Quarta racio est ut caveatur populo christiano ne, cum ante se inimicum ferire cupit, ipse a tergo ab inimicis aliis irruentibus, vel insidiis latentibus, feriatur, et hi[n]c inde conversis contra se hostibus medius opprimatur. Dispositio igitur Terre Sancte talis est, ut sit inter Egiptum et Turchiam, ita quod qui Terram Sanctam invadere et occupare desiderat, si statim descenderit ad terram, cautela non adhibita, de qua loquor, non sit aliud quam imprudenter se ingerere inter hostes. Sarraceni enim Egypci optime norunt quod non possunt se defendere contra nos, et ideo, quod ex se minus possunt, minusque sufficiunt, ab aliis suppleri cupiunt et laborant. Prece igitur et precio, Turchos vicinos sibi uniuersi inducent in defensionem sui, et obligant precio contra exercitum Domini preliari, ei illi sicut inopes, ut sunt, ad stipendia iniant, et sicut crudeles et inimici Dei, sitiunt sanguinem christianum, et, sicut dolosi et pavidi, timent ne cum ignis gladii nostrorum Sarracenos oppresserit, ita postea eos devoret et consumat; et ideo, propter predicta, se Sarracenis libenter associant, ut, si castra Dei extirpare et a suis finibus non valent excludere, saltem dampnificant, vel certe videantur aliqualiter impeditre. Tantis est autem nostrorum zelus ad Terram Sanctam cupiendam et desiderium possidendi¹, quod dispositionis obliviscitur ducis belli, tantusque est amor tamque impatiens et affectus quod circa hoc aliquando non deliberat quid agendum, more glutonis, qui, cum suo discrimine, ante cibum comedit quam frigescat.

Sarraceni vero non possunt Turchis tale adjutorium exhibere quale eis exhibetur a Turchis. Quod est ex causa duplice, vel quia Sarraceni Egypci non consueverunt ad terras longinquas egredi, quia parum in terra propria et in extranea minus valent, vel quia non est talis disposicio quod ita possint Sarraceni Turcos defendere vel juvare, sicut est possibile. E converso, quia Turchi qui sunt juxta Constantinopolim, quos, capta Constantinopoli, prius moneo invadendos, distant ab Egypcio plus quam xl. dietas; et si Sarraceni vellent illos Turcos defendere, haberent transire per vias inimicorum suorum, per dominium scilicet imperatoris Persidis, ejusque gladium non evadent, Sarracenorun Egypci, ut supradictum est, sanguinem sientis. Imperator enim predictus in Turchie medio dominatur, et si sciret Sarracenos inimicos suos fines sui dominii ingressuros, eos curialiter recipere² devorantibus gladiis et sagittis. Relinqu[er]entur ergo Turchi qui juxta Constantinopolim sunt, si in Grecia passagium incipiatur, sine adiutorie et sine aliquo defensore. Ergo, ibi passagium incipiatur ubi dico, ubi videlicet sit nostri exercitus major secu-

¹ B. Possedendi. A. — ² Reciperet cum eos. A. B.

prolazu.⁹⁴ Posebno i jasno piše da su Antiohiju prvo osvojili i zauzeli naši, kasnije Turci i skoro da bi bila osvojena od najamnika persijskog kralja, uništena glađu i nedostatkom hrane satrvena, da joj nije pomogla Božja sila. Takođe se ne smije prečutati i ovo jer nikada nije pročitano da su Saraceni pobijedili vojsku Gospoda, osim kad nas pobjedivahu sopstveni grijesi i kad je vojsci nedostajala tačnost i sigurnost položaja. Uređuje se, dakle, u njemu i preko njega, čija mudrost sve postavlja i uređuje i kojom i preko koga svaki zasluzniji akt duguje početak i svaka težnja ka savršenosti započinje rastenje.

Peti razlog je da vojska Gospoda može da se sačuva od prevara i zamki koje je vladar Grčke, sa svojim narodom navikao da preduzima i vodi protiv sinova Rimske crkve. Spomenutog vladara, naime, ne podupire sila, niti štiti valjanost vojske i uviđajući da mu protiv naših nema ni odbrane ni bjekstva, okrenuo se prevarama i pakostima i kako god može smislja pakosti da bi mogao našima nanijeti štetu nekakvim lukavstvom. Pošto nam zavidi i pun je otrova mržnje prema nama, ne želi nam napredak, već suprotno od toga. Veće dobro i napredak želi Saracenima nego našim hrišćanima. Ova prirodna žuč ogorčenosti prema nama je uvijek postojala kod njih i do sad se u njihovim srcima sačuvala ova zla riznica.⁹⁵ Taj, dakle, vladar, koji nije bolji od svojih predaka, nego je čak i gori, goropadno toliko više gori protiv nas, toliko mu više u duši plamti nevaljalstva i toliko više, kad može, želi da bjesni protiv nas čitavom zavidnom dušom koliko više smatra da je pogodno vrijeme, jer se boji da će, naravno, svojim zaslugama primiti za sebe zasluzenu kaznu. Dakle, treba paziti da iz tri razloga spomenuti vladar može našima postaviti opasne i štetne zamke. Prvo, ako prolaz bude ili se započne na nekom drugom mjestu, kada se u čitavom svijetu ne može naći takvo obilje namirnica kao u Grčkoj i zemljama koje su joj u susjedstvu, kao što je proučeno, za prolaz bi bilo korisno, da, ne sa jedne strane ili iz jedne provincije, već sa svakog mjesta, odasvud obilno protiču namirnice, jer bi mogla nastati ne mala šteta za Božije tabore, ako otud ne može da se dobije hrana neophodna za život. Ovo je u vezi sa Grčkom, koja je navikla, jer je plodna, da daje hranu u žitu obližnjim i udaljenim oblastima ili, takođe, ako bi postojala nuda da se dobiju namirnice za prolaz od vladara Grčke, koji prethodno nije podjarmljen.⁹⁶ Ovo je novo: ne smije se gajiti nuda da bi on dao namirnice ili pribavio čega drugog, on koji je navikao da podmuklo ubija naše, a ne da ih brani.

U istoriji o Antiohijskom prolazi piše da, kad su naši došli u Konstantinopolj, dijelom preko Ugarske, dijelom preko Rutenije,⁹⁷ kao što ja savjetujem da se sada učini, prešavši preko gore imenovanog zaliva Svetog Đorđa, pokoravajući Turke, došli su napoljetku do Svetе Zemlje, vladar Grčke je tada smislio mnogo zala za naše. Takođe piše da su, s druge strane, ne usuđujući se da se suprotstave našima, smislili ovu pakost: da živi kreč mijesaju sa brašnom i tako prave hljeb, koji nikom drugom ne prodaju osim našima. Ovo je činjenica. A onda kad zbog toga mnogi ljudi popadaše mrtvi ili propadoše izmoreni slabošću, gledajući nemoć i smrt i ne znajući uzrok tome, započnu istraživati što je. Kad su saznali, ruku koja je htjela da se okomi na Sarcene, već okreću protiv ovih prevrtljivih Grka hrišćana. Drugo, piše da su razmjestili brodovlje koje je prevozilo naše u konstantinopoljsku luku, da bi kasnije mogli slobodnije da smisljavaju jad koji su nevaljalstvom nanijeli našima. I to bi bilo učinjeno da Bog nije otkrio namjeru pakosnika. Ali, ako bih želio da ispričam i opišem sve njihove obijesti i koliki je taj narod neprijatelj, uvijek zloban prema svetinjama, pričajući ili pišući nedostajalo bi pera, a ova knjižica bi premašila obim koji obećah. Drugo, ako se prolaz ne započne u Grčkoj, kao što prethodno istakoh, Grci mogu našoj vojsci da nanesu štetu. Mogao bi, naime, vladar sa svojim narodom da se

⁹⁴ Proučavaoci ovog rukopisa i epohe ukazuju da se ovaj podatak ne nalazi ni u jednom izvoru.

⁹⁵ Ukazuje na tradicionalnu netrpeljivost, još od vremena podjele Rimskog carstva, između Vizantije i Rima.

⁹⁶ Koji ne priznaje odluke Lionskog koncila.

⁹⁷ Zemlja Rutenia, koja je bila na prostoru ušća Dunava u Crno more.

ritas, et ubi melius et facilius nostrorum inimicorum audacia valeat deprimi et confundi. Attendendum igitur est quia nunquam passagium legitur factum esse in quo exercitus noster a Turchis insidias non sit passus. Unde, qui legit historiam, quando sanctus Ludovicus transiit et in multis aliis passagiis inventur quod Turcorum exercitus nostris intulerit multa dampna, sicut in transitu Antiochie¹, legitur specialiter et expresse quod, Antiochia prius capta et possessa a nostris, postea a Turchis, conductis a rege Persarum, obsessa fere fuisset, fame destructa et inedia et consumpta², nisi Dei potentia affluisse. Hoc eciam obmittendum non est, quia nunquam legi quod a Sarracenis exercitus Domini sit devictus, nisi quando nos peccata propria³ expugnabant, vel quando exercitu deerat disposicionis diligencia et cautela. Disponatur ergo in Illo et per Illum cuius sapientia disponit et ordinat universa, a quo et per quem omnis meritorius actus inicium debitum et omnis perfectionis intencio suscipit incrementum.

Quinta racio est ut possit sibi exercitus Domini preccavere a fraudulencis et insidiis quas imperator Grecie, cum gente sua, contra filios Romane Ecclesie moliri et componere consuevit. Quia enim imperator predictus non est potencia fretus, nec militum probitate munitus, vidensque quod contra nostros non est sibi defensio, nec adest evasio, ad fraudes et malicias se convertit, et quicquid potest malicie machinatur, ut possit nostris in quibuscumque subdola calliditate nocere, et ut invidus contra nos et veneno odii plenus, non vult pro nobis prospera, sed cupit adversa, plusque pro Sarracenis quam Christianis nostris bona desiderat et affectat. Et hoc quasi naturale fel amaritudinis contra nos ab eis semper habuit originem, et adhuc hic malus thesaurus in eorum cordibus perseverat. Iste igitur imperator, qui patribus suis non est melior, ymo pejor, tanto magis ardet furibundus in nos, tanto magis nequicie animo servet, tantoque magis si posset vellet in nos⁴ toto malignitatis spiritu debachari, quanto magis tempus adesse considerat, quod veretur quod scilicet suis demeritis in se suscipiat dignam penam. Igitur attendendum est quod ex tribus imperator predictus potest nostris inferre periculosa insidias et nocivas. Primo, quia si alibi passagium fieret vel inciperet, cum in toto mundo tanta virtualium habundancia nequeat inventari, sicut in Grecia et in terris sibi convicinis, ut aliqualiter est pertractatum, et passagio expediat ut non ab una parte vel provincia sed ab omni loco undique confluant virtualia ut habudent, posset esse damnum non modicum castris Dei, si inde nutrimentum corporalis vite haberi non posset, hoc est de Grecia, que, quando fertilitatem habet, consuevit alimenta bladi propinquis et remotis regionibus ministrare, vel etiam si speratur quod ab imperatore Grecie, non prius subjugato, pro passagio virtualia haberentur. Hoc novum est; hoc sperandum non est quod ille alimenta prebeat, vel eciam substantiamentum aliquod administret, qui nostros fraudulenter consuevit occidere, non nutritire.

Unde legitur in istoria de passagiō Anthioceno⁵ quod, cum nostri partim per Ungariam, partim per Rutheniam, processissent in Constantinopolim, ut sicut ego moneo nunc fiendum, brachio Sancti Georgii transito superius nominato, subjugando Turcos, ad Terrām Sanctām ultimo devenirent, imperator Grecorum tunc mala machinatus [est] contra nostros et multā. Item, legitur quod, alia vice, non audentes se opponere coītra nostros, hanc maliciam cogitarunt ut scilicet calcem

¹ Aux mss. : *Anthiochie*. — ² *Combusta*. B. — ³ *Nostra*. B. — ⁴ *Tanto... in nos*, omis dans B.

udruži sa Turcima protiv naših i da mu budu najveća potpora, a nama ne mala šteta, da kad naši napadnu Svetu Zemlju, Turci, a onda Saraceni iz Egipta, pritisnu po sredini narod hrišćanski. Treće, jer vladar koji je sada osvajač i nezasluženi vlasnik, razbojnik, a ne gospodar,⁹⁸ koliko je svjesniji da je nepravedno usurpirao carstvo koje ima i da nezasluženo posjeduje to što drži i protiv volje Rimske crkve namjerava da ga zadrži, što ne priliči, utoliko će vatrenije težiti i na svaki način pomno nastojati da za gospodara ili susjeda nema takav narod koji želi da ga protjera i otjera sa carskog trona na kome nezasluženo sjedi i koji nepravedno i nedostojno posjeduje. Ovo, pak, carstvo ne pripada ni njemu ni njegovima po zakonu o sukcesiji odnosno nasljedivanju, jer ga je njegov sopstveni otac usurpirao pošto je ubio svog gospodara. A ovaj ga, takođe, sve do danas drži, prema izdajničkom zakonu svog oca.⁹⁹

Šesti razlog zašto u Konstantinopolju treba započeti prolaz je, takođe, zbog veće koristi za hrišćanstvo. Narod, naime, turski, premda je sam po sebi prost i nema iskustva u rukovanju oružjem ni hrabrosti, ipak je mnogo zemlje i provincije podložio svojoj vlasti. I toliko je osnažio ovaj ubitačni vihor protiv Grka hrišćana, njihovih susjeda da su, da ne kažem, neke gradove zaposjeli pod glavni danak, nego je toliko porasla ova nezdrava lakomost da su svoje carstvo proširili na tri ili četiri milijarije, pošto su suočeno zaposjeli čitavu Malu Aziju sve do Konstantinopla. I još je njihova nezajažljiva okrutnost ovim nezadovoljna, njihov neumoran bijes i ohola odvažnost. Povrh svega usuđuju se da grade piratske lađe sa kojima su mnoga lijepa ostrva opustošili, nemilosrdno ubijajući njihove stanovnike ili ih odvodeći u najdirektnije ropsstvo. Ne šalju ih tamo gdje bi im bar zdravo sunce i vazduh olakšali gorčinu potpunog jarma ropsstva, već ih sve skupa i pojedinačno razvijavaju na sve strane svijeta, po zemljama i provincijama. Prodaju se jedni Grci i svi narodi ih čine robovima: Saraceni, naravno, Turci i Jevreji,¹⁰⁰ bilo ko slijedi njihovu sektu koju njegov gospodar priznaje. Takođe, sve do danas istrajavaju u tome da imaju piratske lađe i više zala bi, kako je rečeno, učinili pustošeci druga ostrva, koja su dosad bila pod vlašću hrišćana, da im se Martin Zakarija i njegov brat Benedikt, koje sam prethodno spominjao, ne odupiru muški sa galijama koje uvijek drže na moru, koje su pripravne za tu službu. Mogli biste vidjeti žalostan prizor, pun svake tuge i sažaljenja, velike mase Grka iz Azije odvođenih kao ovce u ropsstvo u Tauricijum Persijski, na prodaju, čiji je broj nekad 2000, a nekada i veći, kao što smo ja i moja sabraća više puta i često viđali. Mogli biste vidjeti majke sa sinovima od kojih joj jedan visi o vrati, drugi o dojci, treći je još u stomaku, četvrti na ruci, koje ne vode, nego bolje rečeno vuku. Žene su željele da nijesu majke, da ne rađaju sinove, nastojale su da zaborave na materinski nagon i kajale su se što su rodile porod vezan takvim jadom i bile su mučene tjeskobom, što nijesu bile kadre da oslobole ni sebe ni svoje sinove, niti da ih utješe. Uprkos tome, kad se rode, iako ne znaju da govore, namiguju majci, mršteći se sa jecajem i uzdahom koji pita: "Kuda nas vodiš, majko? Što će biti sa nama?" A majka gledajući ratnu nevolju, krijući u ženskom srcu roditeljsku ljubav prema sinovima, koja preliva potop jada, pokazujući okrutnost prema turskim goničima, ne znavaše šta da radi, jer nije mogla ublažiti svoj mnogostruki bol ni umiriti plač i jecaje sinova koji pitaju, niti je mogla ublažiti okrutnost onih koji je sa sinovima natjeraše u takvo ropsstvo. I bijahu odvođeni, a ako je bilo nekih koji ne mogahu da pristojno hodaju, zato što ih je pritisla starost ili istrošila slabost, priroda ili životno stanje, takve bi šibali ili odvodili u pustinju i nemilosrdno ostavljali da umru.

Ja pripovijedam ono što sam vidoio. Jednu ženu, pritisnutu takvim mukama, koja je više bila podstaknuta na priljni nego na prirodni porođaj, koja, posmatrajući rođenog sina, reče: "Kuku meni, sine, što dođe na ovaj svijet da te ova mračna rulja posjeduje? Što te rodih kad si bio

⁹⁸ Andronik Drugi ili Treći. Neki smatraju čak Mihailo Paleolog.

⁹⁹ Očito Andronik Treći, krunisan za cara 24. maja 1328. godine. Ovaj navod ukazuje kada je zaista napisan ovaj spis.

¹⁰⁰ Jevrejski sveštenici imali su svoje sjedište u Jerusalimu, a svoje bogomolje i hramove u Konstantinopolju.

vivam cum¹ farina apponenter, et sic panes conficerent, quos quidem nulli venderent nisi nostris. Quod et factum est. Unde, cum ex hac causa multi ex populo vel morte caderent vel infirmitate percussi viribus deperirent, infirmitates viidentes et mortes, et causam penitus ignorantes, cuperunt investigare quid esset. Quo cognito, manum quam contra Sarracenos voluerant extendere, jam contra christianos illos Grecos perfidos converterunt. Iterum, legitur quod classem que nostros transveherat in portu Constantinopolitano intendere disponebant, ut postea liberius possent dolorem quem contra nostros conceperant cum iniquitatibus parturire. Quod et factum fuissest, nisi Deus consilium malignantium detexisset. Sed et si vellent omnia enarrare, et superbias eorum describere, et quam sit inimicus ille populus, semper malignatus in sanctos, enarrante me, vel scribente, penna deficeret, et libellum hujusmodi² excederet quod promisi. Secundo, potest a Grecis exercitu nostro dampnum contingere, si passagium in Grecia non inciperet, ut premisi. Posset enim imperator, cum suo populo, se Turcis conjungere contra nostros, et esset eis in maximum firmamentum et nobis non inmodicum³ detrimentum, ut cum nostri Terram Sanctam invaderent, Turchi et inde Sarraceni Egipti medium opprimerent populum christianum. Tercio, quia imperator qui nunc est invasor est, non justus possessor, predo, non dominus, quantoque magis sibi conscius imperium injuste usurpasse quod habet, et indebit possidere quod tenet, et contra voluntatem Romane Ecclesie illud se detinere considerat, quod non decet, tanto magis ardencius aspirabit, et quomodocumque diligencius laborabit ne talem populum in dominum habeat, vel vicinum, qui eum expellere velit et valeat de throno imperii, cui preest indebit et quod injuste possidet et indigne. Sibi enim, vel suis, illud imperium jure successoris vel hereditario non debetur, qui pater suus illud, interfecto per eum suo domino, usurpavit. Iste eciam adhuc illud retinet, jure proditorio patris sui.

Sexta⁴ racio quare in Constantinopoli passagium incipi debeat est, et hoc propter maiorem utilitatem christianitatis. Turcorum enim populus, quamvis in se vilis sit, nec armorum pericium habeat, nec virtutem, tamen terras multas [et] provincias suo dominio subjugavit. Et in tantum pestifer ille turbo invaluit contra christianos Grecos, sibi vicinos, ut non dicam quod civitates et castra munitissima absque habitatore reliquerint, non dicam quod aliquas civitates pro sua dicione sub capitali tributo possederint, sed in tantum crevit scabies illa morbida quod, tota Minore Asia devastata crudeliter et possessa, usque in Constantinopolim, ad tria vel un^o miliaria, suum dominium extenderunt. Nec hoc contenta est insaciabilis eorum crudelitas et ineffrenata rabies et audacia fastuosa; sed insuper naves piraticas facere ausi sunt, cum quibus insulas multas et pulcas desertas fecerunt, earum incolas necantes atrociter, vel in servitutem durissimam redigentes, nec eos inibi dimittentes ut saltem naturalis soli et aeris possessio jugum servitutis plenum amaritudine sublevaret, sed eorum universos et singulos ad universas mundi plagas et ventos, terras et provincias ventilantes, venduntur Greci miseri et servi omnium nationum effecti, Sarracenorum videlicet et Tartarorum et Judeorum; eorum quilibet sectam illam sequitur quam ejus dominus profitetur. Adhuc eciam in habendo naves piraticas perseverant; et plura mala, quamque dicta sunt, facerent, alias insulas que adhuc Christianorum subsunt dominio devastantes, nisi quod Martinus Zaccharie et Benedictus frater ejus, de quibus feci superius men-

rob i prije no što si rođen i zbog tebe sam prinuđena da biram od dva zla jedno: ili da te ubijem, kao da sam ti neprijatelj, a ne majka i da ti podarim smrt prije nego sisu, da ne bi, ako bi živio napustio Boga i saracenska zabluda te odvela u vječnu osudu ili da te sačuvam da te Božja ljubav koja osvjetljava odbrani od mraka zablude i sačuva te od sramote uvrede vjere?" I dok se tako u majčinskim grudima vodila borba između vjere i ljubavi, pobijedi vjera i plačući i jaučući već se bila odlučila da je bolje da sinu podari smrt nego život. I iznenada, obazirući se i vidjevši mene sa mojim drugovima, kličući od radosti, krišom nam dade sina da ga krstimo. Nije se, naime, usudila da otvoreno to učini bojeći se da je njen saracenski gospodar ne povrijedi i bojala se da od njega ne može izbjegći smrt ni ona ni njen sin. Ali, sa druge strane, razmišljajući da predstavljamo smrtnu opasnost i za majku i za dijete počesmo premišljati šta da radimo i najzad izabrasmo da krstimo dječaka, znajući i nadajući se da Bog sa visine svog bogatstva na razne načine i različitim skrivenim putevima priprema za spas i znajući koliko želi da svi ljudi budu spašeni i da ne želi da iko propadne. Od tih istih ljudi, pak, koji su tako određeni kao robovi i prodati Saracenima, smatra se da ih u samom Persijskom carstvu ima više od 200.000.

I tako kažem i obznanjujem ja, koji sam proputovao čitavo pomenuto carstvo, uzduž i poprijeko, i u svom životu nijesam bio u nekoj oblasti, ma koliko strana ili udaljena bila, u kojoj ne vidjeh Grke robe, koji su pretvoreni u Saracene. Takođe su i u oblasti Indije sasvim uporašeni i rasuti. Zaista, u samo jednom gradu, koji se zove Tauricijum Persijski i njegovoj okolini, kaže se da sasvim sigurno sada živi više od 120.000 spomenutih robova Grka. A ako samo jedan grad ima toliko robova, koji su sada živi, koliko imaju druge provincije i nebrojeni gradovi čitave zemlje i koliko je onih koji su umrli ili su mačem ubijeni.

A ove, pak, koji su postali kao Saraceni, toliko je zaludio đavo, toliko im je usadio i utisnuo tragove nevjere, da zaboravivši na svaku vjeru i hrišćanstvo više i češće progone nas braću i druge hrišćane, nego oni koji su porijeklom Saraceni. Ovo, kako kažu, čine da bi mogli postati okrutni i zaslužiti veću zahvalnost kod svojih okrutnih gospodara. Otud, kad sam boravio u Indiji¹⁰¹ radi propovijedanja vjere, jedan od takvih mi je, naravno, dosudio kaznu. Uvrebavši priliku, kad smo ostali sami nas dvojica, ukorio sam ga, ali ne oštro već ljubazno, što je tako zapostavio Gospoda i porekao njegovu vjeru i Hristov zakon i odlučio se za ono što je protivno vjeri, istini i spasu, i povrh svega što uživa sramno i nerazborito u progonu Hrista kroz njegove robe. Oborivši pogled i uzdišući on reče: "Jao, nama nesrećnicima, koje je Bog postavio za porugu svoj zemlji! Gospod nam okrenu leđa, a ne lice, nogama nas odbacivši, udari nas i iz korijena iščupa i kao što se balvan baca u vatru, jer se smatra nekorisnim, ostavi nas, i kao što se pokazuje u ovom slučaju, uništi nas. A šta ćemo mi da radimo - reče? Mi, za koje je Bog zatvorio oči svoje ljubavi i ne šalje zatočnika koji bi nas oslobođio, kad među tim psima treba da umremo i živimo. Ako se, pak, ne slažemo sa njima u tome da ih slijedimo, odbacivši i zaboravljujući zakon Hrista, naš spas potpuno stavljamo u prvi plan, izlažu nas poruzi, bičevanju i mučenju, ili će nas, naravno, budući da su lišeni svake pobožnosti predati pogubno surovoj smrti. I premda vjerujem i znam da je bolje odložiti ovaj komad mesa nego izgubiti vječni život, ipak mi odozgo nije dato da dokazujem vjeru smrću nego srcem. Ali, ako blagonakloni i sažaljivi Bog nam izvoli pružiti neku pomoć, u koju se možemo pouzdati, nema tog roba koji odmah ne bi krvlju posvetio svoje ruke za svog Gospoda". Isto kažu i oni koji su u Persiji i Haldeji¹⁰² da se ne nadaju ničem drugom nego da bi se za neko vrijeme mogli osvetiti za svoje veoma teško ropstvo, a štetu koju podnose da okrenu prema svojim gospodarima. Eto koliku štetu za hrišćanstvo predstavlja odgađanje prolaza, koliku sramotu za Hristovo ime, koliki gubitak za vjeru. Smatram da ako se brže ne pritekne u po-

¹⁰¹ Negdje između 1318. i 1320. boravio je kraće vrijeme u jednoj monaškoj koloniji na nekom ostrvu u Indijskom oceanu.

¹⁰² Mesopotamiji.

cionem, resistunt viriliter cum galeis quas semper in mari tenent, ad hoc servicium preparatas; videritis, miserendum spectaculum et omni luctu et compassionie plenum, greges magnos ut ovium duci captivos Grecos Asie in Tauricum Persidis, ad vendendum, quorum numerus est aliquando ii milium, aliquando plurimum, ut ego vidi et mei consocii, pluries et frequenter; videritis matres cum filiis, quorum alter collo pendebat, alter ad ubera, alter in ventre latebat, alter manu, non ducebatur, sed pocius trahebatur.¹ Desiderabant feminine matres non esse, et filios natos non fore², oblite desiderii femininei, affectabant, genuisseque prolem obligatam tante miserie penitebant, angebanturque angustiis, dum se liberare nequibant, nec filios, nec eciam consolari. Nati econtra³, matri, et si loqui non noverant, rugienti gemitu et queruloso suspirio annuebant. Quo nos ducis, mater?⁴ Quid de nobis agit? Et sic mater, bellum videns angustum, in corde feminine latens pietas in filiis, diluvium miseriaram inundans, in Turchis subactoribus patens crudelitas, nesciebat quid agere, quia dolorem suum multiplicem delinire, nec filiorum placare querimonias flebiles et vagitus, nec illorum qui eam cum filiis tali servituti subegerant, crudelitatem poterat mitigare; ducebantur interim, et si quis esset, qui vel senio pregravatus vel infirmitate confectus, vel nature, vel etatis condicione, decenter ambulare nequiret, talis verberabatur, vel in vasta heremo relinquebatur, vel immisericorditer et mortaliter cedebatur.

Ego, quod vidi, narro: mulierem quamdam, talibus angustiis pressam, ductam fuisse magis ad abortum quam partum, que filium editum amare conspiciens: « Heu ¹ me, inquit nato, fili, quid in hanc lucem venisti, ut te hic tenebrosus turbo² possideat? Quid te genui que ante te habui servum quam natum de te, et ex te ³ coartor e duobus unum eligere, aut te necare, ut hostis non mater, et tibi ante mortem dare quam mammae, ne si vixeris, et Deum deseras, et te ad dampnacionem eternam sarracenicus error adducat, aut certe te inde servare ut Dei pietas te illuminans, ab erroris tenebris te defendat, et ab offensionis fidei macula te preservet? » Sicque, dum in materno pectore pugnarent fides et pietas, fides vinciebat, et flens et ejulans, jam deliberabat filio magis mortem dare quam vitam. Et subito, circumspiciens et me cum meo socio videns, exultavit in gaudio, et occulit nobis filium intulit baptizandum. Non enim audebat palam facere, timens sarraceni domini sui offensam incurrete, et ex hoc sui et filii sui⁴ mortem non posse evadere formidabat. Nos e contra, cogitantes nobis imminere periculum matri et filio mortem, cepimus dubitare quid facere, et tandem elegimus puerum baptizare, scientes et sperantes quod Deus, de altitudine diviciarum suarum, diversis diversas vias et occultas preparat ad salutem, et quantum in se est omnes homines vult salvos fieri et neminem vult perire. De istic autem qui sic captivi ducti sunt et venditi et Sarraceni effecti, in solo imperio Persidis, plus esse quam cc^m extimantur.

Et ego, sic dico et assero, qui totum predictum imperium quantum in longum extenditur peragri, nec in vita mea fui in aliqua regione, quantumcumque extranea et remota, in qua Grecos captivos, Sarracenos effectos, non viderim, eciam in Indie regione, sic sunt disperdi et dispersi. In sola vero una civitate, que Tauricum Persidis appellatur, et in villis ejus, certissime plus quam cxx^m de predictis captivis Grecis nunc vivi esse dicuntur. Et si habet una sola civitas tot captivos nunc vivos, quot habent⁵ alie provincie et civitates innumere omnis terre, et quot sunt illi qui mortui sunt, vel gladio interfecti?

Natos esse fore. B. — ² *Ejus.* B. — ³ *Trabo.* B. — ⁴ *Et filii sui,* omis dans B. — ⁵ *Sunt.* B.

moć Grčkoj koja propada, neće preostati u njoj da ne kažem Hristovih vjernika, već ni imena od njih. Vidite, dakle, kako je neophodno da se prolaz započne u Grčkoj i koliki se napredak stiče za naše i korist za vjeru. Jer, premda su odsjećeni od jedinstva majke Crkve i smatraju se nezakonitim sinovima, ipak ih Saraceni progone iz mržnje prema hrišćanskom imenu, ne mareći dublje za raskol koji postoji između nas i Grka i ne znajući za njega. Oni sami, takođe, premda su izgubili svjetlost vjere, ipak se koprcajući, makar i u tami, raduju se što su hrišćani i odano pozivaju ime Gospoda u nuždi i prijatno ga kazuju.

Sedmi razlog je što se držimo načela da, ne samo toliko nego i više, treba protjerati Grke prije nego Saracene i to iz dvostrukog razloga ili iz ljubavi, ili izazvani željom za spasenjem i mržnjom. Zbog ljubavi, zaista, jer se smatra da otac više kažnjava sina,¹⁰³ kao što vraća domaćeg ili stranog roba koji odluta, i ako otac vidi takvog sina koji se ne obazire na njegove opomene, već vidi da mahnita i ludeje protiv sebe i vidi da se ponaša kao bijesni pobunjenik, primjenjuje lijek da ga pokori bićevima i okovima i umiri ga, makar i protiv volje, jer zlostavljanje daje smisao poslušnosti. Isto tako, iz želje za spasenjem više smatramo da treba napasti Grke nego Saracene. Koliko više, naime, tište uvrede i povrede koje su nanijete od sina, nekog bližnjeg, prijatelja i poznanika, toliko se svako žešće zanosi da kazni onoga koji nanosi uvredu, ponajviše ako mu je predložen mir, a on ga prihvati i premda obavezan dobročinstvima udvostruči uvrede i ne prestaže sa njima. Onaj ko se sjeća antičke istorije, kako je Rimska crkva majka svih crkava,¹⁰⁴ između svih drugih i iznad svih drugih crkava veličala i uzdigla Grčku crkvu, uz žalbu nekih drugih crkava, koje su bile ne malo uvrijedene, tako da su joj druge crkve zavidjele, kao odbačene, ili se srdeći udaljile od Rimske crkve. Rimska crkva je, dakle, sa očitim poštovanjem mazila Grčku crkvu, dozivala je raznim dobročinstvima, mučila se da vrati natrag lutalicu, hrabrla je prijazno kad se vratila, slatkim opomenama i mitom. Ali ona ohola i obijesna, bezočna i raspuštena prema majci, uvijek je njegovala razdlobe prema gospodarici i jednak je upadala u šizmu i, ne podnoseći mir i jedinstvo, izabrala je da sama za sebe odluta i, kao izumiteljica novina i uobražavanja koja nijesu razborita i ne znaju za zdravu pamet, ograničena, tupoglava, povodljiva, osramotila je raznim greškama istinsku vjeru Rimske crkve i napustila poslušnost.¹⁰⁵ Ako bih, zaista, nabrojao nezahvalnosti, pakosti i uvrede koje je Grčka crkva nanijela Rimskoj prekoračio bi se obim ove knjižice, što bih želio da izbjegnem, koliko mogu, kao što obećah.

Ipak ču ukratko isprirovijedati nešto malo od onoga što treba da znate i što je, štaviše, korisno da znate, a što se u novije vrijeme dogodilo protiv vjere i poštovalaca vjere u Grčkoj, od strane vladara Grčke.

Vladar, naime, Grčke, koji sada vlada od početka svog upravljanja je pokrovitelj i promicatelj prevara, kome je uvijek istina vjere i jedinstvo Crkve bilo mrsko, od početka, kažem, svog upravljanja, napustio je vjeru u mnogo čemu uvrijedio Rimsku crkvu i oslabio koliko je mogao kult našeg hrišćanstva i on sam i drugi iz njegovog carstva, a one koji ne žele da napuste svoju vjeru ili je protjerao iz svog carstva ili ih je zatvorio.¹⁰⁶ On je imao oca po imenu Paleolog, što isto zvuči kao stara riječ, koji, premda je stekao carstvo nasilnim i nepoštenim prisvajanjem, ipak je ponizan i odan priznao poslušnost i vjeru Rimskoj crkvi, koju je junački zadržao i odbranio sve do kraja svog života. Pošto je sazvao savjet svojih monaha, od onih za koje se činilo da su među njima od većeg uticaja, i znanja, zabrinuto je zahtijevao da odluče kojoj je vjeri bolje da se priklone: Rimskoj crkvi ili Grčkoj. Pošto je rasprava potrajala, svi su imali jednu istu misao: da izvan vjere i poslušnosti Rimskoj crkvi nema spasa. I kad im je još rekao da ne ponište zaključak koji je

---

¹⁰³ Bog je kaznio sina Hrista da bude razapet kako bi dokazao svoju moć.

¹⁰⁴ Po pravu Svetog Petra.

¹⁰⁵ Ukazuje da je Konstantinopoljski patrijarhat stvoren tek nakon rimske prvosveštene stolice.

¹⁰⁶ Osuda za koju ne postoje dokazi.

Tantum autem hos, postquam Sarraceni effecti sunt, diabolus dementavit, tantum in eis infixit perfidie vestigia et impressit, ut omnis fidei et christianitatis oblii, nos fratres et alios Christianos, plusquam illi qui a Sarracenis originem habuerunt, et acris persequuntur. Hoc autem, ut dicunt, faciunt, ut crudeles effici possint [et] apud crudeles dominos suos ampliorem gratiam promereri. Unde¹, cum essem in India, causa fidei predicande, et unus ex illis milii quipiam injurie irrogasset; et cum, captata hora, inter me et ipsum, non² dure sed caritative, reprehendissem quod sic Dominum postposuisse, ejusque fidem³ negasset, legemque Christi fidei et veritati et saluti contrariam suscepisset, et insuper Christum in suis servis impudenter et imprudenter persequi presumpsisset, ille, deponens oculos et suspiram, ait : « Heu! nos infelices, quos Deus posuit in obprobrium « omnis terre! Ostendit nobis Dominus dorsum et non faciem ejus, calce rejecto, « percussit nos et destruxit radicibus et evulsit, et sic stipitem inutilem depuit « tam incendio nos reliquit⁴, et, ut appareat a⁵ sua memoria, nos delevit. Nos « autem, addens, quid faciemus? quibus Deus pietatis sue oculos clausit, nec pro « pugnato remmittit qui liberet nos, cum inter istos canes mori et vivere habeamus. « Si enim eis non consentimus, ut, lege Christi abjecta et obliterata, eos sequentes, « salutem nostram totaliter preponamus, afficent nos ludibriis, verberibus et tormentis, aut certe, sicut sunt omni pietate privati, crudeli et pestifere morti trahent. Et quamvis credam et sciām melius esse hanc carnis sarcinam deponere « quam vitam perdere sempiternam, tamen non est mihi datum desperare morte « fidem quam corde teneo confirmare. Sed, si benignus et misericors ille Deus « nobis concedere dignaretur brachium aliquod cui possemus inniti, non est servus « qui non statim manus suas sui Domini sanguine consecraret. » Et idem dicunt qui in Perside et Chaldea, quod scilicet non sperant aliud nisi ut, habito tempore, possent suam servitutem durissimam vindicare, et dampna que patiuntur in suos dominos retoquere. Ecce quantum dampnum christianitatis est differe passagium, quantum dedecus Christi nominis, quantum fidei detrimentum. Puto quod, nisi subveniatur cicias Grecie pereunti, non relinquetur in ea⁶ non dico qui fidem Christi habeant, sed nec nomen. Videatis ergo quanta sit necessitas ut in Grecia passagium incipiat, et quantum nostrorum profectus et fidei utilitas acquiratur. Quia, quamvis ab unitate matris Ecclesie sint recisi, et filii illegitimi censeantur, tamen Sarraceni eos odio christiani nominis persequuntur, scisma quod inter nos et Grecos est penitus non curantes, vel etiam ignorantibus, ipsi etiam, licet fidei lumen amiserint, palpitantes tamen, utcumque in tenebris, gaudent se christianos esse, et nomen Domini devote in necessitatibus invocant et dulciter profinentur.

Septima racio est quia, non dico tantum, sed plus, tenemur Grecos quam Sarracenos expugnare, et hoc ex causa duplici, vel amoris stimulo, vel vindictae zelo et odio provocati. Amore quidem, quia plus tenetur pater filium castigare, quam servum reducere domesticum aberrantem, quam extraneum, et si quem videt pater filium sua monita non servantem, sed velut freneticum et insanum contra se rebellem viderit et protervum, apponit remedium ut, constrictis flagellis et vinculis, obediatur et obtemperet, vel invitus, quia vexatio dat auditui intellectum. Item, zelo vindictae, plus tenemur Grecos invadere quam Sarracenos. Quanto enim plus gravant a filio, a propinquuo, ab amico et noto offense et injurie irrogate, tanto quilibet

¹ Tamen. B. — ² B. Solum. A. — ³ B. Fidei. A. — ⁴ Au ms. : reliquit. — ⁵ In. B. — ⁶ Eo. A. B.

izведен već da nakon 10 dana vijećanja čvrsto odgovore i o tom pitanju takvu odluku javno oglase, da ne treba i da im nije dopušteno da je na neki način opozovu, obznanili su sličnu, kao prije, odluku. Kad se još ovome dodaju prijetnje smrću ako se dogodi da ih opozovu da drugi put oni koji govore isto što i prije, jednodušno proglašavaju (da) se pokoravaju bilo kojoj kazni ili smrti koju vladar želi da im dosudi, ako se ovoj odluci, riječju ili djelom, na bilo koji način suprotstave.¹⁰⁷ Na molbu, dakle, spomenutog poniznog i odanog vladara Paleologa, papa je u Konstantinopolj, kao izaslanika uputio opata, tada naravno iz Monte Kasina, kojeg je sam Paleolog zahtijevao, da u ime pape ujedini onoga koji se vraća pravoj vjeri u krilo majke crkve. I dok je izaslanik u crkvi Svetе Sofije, pošto se okupilo nebrojeno mnoštvo naroda, svečano čitao misu, on je obećao poslušnost Rimskoj crkvi pred mnoštvom koje je stajalo svečano i dosljedno obećao vjeru. I tako, pošto je po našem običaju upravo onđe iz ruke izaslanika vladar prihvatio svetu zajednicu, uz klicanje vjernika, određene su (i) oglašene svete tajne.¹⁰⁸ Kad je vrijeme zahtijevalo da se treba oglasiti na opštem saboru u Lionu,¹⁰⁹ vladar Paleolog je zapovijedio da na sabor dođe njegov odani i privrženi patrijarh, da sa sobom ponese uredbe i običaj Rimske crkve u Grčku, žečeći da o njima informiše sveštenstvo i narod koji mu je pokoran.¹¹⁰ Ali, kad je patrijarh privržen ovoj stvari nastojao i vjerno se trudio i kad je nakon toga zbog smrti pape trebalo da se neko vrijeme zadrži u ovim krajevima, monasi koji bijahu uvjeravali imperatora u spasenje života, počeli su se kajati i mrmljajući i sijući grijeha i nove raskole, čitav narod, iako je prihvatio koristan način života, izopacili su. Pošto se to pročulo vladar je naredio da se svi monasi, gdje god se mogu naći, bez nade u pomilovanje i bez ispitivanja ponize. Iz tog je, dakle, razloga uništio mnoge hiljade monaha.¹¹¹ One, pak, kojima je pod svjedočenjem vladara zaprijetio ako ponove ono što bijahu usvojili o vjeri, naredio je da se sprovedu kroz čitav Konstantinopolj, svezani na magarcima, licima okrenutim ka repu, sa utrobama koje vise o vrat životinja i odrezanih nosova, sa telalom koji viče. Nije ih htio ubiti, već ih je ostavio da tako žive sa ovom sramotom da se uvijek vidi na njihovim licima znak njihove nevjere.

Poslije smrti ovog Paleologa, monasi koji su se dugo skrivali, dok je on bio živ, jednodušno su se okupili i pokrenuvši pobunu u narodu, ovog istog vladara koji je sada, nijesu htjeli da osveštaju u vladara dok im nije obećao šest predloženih uslova, zajemčivši zakletvom čvrsto i nepovrjedivo da će ih zauvijek čuvati. Prvi uslov je bio da uskrati vjeru i poslušnost Rimskoj crkvi i povrh toga da anatemiše sve koji priznaju zajednicu, vjeru i poslušnost Rimskoj crkvi. Drugi da se nikada, ni riječju ni djelom ne suprotstavi na bilo koji način vjeri Grka, naravno nepoštenoj. Treći da svog oca koji je bio prihvatio katoličku vjeru i umro u istoj, isključi i izopsti i baci na njega anatemu. Četvrti, da nikada ne dozvoli da njegov otac bude sahranjen jer je mnoge monahe bio predao ribama mora, grabljivicama neba i zvijerima zemlje, da ih prožderu. Peti, da nikada, u čitavom svom carstvu ne obznani presudu smrtnu ili u krvi, niti on sam, niti preko nekog drugog, jer su se monasi bojali da im, kad bude prihvaćen za vladara, ne nanese štetu ili uvredu, kao što je činio njegov otac.¹¹²

Prvi i drugi uslov su ga učinili mrskim Bogu, jer bez vjere je nemoguće biti na volju Bogu. Treći ga je osramotio, jer je nepravedno i zločinački pogriješio protiv prirode, jer je psovati oca protiv pravila zakona prirode, koja zapovijedaju da se poštuju roditelji. Četvrti uslov ga je takođe lišio svakog opštег poštovanja i pobožnosti, jer je čin milosrđa sahraniti mrtve. Peti ga je ispunio

---

¹⁰⁷ Istorijski nije poznato.

¹⁰⁸ Vrsta obreda u hrišćanstvu koja označava "da se pod onim šta se vidi vjernicima saopštava nevidljiva blagodat Božja".

¹⁰⁹ Drugi lionski sabor koji je katolička crkva smatrala vaseljenskim, a Vizantija ne.

¹¹⁰ Patrijarh Josif Prvi.

¹¹¹ Mihajlo Osmi Paleolog.

¹¹² Mihajlo Osmi Paleolog.

contra offendentem se spirat acrius ad vindictam, maxime si rogatus ad pacem ut obdurat, pacem renuat, et, beneficiis obligatus, multiplicare offensas et gravamina non desistat. Qui autem antiquas historias mente retinet, Romana Ecclesia, ecclesiarum omnium mater, inter omnes alias ecclesias et super omnes alias ecclesias exaltavit Grecorum ecclesiam et promovit, eciam cum quarundam aliarum ecclesiarum gravamine non modico et offensa, ita ut alie ecclesie aut invidiebant, ut emule, aut certe detrahebant Romane Ecclesie, ut gravate. Romana ergo Ecclesia Grecam oblatis dignitatibus demulcebat, beneficiis variis attrahebat, errantem reducere satagebat, reductam dulciter confirmabat, dulcibus monitis et exemptis; sed illa, tumida et superba, in matrem protervam et effrenatam, in dominam semper divisiones et scismatas adinvenit pariter et nutritivit, et, paci et unitati impaciens, elegit singularis incedere, et novitatum et presumptionum inventrix que sanam doctrinam non sapiunt, incrassata, inpinguata, dilatata, fidem orthodoxam Romane Ecclesie diversis erroribus maculavit et obedientiam dereliquit. Si vero ingratitudines et malicias et injurias per Grecos Romane Ecclesie irrogatas enumerem, libelli modum excederet, quod, ut premisi, vitare cupio, quantum possum.

Quedam tamen et pauca de multis que vos ignorare non decet, immo scire expedit, que contra fidem et cultores fidei in Grecia per Grecorum dominum noviter contingerunt, breviter enarrabo.

Imperator enim Grecie qui nunc est^a, a principio sui regiminis, fautor et nutritor errorum, cui semper fuit fidei veritas et Ecclesie unitas odiosa, a principio, inquam, sui regiminis, fidem reliquit, Ecclesiam Romanam in multis offendit, et a se et ab aliis sui dominii nostre christianitatis cultum quantum potuit enervavit; nolentesque fidem deserere, vel a suo imperio expulit, vel carceribus mancipavit. Hic patrem habuit nomine Paleologum^b, quod idem sonat sicut antiquum verbum, qui licet imperium violenti et infideli usurpacione habuerit, tamen Romane Ecclesie humilis et devotus ejus suscepit obedientiam et fidem, quam et tenuit viriliter et defendit usque ad terminum vite sue. Convocato enim suorum concilio monachorum, ab illis qui inter eos auctoritatis majoris et scientie videbantur sollicitate requisivit cuiⁱ fidei, Romane scilicet Ecclesie, vel Grece, esset pocius adherendum. Altercacione autem quadam prehabita, omnium fuit una et ista sentencia quod, extra fidem et obedientiam Romane Ecclesie non sit salus. Et cum eis adhuc diceret ne precipitarent sentenciam in hoc facto, sed, post dies x deliberacionis, firmiter responderent et de hoc talem sentenciam promulgarent quod non oportet nec liceret eis modo aliquo revocare, similem, ut prius, sentenciam protulerunt. Quibus cum adhuc adderet minas mortis, si eos contingenteret revocare, iterum dicentes idem quod prius, unanimiter asserentes [quod] se cuicunque pene vel morti quam vellet eis imperator infligere subdiderint, si huic sententie, verbo vel facto, aliqualiter contrairent. Ad petitionem igitur predicti imperatoris Paleologi humilem et devotum Summus Pontifex in Constantinopolim legatum misit abbatem, scilicet tunc Montis Casinensis^c, quem legatum ipse Paleologus idcirco petiverat, ut, ex parte Summi Pontificis, ipsum uniret fidei orthodoxe ad gremium matris Ecclesie redeuntem. Cumque legatus, in ecclesia Sancte Sophie, convocata multitudine innumerabili, solemniter celebraret, collacione verbi per eum premissa ad populum, imperator accedens obedientiam promisit Romane Ecclesie, et fidem

svakim nevaljalstvom, jer je posao glavara da kaznama i smrću ispravlja pogrešku, jer se kaže da je pravda sa sudom priprema za vladarski položja. Ove, pak, neprilične uslove je tako tačno i sa takvom brižljivošću ispoštovao sve do dana današnjeg, da nikakvog razrješenja nema od ovih uslova.

On sam odvodi od naše vjere one koje može i uvodi u svoju nevjeru poklonima i obećanjima, kao na primjer svoju ženu, koja je bila kćerka markiza Monferata,¹¹³ koja je preko njega postala Grkinja, živjela kao Grkinja i umrla kao Grkinja i, primivši po grčkom običaju sakramente, sahranjena je u Grčkoj crkvi. Takođe, supruga njegovog sina,¹¹⁴ koja je nedavno odvedena onamo iz Alemanje, na sramotu Rimske crkve iz nekog manastira naših sestara, gdje su je poslali roditelji na nekoliko godina, protiv njene volje i on ju je perfidno učinio Grkinjom. Sina, takođe, brata kiparskog kralja koji se zove gospodar de Sur,¹¹⁵ kad je utekao lično vladaru Jermenije, dajući mu svoju unuku za ženu, preokrenuo je u svoju nevjестu. Nekog, takođe, Đenovljanina, grešno rođeno kopile,¹¹⁶ postavio je za zapovjednika galija da bi ga mogao privući svojoj sekti i sjedinio ga u braku sa nekom svojom rođakom. Nekog takođe otpadnika od dva reda,¹¹⁷ prvo iz reda Propovjednika, a onda iz reda Templara, čovjeka veoma raspusnog, prostog po navikama, životu i radu, tako je privukao i uzvisio, da ga je prvo učinio velikim vojvodom, potom cezarem i združio ga u braku sa kćerkom svoje sestre. Povrh toga, onoga patrijarha,¹¹⁸ kojeg je nekada njegov otac poslao na Lionski sabor, iz gore spomenutog razloga, kad je došao u Konstantinopolj, sa naredbama i dekretima Rimske kurije i usrdnim pismima apostola i zatekao mrtvog vladara Paleologa, sadašnji vladar je odmah zarobio. Pošto nije želio da porekne vjeru, koju bijaše primio, ni zbog straha a ni obećanjima, sa mnogim svojim istomišljenicima je dopao zatvora i istrajavajući u toj vjeroispovijesti slavno je skončao u zatvoru.

Mnoge, takođe, sve do danas od vremena smrti svoga oca isti vladar drži u zatvoru, jer našu vjeru koju bijahu prihvatali drže i radije biraju da u njoj i za nju umru nego da budu unaprijedeni i uzdignuti velelepnim darovima i obećanjima. Stoga, do danas žive neki od ovih zatočenika koji izgaraju u vjeri i izdržavaju kazne, obećavaju poslušnost Rimskoj crkvi, voleći je. Zbog njih mi se čini nepravednim što nikada nije došlo neko pismo od Rimske crkve za njihovo oslobođanje iz zatvora, a to se slučajno dogodilo, jer za ovo crkva nije saznala ili možda nije bilo nikoga ko bi se pobrinuo oko ovih pisama, jer se, takođe, plašio da se narod ne preobrati zdravoj doktrini i primjeru života naše braće Propovjednika i Male braće, koje je protjerao iz Konstantinopolja i zakleo se na ruku monaha da nikada neće dopustiti da neko od spomenute braće stane u Konstantinopolju.¹¹⁹ I u ovome želi da nadmaši zlobu i nevjelu Tatara i Saracena, koji se uklanjuju braći koja propovijedaju Božju riječ i dozvoljavaju im da stanuju među njima mirno i

---

¹¹³ Druga žena Andronika Drugog bila je Irena, kći Gijoma Velikog, markiza od Monferata.

¹¹⁴ Jovanka, koja je takođe uzela ime Irena, pokrstila se u pravoslavnu vjeru udajući se za imperatora Andronika Trećeg Paleologa. Bila je kći Anrija Prvog Divnog, vojvode od Brunsika i Grumenhagena. Nakon njene smrti Andronik Treći se 1326. godine oženio Jovankom od Savoje koju su Vizantinci zvali Ana. Irena Paleolog umrla je 17. avgusta 1324. godine.

¹¹⁵ Po svemu sudeći misli na prinčeve-kneževe od Tira iz porodice Luzinjan. Amori de Luzinjan bio je brat kralja Anrija Drugog.

¹¹⁶ Nema dokumentovanog podatka o ovom navodu.

¹¹⁷ Riječ je o Rožeu od Flora, vodi almogavarskih trupa, sinu Ričarda od Flora, velikog sokolara cara Fridriha Drugog. Rože od Flora je mlađ postao član krstaškog reda Hramovnika, potom je stupio u službu kod cara Andronika Trećeg, koji ga je oglasio velikim vojvodom i potom cezarem. Oženio se 1303. godine Marijom Asen Palestolog, čerkom Irene, sestre cara Andronika Drugog i žene Jovana Trećeg Asena, bugarskog vladara. Ubili su ga najamnici Alani 1306. godine.

¹¹⁸ Jovan Jedanaesti Bekos. Andronik Drugi je raskinuo savez koji je uspostavio njegov otac Mihajlo Palestolog - Vizantijska crkva je bila ponovo odvojena od Rimske.

¹¹⁹ Ovdje se vidi strateški značaj Barske arhiepiskopije za latinsku crkvu - dominikanci i "Mala braća" dolaze na stolicu barskih arhiepiskopa.

coram astante multitudine est professus solemniter et constanter; et sic, more nostro, de manu legati, ibidem sacra communione ab imperatore recepta, cum exultacione fidelium, sacra mysteria terminantur [et] celebrantur. Cum vero tempus institit¹ quo de[b]eat Lugdunense generale concilium celebrari², Paleologus imperator fidelem et devotum patriarcham suum ad illud venire precepit, ut ordinaciones et consuetudines Romane Ecclesie in Greciam secum ferret, cupiens secundum illas subjectum³ sibi clerum et populum informare. Sed, cum patriarcha ad hoc⁴ devotus insisteret et fideler laboraret, et ex hoc etiam propter mortem Pape oporteret eum in hiis partibus aliquandiu commorari, monachi, qui salutem vite imperatori suaserant, penitere ceperunt, et submurmurantes, errores et nova scismata seminantes, totum populum, accepto salubri proposito, perverterunt. Quo comperto, imperator jussit omnes monachos ubicunque inveniri possent, sine spe venie et absque interrogacione, submergi. Hac⁵ ergo causa multa milia consumpsit monachorum. Illos autem quibus, sub attestacione, imperator minas intulerat si id quod de fide asseruerant⁶ revocarent, ligatos super singulos asinos, versis ad caudas vultibus, visceribus animalium ad colla appensis, clamante precone, per totam Constantinopolim duci precepit naribus amputatis. Hos autem occidere noluit, sed sic permisit cum hac ignominia vivere, ut semper in eorum facie signum sue perfidie appareret.

Post mortem vero hujus Paleologi, monachi, qui diu, eo vivente, latuerant, sunt unanimiter congregati et, seditione commota in populo, istum qui nunc est, noluerunt in imperatorem modo aliquo consecrare, nisi sex condicionibus interjectis, quas imperator, juramento prestito, promisit et firmiter se inviolabiliter et in perpetuum servaturum^b. Prima condicio fuit quod fidem et obedientiam Romane Ecclesie abnegaret, et insuper anathematizaret et maledicaret omnes communionem et obedientiam et fidem Romane Ecclesie profientes. ii^a quod nunquam, verbo vel opere, Grecorum fidei, immo perfidie, in aliquo contrairet. iii^a quod, quia pater ejus fidem catholicam susceperebat et mortuus fuerat in eadem, ipsum malediceret et excommunicaret et anathemati perpetuo obligaret. iiii^a quod, quia idem pater suis multos monachos piscibus maris et volucribus celi et terre bestiis tradiderat devorandos, nunquam in perpetuum eundem permitteret sepeliri. v^a quia monachi illi timebant ut, cum iste esset in imperio confirmatus, contra eos, sicut pater ejus fecerat, dampnis et injuriis anelaret, quod nunquam mortis vel sanguinis, nec per se nec per alium, in toto^c suo imperio judicium promulgareret.

Prima condicio et secunda eum Deo reddidit odiosum, quia sine fide impossibile est placere Deo. iii^a eum peccato contra naturam, iniquitate et scelere, maculavit, quia patrem maledicere contra preceptum legis nature est, que parentes^d precipit honorare. iiiii^a condicio eum omni etiam comuni caritate et pietate privavit, quia de misericordie operibus est mortuos sepelire. vi^a condicio eum omni iniquitate replevit, quia ad principem pertinet penis et morte peccata corrigerre, quia justicia cum iudicio dicitur preparacio sedis regni. Has autem condiciones iniquas, ita stricte et cum tanta diligencia observavit usque ad hanc diem, ut in hiis dispensacio nulla cadat.

¹ Instetit. B. — ² B. Subjectam. A. — ³ Adhuc. B. — ⁴ B. — ⁵ Asseverant. B. — ⁶ Tanto. A. B.
— ^d B. Parentis. A.

— ^c Le concile général de 1274 — ^b Brochard rappelle les mêmes faits ci-dessus.

spokojno. I čini se da se ničim drugim ne bavi u svom pokvarenom umu nego kako da pronađe za sebe i narod koji mu je povjeren prepreku za spasenje.

Njegov otac, takođe, kao što se ovaj vladar i zakleo, do danas nije sahranjen. Tijelo, pak, njegovo izdržava sa takvom svježinom i tako je čitavo sačuvano sve do sada, da se ne može naći nikakav trag nekog propadanja ili smrada na njemu. Štaviše, dogodilo se da je pala svijeća, koja nastojanjem njegove majke gori kraj njegovog tijela, danju i noću, i kad je ono što bijaše oko tijela, bilo skroz zahvaćeno vatrom sa svijeće, toliko je preostalo nepovrijedeno od pokrova u kome čitav bijaše čuvan i toliko od svilene haljine koja ga je pokrivala je bilo netaknuto, koliko je obim tijela zahvatao, tako da, niti tijelu niti nečem drugom što se ticalo tijela žar požara nije naudio, već kad je vatra doprla do ivice tijela ugasila se bez ikakvog tjelesnog djelovanja.¹²⁰

Iz ovih, pak, malobrojnih primjera između mnogih koji su spomenuti, možete opaziti koliko se crkva zanima da uništi tog vladara, koji je toliko nevaljalstva protiv nas izvršio, pronašao lukavstava i nanio nepravdi, istrajavajući u zlobi ne prestaje da smišlja i čini bilo što čime se nada da može nanijeti zlo Rimskoj crkvi i štetu i gubitak našoj vjeri. Njega, dakle, osjećanje pobožnosti i dobrota strpljivosti ne naginju crkvi i ne umekšavaju, već ga čine tvđim. Ako se primijeni drugo pravilo Gospoda, da ga moćni mač crkve usmrти, da njegovo nevaljalstvo tako više ne vlada, već da se uništi bezbožanstvo i da naši tako steknu miran i bezbrižan položaj i da se prolazu osmijehne željeni napredak da stignemo teženom cilju i srećnom izlasku u sveti Jerusalim, uništiviši i usmrтивши, s ove strane, neprijatelje Hristovog krsta. A sada se vratimo posljednjem dijelu ove knjižice.

V

Kakva, dakle, i kolika korist Saracenima iz Egipta dolazi od strane Indije. Niko ne sumnja u to da je slučajno najveći uzrok svih prestupa i pogrešaka koje se izvršavaju odlaženje naših ljudi u Egipat protivno poštovanju Rimske crkve. Da bi se bolje shvatilo treba unaprijed znati i ovo. Jedan morski zaliv Okeana okrenut ka sredini zemlje, dijeli je da ima na svojim obalama nebrojene provincije i gradove i dalje niže obilazi svoj rt i ima mala i velika čudesna i bijedna bezbrojna ostrva, a taj zaliv se zove Indijsko more. Dokazano je da je veće od našeg Mediteranskog. Taj zaliv se dijeli na uvale i mnogobrojne krive luke.

Odavde se, između drugih, prema istoku oblasti proteže jedan veliki zaliv, koji je sa jedne strane okrenut sadašnjem dijelu Arabije i Jemena, a sa druge veoma visokim planinama, osim mnogih drugih koje izostavljam, koje su dijelom nepristupačne. S one strane ovih planina je prava Etiopija, a na kraju rta se nalazi neki grad, koji se naziva Eden,¹²¹ za koji se kaže da je onaj isti za koji piše u Genezi da ga je sagradio Hajm. Sa jedne strane ovog grada se nalazi zaliv Indijskog mora, a sa druge Crveno more do kojeg se ide od spomenutog grada, preko nekog tjesnaca, koji je kao neko korito rijeke. Ovaj tjesnac se puni plimom mora, a prazni osjekom i tako dva puta na dan, po sili prirode. Na ovaj, dakle, način je Indijsko more blizu Crvenog mora.¹²² Ovo Crveno more i rijeku Nil, koja teče u Egiptu, dijeli mali prostor zemlje, tako da je od Crvenog mora kratak i lak ulaz u Egipat. Pošto se sagleda uvod u ovaj položaj, svako može da uoči ono što sam naprijed istakao, tj. da se uzrok svih zala koja sam gore spomenuo, nalazi u Indiji, ni slučajno, ni povremeno, već zaista djelotvorno.

Sve ono, naime, što se prodaje u Egiptu kao što su: biber, cimet i drugi začini, zlato i dragi kamenje, svila i skupocjene haljine od nje, obojene indijskim bojama, i sve druge dragocje-

---

¹²⁰ Nije poznato u istorijskim izvorima.

¹²¹ Aden u Jemenu.

¹²² Po arapskim izvorima Aden je pripadao Tamahu i bio najstariji bazar u arapskom svijetu.

Ipse quos potest a fide nostra abducit, et ad suam inducit perfidiam, muneribus et promissis, sicut de uxore sua, que fuerat filia marchionis Montis Ferrati^a, que Greca per eum effecta, Greca vixit, et Greca mortua est, et a Grecis, more ipsorum sacramentis susceptis, in Grecorum ecclesia est sepulta. Uxor eciam filii sui^b, que nuper, in dedecus Romane Ecclesie, de quodam sororum nostrarum monasterio, in quo oblata parentibus per aliquos annos fuerat, reclamante puella, et illuc de Alamannia est traducta, per eum Greca perfida est effecta. Filium eciam fratris regis Cipri qui dicitur dominus de Sur^c, cum ad ipsum imperatorem de Armenia confugisset, dando sibi neptem suam in uxorem suam, ad suam perfidiam inclinavit. Quemdam eciam Januensem, spuriū et male natum^d, ut posset eum ad suam sectam attrahere, admiratum galearum fecit et eidem quandam suam consanguineam in conjugium copulavit^e. Quemdam etiam apostatan^f duorum ordinum, Predicatorum videlicet primo, et secundo Templariorum, virum nequissimum, moribus et vita et genere sordidum, si attraxit et sublimavit quod cum primo magnum ducem, dehinc Cesarem fecit, et eidem filiam sororis sue in conjugium sociavit. Insuper illum patriarcham^f, quem olim pater istius ad concilium Lugdunense transmiserat, pro causa superius memorata, cum in Constantiopolim pervenisset, cum ordinacionibus et decretis Romane curie et apostolicis litteris graciostis, et imperatorem Paleologum mortuum invenisset, statim per istum imperatorem qui nunc est capitul et, nolens fidem quam suscepserat abnegare, terroribus vel promissis, cum multis de suo genere carceri mancipatur, et in illa confessione perdurans gloriose in carcere obdormivit.

Multos eciam adhuc idem imperator in carcere detinet, et a tempore mortis patris sui, quia fidem nostram quam suscepserant tenere et in ea et pro ea mori pocius elegerunt quam promoveri¹ et extollit donariis² dignitatibus et promissis. Unde adhuc vivunt aliqui de illis incarcерatis, fide ferventes et in penis constantes, obedientiam profidentes Romane Ecclesie et amantes. De quibus injustum mihi videatur quia, pro deliberacione³ eorum a carcere, ab Ecclesia Romana nunquam littera aliqua emanavit, quod forte contigit quia hoc ad Ecclesie noticiam non pervenit, vel forte non fuit qui has litteras procuraret, quia eciam pertimescebat ne populus ad sanam doctrinam et vite exemplum fratrum nostrorum, Predicatorum scilicet et Minorum, converterentur, eos de civitate Constantinopolitana expulit, et juravit in manibus monachorum quod nunquam aliquem de predictis fratribus infra Constantinopolim permetteret habitare. Et in hoc vult Tartarorum et Sarracenorum maliciam et perfidiam superare, qui, fratres ad predicandum verbum Dei ad eos declinantes, permittunt habitare inter se pacifice et quiete; nec videtur aliud versari in ejus mente perfida nisi quomodo posset sui et commissi sibi populi saluti⁴ obstaculum invenire.

Pater eciam ejus, ut iste imperator juraverat, adhuc non est traditus sepulture. Corpus autem ejusdem patris sui tanta integritate perdurat et tanta est usque nunc incolumente servatum, ut consumpcionis alicuius vel fetoris in eodem aliquod vestigium nequeat inveniri. Immo contigit ut candela, que sue⁵ matris studio circa corpus ejus ardet die nocturne, casu caderet, et cum omnia que circa corpus illud erant ignis ex candela accensus penitus consumpsisset, tantum de archa in qua integrum servabatur remansit illesum, tantumque de panno sericho quod illud tegebat fuit intactum quantum mensura corporis contingebat, ita quod, nec in corpus, nec in aliquod aliud quod corpus continget, ardor incendiī prevaleret, sed cum ad fines corporis ignis pertigit, sine omni humano studio est extinctus.

Ex hiis autem, paucis de multis, que dicta sunt potestis adyterere quantum tenetur Ecclesia istum imperatorem perdere, qui, tot contra nos nequiciis perpetratis et dolis inventis et injuriis irrogatis, in malis perdurans, non desistit cogitare et facere quicquid sperat posse contingere in malum Romane Ecclesie et in detrimentum nostre fidei et jacturam. Quem ergo pietatis affectus et longanimitatis benignitas Ecclesie non inclinant et emolunt, sed indurant, exemplo secundo Domini servato, potenti Ecclesie gladio feriatur, ut sic ejus amplius non regnet iniqüitas, sed impietas destruantur, tranquillusque status pro nostris inde proveiat et securus, et passagio prosperitas optata arrideat, ut hinc inde prostratis et deletis hostibus crucis Christi, in sancta Jerusalem affectatum finem et beatum exitum assequamur. Jam ergo ad partem ultimam hujus opusculi redeamus.

¹ Non promoveri. B. — ² Denariis. B. — ³ Liberacione. B. — ⁴ Salute. B. — ⁵ Sui. A. B.

RAZNI SPISI

---

nosti zbog čije kupovine trgovci iz ovih krajeva se odlaskom u Aleksandriju izlažu opasnosti od ekskomunikacije, zanemarujući da duguju poslušnost svojoj majci Crkvi i poštovanje papskoj vlasti, nose se iz Indije u Egipat. Jer, kao što se hrana prenosi od glave u grkljan, a iz grkljana u stomak i iz stomaka u druge djelove tijela, tako spomenute skupocjene robe imaju polazište od Indijskog mora, kao od glave i preko spomenutog zaliva Eden, kao preko grkljana, odatle u Egipat preko Crvenog mora, kao u stomak, i potom, kao do djelova tijela, do ostalih krajeva svijeta se raznose. Onaj, dakle, ko prethodno odreže glavu, jer će čitav stomak malaksati zbog nedovoljne hrane, logično je da i ostali udovi propadaju. Onamo, dakle, gdje nastaje zlo tamo se i primjenjuje lijek protiv bolesti. Taj lijek će biti, ako bi se taj put nekako prepriječio, da robe ne bi mogle da dolaze u Egipat iz primorskih krajeva Indije, preko spomenutog zaliva Eden. Ako se zatvori ovaj zaliv, ne otvara se drugo neprijateljsko ni mjesto ni pristup otkud bi Egipćani mogli da se snabdijevaju, zbog čega naši, kako je rečeno, plove u Aleksandriju.

Da se ovo, pak, učini postoji osobit i lak način a to je da se, naravno, postave neke galije na Indijsko more, koje bi brižljivo čuvale ovaj prolaz, spomenutog zaliva Eden i sprječavale, između ostalog, da ne bi neko prenoseći spomenute robe iz Indije u Egipat mogao jednako bezbjedno da plovi. A da se ovo obavi više su nego dovoljne tri ili četiri galije. Dvostruki je način da se te galije pribave: jedan je težak, a drugi lak. Prvi način je da crkva pribavi onoliko novca koliko je dovoljno za ove galije, koji bi pod garancijom primio onaj koga crkva izvoli postaviti u ovom poslu. Ako, možda, izgleda teško da crkva pribavi ovaj novac, neka se primijeni drugi način, koji je lakši i bolji, tj. da gospodar papa bude darežljiv i da daruje, iz riznice raspetog Gospoda, indulgenciju od kazne i greške za 1200 ljudi. Toliko je, naime, neophodno ljudi za četiri galije. Te će, pak, ljude izabrati onaj koga gospodar papa bude izvolio postaviti na ovaj posao i koje taj isti namjesnik bude htio da zaposli. A ako ne bi bilo dovoljno ljudi za troškove koje će imati, s obzirom na dužinu puta i spomenute galije, dopušta se tom namjesniku da može, za ugovaranje onog što je neophodno, osloboditi iz Aleksandrije 100 ekskomuniciranih, koji bi, ili platili nešto za troškove ili se lično ponudili za obavljanje ove službe.

A kako je ovo novo i za naše vrijeme nečuveno, logično je da se čini nemogućim i to po dva osnova.

Prvo, jer nikada niko nije pokušao da tako nešto predloži crkvi, premda su postojali mnogi razni ljudi koji su pisali mnogo štošta o raznim položajima zemalja i osobinama mora, što je dostoјno divljenja i korisno je, a ono što je korisno i tako lako njima je bilo nepoznato i tako je, neosporno, i ostalo.

Dруго, izgleda nemoguće da tako mali broj galija tako lako sprječava i zatvara put tolikom mnoštvu brodova i drva, koja dolaze iz Indije u Egipat i da se tako neznatan i mali broj ljudi suprotstavlja tolikoj hiljadi trgovaca jednako saracenskih, kao i indijskih, i povrh svega toga da jedna i nejaka učini ondje ono što ovdje ne može snažna ruka crkve.¹²³

Zbog toga treba znati da se iz četiri razloga moglo dogoditi da ništa od ovog posla niko nije prišapnuo crkvi.

Prvo, jer se možda onima koji su nešto drugo često pisali nije pokazala istinska strana ovog posla, jer nijesu imali iskustvo, kao što sam ja brižljivo istražio. A ja ovo nijesam doznao sa papira ili od pripovijedača, ili nekog posrednog svjedoka, već sam se u to uvjerio sopstvenim rukama, nogama i očima. Bio sam, naime, na Indijskom moru, otprilike, u vremenu od 20 mjeseci i to najviše na jednom ostrvu, devet mjeseci, a to ostrvo se nalazi u sredini spomenutog zaliva Eden, a preko tog zaliva i tog ostrva se prelazi iz Indije u Egipat. Bio sam, dakle, tamo i zabrinuto sam istražio i brižljivo osmotrio što je prikladno za ovaj posao. Jer, trebalo je preći preko zemlje i nekih ostrva koja su blizu Indijskog okeana, pošto je tako zahtijevao plan puta u Etiopiju,

---

¹²³ Pristalica je učenja o *ecclesia militans*.

V

Emolumentum¹ ergo quale et quantum Sarracenis Egipti proveniat de partibus Indiarum hoc nullus dubitet quin incidenter sit causa potissima omnium transgressionum et peccatorum que per nos, eundo in Egiptum contra reverenciam Romane Ecclesie, perpetrantur; et hoc, ut melius cognoscatur, presciendum est quod unum brachium maris Oceani versus meridiem terram dividit quod innumerabiles provincias et civitates in suis litoribus habet et infra sinum suum ambit et continet parvas et magnas, mirabiles et miserabiles insulas infinitas, et istud brachium mare Indicum appellatur. Quod majus esse quam istud nostrum [Medi-] terraneum comprobatur. Brachium vero istud dividitur in gulfos et portus plurimos et anfractus.

De quo, inter alios, unus magnus gulfus versus occidentem regionis illius pro-tenditur, qui ex uno latere versus meridiem Arabie partem et Ydumeam et ex altera montes maximos, preter multa que omitto, in parte inaccessibiles. Ultra quos montes veram Ethiopiam habet et in fine sinus sui est quedam civitas situata que Eden^a nuncupatur, que illa esse dicitur quam in Genesi Chaym legitur construxisse. Hec civitas ex una parte habet gulsum maris Indici et ex altera mare Rubrum, ad quod itur de predicta civitate per quoddam strictum quod est quasi alveus fluvii. Quod quidem strictum fluxu maris impletur et refluxu evacuat et ex hoc bis in die naturali. Per hunc ergo modum, mare Indicum est contiguum mari Rubro. Hoc mare Rubrum et Nilum fluvium, qui in Egiptum currit, parvum terre spaciun dividit, ita ut de mari Rubro in Egiptum brevis et facilis sit ingressus. Habita igitur ista dispocatione preambula, quilibet potest advertere quod premisi², scilicet quod in India omnium malorum que supra posui materia sit, non casualiter vel occasionaliter, sed veraciter effective.

Omnia enim que in Egipto venduntur, ut piper, zinziber et alie species, aurum et lapides preciosi, sericum et panni illi preciosi, tincti Indie coloribus, et omnia alia preciosa, propter que emenda mercatores istarum parcium eundo in Alexandria excommunicationis laqueo se exponunt, obedientiam sue matris Ecclesie et summi Apostolici reverenciam postponentes, apportantur de India in Egiptum. Nam sicut cibus a capite in gutture et a gutture in stomachum et de stomacho ad ceteras partes corporis se transfundit, ita predicte merces preciosae a mari Indico, quasi a capite, ortum habent et per predictum gulsum Eden, quasi per guttur,

¹ B. *Emolumentum*. A. — ² *Premisi*. A.

kuda sam išao zbog propovijedanja vjere. Što se tiče Etiopije postoji prema njoj veliko sažaljenje, jer toliki i tako bezbrojan narod tako propada, potpuno odsiječen od sjećanja naših ljudi. Drugo, moglo se dogoditi da oni koji su prije mene o ovome pripovijedali ništa nijesu govorili o ovome, jer se možda nijesu nadali da mogu da zadobiju od crkve dužnu i neophodnu naklonost za ovaj čin i stoga oni koji pripovijedaju o drugim stvarima o ovome radije čutahu zbog takvog nepovjerenja. Ili, moglo se dogoditi nešto drugo, da o ovome nijesu ništa rekli, po običaju zavidljivaca, koji ako ne mogu za sebe da zadobiju dobro koje vide, ne pružaju ga ni drugima, ili ako vide da ga može neko drugi dostići, trude se da ga potpuno u tome spriječe. Takođe, do njihove naravi i marljivosti ne dopire da znaju što je bilo neophodno za ovaj posao i da to što je neophodno urede i promisle o tome. Premda za vrijeme Argun-kana, vladara Tatara,¹²⁴ Đenovljani su, uz pomoć istog tog vladara, bolje rečeno, njegovim činjenjem, pokušali da započnu ovaj posao, služeći se sa samo dvije galije u Baldaku da bi preko Eufrata, koji je jedna od rijeka Paradiza, sišli u Indijsko more, sa tim galijama, i tako se približavajući prolazu, o kome govorim, zatvorili isti, da ne bi inače neke robe mogle da se nose iz Indije u Egipat. To bi, bez sumnje, i postigli da ih nije napao onaj duh podjele i razdiobe koji obično poremeti Italike. Dok jedni govore da su gibelini, a drugi da su gvelfi ubijajući se međusobno, iznenada su uništeni.¹²⁵

Dakle, ono što je tada nerazborita i budalasto ljubomorna duša potpuno prekinula i napustila, to se sada može ponovo započeti i svršiti, ako se ovaj određeni i potreban način osigura i sve ono što je u sredini sa kojima i preko kojih će ovaj posao skladno zadobiti potreban i poželjan svršetak. Ovo bi, dakle, bilo dovoljno za one kojima se ovo na prvi pogled čini nevjerojatno ili nemoguće, pokazujući opet način na koji će se to pokazati kao vrlo lak posao, štaviše prijatan i bez ikakve težine ili opasnosti. Dakle, u vezi sa ovim treba razaznati četiri stvari: prvo, način na koji se mogu dobaviti te galije, drugo, luku u koju ih treba dovesti; treće, prilike i veličinu onih plemena protiv kojih se treba boriti i, četvrto, pošto se sve ovo obavi, razmotriće se neka lakoća kako se ovaj prolaz može čuvati.

Treba razmotriti mogućnost da se imaju ove galije, mjesto na kome treba da se sagrade, ljudi koji treba da ih sagrade, ljudi koji treba da njima upravljaju i koliki će trošak proizvesti iz svega toga. Što se, pak, tiče mjesta gdje bi se mogle nalaziti treba znati da postoje mnogi trgovci i bogataši iz spomenutog grada Edena, za koji prolaz kažemo da treba da bude zatvoren, i ti trgovci sami ili preko svojih slugu obilaze i pohode sve zemlje Indije, radi trgovine, izuzimajući, naravno one koje su u posjedu vladara Persije i one koje su u posjedu nekih Indijaca, koji stanuju na ostrvima Indije, jer svi oni gaje veliko neprijateljstvo prema ljudima iz spomenutog grada. Treba, dakle, obratiti pažnju da te galije budu tačno onamo gdje se ne pojavljuju trgovci iz Edena, da oni ne bi spriječili gradnju galija. Mogli bi, naime, makar toliko da nanesu smetnju da gospodari ovih zemalja, sa kojima su u miru i savezu, ne prime i ne drže graditelje galija ili im ne prodaju i ne daju makar drva za gradnju galija. Treba, dakle, izabrati mjesto na koje se spomenuti trgovci ne usuđuju doći i na kome se može naći dovoljna količina drva. Postoje tri ovakva mjesta. Prvo je Hormuc,¹²⁶ jedno ostrvo prednje Indije, koje je u posjedu vladara Persije. Drugo mjesto su neka ostrva poznata kao Dive¹²⁷ koja su udaljena od spomenutog, za otprilike 3000 milijarija. Treće mjesto je kopno krajnje Indije, čiji se gradovi zovu Tana, Kambej i Kolom.¹²⁸ I

¹²⁴ Ikanat u Iranu. Argun je vladao od 1284. godine.

¹²⁵ Pristalice takozvane "carske stranke" (gibelini) i "papske" (gvelfi) koji su međusobno ratovali u dvanaestom i trinaestom vijeku u Italiji i Njemačkoj, podržavajući strane u sukobu između Kurije i dvora Hoenštaufena. Ista je podjela bila i na latinskim teritorijama na tlu Vizantije.

¹²⁶ Grad i ostrvo Hormuz (Ormuz), na ulazu u Persijski zaliv.

¹²⁷ Po svoj prilici Maldivi.

¹²⁸ Tana je danas Bombaj, Kambej se nalazio sjeverno od Bombaja, a Kolom je grad koji se nalazio između Košina i rta Komorin. To je bila najdalja luka indijskih i kineskih trgovaca i u tom gradu njihovu su robu preuzimali arapski trgovci noseći je za prostore kalifata, Vizantije i Evrope.

dehinc in Egiptum per mare Rubrum, quasi in stomachum, et deinde, quasi ad partes corporis, ad ceteras mundi provincias disperguntur. Qui ergo caput pre-scinderet, totus stomachus, ex defectu nutrimenti tabescens, per consequens et membra cetera deperirent. Unde igitur malum provenit, ibi contra morbum remedium apponatur. Quod erit, si via ista posset aliquatiter impediiri, ne scilicet iste merces de maritimis finibus Indiarum possent per gulsum predictum Eden in Egiptum descendere, quia, clauso hoc gulfo, aliud hostium, nec locus patet, vel aditus, unde possint Egipci hoc habere, propter que per nostros, ut predicitur, in Alexandriam navigatur.

Ad quod autem complendum unicus est modus et facilis, ut scilicet aliisque galee in mari Indico ponantur, que passum illum predicti gulfi de Eden diligenter custodiant et impedianter de cetero [ne] aliquis portans predictas merces, de India in Egiptum perinde tute valeat navigare; et ad hoc explendum, tres vel quatuor galee sufficiunt habundanter. Ut autem galee iste haberi valeant, duplex erit modus, unus difficilis et alter facilis. Primus modus est ut tantam pecuniam Ecclesia exhiberet quanta pro illis galeis sufficeret, quam sub certa ratione reciperet ille quem Ecclesia huic negocio preponere dignaretur. Et quia forte difficile esse videretur Ecclesie hanc pecuniam exhibere, adhibeat modus secundus, qui sit facilior et melior, ut scilicet dominus Papa de thesauro Domini crucifixi largus sit, et pro mille ducentis hominibus a pena et culpa indulgenciam largiatur. Tot enim homines pro quatuor galeis necessarii sunt. Istos autem homines, ille habebit eligere quem dominus Papa huic negocio preponere voluerit, et sibi idem prepositus voluerit ordinare. Et quia forte hujusmodi homines non possent sufficere ad expensas quas haberent facere in vie longitudine et in predictis galeis, ad hoc necessario componendis, predicto preposito concedatur ut centum excommunicatos de Alexandria absolvere valeat, qui aliquid, pro expensis, solvant, vel se exponant ad hoc servium personaliter exequendum.

Et quia hoc novum est, et nostris hic temporibus inauditum, per consequens incredibile videtur, aut certe impossibile ex-duobus.

Primo, quia nunquam aliquis attemptavit Ecclesie ista suggerere, cum multi fuerint et diversi qui de diversis terrarum dispositionibus et marium proprietatis admiracione et utilitate digna conscripserint plurima, et quod hoc tam utile et tam facile apud eos incognitum fuerit, et sic remanserit¹ indiscutsum.

Secundo, videtur impossibile ut tam parvus numerus galearum tanto navium et lignorum multitudini de India in Egiptum venientium tam faciliter viam impedit et precludat et tot mercatorum milibus Sarracenorum pariter et Indorum tam exilis et parvus numerus hominum se opponat, et insuper quod ibi hoc faciat debilis et infirma quod non potest hic agere Ecclesie firma manus.

Quapropter sciendum est quod, ex quatuor causis, contingere potuit quod nichil de hujusmodi negocio per aliquem Ecclesie auribus est suggestum.

Primo, quia forte illis qui alia scriptabant non apparebat veritas hujus facti, quia experientiam non habebant, sicut ego diligenter scrutatus sum; et ego non cognovi scriptura, vel narratore, vel teste alio mediante, sed de omnibus hiis milii fidem proprie manus et pedes et oculi prebuerunt. Fui enim in mari Indico fere xx mensium spacio, et maxime in quadam insula^a novem mensibus, que quidem

¹ Remansit. B.

najviše je na ovim krajnjim mjestima takvo mnoštvo drva i nikada u nekom dijelu svijeta nijesam vidio tako visoko drveće i tako čvrsto i manje čvornovato i pravije drveće.¹²⁹ Gospodari tih zemalja rado daju, protiv Saracena tog grada Edena savjet, pomoć i naklonost, ne samo kad su u pitanju stvari već radije ljudstvo, neki iz mržnje, a neki zbog dobiti. Što se tiče nadzornika koji treba da sagrade galije i onih koji treba da na njima upravljuju, dovoljno je kazano, što se tiče troška i neophodnih izdataka. Ipak, ovo dodajem, da, po mom sudu, ovaj se posao može obaviti samo preko Đenovljana. Ovo je ili zbog toga što su valjaniji i uvježbaniji na moru od drugih naroda ili zato što se lakše odlučuju da obidi i razgledaju ostale djelove svijeta. I ne vuče ih ljubav prema sopstvenoj domovini, niti ih zadržava, jer su pohlepi da steknu dobit. Već, naime, Đenovljani sami grade lađe na Indijskom moru, ipak iz razloga ovdje navedenog, u nadi za dobit.¹³⁰ Ako gospodar papa želi da učini da svi mornari đenovljanski, koji su ekskomunicirani zbog aleksandrijskog događaja ili su bar toliko neophodni za ovaj posao kao što gore rekoh, da se mogu razriješiti ekskomunikacije, tako da se obavežu, pojedinačno, za određeno vrijeme da služe u ovom poslu, da se pohod lakše vrti.

Moći će zaista, istog časa, da imaju luku na raznim, veoma pogodnim mjestima u Indijskom moru. Jer je Indijsko more, kao što već rekoh, prepuno bezbrojnih ostrva, kojih ima, po gruboj procjeni više od 20.000, premda je najveći broj nenastanjen. Od tih ostrva su dva koja su pod vlašću često spominjanog vladara Persije, najviše pogodna da se galije ka njima uprave, kad im zatreba neka popravka ili za prezimljavanje, u vrijeme, naravno, kada se ne plovi Indijskim morem ili, takođe, za odlaganje robe vavilonskih trgovaca, stečene piratstvom. Jedno od tih ostrva se zove Kiks,¹³¹ drugo Hormuc, koje sam ranije pominjao. Te galije bi, naime, do ta dva ostrva mogle, iz spomenutih razloga, bezbjedno skrenuti budući da će vladar Persije morati da to odobri, jer protiv njegove volje se ne bi mogli odmoriti na putu do svojih zemalja, bez opasnosti, niti skrenuti. Taj, naime, vladar bi se najviše radovao ako bi mogao naći neki način da zatvori spomenuti prolaz. I stoga se, kažem, garantuje ne samo zaštita, već se još više smanjuju velikim dijelom, ili možda potpuno, neophodni troškovi. No, neka se od drugih još uvijek taji ovakva zaštita u vezi sa spomenutim ostrvima Dive, koja su sasvim udaljena od svake vlasti i imena Tatarskog. Galije će se moći dovesti i popraviti i tamo boraviti i, takođe, ako to budu željele, ostati za stalno.

Iz iskustva sam saznao kakav je položaj onih protiv kojih se, upozoravam, treba boriti. To je plašljiv narod, bez mudrosti i znanja, tako da ih smatraju ljudima zvijerima, a ne razumnim bićima. Taj narod nema pojma o ratovanju, tako da ne zna ni da napada ni da se povlači. Kopljima se ne služe, osim možda onima sa remenom na sredini. Ne bore se lukovima ili bacačicama. A ako ih i imaju čini se da nijesu pogodna da probiju, neću da kažem kožni oklop, ili neko drugo oružje od gvožđa, već ni od slame. Da kažem kraće, nemaju ni oružje za napad, ni za odbranu, već kad samo zaprijeti neophodnost da se brane od smrti ili zarobljavanja, tada, kao neke zvijeri, ne odvažnošću valjanosti ili s namjerom, po nekom pravilu o ratovanju, već nekim instinktom osjećanja istupaju hrabrošću srca, a ne razuma, i brane se bilo kako, kamenjem i nekim drugim oruđima, a protiv kopalja koja bacaju na njih postavljaju nekakve štitove, napravljene od slame i sašivene od lišća palme, koji neprijatelje više podstiču i mame da ih zarobe, nego što ih plaše, tako da izgleda kao da ne bježe od smrti ili ropstva, već da žele produžiti život ili nešto slobode. Više, dakle, liče na plijen, nego na naoružane vojnike. Sigurno da je jasno da bi naši mogli zarobiti

---

¹²⁹ Misli na sandalovo i abonosovo drvo.

¹³⁰ Đenovljani su zaposjeli ove trgovačke puteve pokušavajući da suzbiju i otežaju trgovinu Mlečana sa Aleksandrijom.

¹³¹ Ovo se ostrvo nalazi pored ili na sjeveru Hormuza. Naziva se još Kis, Kiš, Kizi. (*Komentare je dopunio, konsultujući novija istraživanja, priredivač*)

insula est in medio gulfi predicti de Eden, per quem gulfum et per quam insulam est transitus de India in Egiptum. Fui ergo ibi, et que oportuna sunt huic facto inspici sollicite et diligenter aderti. Nam oportuit terram mari Indico contiguam et aliquas insulas perlustrare, quia sic vie, quam causa predicandi in Ethiopiam habebam facere, disposicio requirebat. De qua Ethiopia multa et magna compassio est quod tantus et talis populus et tam infinitus sic pereat, et a nostrorum memoria totaliter sit absclusus. Secundo, potuit esse quod illi qui me in aliis narrationibus precesserunt nichil de hoc locuti sunt, quia forte non sperabant se posse favorem debitum et necessarium pro hoc facto ab Ecclesia obtinere, et ideo, de aliis enarrantes, de hoc ex tali diffidencia subticebant. Vel ex alio contingere potuit quod de hoc nichil dixerunt, quia forte habebant se more invidorum qui bonum quod vident, dum pro se obtinere nequeunt, in aliis non promovent, vel, si vident id posse alium adipisci, nituntur totaliter impedire, vel eciam ad hoc eorum ingenium et industria non pervenit ut scirent que necessaria erant pro hoc facto et congrua ordinare vel eciam cogitare, quamvis, tempore Argoni imperatoris Tartarorum, Januenses, favente eodem imperatore, imo pocius faciente, incepérint hoc negocium attemptare, facientes tantummodo galeas duas in Baldaco, ut per Eufraten, qui est unus de fluvii Paradisi, in mare Indicum cum dictis galieis descenderent, et sic, applicantes ad passum de quo loquor, ipsum clauderent, ne de cetero merces aliqua portari possent de India in Egiptum; quod, procul dubio, perfecissent, nisi eos ille divisionis et parcialitatis spiritus invasisset qui consuevit Ytalicos perturbare. Dicentes enim isti se esse Gebellinos et illi Guelfos, mutuo se occidentes, subito ad nichil sunt redacti.

Quod¹ ergo tunc fuit, ex indiscreto animo et ex zelo fatuo, interceptum totaliter et dimissum, hoc posset nunc reincipi et perfici, si modus hic positus et debitus et cautela et omnia illa media haberentur, cum quibus, et per que, hoc negocium finem debitum et optatum congrue sortiretur. Hoc igitur sufficiat, quantum ad illos quibus, prima facie, incredibile vel impossibile videbatur, ostendendo iterum modum per quem istud per facile, immo et delectabile et nullius breviter difficultatis esse vel periculi, apparebit. Igitur, circa hoc quatuor sunt videnda: primo, de modo per quem galee iste haberi valeant: i^o de portu ubi reduci habeant; ii^o de condicione et modo illarum gencium contra quas² pugnare conveniat; iii^o hiis habitis, videbitur quedam facilitas quomodo³ passus ille custodiri valeat.

Modus possibilis habendi galeas attendi debet, vel quoad locum in quo eas debent facere, vel quoad illos qui eas habent componere, vel quoad homines qui eas habent regere, vel quoad hoc unde habent expense procedere. Quoad locum autem ubi fieri valeant, sciendum est quod multi mercatores et dives sunt de illa predicta civitate Eden, cuius passum claudendum dicimus, et isti mercatores per se et suos famulos, causa mercacionum, circueunt omnes terras Indie et frequentant, illis exceptis dumtaxat que dicionis imperatoris Persidis sunt, et illis que sunt quorundam Indorum qui in insulis Indie habitant, quia omnes predicti contra homines civitatis predictae exercent inimicicias capitales. Advertendum est igitur quod ibi sicut predicte galee ubi mercatores Eden non apparet, ne per eos factura galearum valeat impediri. Possent enim, saltem in hoc, impedimentum inferre quod domini terrarum illarum, que pacem et confederacionem habent cum eis, compositores galearum non recipieren nec tenerent, vel saltem ligna ad componendum galeas nec venderent, nec donarent. Eligendus est ergo locus ad quem mercatores predicti accedere non audeant, et in quo lignorum copia decenter valeat inveniri. Tria sunt ergo loca hujusmodi. Primus locus est Hormutz⁴, insula quedam Indie prime, que dominii¹ imperatoris Persidis est. Secundus locus est insule alie quedam que Dive^b notantur, distantes a predicta fere per tria milia miliaria. Tertius locus est terra firma ultime Indie, cuius civitates Tana^c et Cambaeyt^d et Colom^e vocantur. Et in his locis ultimis maxime² est tanta lignorum copia, ut nunquam, in aliqua mundi parte, viderim tam altas arbores et tam solidas et minus nodosas, magis rectas^f. Domini vero terrarum istarum libenter darent, contra Sarracenos predictae civitatis Eden, consilium, auxilium et favorem, non solum de suis rebus, sed libencius de personis, aliqui propter odium, aliqui propter lucrum. Quoad magistros qui galeas habent componere, et quoad illos qui eas habent regere, quoad expensas eciam et sumptus necessarios, satis est ostensum. Tamen eciam hoc addo, quod, meo iudicio, nunquam per aliquos alios quam per

¹ Qui. A. B. — ² Quos. B. — ³ Quam. B.

⁴ Domini. B. — ² Maxima. A.

RAZNI SPISI

---

onoliko njihovih koliko vide. I premda su takvi, ipak preko njihovih ruku prolazi što god se nosi do drugih djelova svijeta, kao što su slike, svila i druga dragocjena roba.

Lakoća, pak, kojom se spomenuti prolaz može čuvati biće očevidna iz dva razloga. Prvo, iz položaja samog prolaza, a drugo od pomoći i potrebe onih koji prijete onima protiv kojih sam prolaz treba da se čuva. Položaj ovog prolaza je takav da osim onih koja su postavljena po svom položaju, ima na svom ulazu još tri hrišćanska ostrva, kojim je kao zatvoren ili bolje rečeno začepljen, tako da od spomenutog grada Edena, do koga se, kako je već rečeno, prenose dragocjene robe koje opet treba da se prebace iz Indije u Egipat, niko ko namjerava da putuje u Indiju ne može izaći, niti se vratiti u spomenuti grad, prelaziti s drvima i brodovima, a da se po nuždi ne približi do tri spomenuta ostrva ili njihovog drugog. A običaj naroda koji stanuju na ovim ostrvima je takav da svakog čovjeka prime bilo otkud da je, bilo da je pirat ili trgovac, koji žele da pristanu kod njih ili da sa njima mirno žive. Zbog toga, kad neko želi da postavi piratsku zamku trgovcima iz spomenutog grada Edena ili nekog drugog grada, dolazi na spomenuta ostrva, na isto mjesto koje žele oni koji čekaju. Stoga su ljudi sa tih ostrva mrski svim Saracenima koji trguju na ovom moru, kako zbog toga što su hrišćani, tako zbog toga što zbog ovih ostrva, odnosno njihovog povoljnog položaja, trpe stalne zamke. I zbog ovoga je zabranjeno opštim ediktom i potvrđeno na način ekskomunikacije i gotovo anateme da im iko pruži savjet, pomoć ili naklonost. Još su jednom pokušali snažnom silom i nekim velikim prolazom da ih napadnu i unište, što bi bez sumnje i postigli da ljudi sa ta tri ostrva nijesu pobjegli u obična utvrđenja. Oni, naime, nemaju jaka utvrđenja i utvrđene i jake gradove u koje mogu da pobjegnu kad zaprijeti nužda i da se brane, već neke podzemne pećine i kamene rupe u strkim i nepristupačnim brdima, do kojih imaju osmatračnicu za osobenu odbranu, u kojima se sakrivaju i ostavljaju sva svoja pokretna dobra i kriju ih kad bježe od svojih neprijatelja. Neprijatelji se tamo ne zadržavaju, zbog mnogo čega, što zbog kratkoće (knjige) izostavljam. Dakle, na ovim ostrvima će spomenute galije sviti svoje gnijezdo i zato što će ih njihovi stanovnici, iz mržnje prema Saracenima, prihvatići ljubazno i veselo i zato što će sa njih bolje i korisnije moći da naškode Saracenima iz Egipta i sa većim mirom da im postavljaju zamke. Ovaj položaj znam, ne preko nekog posrednika, već zato što sam sam boravio devet mjeseci na tim ostrvima, kad sam želio da, s drugovima iz mog reda, putujem u Etiopiju, radi propovijedanja vjere.

O Etiopiji i ovim ostrvima mogao bih ispričati čudesa, kad bi predmet ove knjižice to dozvolio i kojem ja težim, ali kratkoća to ne traži u ovom malom djelu. Pomoć koju spomenute galije mogu odmah ga dobiju je tolika, a razlog zbog kojeg treba da se sproveđe ovaj posao su ljudi koji stanuju na drugim ostrvima, o kojima sam gore govorio. Za ova se, gore imenovana ostrva, kaže da imaju, sasvim sigurno, više od 6000 stanovnika i tako velik broj pirata, oko 40 ili 50 brodova, od kojih svaki ima 600 ili 800 ljudi okupljenih dobrovoljno. Vidjećete način putovanja dostojan podsmijeha i čudan onima koji ga posmatraju. Čini se da svi oni teže samo tome da unište i razore spomenuti grad Eden i druge, takođe, primorske gradove. To bi, svakako, i uradili da su naviknuti da koriste pomoć onih koji odugovlače. Svi oni, kad vide način i vještinu ratovanja naših ljudi, ne samo da će priskočiti našima u pomoć, već će od tolikog mnoštva izgledati da pada tuča i iz toga će proizaći drugo, ne malo dobro da, naravno, bude moguće, uz njihovu pomoć zauzeti grad Eden. Dosad su ga oni već bili osvojili, ali kako ga nijesu mogli držati vratili su se na svoju (teritoriju), pošto su ubili zarobljenike, jer nijesu mogli da ih vode sa sobom, pošto su uzeli ratni plijen i podmetnuli požar u čitavom gradu.

Takvi su, dakle, oni koji žele da naši protjeraju sve Saracene sa Indijskog mora i njihovih primorskih gradova. Naši bi ih pomagali i vodili u ovom poslu da unište neprijatelje Hrista, vjere i istine, da se oslabi moć vladara Vavilona ili, štaviše, on preobrati. Amin.

Neka vaša bogata blagost oprosti meni, vašem nedostojnom služi, Oče i Gospodaru časni, jer se usudih izložiti vašim pobožnim ušima ove zbrkane i neuređene riječi. Ljubav prema vjeri ne

Januenses posset hoc negocium adimpleri. Et hoc vel quia in mari ceteris gentibus probiores et magis exercitati existunt, vel quia, ad circueundum et videndum ceteras mundi partes, facilius se exponunt; nec retrahit eos amor proprie patrie, nec retardat, vel eciam quia magis avidi sunt ad lucrum. Jam enim Januenses soli naves faciunt in mari predicto Indie, non tamen causa hic posita, sed spe lucris¹. Est si dominus Papa vellet hoc facere, quod omnes marinarii Januenses, qui sunt pro facto Alexandrie excommunicati, vel saltem tot sicut sunt necessarii pro hoc facto, ut supra dixi, possent absolvvi ab excommunicacione, ita quod tenerentur², de persona certo tempore huic negocio deseruire³, expedicio facilior redderetur.

Portum vero habere poterunt in locis diversis maris Indie ad hoc plurimum oportunis. Est enim mare Indicum, ut supradixi, refertum insulis innumerabilibus que, ut vulgariter asseritur, sunt plusquam xx milia, licet sint plurime in hiis omni habitatore carentes. Quarum due sunt tantum de dominio sepe nominati imperatoris Persidis, que quidem sunt plurimum accomode ut galee iste ad eas divertant, quando reparacione aliqua indigebunt, vel ad yemandum, illo scilicet tempore quo non in mari Indico navigatur, vel eciam ad deponendum merces a Babiloniis mercatoribus, per modum istum piraticum, acquisitas. Una vero istarum insularum vocatur Chyx⁴, altera Hormutz⁵, de qua feci superius mencionem. Quod autem galee ad has duas insulas, causis predictis, tute valcent declinare, ut imperator Persidis assensum prebeat oportet, quia, eo invito, non possent ad terras suas moram facere sine discrimine, nec eciam declinare. Imperator enim predictus gauderet plurimum si, ad claudendum passum predictum⁶, posset viam aliquam invenire. Et ideo, non solum dico tuicionem prestaret, sed insuper magna ex parte, vel forte complete, expensas necessarias procuraret; sed, esto quod tuicionem hujusmodi denegaret, adhuc aliis predictis insulis Dive, que omnino remote sunt ab omni dominio Tartarorum et eciam nomine, reduci poterunt et reparari, et moram contrahere, et eciam, si voluerint, continue permanere.

Condicionem illorum contra quos pugnandum moneo talēm esse, experientia novi. Gens est pavida, consilio et sciencia caret, ita ut non eos racionabiles extimem, sed homines bestiales. Gens est omnino ignara belli, sic ut invadere vel evadere nesciat. Jaculis, nisi forte lanceis, non uitit; non pugnat cum arcubus vel balistis. Quas si haberent, non videntur ydonei, non dico ad loricis vel alia arma ferri, sed nec ad paleas penetrandas; et, ut dicam brevius, non habent arma invasiva, nec eciam defensiva; sed, cum solum a morte vel captivitate defensionis necessitas imminet, tunc, non probitatis audacia vel aliqua bellandi industria mori, sed quasi bestie, quedam sensualitatis instinctu, non racionis, pusillanimitatem cordis excuiciunt et se utcumque defendunt cum lapidibus et quibusdam aliis ferramentis, et contra jacula in eos missa quedam scuta obiciunt, facta de feno et de palmarum foliis consuta, que omnia hostes ad eos capiendum magis incitant et invitant quam deterrant, sic non ut mortem vel servitutem evadere, sed vitam et libertatem aliquantulum velle pretendere videantur. Magis ergo videntur preda quam armatos. Certe patet quod nostri de istis tot caperent quod viderent. Et quamvis tales sint, tamen per eorum manus transit quicquid portatur ad alias mundi partes de speciebus et serico et aliis mercibus preciosis.

Facilitas autem per quam¹ passus predictus valeat custodiri, patebit ex duobus, primo ex dispositione passus ipsius, nro ex adjutorio illorum et favore qui illis innimicantur contra quos passus ipse custodiendus est. Dispositio passus illius talis est quod, preter illa que de ejus condicione supposita sunt, habet in suo introitu tres Christianorum insulas, quibus non clausus esse videtur, sed pocius obturatus, ita ut de dicta civitate Eden, ad quam, ut predictum est, merces precciose portantur de India in Egypium denuo transportande, nullus potest exire in Indianum prefecturam, nec inde iterum in dictam civitatem, cum lignis et navibus transmeare, quin de necessitate ad dictas tres insulas, vel ad earum alteram, appropinquet; et est talis condicio populi in hiis insulis habitantibus ut omnem hominem recipient undecumque, sive pirata, sive mercator existat, qui ad eos velit declinare, vel cum eis pacifice habitare. Quapropter, cum sint aliqui qui contra mercatores dicte civitatis Eden, vel quoscumque alios, velint insidias piraticas exercere, ad dictas accedunt insulas, ibidem quem cupiant prestolantes. Et ideo, homines istarum insularum omnibus Saracenis, in illo mari mercantibus, sunt redditu odiosi, tum quia Christiani sunt, tum quia, per illas insulas, vel occasione earum, insidias perpetuas patiuntur. Et ex hoc est edicto communi prohibitum et per modum cuiusdam sententie excommunicationis et pene anathematis confirmatum, ut nullus det eis consilium, auxilium vel favorem. Attemptaverunt insuper aliquando, manu potenti et quasi quodam magno passagio, eos invadere et delere, quod procul dubio perpetrassent, nisi homines predictarum insularum trium ad solita presidia confugissent. Habent enim non castra fortia, nec civitates munitas et fortes, ad quas possint, cum necessitas imminet, configere et defendi, sed quedam antra subterranea et petrosa foramina, in præruptis montibus et inaccessibilibus, ad que habent pro singulari defensione intuitum, in quibus latitant et imponunt omnia sua mobilia et abscondunt, cum a suis hostibus invaduntur. Hostes vero ibi moram non adessent contrahere, propter multa que, causa brevitatis, obmitto. Igitur in hiis

¹ Tenebitur. B. — ² B. Deservite. A. — ³ Illam. B.

RAZNI SPISI

---

teži onome što kaže pero, već potpuna opasnost, niti se hrišćanska ljubav obazire na ono što opisuje govor riječi već na ono što se čini i što treba da sadrži istina. Preklinjem, dakle, plam vaše revnosti i tražim vašu preobilnu milost da me u ovome izvini, i za trud ove knjižice, kakva god bila, razlijе se svojom bogatom milošću i poklonom svog blagoslova blagoslovi, zaštiti i odbrani i za unapređenje onoga o čemu govorih, pruži ruku pomoći.

insulis galee predicte constituent nidum suum, et quia recipientur grataanter et hilariter ab eorum incolis, in Sarracenorum odium, et quia melius et utilius poterunt per eos Sarracenis Egipti dampna inferre, et contra eosdem, cum majori quiete, insidias exercere. Dispositionem autem hanc scio, non narratore¹ alio² mediante, nempe quia fui in dictis insulis novem mensibus commoratus, quando volebam, causa predicande fidei, cum quibusdam aliis ordinis mei, meis sociis, in Ethiopiam proficisci.

De qua Ethiopia, et de quibusdam insulis, possem stupenda narrare, nisi quod materia libelli hujusmodi id rennuit et quam intendo, in hoc opusculo brevitas non requirit. Adjutorium vero quod habere poterunt dictae galee ad hoc tantum et causa affectandum negocium exequendum erunt homines de quibus supra dixi, in aliis insulis habitantes. Que quidem insule supra nonnatae dicuntur esse certissime plus quam sex milia habitate, et habent piratarum tam numerum copiosum, ut quadraginta vel quinquaginta naves, quarum quelibet sexcentos vel octingentos habent homines simul congregatos de facili, videritis modum bellandi risu dignum et extraneum observantes. Hii igitur omnes non videntur ad aliud anelare, nisi quomodo possent civitatem predictam Eden et alias eciam civitates maritimas destruere et delere. Quod certe completerent, si essent consueti remorum adjutorio uti. Omnes ergo isti, cum viderent nostrorum modum et artem bellandi, non dico venire in nostrorum adjutorium, sed pre multitudine pluere viderentur, et tunc sequeretur aliud bonum inextimabile, quod scilicet esset possibile, predictam civitatem Eden, eorum adjutorio, capi. Jam enim per se solos hactenus fuit capta, quam quia tenere non poterant, occisis de ea quos ceperant et secum portare non poterant, acceptis spoliis preciosis et totam civitatem incendio superponentes ad propria redierunt.

Tales sunt ergo isti qui volunt et possunt, si scirent, ut nostri, omnes Saracenos de mari Indico, ejusque civitatibus maritimis, extirpare. Juventur ergo per nostros et in hoc negocio dirigantur ut inimici Christi, veritatis et fidei, ad nichil redigantur, et potentia Babilonici principis deprimatur, vel eciam convertatur. Amen.

Indulgeat michi, indigno vestro servulo, Pater et Domine reverende, vestra benignitas copiosa, quia incomposita et incompacta verba piis vestris auribus deprière ausus fui. Zelus autem fidei non attendit quid stilus, sed quid devocio dicat, nec caritas respicit quid locucio verbis depingere, sed quid videatur et debeat veritas continere. Ardorem ergo deprecor vestri zeli, et vestram superhabundantem flagito caritatem, ut me in hoc excusatum habeat, et pro labore hujus libelli qualiscumque sua copioso gratia superfundat et benedictionis sue munere benedicat, protegat et defendat, et, ad promovendum hec que predixi, manum porrigit adjutricem.

¹ B. *Narratorie*. A. — ² *Aliquo*. B.

Anonim iz Bara

O svetom Prosperu¹³²

---

¹³² *Acta Sanctorum, junii, tomus septimus.*

**O svetom Prosperu
Episkopu regija - Lepide u Emiliji**

*Istorijiski komentar*¹³³

Svjedočanstvo u hronikama. Žitije raznih autora. Prosper Akvitanac pisac nije bio episkop, niti iko po imenu sveti Prosper, iz Rajna u Galiji.

Regija Lepida, grad Galije Togate, na sredini puta Emilije, nalazi se na lijevoj obali rijeke Krustal, između Parme i Mutine, sa kojima je u vlasti kneževa Atestine. Među episkopima ovog grada smatra se sveti Prosper, za koga je Ferdinand Ugel u 2. tomu "Svete Italije" u stupcu 299. potvrdio da je "sahranjen u hramu koji je on sam (sc. Prosper) posvetio svetom Apolinaru. Na tom istom mjestu je ostao sve do vremena Luitpranda kralja Langobarda i odatle je, kasnije, premješten u crkvu osveštanu pod njegovim imenom, gdje počiva i danas. Tu crkvu, kasnije proširenu i vanredno bogato opremljenu, podigla je grofica Matilda u slavnoj opatiji reda svetog Benedikta". Tako kaže Ugel. Grofica Matilda je umrla 1115. godine i docnije, u narednim stoljećima je poštovanje i kult prema svetom Prosperu prenijet na potomke. Belinus u Martirologiju, načinjenom u Veneciji, prema običaju Rimske kurije, pod oznakom za god. 1498. za ovaj 25. jun pri kraju ima samo ovo: "Isto tako svetog Prospera episkopa". Ove iste šture riječi ponavlja Monlonus u svom Prilogu za Usuarda. Imamo neke martirologije svetaca, ne mnogo stare, sastavljene u XIV ili XV v. pod uglednim Usuarodovim imenom, u kojima se nalazi ovo: "Isto tako svetog Prospera episkopa, izvrsnog doktora". Ovim riječima se pridodaju i one koje se nalaze u manuskriptu Florarija: "Bio je pisar oblasti Akvitanijske i pape blaženog Leona.¹³⁴ Umro je 470. god. spasenja. Kasnije je Grevenus Kartuzijanac, u svojim dodacima za Usuarda, izdatim u Kelnu 1515. i 1521. dodaо mjesto stanovanja ovim riječima: "Prospera episkopa Regija i ispovjednika izvrsnog doktora, ljeta Gospodnjeg 455". Ono što se odnosi na mjesto je, kasnije, jasnije izložio Mourolik koristeći ovaj izraz: "Kod Regija Cisalpinske Galije Prospera episkopa" i još je dodaо: "hroničara i veoma slavnog pjesnika". Obasuo ga je sa više titula nego što bi ih uistinu mogao imati. U ovoj zabludi je imao više mlađih sljedbenika, među kojima su Galesinije i Kanisije sa današnjom Rimskom martirologijom i Filipom Ferarijem u Katalogu svetaca Italije.

2. Žitije svetog Prospera, autora Jovana Antonija Flaminija je izdao, za ovaj dan, 25. jun, Laurencije Surije. On je između drugih žitija svetaca god. 1516. posvetio žitije blaženog Alberta Velikog Leandru Albertu, iz Bolonje. U "Opisu Italije", u "Romanji", na strani 493, kaže da je Flaminije sudbinom dospio u Bolonju, gdje je dugo imao školu i gdje je god. 1535. sahranjen u dvorani Biskupske dvore. On se poslužio tomom 2. stranom 211. i narednim Žitija svetog Prospera od Mombricija iz Bolonje, koje je, prije otprilike 200 godina, načinio neki pitomac same crkve u kojoj se čuvalo tijelo i koje je sastavljen za njegov praznik u formi propovijedi. Ovo Žitije nam je ostavio Antonije Beatin, može biti iz Kodeksa manuskripta manastira Olivetana, u kojem smo mi to isto otkrili boraveći u Napulju, kao i u Rimu, u manuskriptu na pergamentu Žitija svetaca Visokopreuzvišenog kardinala Barberinija, u kojem se nalazio Prolog, koji je Mombricije zanemario, jer osim prostog prizivanja Svetog Duha ne sadrži ništa korisno za Istoriju ili za upoznavanje autora. Drugo žitije sa protumačenim i odobrenim jezgrom iz starih djela svetog Prospera za priručnik, poslao nam je iz Praga naš Jovan Šolc, kome se pripisuje kazivanje "O prenosu tijela svetog Prospera, iz prvog u drugi grob, u kome se poštuje, kako valja", kao što ka-

---

¹³³ Ovaj dio ne pripada barskom rukopisu.

¹³⁴ Papa Lav.

DE S. PROSPERO
EPISCOPO REGII-LEPIDI IN AEMILIA

COMMENTARIUS HISTORICUS

§. I. *Memoria in Fastis. Vita a variis scripta. Prosper Aquitanus scriptor, non fuit Episcopus, nec ullus eo nomine S. Prosper, Reiensis in Gallia.*

Regium Lepidi, urbs Galliæ Togata², in medio via Aemiliae, ad laevam ripam Crustali amnis, inter Parmam et Mutinam sita, cum hac subest Principibus Atestinis. Inter hujus urbis Episcopos censetur S. Prosper, quem Ferdinandus Ughellus tomo 2 Italiæ sacræ columnæ 299 asserit tumulatum in templo, quod ipse S. Apollinari dickerat; ibidemque mansisse usque ad tempora Luitprandi Longobardorum Regis, indeque postea translatum in ecclesiam ejus nomini consecratam, ubi hoc tempore quiescit. Quam postea ecclesiam, Comitissa Mathilda auctam, mirificeque dotatam, in nobilem ex S. Benedicti Ordine Abbatiam erexerit. Ita Ughellus. Mortua est Comitissa Mathilda anno MCV, et postea sequentibus seculis honor cultusque S. Prospere promotus ad posteros est. Bellinus, in Martyrologio secundum morem Romanæ Curix sub nota anni MCCCCXCVIII Venetiis excuso, ad hunc xxv Junii sub finem ista solum habet: Item S. Prospere Episcopi. Quæ eadem nuda verba repetit Molanus, in suo ad Usuardum Auctario. Habemus aliqua Martyrologia MSS. sub nomina Usuardi aucta, non valde antiqua, sed XIV aut XV seculo exarata; in quibus ista leguntur: Item S. Prospere Episcopi, Doctoris præcipui: quibus ista adjuncta leguntur in MS. Florario: Qui fuit Aquitanicæ regionis et B. Leonis Papæ Notarius. Obiit anno salutis CCCCLXX. Postea Grevenus Carthusianus, in suis additionibus ad Usuardum editis Coloniæ anno MDXV et MDXXI, apposuit Sedis locum his verbis: Prospere Episcopi Reginensis et Confessoris, Doctoris præcipui anno Domini CCCCCLXV. Quæ quoad locum clarius exposuit postea Maurolycus, hac phrasi usus, Apud Regium Cisalpina Galliæ Prospere Episcopi: verum dum addidit. Chronographi et Poetae Clarissimi, plures in ipsum congeressit titulos, quam possint cum veritate subsistere: sequaces tamen in hoc errore habuit plures recentiores, in quibus Galesinius et Caninius, cum hodierno Martyrologio Romano, atque Philippo Ferrario in Catalogo Sanctorum Italiæ.

² Vitam ipsius edidit ad hunc etiam diem XXV Ju-

zuje naslov. Slični podaci postoje i kod Surija. Uostalom, kao što martirologiji načinjeni u spomen na svetog Prospera jedva dotiču vijek od 300 godina, na što smo već ukazali, tako nam se čini da se iz predgovora manuskripta može zaključiti da njihov prvi izvor ne prekoračuje IV vijek. Stoga se, bez velikog oklijevanja, dovodi u sumnju da je ono što je poznato o "Prosperu Akvitancu", kao piscu, svjedočanstvu o Regijskom episkopu, koja su zbog istovjetnosti imena slučajno povezana. Slično su, takođe, i drugi prije nas govorili o drugim Prosperima.

3. Od ovih (sc. Prospera) na prvo mjesto treba staviti svetog Prospera episkopa Aurelija, nasljednika svetog Aniana, koji je umro god. 453. i koji je živio upravo kad i Prosper Akvitanac. Za dan 29. jula, pred kraj se nalazi ubilježen u veoma staroj kopiji Martirologija Hijeronomijana Epternacenze i to upravo na dan svog zaređenja (depozicija) ovim riječima: "U gradu Aureliju zaređenje blaženog Prospera". On je u martirologiji Rabana nazvan "Čovjekom veoma obrazovanim i veoma svetim". On je (kao što dodaje Notker) "napisao mnogo toga u korist Crkve, a najviše se, uz Božju pomoć, brinuo da se brani od obijesti jeretika". Na ovaj način se iskazi o "Prosperu Akvitancu" tako slažu piscu da ne treba sumnjati da su sa njega slučajno bili prenijeti na Aurelijanca. Sidonije Apolinar je Aurelijancu napisao 15. pismo VIII knjige, u kojem ga naziva Anianovim nasljednikom i to pismo u Bilješkama znalački napominje Jakov Sirmond: "Ovome bliži po godinama i gotovo vršnjak je bio Prosper Akvitanac, koga jedni smatraju episkopom Rajna u Galiji i drugi Regija u Italiji. Ali, on, doduše po mom mišljenju, nikada nije bio episkop... Takvo mišljenje se formiralo pod uticajem svih starih (pisaca): Viktorije "O Pashalnom krugu za Hilara", Genodije, "Crkveniisci", glava 84, pape Gelasija "O apokrifima", Fulgencija I knjiga "O zakonima", glava 30, grofa Marcelina "Istinita hronika" i drugih. Oni i sve druge povijedaju o Prosperu, ali ne i o njegovom episkopskom položaju. Zbog toga sam povjerovao da Prosper koji se ubraja u biskupe Regija Lepide nije Prosper Akvitanac. "Varaju se i oni koji obojicu mijesaju sa Tritemijem i Flaminijem." Ovo kaže Sirmond.

4. Filip Labens u "Istorijskoj disertaciji o crkvenim piscima" u tomu 2. na strani 247 ponavlja Sirmondov dokaz: "Jer", kaže, "vidim, čak i danas neke veoma obrazovane ljude koji priznaju da je Prosper nosio episkopski šešir." I noviji izdavači "Hrišćanske Galije" poslije Klaudija Roberta, spotakoše se o isti kamen. Premda je očito da je ovo (mišljenje) bilo rasprostranjeno dokazanim svjedočenjem starih pisaca, ali, doduše, ne pisaca iz nekog svetog reda, barem ne iz nekog starijeg. Ističe se onaj koji je mnogo godina živio sa njim, Viktorije Akvitanac, u pismu Hilaru arhiđakonu grada Rima, koje je sprijeda isto kao na kanonu Pashalne Hronike. Pošto se, dakle, razgledaju povjerljive istorije starih (pisaca), kao na pr. blaženog Euzebija Cezarejca, episkopa grada Palestine, čovjeka osobito obrazovanog i učenog i prolog u hronikama, kao i one od Hijeronima Prezvitera dodaju se ovima, koji ih je, čak, što je dokazano, preveo na latinski jezik. Poznato je da ih je sveti i poštovani Prosper dopunio sve do vremena konzulata Valentinijana Augusta VIII i Artemija; nalazi se itd. A malo poslije: slijedeći njegov put poštovani Prosper je u istim hronikama sastavio to isto sa izvanrednom kratkoćom, tako da se njihov početak zasniva od nastanka svijeta. Viktorije je pisao god. Hrista 457. za konzulovanja Konstantina i Rufa, u godini pošto je Prosper preminuo (koji je za mene uvijek bio svet i poštovan) iako nije bio ni prezviter ni episkop. Nije zavidio Euzebiju i Hijeronimu na ovim titulama, niti bi ih, mislim, porekao prijatelju, ako bi ikada po njima bio čuven. Ovo je izvrstan i, bez sumnje, nepobitani dokaz.

5. Viktorina slijedi papa Gelasije u "Svetom rimskom kanonu dist. XV". (Isto tako u knjižici bl. Augustina episkopa Anaba, u knjižici bl. Hijeronima prezvitera, kao i u knjižici bl. Prospera, veoma pobožnog čovjeka). Na treće mjesto dolazi masilijski prezviter Genadij, koji mu ne dodjeljuje nijednu titulu crkvenog dostojanstva, ali u ostalom nimalo štedljiv kada su u pitanju njegove zasluge. Četvrti je sv. Fulgencije, episkop Ruspea u Africi, u knjizi prvoj za Monima, glava 30. (Čije, to jest, Augustinove riječi brani Prosper, čovjek obrazovan i svet, ispravnom

nii, Laurentius Surius, auctore Joanne Antonio Flaminio; qui inter alias Sanctorum Vitas, anno MDXVI, Vitam B. Alberti Magni dicavit Leandro Alberto Bononiensi. Hic in Descriptione Italæ, in Romanula pag. 493, asserit Flaminium fato concessisse Bononiæ, ubi diu ludum habuerat, anno MDXXXV, sepultumque in Divi Dominici portœu. Usus is est Vita S. Prosperi, a Bononino Mombritio tom. 2 operis folio 221 et sequentibus ante ducentos circiter annos excusa, et a quodam alumno ipsius ecclesiar, in qua Corpus servabatur, composita ad eum festi atque per modum homiliar. Hanc Vitam nobis Neapoli submisisti Antonius Beattius noster forsan ex codice MS. cœnobii Olivetani, in quo nos existentes Neapoli eamdem reperimus, uti etiam Romæ in MS. Membraneo Legendario Eminentissimi Cardinalis Barberini, in quibus aderat Prologus a Mombritio neglectus, quia præter nudam Spiritus Sancti invocationem nihil continet ad Historiam aut ad cognoscendum Auctorem faciens. Aliam Vitam ex gestis S. Prosperi antiquis exceptam et acceptam medullam, sub compendio, misit nobis Praga Joannes Scholtz noster, cui subiungitur relatio de Translatione Corporis S. Prosperi, de primo ad secundum tumulum, in quo fideliter veneratur, uti titulus præsert: quibus similia extant apud Surium. Ceterum sicuti Martyrologia S. Prosperi memoriam facientia, jam indicavimus supra vix attingere etatem trecentorum annorum; ita videmur posse de præfatis MSS. censere, primum eorum fontem quartum seculum non excedere; atque adeo absque magno scrupulo in dubium revocari quæ de Prospero Aquitano scriptore intelligenda, Regiensis Episcopi memoria, propter nominis identitatem temere sunt adjuncta; quod etiam de aliis similiter Prosperis appellatis ante nos ab aliis dictum est.

3 Horum primus constituendus S. Prosper Episcopus Aurelianensis, successor S. Aniani anno CCCCLIII mortui, qui proinde cum Prospero Aquitano, visitit, et ad diem xxix Julii, sub finem adscriptus invenitur antiquissimo Martyrologii Hieronymiani Epternacensi apographo, et quidem tamquam proprio suz Depositio-

vjerom i opširnom raspravom, jer je samog Augustina pretekla brza smrt). Grof Kvint Marcellin u Hronici za god 363 (čini se, ipak, da ga Prosper nije napomenuo) koristeći se istim riječima kao i Genadij naziva ga (čovjekom iz oblasti Akvitanije, skolastikom po govoru i krepkim u izja-vama). Ado, arhiepiskop Vijene u 5. vijeku (kaže) (Ali i Prosper iz Akvitanije, bilježnik pape bl. Leona, za koga se vjeruje da je diktirao pismo protiv Eutihija, koji je naopako kazivao o istin-skom otjelovljenju Hristovom). Da ne propustim mlađe savremenike: Hinkmara, Flora, Prudencija, Rabana, itd.

6. Sam Honorije Augustodinski ili neki učenik kao i poluobrazovani popravljač ili izdavač njegov u glavi 83. II knjižice je promijenio riječ "čovjeka" (kao što su drugi pisali) u "episkopa Akvitanije", što niko pri pameti, čak ni u snu, nije uvažavao. Odbacujem Siksta Senskoga, Baronija, Posevina i druge pisce iz ovog i prošlog stoljeća, koji su, naravno, prepisali Honorija Augustodinskog ili Jovana Antonija Flamina, koji je njegove podvige sastavio svojevoljno, na osnovu golih nagađanja, a izdao ih Suriye. Dovedeni u zabludu, zaključili su da je bio episkop "Regija Lepide". Ovo kaže Filip Labeus. Sa Flaminijem treba povezati druge pisce Žitija svetog Prospera, episkopa Regije Lepide, koje smo gore naveli. Kod Honorija se, po Labeovom sudu, nalazi neiskusna interpelacija, jer je nazvan episkopom akvitanske oblasti, a drugi su ga prebacili iz episkopata italskog Regija Lepide u Rajnski episkopat. Takođe ga nazivaju episkopom Regija kod Akve, u provinciji Metropolitani, i kao što ga smatraju obrazovanim piscem, tako ga smještaju između svetaca Maksima i Fausta. Ali na istom mjestu slavni Sirmond dodaje ovo: "Jamačno nije mogao biti na čelu Rajnske crkve, kad je sigurno, tj. po Sidonijevom mišljenju na episkopskoj stolici poslije Maksima sjedio Faust. Mislim da je za vrijeme Hilarija Arelatskog (kao što je poznato sa Sabora u Rajnu i Aransiku i iz Žitija samog Hilarija) već bio episkop i potom nadživio Prospera, koji je svoju hroniku nastavio nakon životnog doba Hilarija, do vremena zauzeća Rima od strane Vandala. Maksimov nasljednik Faust je, kao što se vidi iz Sidonijevih pisama, nadživio Prospera, za koga se svi slažu da nije doživio vrijeme Antemija Augusta. Iz toga proizilazi da Prosper Akvitanac nije mogao vladati Rajnskom biskupijom, ni prije Maksima ni poslije Fausta". Ovo kaže Sirmond. Stihovi Sidonija Apolinara iz Euharistijske pjesme za Fausta su ovdje citirani:

"Ko si ti koji se smatraš
dvostrukim nasljednikom slavnog Maksima
biskupom i opatom grada i monaha?"

To je, naravno, bio Faust, neposredni nasljednik sv. Maksima i u Leruskoj opatiji i u Rajnskoj biskupiji. Kardinal Belarmin u (spisu) "O crkvenim piscima", podmećući da je Prosper Akvitanac bio episkop, sumnja da je prije bio episkop u oblasti provincije Regija, kao što je potpisana na provincijskom saboru u Vasenu i Karpentoraktu. To je, kaže, dokaz da je bio "episkop u provinciji Galije". U isti grešku se bio uhvatio Belarmin, jer je Baronije umetnuo spomenute sabore u svoje analne za god. 463. Zbog toga je, takođe, Karlo Sausaices u Aurelijanskim crkvenim analima, na str. 9 mislio, na osnovu gore iznjetedog, da se sveti Prosper, episkop Aurelijanski, potpisao na spomenutim saborima. Sirmond, zaista, u I tomu "Galskih sabora" pokazuje da je sabor u Karpentoraktu održan 529. za vrijeme konzulovanja Mavorcija V. C. god. 527, a sabor u Vesenu za vrijeme konzula Decija Mlađeg V. C. god. 529. Iz toga slijedi da Prosper Aurelijanski episkop, postavljen na mjesto Aniana, koji je umro 453. ne može biti prisutan na tim saborima, kao ni drugi Prosper, Rajnski, koji je mogao živjeti kad i Prosper Akvitanjanac, moguće je posve različit od ovoga. Treba, dakle, zaključiti da je na tim saborima bio drugi, mnogo mladi Prosper, čije episkopsko boravište nije poznato u tolikoj mjeri.

7. Navedeni ovim valjanim dokazima Sirmonda i Labensa tvrdimo da je Prosper Akvitanac bio poštovan, obrazovan, veoma pobožan čovjek, i čak nazvan svecem, ali nije bio episkop,

nis die, his verbis; Aurelianis civitate, depositio Beati Prospere. Hic in Martyrologio Rabani appellatur vir doctissimus et sanctissimus : qui (uti additur apud Notkerum) multa ad utilitatem Ecclesiae conscripsit, maximeque gratiam Dei contra superbiam haereticorum defensare curavit. Sed hujusmodi elo- gia Prospero Aquitano scriptori sic convenient, ut ab hoc ad Aurelianensem temere translata fuisse nequeat dubitari. Aurelianensi scriptis Apollinaris Sidonius epistolam xv libri viii, in qua Aniani successorem appellat et ad eam epistolam ista in Notis eruditore obser- val Jacobus Sirmundus : Huic etate propior, ac plane suppar, fuit Prosper Aquitanus, quem alii Reiensem in Gallia ali Regiensem in Italia Episcopum faciunt. Sed is, mea quidem sententia, Episcopus numquam fuit... utque ita sentiantur facit veterum omnium auto- ritatis, Victorii de Cyclo Paschali ad Hilarium, Gennadii Scriptorum Ecclesiasticorum cap. 84, Gelasii Papae de libris apocryphis, Fulgentii ad Monimum lib. i cap. 30, Marcellini Comitis in Chronico sincero et non vitiato aliorumque ; qui cum de Prospero alia omnia narrent, de Episcopali ejus honore mentionem nullam faciunt. Quare Prosperus, qui inter Regii Lepidi Antistites numeratur, elium ab Aqui- tanu fuisse crediderim ; fallique qui cum Thrite- mio et Flaminio ultrumque confundunt. Hac Sirmundus.

¶ *Philippus Labbe, in dissertatione Historica de Scriptoribus Ecclesiasticis tomo 2 pag. 247, reunit argumentum Sirmundi, Quia, inquit, nonnullos etiam hoc tempore viros non ineruditos video Prospero Episcopales insulas asserere, et nuperi Galliae Christianae post Claudium Robertum editores ad eundem scopulum alliserunt ; placet hoc probatis ve- terum Scriptorum testimonii ostendere, ne quidem ad sacros unquam Ordines, saltem maiores, fuisse promotum. Praeat, qui cum ipso multos annos vixit, Victorius Aquitanus in epistola ad Hilarium Urbis Romae Archidiaconom, quam praefixit Canoni Paschalii festi. [Recensitis] igitur Adelibus Historiis veterum, beati scilicet Eusebii Cæsareensis Palestinae civitatis Episcopi, viri imprimis eruditissimi atque doctissimi, Chronicis prologoque ; ac perinde his quæ a sanctæ memorie Hieronymo Presbytero iisdem Chronicis sunt adjecta, per quem in Latinum quoque probantur translata sermonem ; hisque etiam quæ a sancto ac venerabili viro Prospero, usque ad Consulatum Valentianum Augusti viii et Antemii, constat fuisse suppletæ ; reperi etc. Ac paulo post : Cujus tenorem vir venerabilis Prosper secutus, iisdem Chronicis hæc eadem egregia brevitate compositus, ut eorum initium a mundi inchoaretur [exordio.] Scribebat anno Christi ccclvii Victorius Constantinus et Ruffus Consulibus, anno postquam excesserat ex vivis Prosper (quem Sanctum ideo vocare mihi semper visus est ac Venerabilem) non tamen Presbyterum aut Episcopum ; quos titulos Eusebii Hieronymoque non invidebat, nec denegasset (opinor) amico, si ille unquam fuisse insignitus. Quod palmarē est καὶ ἀπεργιάτως αἴ- κυντος argumentum.*

5 Victorinum sequitur Gelasius Papa, *Can. sancta Romana, dist. xv* [Item opuscula B. Augustini, Hippomensis Episcopi ; opuscula B. Hieronymi, Presbyteri ; item opuscula B. Prosperi, viri religio- sissimi]. Tertio loco accedit Gennadius Massiliensis Presbyter, qui nullum illi dignitatis Ecclesiasticae titulum assignat, in ceteris pro merito suo laudandis minime parcus. Quartus sit S. Fulgentius, Ruspenus in Africa Episcopus, lib. i ad Monimum cap. 30. [Cujus id est Augustini, dicta, quia ipse celeri preventus est obitu, Prosper vir eruditus et sanctus recta defendit fide et copioso sermone etc.]

Quintus Marcellinus Comes in Chronico ad annum ccclxii. (Quem tamen non videtur attigisse Prosper) iisdem cum Gennadio verbis usus, [Hominem Aquitanicæ regionis, sermone Scholasticum, et assertionibus nervosum] dumtaxat appellat. Ado Viennensis Archiepiscopus in sexta etate, [Sed et Prosper Aquitanicæ regionis, Notarius B. Leonis, a quo dictate creditur Epistola, adversus Euthy- chen de vera Incarnatione Christi male sentientem.] Ut juniores prætermittam, et contemporaneos Hincmarum, Florum, Prudentium, Rabanum etc.

6 Solus Honorius Augustodunensis, aut sciolus aliquis ac semiductus ejus corrector editorve, cap. 83 libelli 2, Hominem (*ab aliis scriptum*) mutavit in Episcopum Aquitanicæ regionis, quod nemo sanus ne per somnum quidem cogitaverat. Sextum Se- nensem, Baronium, Possevinum, aliosque hujus aut superioris seculi scriptores missos facio, qui Honорий Augustodunensem dumtaxat excrise- runt, aut a Joanne Antonio Flaminio, qui res ejus gestas pro libitu ex meritis conjecturis composuit a Surio editas, in fraudem inducti, Regii Lepidi Epi- scopum fuisse censurant. *Hac Philippus Labbe. Cum Flaminio jungendi alii Vitæ S. Prosperi Epi- scopi Regii Lepidi scriptores supra a nobis relati. Ve- rum quia apud Honorium, ex Labbi judicio imperite interpolatum, appellatur Episcopus Aquitanicæ re- gionis, ab Episcopatu Italico Regii Lepidi transtule- runt eundem alii ad Episcopatum Reensem, quem etiam Regiensem appellant sub Aquensi in Provincia Metropolitana, atque, sicut eundem eruditum scriptio- rem faciunt, ita inter SS. Maximum et Faustum col- locant. Sed supra laudatus Sirmundus ista ibidem ap- ponit : Reiensane Ecclesia præesse non potuit, cum certum sit, vel Sidonio auctore, in ea Cathedra post Maximum sedisse Faustum : quorum ille Hilarii Arelatensis temporibus (ut ex Reiensi, Arau- siancano Concilio atque ex Hilarii ipsius Vita constat) Episcopus jam erat, ac proinde superstitio adhuc Prospero, qui ultra Hilarii etatem hoc est ad Urbem usque a Wandali captam, sua Chronica perduxit. Faustus vero Maximi successor, ut ex Sidonii epistolis liquet, excessit annos Prosperi, quem omnes consentiunt ad Anthemii Augusti tem- pora non pervenisse. Unde sequitur Prosperum Aquitanum neque ante Maximum, neque post Faustum, Reensem Cathedram regere potuisse. Hac Sirmundus. Verba citati Sidonii Apollinaris in Carmine Eucharistico ad Faustum sunt hæc.*

— Quis Maximus ille,
Urbem tu cuius Monachosque Antistes et Abbas
Bis successor agis?
Fuerat scilicet Faustus, et in Lerinensi Abbatia, et in Cathedra Reensi immediatus S. Maximi Successor.
Cardinalis Bellarminus de Scriptoribus Ecclesiasticis supponens Prorperum Aquitanum Episcopum fuisse, suspicatur potius in provincia Provincia Regiensem Episcopum fuisse, quasi subscrisisset in Concilio Provinciali Vasensi et Carpenteractensi. Quod ar- gumentum est, inquit, illum fuisse Episcopum in Provincia Gallie. Verum abrepit eodem errore Bel- larminus est, quo Baronius dicta Concilia in suis An- nalibus ad annum ccclxii inseruerat ; quapropter etiam Carolus Saussayus in Annalibus Ecclesiæ Aure- lianensis pag. 9 arbitratus est supra relatum S. Pro- perum Episcopum Aurelianensem, dicitis Conciliis subscrisisse. Verum Sirmundus, tomo i Conciliorum Gallie, ostendit Concilium Carpenteractense habitum, Mavortio V. C. Consule, anno dxxvii ; et Vasense, Decio juniore V. C. Consule, anno dxxxix ; proinde neque censendus est adfuisse S. Prosper Episcopus Au- relianensis, S. Aniano anno ccclvii vita functo subro- gatus ; neque alius Reiensis, qui cum Prospero Aqui-

RAZNI SPISI

---

niti je kao takav zaveden u ijednu svetu hroniku, ili mi to nijesmo pronašli. O njegovim spisima se može čitati spomenuti Labeus, poslije drugih. Drugi, po istim autoritetima, zajedno sa Klauđijem Robertom, čini se da se ni na drugoj strani ne dokazuje da je bio neki Prosper episkop u Rajnskoj provinciji, niti se ubraja u svece te Crkve. To je do današnjeg 25. juna učinio Sausajus u Galskom martirologu a za 27. istog mjeseca Ludovik Donius d'Atiki, episkop rajnski i regijski u (knjizi) službe svoje crkve, izrađenoj u Akva Eskstiji god. 1635. U toj knjizi su određeni odlomci druge noćnice, koji treba da se recituju za jutrenje, kako na sam dan 27. juna, tako i na 6. na 8. jul, kako su izvođene po službi, crkve Regija Lepida u Italiji, u koju je, kako se pamti, Toma, episkop Regija Lepide, prenio tijelo.

Djela sv. Prospera u episkopatu Regija Lepide, iz odlomaka crkvenog kolegija i o manastiru Svetog Prospera

8. Preostaje da raspravljamo o svetom Prosperu, episkopu Regija Lepide, izostavivši ono što je istinito o Prosperu Akvitancu i što mu je bilo lažno pripisano. A to je zbog toga što njegova djela, koja je napisao Flaminije i druga koja je izdao Mombricije su manje dopadljiva i radoznali čitalac ih može pročitati kod njih. Iz odlomaka dajemo samo ono što je kazivano u episkopatu i što istražuje stari prenos tijela. Za sada, prije nečeg drugog, treba kazati o njegovom životnom dobu i vremenu stolovanja. A o tome ne postoji ništa iz čega bi se mogao izvesti zaključak. Ako se iznese ono što se nalazi kod pape Leona o Djelima svetog Prospera (čiji je, kako kažu, bio sekretar god. 440), to su ili podaci o Prosperu Akvitancu ili badava izvedeni zaključci. Sigurno je da nema nikakvog osnova u Pismima ili Djelima Leonovim, jer u čitavom 4. i 5. vijeku u Italiji se ne nailazi ni na jedan slavni sabor episkopa na kome se tačno bilježe imena stolovanja, prije pape Simaha, na čijim saborima nijedan Regijski odnosno Reginski episkop nije bio. Pa ni kasnije, nijedan episkop nije bio ni na jednom italskom saboru sve do Mauricija koji je god. 680. potpisao Sinodike pape Agatona, tako da se do Mauricija svi regijski episkopi navode samo po imenu, a iz njihovog nesigurnog redoslijeda i vremena se ništa ne može dozнатi o životnom dobu svetog Prospera. Farencije, za koga se kaže da je god. 450. potpisao Mediolanski sabor, nije nepoznat kao ni sam sabor, a oni koji mu za god. 458. daju za nasljednika Elpidija, nemaju svjedoka takvog doba. Kad bi se i moglo znati ono što se, ipak, ne zna, da je ove neposredno naslijedio Prosper još uvijek se ne bi znalo njegovo životno doba. Ipak se može čistim nagadanjem, ubrojati u svece iz V vijeka. Tako o ovome kazuju odlomci.

9. Prosper je po nebeskoj zapovijesti izabran za regijskog episkopa možda protiv svoje volje i opirući se. Tako se lijepo pokazao u obavljanju dužnosti da je nad svima blistao riječju i primjerom. Često je pozivao sebi narod okupljen u crkvi i poučavao ga korisnim pravilima, ali im ništa nije određivao da učine što sam ne bi ispunio. Veoma je brinuo o sirotinji i sa velikom poštovanjem je darivao siročad i udovice. Uvijek budno motreći na svoje stado, neprekidno je brinuo o spasu svih, da ne bi neka ovca, njegovom krivicom, otpala iz krila Svetе crkve, prevarom starog neprijatelja. Oponašajući božanskog Pavla starije sveštenike svoje crkve opominjaše kao očeve - s poštovanjem, mlađe podučavaše - kao sestre ili kćerke i tako ih sve upućivaše na put Gospodnjii. Takođe njegovom velikom ljubavlju često podsticaše pismima episkope pograničnih gradova da ne zaborave na svoje dostojanstvo i teret obaveze koji leži na njima. A da drugima ne bi samo popovao, sam se uvijek iznova dokazivao kao valjan čovjek. Prema primjeru apostola Pavla stalno se posvećivao bdjenjima i molitvama i mnogostrukim mučenjem kroteći tijelo, prisiljavaše ga da se pokorava duhu. Kada je, naposljetku, došao dan u kome namjeravaše da primi od Boga spremnu nagradu za vrline i zasluge, očiju i ruku uprtih ka nebu blagoslovio je okupljene oko sebe, ne samo sveštenike, već i mnoge iz naroda, koji u velikom broju bijahu došli. Uz veliku žalost čitavog naroda Regija vratio je dušu Bogu. I takvu je čežnju za sobom ostavio da

tano, licet diversus ab hoc, potuerit vixisse. Statuendus ergo est pro istis Conciliis alius multo junior Prosper, cuius sedes Episcopalis hactenus ignoretur.

7 Hinc Sirmondi et Labbei solidis Argumentis inducti, dicimus; Prosperum Aquitanum fuisse, virum venerabilem, eruditum, religiosissimum, et Sanctum etiam appellatum; non tamen Episcopum fuisse, neque sorsum ut talem uliae Fastis sacris inscriptum, vel a nobis repertum: de cujus scriptis legi potest post alios dictus Labbeus. Secundo juxta eosdem Auctores cum Claudio Roberto, non videtur, donec aliunde id probetur, fuisse aliquis Prosper Reiensis in Provincia Episcopus, neque Sanctis propriis illius Ecclesiae onnumerandus; quod ad hunc xxv Junii fecit Souassayus in Martyrologio Gallicano, et ad xxvii ejusdem feci Ludovicus Donius d'Attichy Reiensis seu Regiensis Episcopus in Officiis propriis sua Ecclesiae, Aquis Sextiis anno MDCXXXV excusis: in quibus prescribuntur Lectiones secundi Nocturni ad Matutinum recitandæ, tam ipso die xxvii Junii, quam vi Julii in Octava, prout ea desumpta sunt ex Officio Ecclesiae Regii Lepidi in Italia, in quibus et corporis translatio per Thomam Episcopum Regii Lepidi facta, etiam memoratur: quæ omnia melius omitterentur.

§. II. Acta a S. Prospero Regii Lepidi in Episcopatu, ex Lectionibus Ecclesiae Collegiatæ, deque monasterio S. Prosperi.

R eliquum est, ut de S. Prospero Episcopo Regii Lepidi agamus, omissis iis quæ de Prospero Aquitano vera sunt, et fuerint illi falso attributa. Quia ergo Acta ejus, a Flaminio scripta, aliaque Mombritione edita, minus placent, et a curioso lectori apud illos legi possunt; domus ex Lectionibus illi solum, quæ ab eo in Episcopatu referuntur acta, et quæ corporis translationem antiquam spectant. Interim de ejus ætate ac Sedis tempore præsumi placet, nihil esse unde conjectura formari possit: si quæ feruntur de Actis Prosperi apud

S. Leonem Papam (cujus, anno CCCXL creati, dicitur fuisse Secretarius) vel ad Aquitanum Prosperum spectant, vel gratis conficta sunt. Nullum certe in Epistolis vel Actis Leonis fundamentum habent, et toto quarto quintoque seculo nulla in Italia reperitur celebrata Episcoporum Synodus, cui distincte habeantur adscripta praesentium nomina et Sedes, ante Symmachum Papam; cuius tamen Conciliis nullus Regiensis vel Reginus interfuit. Sed neque postea ultius cuiquam Italica Synodo usque ad Mauritium, qui anno DCLXXX subscrivit Synodicæ Agathonis Papæ. Adeo ut usque ad hunc Mauritium omnes omnino Regienses Episcopi solo nomine tenus numerentur, quorum proinde incertus et ordo et tempora nihil docere possunt, de ætate S. Prosperi. Nam qui dicitur Mediolanensi Concilio anni CCCL subscrivisse Faventius, non agnoscitur, sicuti nec ipsum Concilium; et qui pro anno CCCCLVIII eiatur successor Elpidius, caret talis ætatis teste: ut licet sciretur, quod tamen non scitur, illis immediate successisse S. Prosper, neadup cognita haberetur ejus ætas. Placet tamen per meram conjecturam ipsum adscribere Sanctis seculi V. De eo autem sic ferunt Lectiones.

9 Prosper coelesti imperio Regiensis Episcopus, licet invitus ac reluctans creatus est. Quo in munere tam præclare se gessit, ut omnibus verbo et exemplo præluceret: frequenter enim populum sibi commissum in Ecclesiam vocabat, ac salutaribus præceptis instruebat; sed nihil illis faciendum proponebat, quod ipse opere non implesset. Magnæ illi curæ erant egeni, magna pietate pupillos prosequebatur et viduas. Super gregem suum incessanter vigilans, de omnium salute continuo sollicitus erat,

su ga svi žalili i oplakivali, kao da je svima bio član porodice. Sahranjen je izvan zidina grada, u hramu koji je on sam osveštao u čast bl. Apolinara, gdje se dugo pokazivao mnogim velikim čudima. Niko, naime, nije uzalud Bogu utekao za njegovu pomoć, kakva god da ga je bolest snašla. Hromima je vraćao hod, slijepima vid, oduzetima pokretljivost udova, i istjerivao demone iz tijela opsjednutih.

10. Ali, premda su čast i poštovanje ukazani grobu svetog Prospera, i jedno i drugo je, greškom i nepravdom vremena, pomalo oslabilo. A da taj kult ne bi sasvim izgubio vrijednost postarala se na neki čudesan način, božanska milost koja ne prestaje da sija za svoje svete. U to vrijeme, na stolici Regija, stolovaše episkop, po imenu Tomas, ugledan zbog neiskvarenosti života i navika. Kad se on, po običaju, molio u hramu, obuze ga iznenadni san. Dok je spavao, ukaza mu se, uz veličanstveni sjaj, blaženi Prosper, odjeven u bijelu stolu i vidljiv po časnoj sjedini. On ga je opomenuo da se uveća ovaj sveti hramić odnosno kapela, u kojoj njegovo tijelo nedovoljno dostupno počivaše. Kad se probudio, episkop pozva k sebi sveštenstvo i narod, otkri im nebesku zapovijed i naredi da se ona izvrši. Pošto je, dakle, sagrađena sveta kapela i pripremljeno veličanstveno mjesto na koje su donijete svete moći, otvoren je stari grob u kome je do tada počivao. Iz njega se izli takav božanski miris, sa kojim se nijedan drugi ne bi mogao porediti. Odmah zatim je najbolji i najveći Bog, tokom ovog svečanog i slavnog prenosa, počinio razna druga čuda, slična prethodnim. Ovi odlomci su, kao što je očito, u toj namjeri izabrani iz manastirske hronike, čiji sadržaj o toj istoj stvari, nešto opširnije izlaže Ferdinand Ugel u 8. tomu "Sv. Halije", stubac 15 iz manuskripta u Dodatku za 2. tom, u kome se govori o episkopima Regija. Tamo se, pak, kaže, da je čin prenosa obavljen 1. decembra. Istorija ovog prenosa veoma opširno pripovijeda u koje vrijeme, kolika i kakva čuda su izvršena uz pomoć Hrista i zaslugama samog Sveca.

I samom Ugelu bi se, bez sumnje, da je ostao u životu, učinile uzaludnjim za istraživanje stvari koje će biti izostavljene od onih koji su svojim dokumentima uredili da se temeljito popuni praznina 2. toma, koji se odnosi na episkope Regija. U istom tomu 2. imamo 19.-og po redu ponutog Domu koji je svetim životom kao slavan živio u god. 701. On je počeo da gradi hram svetog Prospera u koji je, kako se priča, kasnije prenio njegovo tijelo. Umro je 714.

11. U praškom manuskriptu se kaže da je ovaj prenos obavljen u nedjelju 1. decembra, god. Gospodnje Inkarnacije 703. Ali, izgleda proglašavaju da je to učinjeno nekoliko godina ranije, stariji monasi, koji su sastavili manastirsку hroniku, što će niže biti navedeno, i napisali je god. 1144. Proteklo je otprilike 444 god. od kada je pokojni episkop Tomas postavio tijelo svetog Prospera u oltar. Oni nas, naime, vode na početak VIII v. Budući da govor o tome dopušta izvjesnu širinu, jer se god. 698. dan VIII 1. decembra poklapa sa nedjeljom, lako bih povjerovao da je tada obavljen spomenuti prenos. Ali Flaminije kod Surija zaključuje da je obavljeno pod Luitprandom kraljem Langobarda. On je, zaista, prvo god. 712. naslijedio oca Aspranda i nije mogao vidjeti takav sukob, prije devete godine svoje vladavine, 720. Po Flaminijevom mišljenju, tijelu koje je Toma kasnije prenio u grad, Ugel navodi grobni natpis (epitaf) u Dodatku za 2. tom, koji je pridodat poslije 5. toma stubac 1560. ovim riječima: "Posmrtni ostaci blaženog Tome Regijskog biskupa, koji je za vrijeme kralja Mitpranda Langobradskog, opatsku baziliku Svetog Prospera, ograđenu izvan grada posvetio Regiji. Ovdje sada unutar grada, od benediktinaca Monte Kasina, u spomenutoj opatiji od njegovog zavještanja stanovnicima, zbog ratova velelepno na starijoj dograđena, njegovi su udovi, dok mu duša boravi na nebu, počivaju u vječnosti."

12. Ako je ovo tačno, trebalo bi da je sv. Petrona za nekoliko godina pretekao benediktince Regija, manastira Monte Kasina, koji su razorili Langobardi i koji je bio napušten tokom 130 godina obnovom započetom prvo god. 720. Prvi koloni su dovedeni u Regiju, ne iz Masina, već iz Rima i iz njihovog Lateranskog manastira. Ja bih radije rekao da se osnivač manastira dograđenog uz crkvu koju je osnovao Toma smatra nepoznatim, zajedno sa nizom opata, ukoliko ih je bilo prije Teuzona god. 993. koju Ugel u spomenutom dodatku u stupcu 1588

ne qua de sanctæ Ecclesiæ gremio antiqui hostis fraude per ejus culpam ovis periret. Seniores Ecclesiæ sua Sacerdotes, Divum Paulum imitatus, ut patres reverenter admonebat, juniores docebat ut fratres, anus ut matres, pueras ut sorores aut filias, siue omnes in viam Domini dirigebat. Quin etiam magno caritatis impulsu, finitimarum urbium Episcopos crebro per epistolas hortabatur, ne dignitatis suæ, ne impositi sibi oneris obliviscerentur; et ne cum aliis predicassem, ipse reprobas efficeretur. Ad exemplum ejusdem Apostoli vigiliae et orationibus perpetuo vacabat, ac multiplici maceratione corpus domans, illud parere spiritui cogebat. Denique adveniente die quo virtutum ac meritorum paratam sibi a Deo mercedem recepturus erat, oculis ac manibus in colum extensis, cum adstantibus sibi non solum Clericis, sed etiam quamplurimis e populo, qui frequentes ad venerant, benedixisset; animam Deo reddidit, magno totius civitatis Regiensis moore; tantoque sui relicto desiderio, ut non aliter quam si domesticus unicuique luctus esset, dolerent omnes ac lamentarentur. Sepultus est extra pomorum urbis, in templo, quod in honorem B. Apollinaris ipsemet consecraverat: ubi multis et magnis di fulsit miraculis: nullus enim ad Deum per ejus opem, quacumque detineretur aegritudine, frustra configit. Claudi gressus, cæcis visus, paralyticis quoque membroribus usus redditus est, et dæmones ab obessis corporibus effugati.

10 Sed cum honor et veneratio, S. Prospero ad ejus sepulcrum delata, paulatim lapsu et injuria temporum consenuisset; ne cultus ille penitus obsolesceret; cavit miro quodam modo divina benignitas, qua in Sanctis suis clarere non desinit. Sedebat per id temporin in Regiensi Cathedra vix ac morum integritate spectabilis Episcopus, nomine Thomas. Is dum ex more oraret in templo, subitus illum sopor invasit. Quiescenti B. Prosper apparuit, augusta specie, candida indutus stola, et venerabili canitie conspicuus: a quo monitus cum esset, ut sacram illam ædicularum seu capellam, in qua corpus ejus parum decenter jacebat, amplificaret; exprefactus Episcopus, vocato ad se Clero et populo, celeste præceptum eis aperuit, ac illico executioni mandavit. Extracta igitur æda sacra, ac præparato magnifico loco, in quem sacra inferrentur Reliquæ, sepulcrum vetus, in quo usque ad tempus quieverant, apertum fuit: e quo tanta divini odoris fragrantia effusa est, ut nulla ei aromata comparari possent; variaque alia subinde miracula, præteritis non dissimilia, a Deo optimo maximo in solemni hac et celebri translatione patrata fuere. *Hactenus ex lectiones, sumptæ, uti apparet, ex Chronico monasterii, cuius contextum, verbis aliquanto prolixiorum, re eundem, videtur est apud Ferdinandum Ughellum tom. 8 Italiz sacra col. 15 ex MS. in Appendice ad tom. 2, ubi de Episcopis Reginensibus egerat. Ibi autem dicitur res acta Calendis Decembribus, quo tempore quot quaque miracula, Christo cooperante ac Sancti ipsius meritis, patrata sint, translationis illius Historia plenissime narrat. Sed ita nunc frustra requiri videtur, ipsi Ughello haud dubie, si superfuisset, mittenda ab iis, qui, ad secundi tomii sterilitatem circa Episcopos Regienses supplendam, suis eum monumentis adeo scelulo instruzerunt. Ex eodem interim tomo 2 habemus, decimum nonum statui memoratum Thomam, qui sanctimonia vita clarus vivebat anno DCCXI. Hic S. Prosperi templum exorsus est ædificare, ubi postea illius corpus transtulisse narratur: fato autem functus est anno DCCXIV.*

11 *In MS. Pragensi dicitur ea translatio facta VIII Kalendas Decembribus, anno Dominicæ Incarnationis DCCXII: sed aliquantis annis citius id factum asserere*

RAZNI SPISI

---

postoji dokument o zamkovima Randenarij i Pratiosol, koji su poklonjeni za službu svemogućem Bogu, isповједnicima svetom Prosperu i sv. Veneriju kao i sv. Djevici Jukundi. Ali pošto smo, kaže, toliko potreseni "hodom bura stoljeća i preko mjere razdraženi i izmučeni, nijesmo bili kadri da dovedemo do kraja gradnju manastira koji započesmo... Opati svojim nasljednicima i braći (vraćaju) imenovana mjesta u pređašnje stanje pošto je manastir napokon, dovršen... što potvrdismo na ovoj stranici". Ovdje nećeš vidjeti nijedan dokaz za postojanje nekog ranijeg manastira, da je postojao taj, ili bilo koji drugi, ili neki, koji je nekad razoren, osim same crkve. Isti Teuzon je umro, kaže se, god. 1030. a drugi opat Manon je izabran 1025. Moguće je, dakle, da utemeljenje ili obnova manastira, i postavljanje prvog opata Landulfa i predanje navedenog spisa padaju otprilike u god. 1016. ili 1018. Tako je proteklo 20 ili više godina od kako je Teuzon, u samom gradu, sagradio Kolegijsku crkvu svetog Prospera, pošto je onamo postavljeno osam kanonika i prorekotor i pošto su u nju bar na vrijeme prenijeta tijela svetog Prospera i sv. Venerija. Sve dok se ne završi izgradnja novog manastira, da u međuvremenu tako svete relikvije ne bi bile ostavljene bez dužnog poštovanja među ruševinama (kako se čini) tada napuštenog mjesta.

13. Kao svjedočanstvo ovog prenosa navode se stihovi zapisani na zidu crkve, koji glase:

Teuzon episkop sadašnji hram osnova,
i za diku svetom Prosperu ga sazida;
Njegove kosti da se uvijek poštuju
premjesti u hram,
sa papom Petim po imenu Grgur
koji je, tada, slučajno išao u Ticin
namjeravajući da onamo održi
sveti sabor.
Papi je ukazao gostoprimestvo Teuzon
sa klerom i velikom gomilom koja
ga je slijedila.
Došao je sam mlađi biskup Jovan
na stolici Ravene, koji će držati
desnu stranu.
Sa njima je, zamoljen od prvog spomenutog
Teuzona,
sam posvetio ovaj hram.
Pošto su toliki i takvi patroni
posvetili ovaj grob zajedno,
tvoje tijelo je ovdje položeno,
blagosloveni Prosperc,
a sa njim su zajedno podignute
kosti blaženog Venerija,
koje su na boku crkve sahranjene.
Ovo je obavljeno, uz Božju pomoć,
za vladavine Otona III, 5. februara (none)

Ticinski sabor je održan god. 997. i na njemu je anatemisan antipapa Krešencije, kao što piše u hronici Hilderšajma. Papa, pak, Grgur V, po nacionalnosti German, koji se prije zvao Bruno, rođak imperatora Otona, posvećen je za papu god. 996. a 999. je umro. U godini, pak, pretodno zabilježenoj 997. koja ima dominikalno slovo C, dan 24. januar je padao u nedjelju, koja je pogodna za osveštavanje crkava. I tako je najbliže istini da je Ticinski sabor na koji je išao papa bio u mjesecu februaru, koji ni po čemu drugom ne bi bio poznat.

videntur Monachi seniores, qui Chronicon monasterii compilarunt, infra allegandum; et scripserunt, anno MCXLIV. Elapsos annos circiter CCCXLIV a tempore quo Thomas Episcopus beatæ memorie sanctum B. Prosperi corpus in altari depositus; hi enim ad initium seculi VIII nos ducunt; et quoniam latitudinem aliquam patitur vox circiter, annus autem DGXXVIII diem viii Kalendas Decembres, ipsarumque Kalendarum habuit cum Dominica compositum; facile crediderim, illo potius factam, translationem praedictam. Ast Flaminius apud Surium, factam eam vult, sub Luitprando Longobardorum Rege. Hic vero Asprando Patri primum successit anno DCCXII, neque tam concursum videtur potuisse ante annum IX regni sui, Christi DCCXX. In istam tamen Flaminii sententiam, translatam postea in urbem Thomæ Corpori positum titulum recitat Ughellus, in Appendice ad tom. 2 addita post tonum 5 col. 1500, hisce verbis; Beati Thomæ, Regiensis Antistitis, qui tempore Luitprandi Longobardorum Regis Basilicam Abbatialem S. Prosperi, extra civitatem aedificatam, Regiensium Tutelari dicavit, mortales exuviae, hocce intra civitatem, a Benedictinis Cassineusibus, dictæ Abbatiae ab illius fundatione incolis, bellorum ergo magnifice vetustiore suffecto, ejus membra, cœlo asservante spiritum, æternitati quiescent.

12 *Hæc si vera sunt, oportet ut Benedictinorum Regiensium fundatio, ipsius Cassinensis monasterii, a Longobardis destruci et per annos CXXX desolata, restauracionem, a S. Petronace primum ceptam anno DCCXX, annis aliquantis præcesserit; primique Coloni, non Cassino, sed Roma ex Lateranensi eorumdem monasterio Regium adducti fuerint. Malim ego dicere, auctorem monasterii, Ecclesiae a Thoma conditæ adiuncti, ignotum haberi, una cum serie Abbatum si qui ibi fuerunt ante Teuzonem, anno ut Ughellus numerat DCCCCXCIII factum Episcopum. Hujus apud eundem, in d. Appendice col. 1588 extat instrumentum, de castris quæ Randenaria et Pratosolum dicitur, ad omnipotentis Dei servitium, et S. Prosperi atque S. Venerii Confessorum, necnon et S. Jucundæ Virginis donatis: sed quia inquit haecenus turbine procellarum secularium quassati, et ultra modum lacerissiti ac fatigati, monasterium, quod capimus, ad unguem et perfectionem perducere nequivimus... prætitulata loca in integrum præscripto monasterio, utique tandem absoluto, Abbati suisque successoribus ac Fratribus... per hanc paginam confirmavimus. Nullum hic video ulius præexistentia monasterii indicium, ut illud vel nullum unquam fuerit, vel prius dem destructum jacuerit superstite sola ibi ecclesia. Idem Teuzo dicitur obiisse anno MXXX, et secundus Abbas Mannon assumptus anno MXXXV. Fieri ergo potuit, ut monasterii fundatio vel restauratio, primique Abbatis Landulfi institutio, et chartæ præcipitate traditio, cadant in onnum circiter MXVI vel XVIII; et sic effluerint anni XX aut plures, quod idem Teuzo ipsa in urbe construxerat Collegiatam S. Prosperi ecclesiam, institutis ibi Proposito et Canonicis octo, translatisque in eam SS. Prosperi et Venerii corporibus saltem ad tempus; quod usque perficeret novi monasterii fabricam; ne interiùm absque delito cultam Sancta pignora remanerent, inter ruinas loci tunc (ut videtur) deserti.*

13 *Translationis istiusmodi testes allegantur versus, in ecclesia urbana appositi parieti, hoc tenore:*

Teuzo præsentem fundavit Episcopus sodein,
Ad decus et Sancti instituit Prosperi:
Cujus ad hanc semper veneranda transtulit ossa,
Cum Papa Quinto nomine Gregorio,
Forte Ticinensem qui tunc pergebat ad urbem,
Conciliis sacri causam habiturus ibi.
Pontificem [Clerus est] multaque turba secuta,
Suscepit Teuzo quos pater hospitio.

RAZNI SPISI

---

14. Ono što se odnosi na začetak opatije je, bez sumnje, saznao Ugel, koji je imao na uvid spomenuti dokument, prema kome je njen prvi ili drugi osnivač bio Teuzon, a ne (kao što je prethodno rekao u 2. tomu, stubac 209) grofica Matilda, koja je umrla 1115. god. skoro čitavi vijek poslije Teuzona. Ništa nas ne prisiljava od onih koji će uskoro biti sastavljeni da spomenute stihove, sa ponekim krivotvorenim, smatramo sumnjivim ili sasvim lažnim koji su za Ugelom u dodatku.

Ipak je mogla Matilda, za vrijeme Pacifika ili Jovana, koji su bili na čelu opatije, kao sedmi ili osmi po redu (prema redoslijedu prelata pobrojanih od Ugela u dodatku, stubac 1580, sve do Filipa de Zobolisa, poslije koga je otprilike polovinom XV v. s Kongregacijom Monteksinsjana ujedinjena opatija prestala da ima stalne prelate i za neko vrijeme učitelje (sveštenike). Mogla je, kažem, Matilda, kao takva dobrotvorka, iako je manastir odavno bio osnovan, zaslužiti da se smatra njegovim drugim osnivačem. I tu darežljivost je obdržavala, razmišljajući da se onamo polože zaslužni sveci, pošto tada niko nije sumnjao, niti se možda više sjećao da ih je Teuzon premjestio, jer je mislio da se ponovo donesu u manastir kad je na istom mjestu osnovan novi. Svojina je, naravno, bila u posjedu monaha, nedirnuta, sve do god. 1144. kada je gore pogomenuata rasprava, koja je nastala, bila povod za novo uzdizanje i prenos, kao što smatra Ugel na osnovu veoma stare i možda ni čitavih 100 godina kasnije napisane hronike.

Venerat Antistes junior et ipse Joannes,
Sede Ravennati* dexter abiturus ibi :
Cum quibus a dicto primo Teuzone rogatus,
Hoc per se templum reddidit ipse sacrum.
Tot simul ac tantis domus sacrata Patronis,
Corpus est positum Prosper hic alme tuum :
Cum quo Venerii simul ossa levata Beati,
Hujus in ecclesiae condita sunt latere.
Sunt haec dante Deo, dum Tertius imperat Otto,
Atque Kalendarum facta nona Februarii.

Factum fuisse Concilium Ticinense anno DCCCCXCVII,
ineoque Crescentium Antipapam anathemate percul-
sum, legitur in *Chronico Hildesheimensi*: Gregorius
autem Papa V, natione Germanus, ante Bruno dictus,
Ottonis Imperatoris consanguineus, est consecratus anno
XCVI decimi seculi, et **XCI** vita functus. Anno autem
prænotato **XCVII**, habente litteram Dominicalem C, dies
XXIV Januarii caelebat in Dominicam, ecclesiarum de-
dicationibus opportunam; itaque verosimile fit, Conci-
lium Ticinense, ad quod pergebat Pontifex, indictum
fuisse in mensen februarium, qui mensis alias ignora-
retur.

13 Ad Abbatia initium quod attinet, agnovit sine
dubio Ughello, viso præfuto instrumento, conditorem
ejus seu primum seu secundum fuisse Teuzonem; non
autem (sicut ante dixerat tom. 2 col. 209) Comitis-
sam Mathildam, quæ obiit anno MCXV, integro sere
seculo post Teuzonem. Versus autem prædictos falsita-
tis habere suspectos cum nonnullis, aut omnino convictos
cum Ughello in Appendixe, nihil nos cogit eorum quæ
mox deducentur. Potuit tamen Mathilda, Pacifico vel
Joanne, septima et octavo loci Abbatiam tenentibus (se-
cundum ordinem Prælatorum ab Ughello col. 1580 in
Appendice enumeratorum usque Philippum de Zobolis,
post quem seculo xv circiter dimidio Cassinensium
Congregationi unita Abbatia Prælatos perpetuos eosque
aliquamdiu Commendatarios habere desit.) Potuit, in-
quam, Mathilda adeo benefica monasterio pridem con-
ditio fuisse, ut altera ejus fundatrix censeri mereretur;
eamque liberalitatem exercuerit, intuitu Sanctorum ibi
creditorum requiesceret, nemine tunc dubitante fortassis
nec recordante amplius, a Teuzone tanisper loco motus
fuisse, dum condito ibidem novo quod meditabatur cœ-
nobio reportarentur. Imperturbata certe possessione
fruebantur Monachi usque ad annum MCXLIV, quando
exorta desuper controversia, novæ elevationis transla-
tionisque causa fuit, uti ex vetustissima, et forte non
totis centum annis post scripta Chronica, habet Ughel-
lus.

**Istorijat prenosa
Od god. 1144-1380.**

Iz manastirske hronike koju je izdao Ugel¹³⁵

1. Godine 1144. pošto je proteklo otprilike 444 godine od kada je spomenuti pokojni episkop Tomas položio sveto tijelo svetog Prospera na gore spomenuti veći oltar manastirske crkve Svetog Prospera počeo je episkop Regijski Alber po nagovoru i savjetu nekih svojih ljudi, po đavolskom nagovoru spletka da traži na sumnjivim mjestima tijelo blaženog Prospera. Jed-ne noći, u kojoj se slavio praznik sv. Klementa, kopajući veći oltar svetog Prospera od Zamka, pro-našao je neku kost, na kojoj nije bilo nikakvog natpisa. Pošto je sazvao svoje ljude počeo je da objavljuje kako je to tijelo svetog Prospera. Uklonivši iz iste crkve obilježja pokušavao je ubijediti narod, koji se zbog toga slijegao odasvud, govoreći: "Evo tijela najdičnijeg Hristovog ispovjednika Prospera, gospodara i velikog zaštitnika našeg". No, sam narod, kad je čuo što je učinjeno, na Božju zapovijed, ne pokloni povjerenje njegovim riječima, uzvikujući svi skupa, kako muškarci tako i žene su uzvikivali glasno da to nije tijelo svetog Prospera, već nekog mrtvaca koji je ondje sahranjen.

2. Tada je Amic, opat spomenutog manastira, osjećajući da su i on i njegov manastir opterećeni ovim, došao narednog jutra kod samog episkopa Albera, tražeći da dođe do njegovog manastira i da izvoli otvoriti veći oltar, u kome će, bez sumnje, naći pravo pravcato tijelo svetog Prospera. Na tom mjestu ga je uvijek tokom mnogih godina narod Italije slavio i hvalio, uostalom kao i danas. Episkop je to odbio i nije prihvatio da dođe iako je više puta svom silom moljen, kako od strane samog opata, tako i od raznih uglednih ljudi grada Regija. I druge je pokušavao da pridobije za svoje mišljenje i trudio se, i on sam, kao i preko glasnika da navede (opata i monahe) da se saglase sa ovom njegovom zabludom, mirno i spokojno. Obećao je da bi im sam, ukoliko se pokore njegovom mišljenju i volji i u ovom slučaju budu mirni i zadovoljni, dodijelio polovinu ovog zamišljenog tijela i pred sveštenstvom i narodom obije crkve bi ga posvetio. Zavještao bi da se kroz čitav episkopat slave dva praznika, jedan u manastiru a drugi u zamku.

3. Kada je opat čuo ovo, reče: "Jao, ko je ikada mogao čuti za tako nešto lakomisleno i ružno. Sada nam kao najsvetije i najslavnije Prosperovo tijelo, za koje čitava Regija zna da leži na mjestu na koje ga je položio pokojni episkop Tomas prije 444 godine a koje je sam svetac izabrao za svoga života i kome smo mi, gotovo od same kolijevke odani, nude da prihvativimo polovinu ili veći dio tijela za koje ne znam ni čije je ni otkud dolazi. Zahvalni smo Bogu što posjedujemo čitavo tijelo svetog Prospera. Daleko bilo da pod imenom svetog Prospera prihvativimo neki dio tog vašeg sveca, za koga kažete da ste ga vi otkrili. A kako posjedujemo čitavo tijelo ne želimo da imamo polovinu. Nego ponovo i ponovo molimo da dođete u manastir, kao što već rekli, sa sveštenstvom i narodom, i da bez ikakvog oklijevanja pokažete presveto tijelo da ga vide oni koji to žele." A kad od episkopa nije primio nijedan pozitivan odgovor na svoju molbu, vratio se kući uz najveći bol, pošto se u njemu začeo naum i pošto je, prethodno, preko glasnika obavijestio narod. Isto jutro, pošto je iz crkve iznio sva obilježja, opat je sa braćom u svečanoj litiji, uz veliko poštovanje i molepstvije, stupivši u crkvu, pred oltarom samog blaženog Prospera, proslavio svečano bogosluženje, pred velikim mnoštvom naroda. Iskopavajući arku koja je nekad bila sazidana veoma čvrstim zidom, iza oltara, blizu humke svetog Prospera, nađoše najsvetiji mauzolej najdragocjenijeg tijela presvetog Prospera, koje su kroz suze radosnice najodanije izljubili.

---

¹³⁵ Ovdje počinje barski rukopis

HISTORIA TRANSLATIONUM

Ab anno MCXLIV ad MCCCLXXX.

Ex Chronica Monasterii edita ab Ughello.

Anno millesimo centesimo quadragesimo quarto, elapsis tunc annis circiter quadringentis quadraginta quatuor, a tempore quo prefatus beatus memoriae Thomas Episcopus, sanctum B. Prosperi corpus in prænominato majori altari ecclesiae monasterii S. Prosperi reposuit; Alberus, Regiensis Episcopus, suasu et consilio quorumdam suorum, monasterio prædicto diabolo suadente insidiantium, corpus ipsum B. Prosperi per ambigua loca requirere cœpit. Et nocte quadam, quæ pro festivitate S. Clementis celebris habebatur, fodens altare majus S. Prosperi de Castello, invenit quedam ossa, nullius titulo consignata; convocatisque prædictis suis, cœpit asserere, illud esse corpus S. Prosperi: et pulsatis ejusdem ecclesiæ signis, conabatur hoc ipsum populi hinc inde confluentibus suadere, dicens: Ecce corpus glorioissimi Confessoris Christi Prosperi,

Domini

Domini et magni Patroni nostri. Sed populi ipsi, audientes quæ facta fuerant, nullam Dei nutu suis verbis fidem adhibuerunt; clamantes apertis vocibus, simul omnes tam viri quam feminæ, non esse hoc corpus S. Prosperi, sed alicujus defuncti ibi depositi.

2 Tunc Amizo, dicti monasterii Abbas, sentiens se et suum monasterium ex hoc ipso gravatum, sequenti mane adiit Episcopum ipsum Alberum, rogans, ut ad monasterium suum veniens, altare majus aperire dignaretur, inventurus proculdubio ibi verissimum B. Prosperi corpus: quod per multa annorum curricula semper ab Italæ populis ibidem celebre et præclarum habitum fuerat, et etiamnum in praesenti habebarat. Qui renuens, et pluries, tam ab ipso Abbatे, quam a diversis Regiensis urbis Proceribus super hoc obnoxie rogatus, venire contemnens; et consilium suum in longum protrahere conabatur, et per nuntios et per seipsum [Abbatem et Monachos] ad consentiendum dicto errori suo, quatenus pacata et tranquilla uteretur voluntate, impellere; pollicitus, quodsi ejus consilio et voluntati obediens, et super hoc contenti et taciti esse vellent, ipse eis fictiti illius corporis medietatem tribueret, et coram Clero et populo ambas ecclesias ad nomen et honorem ipsius dedicaret; duasque festivitates per totum Episcopatum celebrandas dedicaret, unam monasterio, et alteram Castello.

3 Quod audiens Abbas; Heu! inquit, quis unquam tam frivolum tamq[ue] pessimum audire potuit, ut sanctissimum et præclarissimum Prosperi corpus, quod per quadringentos et quadraginta quatuor annos, a sanctæ memoriae Episcopo Thoma, in loco quem ipse sibi Sanctus vivens in corpore elegerat, repositum ab omni Regio cognoscitur, cuique nos pene ab ipsis cunabulis deservivimus, nunc nescio a quibus vel unde venientibus, dimidium vel in majori parte divisum recipere rogamus. Deo laudes, Deo gratias referimus, quia totum S. Prosperi corpus habemus. Absit ut illius vestri Sancti, quem vos reperisse dicitis, aliquam portionem ex nomine S. Prosperi recipiamus: qui enim totum possidemus, dimidium habere nolumus: sed iterum atque iterum precamur, ut, sicuti vestri est honoris et Officii, cum Clero, ut jam diximus, et populo ad monasterium veniatis; et ipsum sanctissimum Corpus sine omni scrupulo illud videre desiderantibus ostendatis. Cumque nullum suarum petitioni congruum ab Episcopo accepissent responsum, domum maximo cum dolore reversi, inito s-cum consilio, et admonito prius per nuntios populo, quodam mane, pulsatis omnibus ecclesiæ signis, coram maxima populi multitudine, Abbas cum Fratribus processione ordinata, cum magna reverentia et Litaniarum supplicatione, ecclesiam ingressi, super altare ipsum beatissimi Prosperi, Missarum solennia celebrarunt. Fodientesque arcam, quæ post altare circa circa tumulum S. Prosperi olim firmissimo muro constructa fuerat; invenerunt sacratissimum mausoleum pretiosissimi corporis sanctissimi Prosperi; quod et prægudio lacrymantes, devotissime deosculati sunt.

4 Iterum autem Episcopum adeentes, sæpe et sæpius deprecati sunt, ut saltē tunc, ad aperiendum inventum jam tumulum, venire dignaretur. Quod cum, ut prius facere renuisset; tandem post multos dies, jussu et imperio Reverendiss. D. Guidonis, S. R. E. Presbyteri Cardinalis et Legati Apostolici, (cum jam Nobiles quidam et Proceres civitatis cum nonnullis Monachis, dolore nimio obstructam ejus obstinationem permoti, impetu facto, sacrum B. Prosperi sarcophagum aperuissent; ex quo tanta vis odoris tantaque fragrantia manaverat, ut omnium qui aderant naribus pectoribusque re-

4. Dolazeći opet kod episkopa sve su ga češće preklinjali da se bar tada, radi otvaranja već pronađenog groba, udostoji doći. Odbio je i ovaj put, kao i prethodni. I napokon poslije mnogo dana, na zapovijed i naredbu Velečanskog D. Guidonija S. R. E. Presvitera Kardinala i apostolskog poslanika, kad je došao u manastir, sa sveštenstvom i narodom, proslavio je svečanu misu iznad samih presvetih moći (pošto su plemići i ugledni građani sa ponekim monasima, pokrenuti velikim bolom, zbog takve njegove tvrdoglavosti, u nastupu oduševljenja već otvorili sveti sarkofag blaženog Prospera iz koga se bijaše raširio tako snažan miomiris, koji je ispunio nosnice i grudi svih koji su bili prisutni i ne samo bazilika već se i čitava ulica ispunila jakim mirisom). U toku svečanosti spomenuti Velečasni kardinal i ostali episkopi koji su kraj njega bili prisutni održaše narodu veoma učenu i odličnu propovijed u čast Boga i blaženog isповједnika Prospera.

5. Pošto je obavljena svečana Misa, sam prelat (Alber) i opat manastira (Amic) (koji su se pomirili uz napor i na podstrek spomenutog Velečasnog kardinala, episkopa i opata koji su bili sa njim) sa najvećom pobožnošću i poštovanjem su otvorili ranije osvećan sarkofag. Kada su spomenuti Velečasni kardinal, episkopi i opati, čitavo sveštenstvo i narod koji su bili prisutni ugledali i prepoznali svete moći blaženog Prospera kao istinske, sa najvećom radošću i огромnim veseljem, svi ponaosob hvaleći Boga, vratise se kući. Malo poslije ovog vremena episkop Alber je na molbu opata Amica, odlučio da se vrati u manastir sa sveštenstvom i narodom namjeravajući da na sličan način pretraži oltare svetog Venerija monaha i svete djevice Jukunde i da ih, veselo i odano, pokaže narodu, ako se njihova tijela, kao što je kolao glas od starine, tamo pronađu. Kada je, dakle, pobožno došao u manastir sa sveštenstvom veće crkve i grada i odano proslavio misterije Mise nad oltarom svetog Venerija, počeo je zajedno sa arhiđakonom, predstojnikom i drugim sveštenicima da ustrajno razbijja maljevima malter, kojim je oltar sa stolom bio veoma lijepo zazidan. Pošto je uzdignut sto odmah se ukazalo prelijepo mjestašce, sakriveno najsjajnijim mermerom. Pošto je mjesto, uz veliki napor, otvoreno, otkrili su tijelo svetog Venerija monaha čiju je presvetu glavu isti episkop uzeo u ruke i pošto je najodanije izljubio pokazao je čitavom narodu. Zatim pristupiše oltaru presvete Jukunde i pošto je uzdignut sto nađoše sličnim redoslijedom sagrađeno mjestašce, u kome njeno presveto tijelo bijaše, od starine, položeno. Pošto je uklonjen olovni pečat isti episkop Alber uzevši u ruke glavu presvete Djevice i pobožno i odano je ljubeći pokaza je javno svima okupljenima.

6. I tako, Božjom milošću, uvjereni u očekivanja koja su se ispunila sa velikim ushićenjem, hvaleći Boga vratise se kućama, pošto su relikvije ostavljene tako, pod vedrim nebom, za otprilike četiri godine, zbog nebrojenog mnoštva onih koji su dolazili svakodnevno, kako iz udaljenih tako i iz pograničnih oblasti, da bi ih vidjeli, odnosno izrazili im poštovanje. Spomenuti, pak, opat je sačuvao blago, bojeći se da ga drugi ne zaborave, ako on umre, što se lako moglo dogoditi. Odlučio je da na njihovim oltarima ostavi veoma vrijedne bisere. Velečasni Mojsije, tadašnji arhiepiskop Ravene, na poziv i neprestane molbe spomenutog opata i na nagovor episkopa Albera i Regijskog arhiđakona Ahila, zajedno je sa spomenutim Regijskim episkopom Alberom, Parmskim episkopom Gregorijem osvećao spomenutu crkvu manastira Svetog Pro-spera, izvan i blizu zidina Regija. Ostavivši uz najveće poštovanje i pobožnost tijelo presvetog isповједnika Prospera na mjestance na kome je bilo i pronađeno, osvećao je njegov časni oltar sa gorepotpisanim: episkopom Alberom, Amicom, opatom tog manastira i arhiđakonom Ahilom i sa mnogim monasima, sveštenicima i vjernicima. Postavljena je olovna ploča na kojoj je napi-sano sve što je neophodno za raspoznavanje. Tijelo presvetog monaha Venerija, pustinjaka i prezvitera je, takođe, položeno sa sličnom olovnom pločom, a njegov oltar je osvećao D. Gregorije, episkop Adrije. Časno tijelo djevice Jukunde je, takođe, položeno, na sličan način, s napisanom pločom, a njen oltar je osvećao prečasni Laufranko, episkop Parme. Ovo su, po riječima hronike, u kojoj se još kaže da su osvećanu crkvu, a pod tim se, bez sumnje, podrazumijeva nova crkva, sagradili monasi, na mjestu na kome je Tomas udario temelj koji ne odgovaraše veličini novosagrađenog manastira.*

* Ovdje se prekida tekst barskog anonima.

fectis, non solum basilica, sed omnis etiam platea odore nimio repleretur) cum Clero et populo ad monasterium adveniens, super ipsas sacratissimas Reliquias Missarum solennia celebravit. Interque solennia, præfatus Reverendiss. Cardinalis ceterique Episcopi qui cum ipso aderant, doctissimum luculentumque, ad honorem Dei et beati Confessoris Prosperi, ad populum dedere sermonem.

5 Peractis itaque Missarum solenniis, ipse Præsul et ejusdem monasterii Abbas (qui industria et hortatio jam dicti Reverendiss. Cardinalis, Episcoporumque et Abbatum qui cum eo erant, reconciliati inter se fuerant) aperuerunt, cum maxima devotione et reverentia prælibatum sarcophagum : visisque sacratissimæ B. Prosperi Reliquiis, et a prefato Reverendiss. Cardinali, Episcopis, quoque Abbatibus et omni Clero ac populo qui simul aderant, in veritate cognitis, summa cum jucunditate et lætitia ac n'genti gaudio, unusquisque laudantes Deum, & propria remearunt. Parvo autem post haec temporis spatio idem Episcopus, rogatu d. Abbatis, decrevit ad monasterium cum Clero ac populo redire, Sanctorum Venerii Monachi et Jucundæ Virginis altaria similiter scrutaturus ; eorumque corpora, si, ut antiquorum fama vulgante percrebuerat, inibi inventur, populis alacriter ac devote ostensurus. Cum igitur, cum majoris ecclesiæ Clero ac civitatis, reverenter ad monasterium venisset ; celebratis devote super S. Venerii altare Missarum mysteriis ; cœpit, una cum Archidiacono et Præposito aliquisque Sacerdotibus, acceptis malleis cœmentum viriliter confringere, quo ipsum altare cum mensa decentissime conglutinatum [erat] : elevataque mensa statim apparuit loculus pulcherrimus, candidissimo marmore opertus. Quo non sine gravi labore aperto repererunt corpus B. Venerii Monachi. Cujus sacratissimum caput accipiens pre manibus idem Episcopus, devotissime deosculatus, ipsum omni populo ostendit. Deinde accedentes ad altare sanctissimæ Jucundæ, elevata desuper mensa, inventur simili ordine compositum locellum, in quo ejus corpus sanctissimum antiquitus devotissime depositum fuerat ; elevatoque plumbeo sigillo, accipiens idem Alberus Episcopus sacratissimæ Virginis caput in manibus, ipsumque reverenter ac devote deosculans, ostendit cunctis palam adstantibus.

6 Sicque per Dei gratiam certi facti de sua spe, universi cum magno tripludio Deum laudantes ad propria redire ; remanentibus eisdem Reliquiis sic in propatulo per quatuor circiter annos, ob innumeram quotidie aduentantium multitudinem, ad eas visendas vel potius venerandas, tam ex longinquis quam ex finitimiis regionibus. Veritus autem Abbas predictus, ne tantum thesaurem, ab aliis recomendum se obeunte, quod facile accidere poterat, reservaret ; pretiosissimas ipsas margaritas in propriis altaribus recondere decrevit. Reverendissimus igitur Moyses, tunc Ravennas Archiepiscopus, rogatu ac precibus instantissimis præfati Abbatis, atque suauis præd. Alberi Episcopi et Achillis Regiensis Archidiaconi, una cum d. Albero Episcopo Regiensi, et Lanfranco Parmensi, ac Gregorio Adriensi Episcopis, consecravit ecclesiam prædictam monasterii S. Prosperi, extra et prope Regii mœnia. Recondensque cum maxima veneratione et reverentia, corpus præd. sanctissimi Confessoris Prosperi, in eodem locello in quo repertum fuerat, ejus venerandum altare consecravit, cum suprascriptis Alberto Episcopo, Amizone d. monasterii Abbate, et Achille Archidiacono, multisque Monachis et Clericis et fidelibus laicis ; posita ibi lamina plumbea in qua scripta sunt omnia eidem cognitioni necessaria. Sanctissimi quoque Venerii, Monachi et Eremitæ atque Presbyteri

7. S druge strane, Ugel je po svome, olako dodao, o onome što je prethodno rečeno: "Sve je ovo obavljeno Božjom milošću, uz prisustvo gorepomenutih episkopa, opata i mnogih drugih arhiprezvitera i prorektora, sveštenika iz raznih redova i uz nebrojeni narod iz raznih zemalja, 1. juna u nedjelju god. inkarnacije 1148, za vrijeme vladavine presvetih pape D. Eugenija III i rimskog cara Konrada, kao što se vidi iz veoma stare hronike, zavedene u registar velikog najstarijeg Žitija svetih tog manastira, iz spisa na str. 52. Papa Eugenije III je rukopoložen 18. februara 1145, a Konrad je umro 15. februara 1152. podrug godinu prije njega. Sama, pak, hronika je nastala god. 1369. sa čime se slaže tada pronađena i upoređena ploča. Ovo poređenje nije imalo veliki značaj, osim što je tada bilo očito da Hronika nije skoro napisana, već da je zbilja stara i kao što se govorilo da je iskovana prije 200 ili čak 300 godina. Ta starina dodaje veliki uticaj uvodnom izvještaju. Može se pokazati sumnjivom, kao falsifikat, jer ne govori o prenosu tijela koje je izvršio Teuzon, a onda zajedno sa njom i gore navedeni stihovi o istom događaju. Zaista se čini da kanonici svetog Prospera nijesu imali veliki razlog za takav natpis, jer se nijesu brinuli da se on doda obradi formiranog pod papom Klementom VIII, koja je trajala upravo tada, ili su apostolske sudske smatrале da je ne treba prihvati. Čutanje hronike o ovom prenosu u grad se, ipak, može opravdati, jer je bilo samo privremeno i prethodilo je zaređivanju monaha. Značajno je, međutim, da, iako se pominje prizor sa glavama svetog Venerija i svete Jukunde, ništa se ne kaže o glavi svetog Prospera. Stoga se čini da ju je Teuzon mogao zadržati u gradskoj crkvi, da ova ne bi uzalud nosila naziv svete. Ne nalazim, međutim, nikoga ko kaže gdje se sada nalazi. A sad iz dodatka spomenute hronike ili drugih javnih manastirskih spisa saznaj ono što slijedi.

**15. juna ljeta Gospodnjeg 1369.

8. Kada je već 16. februara god. 1356. protivnik D. Feltrin de Gonzaga uništio manastir D. Petrus dela Garata tadašnji opat manastira i neposredni nasljednik opata Zifredina, bojeći se da zbog potpune napuštenosti manastira, zbog čega u njemu nijesu mogli boraviti monasi, niti su se mogle slaviti božanske misterije, tijela svetaca ne bi bila kradom uklonjena ili iznenadnom silom oteta, osobito zbog ratova koji su tada bješnjeli u Regijskoj dijecezi i grofoviji i kad je dobijena dozvola od presvetog pape Urbana V (kao što je očigledno iz olovne bule koja se nalazi u istom manastiru), htio je da ih premjesti u crkvu priorata svetog Mateja u gradu Regiju, koja pripada istom manastiru, gdje su u to vrijeme boravili i oni monasi. Tada je došao velečasni Laurencije, episkop Regija da se po nalogu spomenute bule udostoji prisustvovati tom prenosu. Kako je on ponovio sumnju da li se časne mošti nalaze u manastirskoj crkvi ili u crkvi svetog Prospera od zamka, opat ga je zamolio da bi se rasvijetlila istina i uklonila svaka sumnja iz srca vjernika, da dođe do manastira sa sveštenicima koje on izabere i da izvoli pretražiti veoma pomno oltare svetaca služeći se gorepomenutim starim manastirskim hronikama.

9. Episkop mu je to najdobrodušnije obećao i dana 15. juna gorepomenute godine došao prije zore do manastira kroz kapiju svetog Nazarija sa svojim arhidakonom i sa preceptorom svetog Jovana Hijerosolimitanskog, sa priorom svetog Jakova i drugim glavnim kanonicima, duhovnicima i sveštenicima iz raznih redova, ali i plemećima i građanima tog grada. Pošto je prvo na oltaru svetog Prospera proslavljenica misa Svetog Duha i zazvano ime Isusa Hrista, zidari Gvido Raza, Bartolomej Sponga i Antonije Kavaćini su uz veoma veliki napor, gvozdenim maljevima, pred okupljenima koji su gore pomenuti i pred drugim prisutnima, slomili i otvorili oltar i veliku crkvu, s one strane zajedničke statue postavljene na sami oltar, pod jednom mermernom pločom. Kada je otvorena ploča iz nje se izvi izuzetan miris. I kad je video mošti blaženog Prospera pokrivene crvenom svilenom haljinom, sa olovnom pločom, na kojoj bijaše napisano: God. inkarnacije Gospoda našeg Isusa Hrista 1148, 11 indikta na dan 1. juna osveštali su ovaj oltar i tu položili tijelo svetog Prospera, episkop i isповједник D. Mojsije arhiepiskop Ravene, Alber, epis-

---

** Ovdje se nastavlja tekst barskog anonima.

Presbyteri corpus, reconditum est, cum lamina similiter plumbea, ejusque altare consecratum a D. Gregorio Adrianensi Episcopo. Sanctissime etiam Virginis Jucundæ venerandum corpus collocatum est similiiter cum lamina scripta; ipsiusque altare consecratum, a Lanfranco venerabili Parmensi Episcopo. *Hactenus Chronicæ verba, ubi dum dicitur consecrata ecclesia, intelligitur haud dubie nova ecclesia, a Monachis extructa loco ejus quam Thomas fun davrrat, quæque monasterii recentis amplitudini non respondebat.*

7 Porro qui præfata Ughello descripsit, de suo sic addidit: Acta sunt hæc omnia per Dei gratiam; præsentibus supradictis Episcopis, Abbatibus et quamplurimis Archipresbyteris et Præpositis, diversorumque Ordinum Clericis, populisque diversarum terrarum innumeris, anno Incarnationis Domini millesimo centesimo quadragesimo octavo, die Kalendarum Juniarum, tempore Sanctiss. D. Eugenii Papæ tertii et Conradi Imperatoris Romani: ut patet ex antiquissima Chronica, registrata in Legendario vetustissimo magno d. monasteri de pergamenis fol. 82, *Ordinatus est Pontifex Eugenius III anno MCLV, XVII Februarii, et Conradus obiit anno MCLII XV Februarii, sesqui anno ante illum.* Chronicæ autem ipsa fuit anno MCCCLXIX cum tunc recta lamina collata, inventaque est concordare; quæ collatio non magnam vim habuisset; nisi etiam protune ad oculum patuisset, Chronicam non recens scriptam sed revera antiquam, ut appellabatur, esse, et antedictos aut etiam trecentos annos exaralam, quæ antiquitas magnam auctoritatem addit relationi præfatae: et lacens de translatione corporum a Teuzone facta, suspectam illam posset reddere de falsitate, et simul supervrascriptos de ipsa Verus. Certo Canonici S. Prosperi non videntur talis inscriptione magnam habuisse rationem, qui eam non curaverunt inseri processui sub Clemente VIII formato, et mox producendo; vel saltem Apostolici judices eam non censuerunt recipiendam. Excusari tamen potest Chronicæ silentium de translatione illa in urbem, quod temporaria solum fuerit; Monachorumque inductionem praecesserit. Interim notabile est, quod cum de Capitibus SS. Venerii et Jucundæ spectalis fiat mentio, nihil dicitur de Capite S. Prosperi; ideoque quod videri illud posset in ecclesia Urbana retinuisse Teuza, ne illa gratis nomen Sancti ferret. Interim ubi illud nunc sit neminem dicere invenio. Ex dicta porro Chronicæ supplemento vel aliis publicis monasterii scripturis sequentia accipe.

8 Anno Domini millesimo trecentesimo sexagesimo nono, die quinto decimo Junii; cum jam anno trecentesimo quinquagesimo sexto, die decimo sexto Februarii, par D. Feltrinum de Gonzaga, destrutum fuissest præfatum monasterium; D. Petrus dela Garata, tunc ejus monasterii Abbas, et Abbatis Zifredini immediatus successor; timens ne ob totalem ipsius monasterii desolationem, ob quam nec Monachi habitare, nec divina in eo celebrare mysteria poterant, præfata Sanctorum corpora inde furtive subtraherentur, aut repentina violentia derobarentur, præsertim propter guerras quæ tunc in diocesi Regiensis et comitatibus vigebant; obtenta licentia a Sanctissimo Pontifice Urbano V (ut ex ipsius Bulla plumbæ, quæ in eodem monasterio est, manifeste apparet) volens ea transferre ad ecclesiam Prioratus S. Matthœi in civitate Regii, eidem monasterio pertinentis, ubi tam ipse quam Monachi sui tunc temporis morabantur; adiit Reverendissimum tunc Laurentium Episcopum Regensem, ut, juxta præfatae Bullæ seriem eidem translationi interesse dignaretur. Qui cum ei in dubium revocasset an dicti venerabiles Reliquiae essent in d. monasterii ecclesia, an in ecclesia S. Prosperi de Castello; idem Abbas

RAZNI SPISI

---

kop Regija, Lantranh episkop Parme, Gregorije, episkop Adrije i Amic, opat tog manastira i mnogi drugi, i kad je pouzdano doznao da se ploča u svemu slaže sa gore navedenom hronikom, sa najvećom pobožnošću i odanošću je prihvatio jednu od spomenutih moštih svetog Prospera, poljubio je i ponudio prisutnima da je poljube.

10. I obznanivši da je to tijelo svetog Prospera, pristupi oltaru svetog Venerija. Pošto je i njega kao i prethodni otvorio, otkrio je tijelo svetog Venerija, sa sličnom olovnom pločom, u mermernoj kutiji, kao što je navedeno u hronikama. Sa pobožnošću i odanošću je uzeo u ruke glavu svetitelja i poljubio je. Pokazao ju je okupljenima, ponudio da je poljube i dao indulgenciju za 40 dana, kako onima koji su bili u crkvi, tako i okupljenima koji su posmatrali crkvu i oltare. O ovome se saznaje iz javnog i autentičnog dokumenta pisanog rukom Ubalda de Sturgidisa, carskom punomoćju notara, za vrijeme gore navedenih pape Urbana V i D. Karla, rimskog cara, navedene godine, mjeseca i dana. U tom dokumentu su opisani mnogi svjedoci, kako crkveni tako i svjetovni i među njima mnogi plemići i uticajni ljudi. Nalazi se u spomenutom manastiru. Pošto su, dakle, pronađena tijela svetog Prospera i svetog Venerija u gore navedenoj crkvi, kao što je ispričano, kao i svete djevice Jukunde, odnijete su u grad Regiju, u crkvu svetog Mateja u kojoj tada obitavaše spomenuti opat i monasi. I sam opat Petar, kao i brat Rolandin de Bertis, manastirski prior tog manastira su potajno položili tijela na oltar Svetog Mateja.

11. Godine 1380. opat Petar je sagradio crkvu i manastir Svetog Prospera. 19. marta 1388. opat Petar i gore pomenuti brat Rolandin, koji je tada bio izabran za opata manastira de Kanosa ili de Kanusia, prihvatili su iz crkve svetog Mateja tijela svetaca, uz prisustvo mnogih ljudi i odnijeli ih u manastir Svetog Prospera. Dana 12. aprila 11 indikta iste godine položeno je tijelo blaženog Prospera na veći oltar manastirske crkve. Sam oltar je osveštao Velečasni P. D. Jovan Barski i Cezarejski i mnogi drugi episkopi u prisustvu sveštenstva i naroda Regija. Takođe je na oltar svetog Venerija, istog dana, mjeseca i godine, položeno tijelo svetog Venerija, a na oltar svete Jukunde tijelo presvete Djevice. Same oltare su osveštali gore navedeni D. Jovan barski episkop i drugi episkopi i prelati koji su tamo bili. Carstvo je tada bilo u miru za vrijeme pape Urbana i Ugolina de Seza episkopa Regija i za vladavine presvjetlog Galeaca de Vice vladara, grofova Milana u gradu Regiju i u gotovo čitavoj Lombardiji, kao što se vidi iz olovnih ploča, koje se nalaze na spomenutim oltarima.¹³⁶

Bilješka D. P.

12. Spomenute ploče su zabilježene unutar kalka Procesa pod brojem 24, 25 i 26, a osim glavne, koja je opširno opisana pod prethodnim brojem, postoje, drugih 5 od 7 postojećih svjedoka, koje su iz obilja dodate tijelu svetog Prospera radi čvršćeg dokaza. Iz one, pak, za koju rečemo da je glavna, koja je kasnije tačnije prepisana, uočena je i ispravljena greška, koja se bila uvukla kod Ugela i koja je učinila da stoji ovako: "Atrebatski episkop Jovan" u Belgiji (koji se tada nazivaše Petar, a ne Jovan i za koga se zna da nikada nogom nije kročio u Italiju), umjesto Barski, koji se na drugoj starijoj ploči pod br. 23 tačnije naziva arhiepiskopom. Bar u Dalmaciji, narodski Var, na obali Jadranskog mora, na sredini puta između Raguze i Dirahija, bijaše središte arhiepiskopije. Jovan je, pak, tada, zaista bio pobjegao u Italiju, namjeravajući da traži pomoć u ime Sigismunda ugarskog kralja, protiv Stefana, kralja Raške, i Bosne, koji je zauzevši Klis i Kotar prijetio ostatku Dalmacije i kad je pobijedio Ugre i Turke, zauzeo je većim dijelom. Tako se u pismima, koja je isti god. 1389. dao svojim trogirskim priateljima navodi: Stefan Tvrtko D. G. kralj Raške, Bosne i Primorja itd. O ovome pogledaj kod Jovana Lucija u 5. knjizi o Kraljevstvu Dalmacije u glavi 3.

---

¹³⁶ Ovdje se završava *barski rukopis*.

eum rogavit, ut pro elucidanda veritate et amovenda omni de fidelium cordibus dubietate, cum illo Clero qui sibi placeret, ad monasterium veniens, dictorum Sanctorum altaria perscrutari diligentissime dignaretur, conferens una cum suprascriptis antiquis monasterii Chronicis.

9 Cui idem Episcopus benignissime annuens, die quinta decima mensis Junii anni suprascripti, ante auroram ad monasterium veniens per portam S. Nazarii, cum Archidiacono suo et cum Praeceptore S. Joannis Hierosolymitani, Priore S. Jacobi, et principalibus aliis Canonicis, Clericis, et diversorum Ordinum Religiosis, sed et diversis d. civitatis Nobilibus ac civibus; celebrata prius super altari S. Prosperi Missa Spiritus sancti, invocatoque Jesu Christi nomine, per Mag. Guidonem Razam, Bartholomaeum Spongam, Antonium Cavacini, muratores, non sine maximo labore cum ligureis ferreis et malleis, coram cunctis praedictis et aliis adstantibus, frangi et aperiri fecit altare præd. et arcum magnam, ultra communem staturam, in ipso sub una lastra marmorea positam. Qua aperta exivit odor ex ipsa eximius : et videns Reliquias B. Prosperi, cooperatas panno serico rubeo, cum lamina plumbea in qua scriptum erat : *Anno ab Incarnatione D. N. Iesu Christi mcxlvi Indictione undecima, die Kalendiarum Juniarum, consecratum est hoc altare, et repositum est ibi corpus S. Prosperi Episcopi et Confessoris, a D. Moyse Archiepiscopo Ravennatensi, et ab Episcopo Regiensi Albero, et ab Episcopo Parmensi Lanfranco, et ab Episcopo Adriensi Gregorio, et ab Amizone Abbatu ejusdem Monasterii, et multis aliis : eamque in omnibus et per omnia cum suprascripta Chronica concordare comperiens; summa cum reverentia et devotione, unam ex praedictis S. Prosperi Reliquiis accipiens, osculatus est, osculandaque obtulit adstantibus.*

10 Et declarans illud esse corpus S. Prosperi, accessit ad altare S. Venerii : illoque ut supra aperto, reperit corpus ipsius, cum simili lamina plumbea, prout in Chronicis continetur in capsula marmorea. Accipiensque in manibus cum reverentia et devotione caput ipsius, deosculatus est; ostendens ipsum circumstantibus, et deosculandum offerebans, et dans Indulgentiam quadraginta dierum, tam adstantibus tunc ibi, quam cunctis d. ecclesiam et altaria visitantibus. Cumque iterum fieret ibi non parvus populi concursus, praefatus D. Episcopus, cum praedictis Dominis eum associantibus, ad propria reversus est : ut patet Instrumento publico et authentico, manu Ubaldi de Sturgidis, Imperiali auctoritate Notarii, rogato, tempore suprascripti summi Pontificis Urbani Quinti, et D. Caroli Romanorum Imperatoris, anno, mense, et die conscriptis; in quo Instrumento describuntur plurimi testes, tam ecclesiastici quam seculares, et inter eos multi nobiles et potentes viri : quod Instrumentum habetur in d. Monasterio. Supradicta igitur corpora sanctorum Prosperi ac Venerii, inventa, ut supra in ecclesia suprascripta, necnon sanctæ Virginis Jucundæ, portata fuerunt in civitatem Regii ad ecclesiam S. Matthœi praedictam, ubi tunc habitat Abbas præd. et Monachi : et per ipsam Abbatem Petrum ac Fr. Rolandinum de Bertis, Priorem claustralem d. Monasterii, deposita fuerunt in altari S. Matthœi anted. secreto.

11 Anno millesimo trecentesimo octogesimo resedificata fuit ecclesia et monasterium S. Petri praedictum, per d. Abbatem Petrum; et anno millesimo trecentesimo octogesimo octavo die decima nona Martii per præd. Abbatem Petrum et Fr. Rolandinum suprad. qui tunc factus fuerat Abbas monasterii de Canosa seu de Canusia, accepta fuerunt dicta

Sanctorum

13. Kako je, pak, isti Jovan nazvan Barskim ili Cezarejskim ne bih se usudio zaključiti. Ne sumnjam da je spis valjan. Međutim, jasno je da je on sam, između više episkopa poimence prisutnih, jasno istaknut kao značajniji zbog arhiepiskopske titule. Takođe, možda nije bio došao u Italiju svojevoljno, već ga je sa stolicu protjerao Stefan. Zaciјelo, zgodno bijaše došao u Regiju gdje episkopat držaše 15-godišnji dječak Ugolin, pošto je oko god. 1377. episkop Serafim premešten na Sardiniju, u crkvu svetog Justa, ili tačnije rečeno, onamo ga je bio protjerao Galeaco (kao što stoji kod Ugela u 5. tomu, stubac 1617) i stoga je, kao upravljač, zgodno vodio episkopat. I možda dok još (Ugolin) ne odraste, jer je zbog studija bio prešao u Pariz, otkud se i dogodilo da umre u Belgiji, u Antverpenu, u 22-oj godini, prije nego je uveden u svešteničku službu. Pomogao je da se sve ovo ispita da ne bi neko mogao posumnjati u istinitost ovih ploča, koje je poslije 80 godina želio da uredi kada je opet podstaknuta prepirkica između kanonika i monaha, započeta pod episkopom Alberom. Nikada nije razmišljao da će se složiti stvari naizgled tako različite, a u suštini veoma srodne. Ovome se dodaje još javna proslava koja je održana za vrijeme polaganja svetih tijela i osveštanja oltara na dan 12. aprila god. 1388. u nedjelju, koji je dan izabran radi veće ugodnosti narodu.

14. S druge strane, pripremili su oružje za raspravu, koja je god. 1451. napokon podstaknuta, možda u vrijeme ne baš toliko dugo poslije onog koje je tako poznato u manastirskim dokumentima. Izgleda da nijesu smatrali značajnim ono o čemu su pisali, samo su nešto pisali, što je poslije mnogo godina otkriveno, navodi se u dokumentima koja će biti izložena od strane monaha. Budući da im se nijesu učinile dovoljnim pločice koje je episkop Alber nekada položio kraj tijela u Svetom Prosperu od Zamka, na kojima je pisalo: "Tijelo i mošti svetog Prospera, episkopa Regija itd". "Ovo je tijelo svetog Venerija", kao što se navodi u Procesu pod brojevima 21 i 22, napisali su drugu, veću ploču, koja sadrži ovo: "Za stalno sjećanje. Poznato je svim Hristovim vjernicima koji su odani prelagom Prosperu ispovjedniku da je 15. juna god. Gospodnje 1369. za vrijeme episkopa Laurencija de Pinotisa, u saglasnosti sa sveštenstvom i narodom Regije, tijelo svetog Prospera bilo premješteno iz crkve Svetog Prospera od Zamka i odloženo kraj sakristije veće Regijske crkve". Zapis potvrđuje isti dan i godinu u kojoj je isti episkop, tako svečano u manastirskoj crkvi ispod oltara već napuštenog mjesta izvadio tijela svetaca, dokazao da su prava i potom ih premjestio u crkvu Svetog Mateja. Kad je ovo obavljeno, da bi se uklonila opasnost od skandala koji bi nastao ako bi se pod istim imenom nastavila u crkvi Svetog Prospera držati tijela, koja je tamo ostavio Alber, mudro je naredio da se otud uklone. I (kao što je običaj u tim situacijama, jer o njihovoj svetosti ništa nije poznato) donijeta su u sakristiju, ne iste crkve koja je u rukama kanonika već u njegovu katedralu, otkuda ne bi mogla biti odnijeta, bez znanja episkopa i glavnog kolegija.

15. Tako je započeto istinsko djelovanje episkopa Laurencija, koje je već i inače prihvачeno koliko je valjalo. I kao da je on samo potvrdio tijela koja su izložili pod ovim imenima, njeni tvorci nastavljaju pisati svoju ploču i dodaju: "Zaista, kasnije, dana 15. aprila (bio je drugi dan po nedjelji u Albi, samo treba čitati kao da je 25. april. Naš prepisivač je 15. napisao umjesto 25, tada, pak, bijaše praznik svetog Maka i veća litanija). Kasnije, kažem, Velečasni Serafim, episkop Regija i knez, zajedno sa sveštenstvom i skupštinom sveštenstva javno uz zvona i litije je učinio da se počasno doneše, u dobar čas, blaženo tijelo u crkvu Svetog Prospera i da se najodanije zatvori u kovčeg. Oltare blaženog Prospera i blaženog Venerija je osveštao 25. aprila spomenute godine D. Serafim". Kada je, naime, izgledalo da je blizu da se crkva monaha, koja je dovedena do sljemenja, posveti i da se u nju donese tijela svetaca iz hrama Svetog Mateja, rasplamsala se svada između episkopa i Galeaca Milanskog, jer je Galeaco težio da vlada Regijem, a episkop da se po primjeru prethodnika Laurencija, nazove episkopom Regije i knezom. Lako su ga, pak, nagovorili da se gradsko sveštenstvo pridobije za čvršće udruživanje njegovih stranaka, pošto je ukinuta velika odluka prethodnika o pružanju pomoći monasima. Pošto je, kao što rekoh, obavljen

Sanctorum corpora, praesentibus multis viris de d. ecclesia S. Matthei, et reportata ad d. Monasterium S. Prosperi. Eodemque anno Indictione undecima, die duodecimo Aprilis, repositum fuit in altari maijori ecclesiae d. Monasterii corpus praed. beatissimi Prosperi; altareque ipsum consecratum per Reverendiss. P. D. Joannem Antibarensem, atque Cesareensem, et alios plures Episcopos, praesentibus clero et populo Regiensi. In altari quoque S. Venerii eodem die, anno et mense, reconditum fuit corpus S. Venerii: et in altari S. Jucunda corpus ejusdem sanctissimae Virginis. Consecrataque fuerunt ipsa altaria per suprascr. D. Joannem Episcopum Antibarensem et alios Episcopos et Praelatos, qui ibi fuerant. Vacante tunc Imperio, tempore D. Urbani anted. Papae, et D. Ugolini de Sesso Episcopi Regiensis, ac dominante Illustr. Principe D. Galeatio de Vice-comitibus de Mediolano in civitate Regii ac in tota fere Lombardia, uti apparelt in laminis plumbeis quae sunt in dd. altariis.

ANIMADVERSIO D. P.

12 Predictar laminæ registrantur infra ad calcem Processus, num. 26, 28 et 29, sunt autem, præter primariam præceduli numero verbottenus descriptam, aliæ quinque, septem præsentium testium, ad majorem certificationem ex superabundanti additæ corpori S. Prosperi. Ex ea autem quam dixi primariam, ibi accuratis transcripta, agnitus est et correctus error qui hic apud Ughellum irrepererat, seceratque irrepererat Atrebatensem Episcopum Joannem in Belgio (qui tunc non vocatur Joannes, sed Petrus, nec pedem in Italianum tulisse unquam scitur) pro Antibarenzi, qui in alia priori lamina num. 23 melius nominatur Archiepiscopus. Erat enim Antibarum in Dalmatia Sedes Archiepiscopaliz, vulgo Antivari ad oram Adriatici maris, inter Raguzam atque Dyrrachium media. Is autem tunc verosimiliter in Italianum sugerat, nomine Styimunovi Hungariz Regis auxiliui imploratus, contra Stephanum Rascie ac Bosniæ Regem: qui Clissa Cataroque potius, reliquæ imminebat Dalmatiæ, eamque, vicis demum Hungariz et Turciz, magna ex parte obtinuit; unde in litteris, quas idem ad Tragurienses amicos suis dedit anno 1389, scribitur, Stephanus Tuertko D. G. Rex Rascie, Bosniæ, Maritimæque etc, de quo vide Joannem Lucium lib. 3 de regno Dalmatia cap. 3.

13 Quomodo autem idem Joannes dicatur Antibrensis atque Cesareensis, non ausim per conjecturam definire; legitimam esse scriptiōnem non dubito. Interim apparet ipsum solum inter plures Episcopos præsentes nominare exprimi, tamquam Archiepiscopali titulo potiore. Fortassis etiam non sua voluntate veniat in Italianam, sed sede sua pulsus a Stephano. Opportune certe aderat Regii, ubi translato sub annum MCCCLXXVII Seraphino Episcopo in Sardiniam ad ecclesiam S. Justi, seu verius illuc per Galeatum expulso, Episcopatum tenebat quindennis puer Ugolinus (si est apud Ughellum tom. 3 col. 1617) adeoque Episcopatus Administratore idoneo egebat; ac fortassis etiam dum adoleceret, studiorum causa Parisios transeierat, unde et contigui cum Antwerpia in Belgio mori, aetatis sua anno 22, neicum Sacerdotio initiatum. Hæc omnia jurevit expendisse, ne quis possit de harum laminarum veritate dubitare, quas qui fingere post annos octoginta voluisse, quando resuscitata est, capta sub Albero Episcopo adversus Monachos contentio Canoniconum, namquam cogitasset de componendis rebus, in speciem edos disparatis; licet re ipsa conjunctissimis. Accedit huc publica celebritas, qua facia est collocaatio sanctorum Corporum et consecratio Altarium, electo ad majorem populi

prenos, olovne tablice su označile redoslijed događaja kako je naveden. No, nijesu se dugo radovali uspjehu takvog nauma. Pošto je ubrzo, kako se vidi, protjeran Serafim, Galeaco, kao gospodar u gradu, je učinio da se za episkopa postavi 15-godišnji dječak, jer Grgur X, da bi držao u poslušnosti Galeaca odsjećenog od firentinskih neprijatelja, možda nije mario za to. U međuvremenu je naredio da barski arhiepiskop nadgleda potrebe te dijeceze i da se stara o episkopskim poslovima. Tako je, zaista, monasima i istini vraćena pravda, ali ne zato da bi kanonici bili prinudeni ukloniti sa oltara tijela, koja su onamo već bila položena.

16. Rasprava je bila obnovljena god. 1451. pod episkopom Baptistem Palavićinom, koji je bio nagovoren (kao što ćeš naći pod br. 21) da pregleda i blagoslovi tijela koja se čuvaju u crkvi Svetog Prospera. Ali kasnije monaškim pravom bolje poučen napokon je popustio, jer se rasprava produžila na dvije godine. I tijela koja su tražili da pogleda i koja su se trebalo prebaciti u nove sanduke prihvatio je 1453. kao što se vidi pod brojevima 26 i 31. Nije, pak, razumljivo da li je kanonicima tada bilo naloženo da čute o ovoj stvari. Zaista, nije jasno šta ih je pokrenulo, kad je god. 1518. proslavljen novi prenos od strane opata D. Paula Borela. Kad je god. 1551. manastir na domaku grada, zbog rata, srušen sa zemljom i kada su tijela trebalo da se prebace sa tog mjesta na drugo, sagrađeno u gradu, obnovljena je rasprava i bez prisustva episkopa Baptista Grossa, asistenta na saboru u Tridentu, posredstvom sveštenstva, sam opat i monasi su prenijeli tijela 21. decembra, na praznik svetog Tome Apostola uz (vjerovatno) neznatnu svečanstvost. Rasprava je potom nastavljena tokom 50 godina, vođena sa velikom žestinom i napokon je razriješena na sudu Apostolske stolice. Stolicom je predsjedavao Klement VIII., koji za vrijeme svoje vladavine god. Hrista 1601. nije samo razriješio nego prekinuo zaplet. Objema stranama je naređeno da čute. Govorilo se da je kanonicima dodijelio moštvi svetog Prospera, kako one koje zbilja bijahu, tako i one za koje se smatra da jesu. Na sličan način je monasima dodijelio moštvi koje su obje strane držale pod imenom svetog Venerija. Ovo će prikazati pripovijest koja slijedi.

17. Ipak, prije nego što se vratim na početak rasprave i na episkopa Albera ili Alberija (kao što Ugel nalaže da treba pisati u 3. tomu stubac 1599), po drugima, opet, Adalberta ili Alberika, po papi Luciju III., "Alberona", prihvaćenog od strane duhovnog kanonika i priora Svete Marije od Reva "Bolonjske dijeceze" za Regijskog episkopa. Ne mogu povjerovati da je on, čovjek pobožan i za svoju crkvu najviše zaslужan i pošten u obavljanju posla (kao što je, zbilja, potvrđio javni opoziv ranijeg mišljenja) štогод prevarom učinio, pokopavši tijela otkud god da su uzeta; već ga je ubijedila prilično pouzdana i priznata priča i javno istaknut natpis o djelu episkopa Teuzona, tako da je sasvim povjerovao, kad još nije bio obavio ispitivanje u manastiru, da su ista tijela ostala u Kolegijatu. Jer spomenuti naslov samo kaže: "Sahranjena su na boku crkve" i ne postoji u toj crkvi spomenik tijela koja su odnijeta. Dobar čovjek je mogao, bez krivice, biti naveden da pomisli kako se još uvijek mogu naći samo onamo i kad su pronađena dva anonimna tijela, moguće je bez grobnog natpisa, povjerovao je da su to ona ista koja je tražio.

18. Premda se uistinu govorilo da je crkvu Svetog Prospera u zamku sagradio episkop Teuzon, ipak se čini da nije postojao drugi razlog da se gradi upravo na tom mjestu, osim taj, što je ispred grada, koji su uništili Goti, nekada postojala, kao što pričaju, katedralna crkva. Pošto je tu sagrađena, kao što je najbliže istini, nije bilo čudno ako je isti Teuzon, koji je kopao zemlju za temelje nove crkve i koji je revnosno sve nadgledao, naišao na tijelo nekog sveca, bez natpisa imena, prije ili poslije episkopa Prospera, pošto je mrtvac sahranjen sa episkopskim obilježjima, prstenom i biskupskim štapom. Kloneći se, opet, takvih dokaza koji su ipak bili napravljeni tako da je jasno da je to leš nekog sveca, što je tako sahranjen bio pronađen. Bez oklijevanja ga je položio pod veći oltar, upravo onamo gdje ga je pronašao Amic, da postupajući mudro što je one koje je pronašao, a koje je Teuzon pokopao bez imena, ostavio, takođe, bez imena i nije naveo čija su to tijela. Bio je tako oprezan da ne bi poremetio čast i mir monasima. Grad Regiju, tada, zaista, nije poznavao, niti sada zna ni za jedne svoje stare svece osim za Prospera, Venerija i Ju-

commoditatem die XII Aprilis, qui anno MCCCLXXXVIII
Dominicus fuit.

14 Ex adverso, qui contentioni anno MCCCLXI denique suscitatae, arma preparavere, fortassis tempore haud longo post istac tam notoria in Monasterio acta, nihil penitus videntur habuisse quid scriberent, modo scriberent aliquid, quod multis post annis repertum opponeretur producendis ex parte Monachorum documentis. Cum enim adversus ea non vidarentur sufficiunt la- mella iis que in S. Prosperi de Castello erant corporibus olim opposita ab Episcopo Albero, Corpus et Reliquias S. Prosperi Episcopi Regii, etc.; Hic est Corpus S. Venerii, ut infra Processum num. 21 et 22 leguntur; aliam maiorem laminam exaravere sic contineuntem. Ad perpetuam rei memoriam.

Notum sit omnibus Christi fidelibus, devotis beatissimi Prosperi Confessoris, quod anno Domini MCCCLXIX die xv Junii, tempore D. Laprentii de Pinottis Episcopi, consentiente Clero et populo Regini, corpus ipsius fuit translatum ab ecclesia S. Prosperi de Castello, et depositum apud sacristiam majoris ecclesiae Reginae. Nota obsecro diem et annum eundem, quo idem Episcopus adeo solenniter in ecclesia monasterii, de sub altariis loci jam deseriti, eduxerat Sanctorum corpora, educta probaverat, probata ad ecclesiam S. Matthaei transtulerat. His autem factis, ad removendum periculum scandali ex eo processuri, si sub iisdem nominibus haberet in ecclesia S. Prosperi pergerent, alia ibi ab Albero condita corpora; prudenter jussit ea inde amoveri; et (sicuti in iis mos est, de quorum sanctitate nihil certo constat) deferri ad sacristiam, non ejusdem ecclesie ubi essent in potestate Canonorum, sed Cathedralis sue, unde absque Episcopi et Collegii principialis scientia auferri non possent.

15 Sic exorsi a vero Episcopi Laurentii facto, sed ulter quam oportebat acrispi; et veluti si ipse ea corpora, sub iis que preferabant nominibus approbasset; pergiunt laminam suam scribere ejus auctores, et addunt: Postea vero, die xv Aprilis (erat hæc feria II post Dominicam in Albis, nisi legendum sit ut infra xxv Aprilis et copista noster hic 15 scripsit pro 25, tunc autem erat festum S. Marci et Letonia major) Postea inquam Rev. Seraphinus, Episcopus Regiensis et Princeps, una cum Clero et Capitulo, palam cum campanis et processionibus, honorifice dumum beatum Corpus fecit ad ecclesiam S. Prosperi feliciter deportari, et in arca propria devotissime introcludi. Et altaria BB. Prosperi et Venerii fuerunt consecrata d. anno et die xxv Aprilis per d. D. Seraphinum. Nempe cum prope esse apparevet, ut perdulta ad culmen ecclesia Monachorum dedicaretur, eoque referrentur corpora Sanctorum ex æde S. Matthæi; gliscente inter Episcopum et Galeatum Mediolanensem dissidio, cum hic dominium civitatis Regiensis affectaret, illa Laurentii decessoris exemplo Episcopum Regii et Principem se diceret. Facile autem eidem persuaserunt, ut urbanum Clerum, ad partes suas arcilia colligandum demereretur recessiso decessorio in favorem Monachorum lata sententia; et impetrata quam dicti translatione, rei gestæ aeriem, sicuti posita est, laminæ plumbeæ inscriperunt. Sed non diu gavisæ sunt consilii talis successu: ejecto enim mox, ut apparel, Seraphino, rerum in urbe potens Galeatus, quindennem puerum consecrari Episcopum fecit, dissimulante forsus Gre- gorio XI, quo a Florentinis hostibus abjunctionem Galeatum retineret in obsequio; intorimque jubente, Archiepiscopum Antibarensem prospicere necessitatibus diacono- eos istius, et Episcopalia munia exercere. Et ita quidem Monachis et veritati redditæ justitia est, sed non ideo coacti Canonici removere ab altariis corpora jam ibi reposila.

16 Anno MCCCLXI controversis renovata fuit sub Baptista Palavicino Episcopo, qui persuasus fuit (uti infra

kundu, koje je u VIII v. episkop Toma sahranio u prigradskoj crkvi. Ipak, jedva mogu sumnjati da nijesu jednako, kao i ostali italski gradovi, držali za svece većinu svojih prvih episkopa i još poštovali poneke druge nižeg reda i njihova tijela donijeli sa prigradskog groblja u sveti hram (gdje bijaše običaj kod Rimljana da sahranjuju episkope), a sjećanje na njih je propalo sa samim gradom. Kada je grad počeo da se obnavlja, pod Langobardima, temelj mu je iskopan u dijelu zidina stare katedrale. Pošto je zbog bezbjednosti utvrđen okolnom utvrdom, dat mu je naziv Zamak. Naziv se sačuvao još i danas u imenu Vrata, koja se zovu Kaštel, jer se sada ne pojavljuje nijedan dokaz postojanja nekog utvrđenja na drugom mjestu. Već je sagrađen sa gotovo suprotne strane od tvrđave L. G. prema starim vratima svetog Nazarija tokom godine 1339. kao što kaže Leander Albert.

19. Da je episkop Alber učinio da se napišu dokumenta o pronalasku tijela za god. 1144. na dan 23. novembra, ili da nije naredio da se uništi ono što je možda napisano, znali bismo na osnovu kojih dokaza je zaključio, i to ne slučajno, da su tijela dvojice koja je pronašao od jednog sveca, nekog episkopa, a od drugog, sveca koji nije bio biskup. Ne znajući za druge osim za svetog Prospera i svetog Venerija, za koje se još govoraše da ih je tamo sahranio Teuzon, lako mu se može oprostiti što je povjerovao da su to njihova tijela. A pošto je već otpočeo sa javnim prenosom oklijevao je čitave tri godine da sasluša molbe monaha, koji su tvrdili suprotno. Ali kada su njihove tvrdnje dokazane i ispitane, bilo je mudro pobrinuti se da se unište svi javni dokazi stare greške, ako su postojali. Otuda je učinjeno da kanonici nijesu ništa izvukli od njih za svoju korist, već im je bilo dovoljno da imaju spise episkopa Laurencija pošto morahu suprotnim mišljenjem dokazati da polažu pravo da ih posjeduju.

20. Kad je dokazana ništavnost ovog posjedovanja nadalje, sada preostaje samo poželjeti da se Gospod udostoji pokazati čije su ovo mošti, koje sa onima koje se nalaze kod monaha i sa onima koje su kod kanonika, koje su otkrivene izvan oltara, sada, makar, dobijaju čast da imaju zajedničko ime. Zaista nije običaj da ovako popušta željama onaj koji iskušava jednostavnom odanošću vjernika više nego brižljivim istraživanjima svojih tajni. A rimski biskupi smatraju da je njihova dužnost samo da uklone sablazni od crkve koje prodiru u dušu koje su im povjerene. Ostalo povjeravaju Božjoj sili i ne zabranjuju da se te (sablazni) umjereno uklanjaju od obrazovanih, samo ako takva rasprava ne nosi opasnost za vjeru i običaje, čega smatramo da, u sadašnjem slučaju, nije bilo. Napokon, dolazimo do same odluke Klimenta VIII i na njeno izvršenje od strane apostolskih komesara. Među njima bijaše prvi Frančesko Gonzaga, čovjek čuven po čestitosti i pobožnosti "prilikom pregledanja Relikvijara pokojnika kod monaha", za koga se kaže kod Ugela, stubac 1584, da je "prinuđen" javno uzvikujući "da potvrdi" da "je ovog zaista tijelo svetog Prospera".

infra num. 21 leges) recognoscere et approbare corpora in ecclesia S. Prospere asservata: sed de jure Monachorum postea natus eductus, lite per biennium protracta, manus tandem dedit; et petitam ab illis recognitionem corporum, in novas capsas transferendorum, suscepit anno MCCCCCLIII, uti infra num. 26 et 31 apparet. An autem Canonicis tunc fuerit super ea re indicum silentium, non liquet: non appareat certe quidquam eos movisse, cum anno MDXVII celebrata nova translatio est ab Abate D. Paulo Borella. Sed cum anno MDL belli causa solo æquatum monasterium suburbanum esset, atque ad aliud loco ejus in urbe extactum transferenda corpora, renovata lis est, et absque praesentia Episcopi Joannis Baptista Grossi, Tridentino Concilio assistentis, cum interventu Cleri, per solum Abbatem et Monachos facta translatio XXI Decembbris, festo S. Thomæ Apostoli, exigua (ut credibile est) pompa: exindeque continua est per annos quinquaginta controversia, magnis hinc inde animis agitata, ac tandem ad Apostolicæ Sedis judicium devoluta. Huic Sedi presidens Clemens VIII, quomodo Pontificatus sui anno X Christi MDXI nodum non tam solvere quam sciderit, et in dicto Partibus utrimque silentio, Canonicis quidem S. Prosperi Reliquias tam quæ revera erant, quam quæ esse dicebantur attribuerit; Monachis similiter eas quæ S. Veneris nomine utrobique habebantur, sequens docebit Historia.

17 Prius tamen ad initium controversiæ redeo, et ad Episcopum Alberum sive Alberium (uti scribi jubet Ughellus tom. 3 col. 4599) aliis etiam Adalbertum et Albericum, Lucio vero Papæ III Alberonem, ex Canonico Regulari et Priore S. Mariæ de Rheno Bononiensis diocesis assumptum ad Insulas Reginenses. Huic ego, utpote virum religiosum, deque ecclesia sua optime meritum, et quod caput in agendo sincerum (sicut probavit priori sententiæ adeo publica retractatio) credere non possum quidquam male fraude egisse, suppositis corporibus undecimque acceptis: sed persuasum a salis constanti, et per publice extantem titulum probata fama, de facto Teuzonis Episcopi, omnino credidisse, cum neclum examen in monasterio fecisset, eadem corpora in Collegiata rimansse. Cum autem præfatus titulus solum dicaret, in ecclesiæ latere condita illa esse, neque corundem inde ablatores in eadem ecclesia extaret monumentum; induci sine culpa potuit vir bonus, ut pataret ipsa ibi adhuc posse inventari, et inventa duorum Anonymorum corpora, licet absque titulo, eorumdem esse crederet qui requirebantur.

18 Quamquam enim ecclesiam S. Prosperi in Castello Teuzo Episcopus dicebatur ædificasse; eo tamen loco ædificandi non alia videtur causa fuisse, quam quod istic, ante civitatem a Gothis eversam, Cathedrales olim ecclesia suisæ traduceretur. Hoc autem, ut est verosimillimum, posito; mirum non fuerit si eidem Teuzoni, humum ad fundamenta novæ ecclesiæ jacienda molienti, et curiosius omnia observanti, occurserit sine titulo nominis corpus alicujus Sancti, ante vel post Prosperum Episcopi, indicum ordinis Episcopalis scientibus annuli vel baculi Pastoralis reliquiis, defuncto contumulatis; aliud item talibus indicis carens, eo tamen modo compositum, ut appareret sanctius esse cadaver, quod sic humatum inveniebatur; quæ ille sine scrupulo collocaverit sub altare magis, istic ubi illa invenit Amizo; prudentius fucturus, si quos inventebat a Teuzone collocatos anonymos, etiam anonymos reliquisset, neque definitivasset quorum illa essent: nam sub tali cauilla mansisset illis honor suus imperturbatus, et sua quies Monachis. Nullus quidem civitas Regiensis tunc noverat et nunc novit Sanctos suos antiquos, nisi Prosperum, Venerium et Jucundam, in ecclesia suburbana compositos a Thoma Episcopo seculo VIII; viz tamen possum dubitare, quin, æque ac Italica

ceteræ civitates, plures ex primis Episcopis suis pro Sanctis habuerit, coluerique etiam alios nonnullos inferioris Ordinis, et eorum corpora detulerit in ædem sacrum ex cæmterio suburbano (ubi sepelire etiam Episcopos nos Romanis erat) quorum memoria prorsus perierit ipsa cum urbe. Hæc vero cum sub Longobardis restaurari capisset, initum factum sit circum veteris Cathedrales parietinas; quibus propter securitatem circumiecto munimine vallatis, inditum fuerit nomen Castelli; quod hodie per severat in nomine Portæ, quæ Castelli dicitur, nullo istic alias nunc apparente munitionis ullius indicio; sed ex opposita fere parte ædificata ad veterem S. Nazarii portam a Ludovico Gonzaga arce, sub annum MCCCCXXXIX, uti Leander Albertus docet.

19 Si Acta Inventionis prætense pro anno MCLIV die XXIII Novembris, scribi fecisset Episcopus Alerus, aut scripta forsitan non jussisset aboliri; sciemus quibus indicis et quum non temere judicaverit, duorum a se repertorum corporum, alterum Sancti alicujus Episcopi, alterum Sancti non Pontificis esse; nec alios nisi SS. Prosperum et Venerium noscent, qui etiam istic dicebantur aliquando a Teuzone locati, facile ignorceretur, quod eorum crediderit esse corpora illa: quod jam progressus ad publicam Translationem, toto triennio cunctatus fuerit audire preces Monachorum, contraria urgentium. Sed horum jam cognita probata que causa, prudentiæ fuit abolenda curare publica omnia prioris erroris, si qua extabant, monumenta; unde factum est, ut nihil eorum produxerint Canonici pro causa sua, sed satis habuebant Laurentii Episcopi Acta, contrario quam debuerunt sensu allegare ad probationem prætensem suæ possessionis.

20 Hujus porro possessionis inanitate probata, solum optandum nunc superest, ut dignetur Deus manifestare, quorunnam Sanctorum ex sint Reliquia, quæ cum Reliquiis apud Monachos, et quibusdam apud Canonicos extra altaria repertis, nunc honorem obtinent communis saltem nominis. Verum non solet ille, qui simplici fidelium devotione magis, quam curiosa arcanorum suorum peruestigatione delectatur, hujusmodi votis obsecundare: et Romani Pontifices sui officii solum esse existimant, a commissis sibi ecclesiis amoliri scandala, in animorum dissensiones prorumpentia; cetera Deo temporeque committunt, nec prohibent ab eruditis ea moderate discuti; nisi ipsam illa qualiscumque discussio, periculum fidei moribusque adducat; quod in præsenti casu nullum subesse arbitramur. Nunc ergo tandem ad ipsam Clementis VIII sententiam veniamus, atque ad ejus executionem per Commissarios Apostolicos; quorum interim unus Franciscus Gonzaga, vir notæ integritatis ac sanctitatis, in ipsa Reliquiarum apud Monachos quiescentium inspectione, dicitur apud Ughellum col. 1584 coactus palam exclamando asserere, quod hoc est vere corpus sancti Prosperi.

Anonim iz Svača

O opatici svetoj Humilitati¹³⁷

---

¹³⁷ *Acta Sanctorum, maii, tomus quintus.*

O opatici svetoj Humilitati

*Iz firentinskog reda Valumbroze*¹³⁸

- *Uvodni komentar -*

O njenom kultu, službi Božjoj, prazniku; O autorima žitija, o prenosu tijela i ruke

God. 1310.

Prije nego krenemo iz Firence god. 1657. trebalo je 13. februara poći u prigradski manastir Sv. Spasa, jer nas je onamo vukla čuvena priča o svetoj Humilitati i svetoj Margariti za čija se tijela i djela govoraše da se onamo čuvaju. Pridošlice je dočekala Velečasna D. Katarina Andjela Paserini i kako tada ne bijaše prisutna druga sveštenica, čiji je posao bio da nam pokaže sasvim očuvano tijelo svete Humilitate, dade mi ključeve od hrama i svetilišta. Ušavši onamo sa P. Heuknijem, nakon obavljenje, po običaju, molitve kraj oltara velikog Boga, pošto sam uzeo mantiju i orar, pridoh širem oltaru pod kojim se nalazi ovaj natpis: D. O. M. Bogorodici Djevici, svetoj Humilitati, učenici Blaženoj Margariti, monahinjama bratstva Valumbroze, D. Klement Bonećnije Padovanski, monah istog bratstva, prior ovog manastira P. god. 1623. Potom otvorih krilo arke, između oltara i iznad ploče koja ga nadvisuje, tako postavljene da s one strane zida crkve ne štrči unutra, nego izvana, u jednakoj visini sa samim oltarom, kao da je iznad drugog oltara od strane manastira u unutrašnjoj i privatnoj kapeli monahinja od kojih neke onamo stajahu kod Opatice, odajući joj poštu. Oko arke bijahu upaljene mnoge svjeće. Sve stranice arke bijahu od kristala, lijepi i umjetnički izrađene, tako da se sasvim jasno može vidjeti unutra položeno tijelo, največanije obučeno u mantiju svog Reda, ali sa ustima malo otvorenim, u koja je stavljeno nešto svile, za koju kažu da se često obnavlja i dijeli odanim prijateljima, zbog čega se iskazuje veoma velika zahvalnost kaluđericama. Tijelo, takođe, okružuju obilni vijenci ruža, koji veoma živo prikazani pokrivaju sveto tijelo i koji su i nama bili podijeljeni.

2. Govorilo se da ispod ovog kovčega, niže oltara, stoje kosti blažene Margarite, koja se slavi 26. avgusta. I tako, upravo, stoje prema svetoj Humilitati, sa mnogim okačenim darovima oko ploče oltara, čak i srebrnim, kao spomenik monaški primljenih dobročinstava. Monahinje su posvjedočile da se njen praznik slavi 22. maja sa oktavom, kada se obavlja služba Božja i misa pričešća, ali ne Djevičanska (svetica je, naime, bila u braku, kada se, uz muževljevu saglasnost, slijedeći njegov primjer, zavjetovala, prvo kanoničkom monaškom redu sv. Marka, a potom potretku Valumbroze). Kažu da je nekada bila u upotrebi domaća misa koju je trebalo da čita pri službi pomoćnik manastira, a ne sveštenik oficijant sa ovom Kolektom: "Svemogući, vječni Bože, koji blaženstvo dodjeljuješ onima koji te ispovijedaju, oprostivši im grijeha, molbom blažene Humilitate, usliši molitve tvoje porodice koja je prisutna i savladavši oštricu grešnika izlij se na nas duhovnom razdraganošću; da one koji do sada bijahu izgubljeni kao ovce, vraćene krvlju svog sina, koji sa tobom živi i vlada, hvalimo u otadžbini". Slijedio je odlomak iz Sirakove knjige, iz glave XXVI, umjesto Poslovice: "Žena osjećajna i tiha nije preobražaj obrazovane duše. Mi-loš nad svakom milosti je žena pobožna i čedna. Sve, pak, razmišljanje nije vrijedno neporočnog duha. Ono što je sunce na istoku, u visinama Božjim, za svijet to je lik dobre žene, ponos u njenom domu. Svetiljka koja sija na svetom svjećnjaku, izgled lica za vječna vremena je kao stubovi zlatni na podnožjima srebrnim čvrste noge na tabanima postojane žene. Zapovijesti Božje u srcu pobožne žene su kao temelji vječni na tvrdoj stijeni". Slijedilo je Jevandelje po Mateju XIII: "Carstvo nebesko je slično zrnu gorušice". Sve je ovo sada svedeno na obred pričešća.

---

¹³⁸ Ovaj dio teksta ne pripada Svaču. On je svjedočenje o episkopima Svača.

DE S. HUMILITATE ABBATISSA

ORDINIS VALLUMBROSANI FLORENTIÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

De ejus cultu, officio, festo; Vitæ auctoriis, translatione corporis et brachii,

Priusquam *Florentia* discederemus anno MDCLXII, placuit xiii Februarii ad suburbanum S. Salvii monasterium egredi, trahente nos illuc celebri fama SS. Humilitatis et Margaritæ, quam ibi et acta et corpora haberi dicebantur. Advenientes, excepit Reverendissima D. Catharina Angela Passerini; et, quoniam alius tunc ad manum Sacerdos non erat, cuius opera in ostendendo nobis integerrimo S. Humilitatis corporis uteretur, ipsas templi atque sacrae claves mihi dedit: qui illuc cum P. Henschenio ingressus, post uxoratum rite ad aram maiorem Deum, sumpto superpellico arque stola, accessi ad uram lateralem, sub quo hæc legebatur inscriptio. D. O. M. Virginis Deiparae, S. Humilitati, B. Margaritæ discipuli, Monialibus Congregationis Vallumbrosæ, D. Clemens Bonentius Patavinus, ejus iem Congregationis Monachus, hujus monasterii Prior, P. An. MDCCXIII. Aperi deinde valvam arcæ, inter altare et supra imminentem ei tabulam sic collocatae, ut ultra murum quidem ecclesia introrsum non prominueret, extrorsum vero, in æquali cum ipso alturi altitudine consisteret, quasi supra aliud altare ex parte monasterii, in sacello interiori ac domestico Monialium, quarum aliquæ cum Abbatissa ibi adstabant honoris causa, et plures circum arcam candolas accenderant. Arcæ, venustæ atque eleganti, crystallina erant latera omnia, ut clarissime posset conspicere intro collatum corpus, in sui Ordinis habitu decentissime compositum; sed ore aliquantum hirsute, cui insertum aliquid bombacii, quod oiebant sape renovari, et deoitis amicis distribui, plurimas gratias eo mediante obtineri proficentibus; æque ac per lineas rosas, quæ ad vivum effectæ sacro corpori plures insternabantur, et nobiscum etiam fuerunt communicæ.

2 Subtus eam arcam, infra altare, dicebantur haberi ossa B. Margaritæ, de qua agemus xxvi Augusti: cetera fere solam S. Humilitatem spectabant, appensis circum altaris tabulam anathematis pluribus, etiam argenteis, in monumentum receptorum celitus beneficiorum. Hujus etiam festum cum Octava a se agi XXII Maii testabantur Monachæ, fierique Officium ac Missam de communione non Virginum (sicut enim matrimonio illigata Sancta, quando de consensu mariti, ipsius exemplum sequentis, Canonicalem primo S. Marci Religionem, Monasticam deinde Vallumbrosæ Regulam professa est) olim autem Missam propriam in usu fuisse dicebant cum hac Collecta, etiam in Officio recitanda, nomine, non Sacerdotis Officiantis, sed Conventus assistentis, Omnipotens sempiterne Deus, qui remissis delictis beatitudinem te confessis attribuis, B. Humilitatis precibus exaudi vota præsentis familie tuæ; et confracto peccati aculeo, spirituali nos exultatione perfunde: ut quæ hactenus sicut oves perditæ eramus, Filii tui sanguine restitutæ, in patria gloriemur: qui tecum vivit et regnat. Sequebatur, pro Epistola Lectio libri Ecclesiastici ex Cap. xxvi. Mulier sensata et tacita, non est immutatio eruditæ animæ. Gratia super gratiam mulier sancta et pudorata: omnis autem ponderatio non est digna continentis animæ. Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus

3. Dalje, na osnovu Žitija Halskog, koje je god. 1632. izdao Velečasni P. D. Ignacije Gvidući Firentinac, monah Valumbroze i opat Sv. Kristine, bilo je jasno da je, po najstarijem običaju i ubrzo nakon smrti svetice, pošto je naredne godine 1311. slijedio uzdizanje hostilje, počeо da se slavi spomenuti praznik. Stoga se u knjizi 3, glava 6, navode indulgencije, koje su mnogi prelati, po običaju tog doba, dali posjetiocima crkve Sv. Jovana Jevangeliste, koju je sagradila sveta Humilitata, kako na većim praznicima i nedjeljama tokom godine, tako osobito na rođendan same svetice, kroz 4 povelje pripremljene u Avinjonu god. 1317. od kojih prva upravo na 25. mart, a ostale u narednom mjesecu aprilu, u prvoj godini pontifikata Jovana pape XXII sa dolje potpisanim: Isnardom antiohijskim patrijarhom, arhiepiskopima - Rajmundom iz Adrinopolisa, Petrom iz Nazarena i Bartolomeom iz Raguze, episkopima - Benediktom iz Svača, Gijomom iz Kume, Guterom iz Đenove, Petrom iz Ćivitanove, Gotfridom iz Brahije, Egidijem iz Adrije, Petrom iz Namija, Bartolomeom iz Černe, Ferdinandom iz Kordobe, Gijomom iz Tatarije, Jovanom iz Nepija, Augom iz Piaćence, Kojordanom iz Avisiona, Petrom iz Korkija, Gvidom iz Astija, Jovanom iz Tekfekija i Aimonom iz Arke.

Oni se, pak, prema prvoj povelji, sa ponekom razlikom u imenima i titulama, od strane niže hvaljenog Hipolita Čerbonija ovako navode, na str. 21. "Isnard, patrijarh Antiohije, arhiepiskopi Rajmund iz Andrianopolisa, Bartolomej iz Raguze, Petar iz Nazare i episkopi - Petar iz Ćivitanove, Gotfrid iz Brahije, Bartolomej iz Svača, Bartolomej iz Černe, Gijom iz Kame, Hugo iz Piaćence, Jovan iz Avisiona, Petar iz Korbe, Bartolomej iz Brahale, Petar iz Navare, Petar iz Tatarske, Guter iz Đenove, Egidije iz Adrije." Kod samih kaluđerica postoji, takođe, "Monaški psaltr" prema redu Valumbroze koji je štampao u Firenci god. 1616. D. Laktancije Medolak iz Bergama, po nalogu Velečasnog oca i gospodara D. Konstancija Minučija de Prata starog, iz istog reda. Opšti, kako ga zovu, u maloj oktavi, kome su pod kalk samom redu dodati neki sopstveni obredi, i još poslije himni o sv. Stefanu Prvomučeniku nalaze se dvije himne i tri molitve o svetoj Humilitati, koje će moći niže navesti, i za koje ne znamo da li su nekada bile u javnoj upotrebi.

4. Ovaj praznik nije toliko poznat samo Firentincima, već i stanovnicima Faence, kod kojih je sveta Humilitata rođena, udata i zamonašena i potom zatvorena tokom 12 godina, i napokon bila osnivačica manastira Sv. Marije na Malti. Pošto se činilo da je ovaj manastir, kraj bedema grada, suviše izložen vojničkoj bahatosti, koja je tada bješnjela, vojvoda Valentin Čezare Bordžija je prosvjedovao kod pape Aleksandra VI i izdata je dozvola da se crkva premjesti na mjesto na kome se nekad nalazio manastir Sv. Perpetue i to sa imenom svete Humilitate, koja je na tom istom mjestu boravila prvih godina zamonašenja, prema povelji izdatoj god. 1501. dana 12. jula u 9-oj god. pontifikata. Mi sami smo, u novembru 1677. god. prolazeći kroz Faencu, posjetili manastir koji je od temelja čitav sagrađen novom gradnjom. U njegovoj zaista krasnoj crkvi vidjesmo oltar same Božanske, obasjan stalnom svjetlošću lampe, a uokolo ukrašen mnogim anatemama. Oni koji su nas proveli kroz crkvu, tvrdili su da se u manastiru nalazi ruka same svetice. Sjećajući se ovog događaja pisah rektoru Kolegija Faence R. P. Jakobu Kasteliju o autoru, kao i o vremenu prenosa ruke ovamo i o čudima koja su se dogodila, nadajući se da će nešto dozнатi na istom mjestu, prilikom prizivanja svetice. Otpisao mi je, međutim, da se monahinja iz Faence izgovaraju time da je manastir jednom zahvatio požar i svi stari spisi su izgorjeli, tako da se u njemu ne nalazi ništa drugo već samo svete moštis koje poštuju.

5. Budući da je Gvidući u uvodnoj molitvi za lektora izjavio isto, slijedeći Žitije napisano od savremenika, i prepisano iz originalnog episkopskog izvora, koje smo tražili kod monahinja Sv. Spasa i koje kad nam je dobrostivo pokazano, prepisah u sakristiji, zajedno sa ovim izvorom: "U Božje ime. Amen. U nekoj knjizi ili hronici nalazi se ono što je sastavljen o životu i radu časne, pobožne i svete uspomene na ženu, sestre Humilitate, već dugo opatice manastira Sv. Jovana Jevangeliste kraj Firence iz reda Valumbroze (u tom manastiru je Humilitata ispu-

ejus : lucerna splendens super candelabrum sanctum, et species faciei super extatorem stabilem : columnae aureae super bases argentinas, et pedes firmi super plantas stabilis mulieris. Fundamenta extrema supra petram solidam, et mandata Dei in corde mulieris sancte. Succedebat Evangelium ex Multihai xiii. Simile est regnum celorum grano sinnapis : que omnia nunc ad ritum communem reducta sunt.

3 Porro ex Vitz Italica, quam edidit anno MDCXXXII adm. Rev. P. D. Ignatius Guiducii Florentinus, Monachus Vallumbrosanus et Abbas S. Christinae ; apparebat antiquissima consuetudine, et mox ab obitu Sancte famaque proximo anno MCCXI excta elevatione corporis, coepit celebrari festum praedictum. Siquidem lib. 3 cap. 6 allegantur Iudulgentiae, a pluribus Prælatis, pro more illius zvi, concessæ visitationibus ecclesiastiam S. Joannis Evangelistæ a S. Hamilitate adficiunt, tum in majoribus festivitatibus, atque Dominicis per annum, tum præcipue in natali ipsius Sanctæ, pri quatuor Brevia Avenione expedita anno MCCXVII, pri munus quidem XXV Martii, reliqua mense Aprili, Joannis Papa XXII Pontificatus anno 1, subscribentibus Isnardo Patriarcha Antiocheno, Raimundo Andrinopolitanu, Petro Nazareno, et Bartholomao Ragusano Archiepiscopis, Episcopis vero Benedicto Suacensi, Guillermo Cumanensi, Guttero Ciconensi. Petro Cittanova, Gotifredo Brachilensi, Egidio Adriensi, Petro Narniensi, Bartholomæo Cernensi. Ferdinando Cordubensi, Guillermo Tartariæ, Joanne Nepensi, Hugo Placentino, Cojordano Avenionensi, Petro Corbacensi, Guidone Asticensi, Joanne Tectebensi, et Aimone Arbensi. Hi tamen ex primo Brevi, ab infra lauando Hippolyto Cerbonio, cum nonnulla diversitate nominum ac titulorum, sic exprimuntur pag. 21 Isnardus Patriarcha Antiochiae. Raimundus Andrinopolitanus. Bartholomæus Ragusinus. Petrus Nazarenus Archiepiscopus. Petrus Civitatis-novæ. Godfridus Brachilensis. Bartholomæus Suaciniensis. Bartholom. Cernensis. Guillermus Camanensis. Hugo Placentinus. Joannes Avisionensis. Petrus Corbaccius. Bartholomæus Brachalensis. Petrus Navariniensis. Petrus in Dominio Tartarorum. Gutter Gienn. Egidius Andriopol. Episc. Exstat etiam apud ipsas Sanctioniales Psalterium Monasticum, secundum Ordinem Vallis-Umbrose impressum Florentiæ anno MDLXVI, curante D. Lactentio Medolaco Bergomensi, de mandato Reverendiss. Patrie et Domini D. Constantii Minucci de Praetore-veteri ejuadem Ordinis. Generalis in parvo octavo; uti appellant, cui sub calcem adusta sunt Officia quedam ipsi Ordini propria, atque post hymnos de S. Stephano Protomartyre, inveniuntur hymni duo et tres orationes de S. Humilitate, infra dandas a nobis quæ utrum aliquando fuerint in usu publico ignoramus.

4 Neque Florentinæ tantum nota hæc festivitas est, sed etiam Faventia, apud quos S. Humilitas nata, nuptia, et velata, ac deinde reclusa annis duodecim, et domique fundatrix monasterii S. Mariz in Malta fuit. Cumque hoc monasterium, manibus urbis viuinum, nimis expostum videbatur insolentius militari, tunc gracili; intercedente apud Alexandrum VI Duce Valentino

RAZNI SPISI

---

stila dušu na nebo i njeno tijelo se nalazi u crkvi tog manastira, najpodanije sahranjeno od strane Hristovih vjernika)." U samoj knjizi spomenute manastirske crkve postoji žitije, smrt i čuda što ih je božanska pobožnost same svetice zaslugama pokazala. Ovdje se pripovijeda po redu, od riječi do riječi ono što je prepisano iz same knjige, od strane mene Filipa, nižepotpisanog bilježnika, koji prepisuje zajedno sa bilježnicama dolje potpisanim, Benediktom i Marsopom, u prisustvu Prečasnog D. Mateja, opata manastira Sv. Laurencija od sv. Severina, Ven. P. D. Frančeska, milošću Božjom, episkopa firentinskog, vikara sudijske stolice u crkvi Sv. Salvatorea od Firence. Pošto se ova žitija obostrano slažu, isti Vikar je priložio ovom primjerku i ugled i dekret kurije spomenutog D. episkopa. U godini Gospodnje Inkarnacije 1332. "15-og indikta, dana 9-og, mjeseca septembra, 17-e godine pontifikata S. P. D. Jovana pape XXII u prisustvu svjedoka ser-Jakoba, ser Miniata i ser-Petra Paganučija, bilježnika Firentinske episkopske kurije i mnogih drugih". Kad smo, dakle, prepisali ovo Žitije, donijete su nam radi poređenja druge dvije knjige od pergamenta (kako se činjao) starije, u kojima ne bijaše ovog izvornika.

6. Autor je, izgleda, bio valumbrožanski monah, jer kaluderice naziva najdražim, štaviše prior ili isповједnik samog manastira jer počinje ovako: "Tjerate me da sastavim, izostavljući opširnost, žitije sv. Humilitate, vaše i moje majke, napisano u raznim spisima, na razne načine, u jedan spis kao i ono što doznah iz samog istinoljubivog kazivanja". Stoga izgleda se ne može dokazati kao istinit zaključak Gvidučija koji je navodio da je to Jovan Prezviter iz Faence onaj isti koji je napisao žitije svete Margarite, bolje rečeno njeno zamonašenje. Ovaj, naime, "unuk same blažene Margarite", kao što kaže nakon onog koje je napisao na latinskom, izjavljuje da je u početku bio "bilježnik". Poslije u drugome, koje je napisao na italijanskom, mnogo jasnije za sebe kaže da je bio upravitelj (rektor) crkve Sv. Antonija u Faenci i bilježnik po carskom nalogu. Spomenuti Gviduči navodi zatim, druga dva žitija, napisana od starine, jedno na italijanskom, drugo na latinskom, koja se nalaze u nekoj knjizi o raznim firentinskim svecima (tu knjigu bismo, zaista, željeli imati u cijelosti prepisanu), ali ne navodi autore, niti igdje na margini, na kojoj marljivo navodi svoje izvore i sve drugo, osim možda u glavi prve knjige navodeći Jovana Kartatina od Kastela u svojim "Znamenitima" i Jovana Baptista Azurina u "Žitiju svete Humilitate". Potom u prvoj glavi treće knjige, poslije mnogih drugih koji ga se sjećaju sa pohvalom, kao što su Rafael i Volatere u 21-oj knjizi Antropologije, Hijeronim Valumbroze, niže pomenuti, Filip iz Ferare u "Katalogu svetaca Italije" do danas, Petar Pikordati u "Monaškoj istoriji", Arnold Vion u "Drvetu života", Eudoksije Lokateli poslije "Žitija sv. Jovana Gvalberta", Luka Kastelini u knjizi "O istinitosti slave svetaca". Poslije svih ovih, kažem, napokon hvali diskurs napisan o životu i čudima same svetice od H. Hipolita Čerbonea, opata Valumbroze. Ovaj diskurs je štampan na italijanskom god. 1624. i njemu se pridaje nadugačko Pjesma o krvavim suzama Humilitate koje je prolivala razmišljajući o Hristovom stradanju.

7. Sve te pisce imamo izuzev dvojice prvo imenovanih. Kao što Gviduči, među ovima koje imamo, ne nalazi ništa bitno čime bi mogao obogatiti svoj spis, tako ispada da nije mogao naći ni kod drugih ono što nije našao u prije spomenutom Žitiju, osim možda neka kasnija čuda i malobrojne obavijesti, koje u Napomenama prepisujemo od njega. On u svojoj čitavoj prvoj knjizi, kao i većem dijelu druge nije drugo uradio nego što je u najkraćim crtama objasnio Žitije, proširujući ga sličnim primjerima drugih svetaca, osobito Valumbrožanskih, i navodeći misli iz svetih spisa. O ovome on ni najmanje ne bi brinuo da je pokazana briga da se sačuvaju razni spisi koje su razni autori na razne načine pisali o njenim djelima ubrzo nakon smrti svetice. Sada će nama najviše koristiti. Ovom našem autoru se, naime, dogodilo, da je sam sebi bio svjedok, kad je napisao:

Trudim se biti kratak,
bivam nerazumljiv.

tino Cesare Borgia, data licentia fuit ipsum cum ecclesia transferendi eum in locum, in quo prius steterat monasterium S. Perpetuae, idque sub nomine S. Humilitatis, quae eadem in loco primos Religionis annos eggerat, iuxta Breve datum anno mvi, die xii Iulii, Pontificatus anno viii. Adveramus ipsi, anno mclxxvii Novembris Faventia transentes, monasterium, totum novo opere a fundamentis extrectum : in cuius salis eleganti ecclesia vidimus ipsius Diva altare, lumine lampadis perpetuo ardentiis illustratum, multisque anathematibus circum ornatum; qui autem nos deducerunt, asserebonit in monasterio haberi ipsius Sancte brachium. Hujus rei memor scripsi ad Rectorem Faventini Collegii R. P. Jacobum Castelli, de auctore ac tempore translati illuc brachii, deque miraculis ibidem ad Sancte invocationem patratis, dicere aliquid sperans : sed rescripsit, Monachas Faventinas excusare, eo quod ardente aliquando monasterio veteres omnes scripturæ conflagravit : neque modo quidquam inventiatur preter ipsam sanctam, quam venerantur, Reliquiam.

5 Quoniam vero in præfatione ad Lectorem profitebatur idem Guiduccius, secutum se Vitam a coeve scriptam, atque ex originali transcriptam auctoritate Episcopali, hanc ipsam apud Monachas S. Salvii requisivimus, et benignè exhibitam in sacristia descripsi ipsomet, una cum authenticatione hujusmodi. In Dei nomine. Amen. Repertur in quadam libro seu chronica, composita de vita et operibus venerandæ ac religiose sanctæque memorie mulieris, Sororis Humilitatis, dudum Abbatisse monasterii S. Joannis Evangelista juxta Florentiam, ordinis Vallis-umbrosa (apud quod monasterium ipsa Humilitas spiritum emisit ad celos, et suum in ecclesia dicti monasterii corpus existit a Christifidelibus devotissime tumulatum) existente ipso libro in ecclesia dicti monasterii, vita, transitus, et miracula, quæ divina pietas ipsius Sancte meritis demonstravit; prout de verbo ad verbum tenor, ex ipso libro transumptus, per ordinem hic apparet. Qui liber auscultatus fuit cum exemplo præsenti, transumpto ex ipso libro, per me Philippum infrascriptum Notarium transsumptem, una cum Benedicto et Marsoppo Notariis infrascriptis, in præsenti Reverendi viri, D. Matthæi Abbatie monasterii S. Laurentii de S. Severino, Vicarii Ven. P. D. Franciso Dei Gratia Episcopi Florentini, pro tribunali sedentis in ecclesia S. Salvatoris de Florentia. Et quia inventa fuerunt ad invicem concordare, idem D. Vicarius huic exemplo suam et Curia dicti D. Episcopi auctoritatem interposuit et decreatum; sub annis Incarnationis Dominiæ mcccxxxii, Indictione xv, die ix mensis Septembris, Pontificatus S. P. D. Joannis Papæ XXII anno xv, præsentibus testibus Ser-Jacobo Ser-Miniati, et Ser-Petro Paganucci, Notariis Episcopali Curiae Florentie, et aliis plurimis. Hanc ergo Vitam cum descriptissimum exhibiti etiam nobis ad collationem faciendam sunt alti libri membranei duo antiquiores (ut videbatur) in quibus ejusmodi authenticatio non aderat.

6 Auctor se Monachum Vallumbrosanum videtur profleri, cum Sorores Carissimas appellat; imo et ipsius Monasterii Priorum seu Confessariorum, cum sic orditur, Cogitis me S. Humilitatis vitam, matris vestrae ac mee, diversis voluminibus a diversis diversimode scriptam, in unum volumen, prolixitate omissa, redigere, nec non que ab ipsa relatione veridica didici. Quare nulla verosimilitudine nittitur conjectura Guiducci suggestis eundem videri posse, qui B. Margaretae Vitam seu potius Revelaciones scripsit, Joannem Presbyterum Faventinum. Hic enim ipsius B. Margaretae nepos, ut ait post ea quæ Latine scripsit, profletur se in principio Notarium; post alia vero

Ovoj nerazumljivosti pritiču u pomoć naše napomene, koliko je to moguće. Potom ćemo se baviti vrlinama same svetice, služeći se Gvidućijem samo za ovu priliku, osobito govorima koje je diktirala sama svetica. Ako je on, ipak, neka mjesta kazao na italijanskom, mogli bismo ih izraziti na latinskom, izvornim načinom kazivanja. Jer svetica je sve, poučena Božjom voljom, diktirala na latinskom, za potrebe njenih monahinja, koje su sasvim poznavale latinski jezik. Stoga su, takođe, na latinskom, napisana za monahinje, Žitija njihovih svetih majki. Zaista i sam Gviduči je preveo na italijanski ne samo tekstove koje pomenuh, već, takođe, neke čitave govore i molitvene formule koje je diktirala svetica, jer je imao na umu neznanje koje vlada u ovom vremenu, u kome mnogi čak sveštenici manje koriste ovaj sveti jezik, nego što su ga, prije tako malo vremena, koristile monahinje. U njima, i kad se tako čitaju, pojavljuje se takva ljupkost i obilje nebeskog duha, da bi bilo poželjno sve to vjerno prepisano da jednom dospije u ruke onih koji uvećavaju Biblioteku Svetih Otaca ili se trude da sakupe Zbornik neobjavljenih spisa.

8. Ono što nam je dovoljno za zadatak koji nam je povjeren, to i radimo. Zato prepustamo drugima ovu brigu, i bavimo se samo onim dokumentima koji se odnose na svetu istoriju i uz takve dajemo bilješku otkud god uzetu, o kasnijim djelima. Tako ćemo uzeti iz 3-će knjige Gvidućija i prevesti na latinski štogod ima o prenosu tijela svete Humilitate u crkvu i manastir Sv. Spasa, premda je ranije bilo pojedinih, i poglavljje o najpogubnijoj šizmi u Redu. I tada, zaista je svedeno na propisano ispitivanje, ali je imao samo četiri monaha sa priorom. Potom je bilo prikladno da se prilikom gradnje tvrdave ovamo prevedu kaluđerice, pošto su bile istjerane iz njihovog starog manastira i nijesu imale nikakvo sigurno boravište u Firenci, kako je učinjeno god. 1524. Ovaj prenos, o kome smo između propuštenih raspravljali 5. maja, bio je praćen mnogim čudima, koja je Gviduči opisao na italijanskom, a mi ćemo prevesti na latinski. Prije, ipak, treba navesti besedu o svetoj Humilitati, iz veoma hvaljenog rukopisa knjižice Hijeronima Valumbrožanina za Lorenca Medičija "O Blaženima iz reda Valumbroze". Tom besjedom je on prije više od 120 godina dovršio tu svoju slavnu knjižicu, na 20-ti maj, dan dvojice blaženih iz istog reda Orlanda i Alberta. Samu ovakvu smo mi izdali 24. marta, poslije besjede o blaženoj opatici Berti.

Besjeda po Hijeronimu Valumbrožanskom

9. "Bila je i druga monahinja iz Faence po imenu Humilitas. Bila je veoma prisna sa sv. Jovanom Jevandelistom i jednom se, po priči, javila sa slavnom Djevicom Marijom sv. Bernardu iz Klaravalea. Presveti Jovan se udostojavao da joj se prikaže, najčešće u snovima, jer je često razmišljala o njemu. Zato je svakome jasno, koliko je bila čista i duhom i tijelom, kad joj se prisno javljao onaj koji se mimo ostalih isticao vrlinom dok je živio, izuzev majke Isusove Marije. Kada je sa nekim veoma pobožnim monahnjama stanovaла u opatijskom manastiru, koji se zove od Malte (nije, naime, mnogo udaljen od Faence) i kult svemoćnog Boga je već kao drag i postojjan prihvatala, u jelu štedljiva, u jeziku umjerena, čista, tiha, prikladna i nadarena nevjerovatnim trpljenjem, prenoseći milost i ljubav kojom je sama najviše obilovala, vizijom sv. Jovana Jevandeliste je bila opomenuta da dođe u Firencu: onamo je mjesto gdje će ona izgraditi manastir. Iznoseći ovaj događaj drugim monahnjama ohrabri ih kad su se okrenule žalosti i suzama, da Hristove naloge i upute D. Benedikta i Oca Jovana marljivo nastoje sačuvati i uvećati marljivo i pobožno sa revnošću i trudom. Onda ih neke starije ispratiše malo na put sa suzama i dadoše im poljubac ljubavi u oba obraza. Napokon pohita u manastir Firence sa još dvije, i za njega se priveza i dušom i tijelom. I umjerenosću pravilnog življenja i najboljim životnim uredbama domalo je postala draga i prihvaćena od sveštenika svih redova i naroda. A kad je ojačala zbog mnogih čuda i još molitvama presvetog Jovana Jevandeliste vratila život mrtvacu bez duše, sa svih strana su se skupili da je vide. Napokon poslije kratkog vremena izvan vrata koja se zovu od

quæ scriptis Italice, multo expressius seipsum indigetat
Rectorum ecclesie S. Antonii Faventia et Imperiali auctoritate Notarium. Allegat deinde predictus
Guiduccius duas alias Vitas, antiquitus scriptas, unam
Italice, alteram Latino, in quadam libro de diversis
Sanctis Faventius (quem sane librum optaremus totum
descriptum habere) sed auctores non nominat; neque
usquam in margine, ubi diligenter suos indicat fontes,
quidquam habet huc faciens, nisi forte ad libri 1.
Caput 1 allegans Joannem Zaratinum Castellinum in
suis Notabilibus, et Joannem Baptistam Azzurinum
in Vita S. Humilitatis: et deinde lib. 3 cap. 1 post
alias plures, qui eis cum laude meminerunt, ut sunt
Raphael Volaterranus lib. 21 Anthropologiae, Hieronymus
Vallumbrosanus infra referendus, Philippus
Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italie ad hunc
diam, Petrus Ricordati in Histria Monastica, Arnaldus
Wion in Ligno Vite, Eudoxius Locatelli post
Vitam S. Joannis Gualberti, Lucas Castellini in libro
de certitudine gloriae Sanctorum: post hos, inquam,
omnes laudat ultimo scriptum D. Hippolyti Cerboni
Abbatis Vallumbrosani Discursus, de vita et miraculis
ipius Sanctae. Est hic Discursus impressus
Italice anno 1624, cique subiungitur protixum Poema
de sanguine lacrymis Humilitatis, inter meditandam
Christi Passione.

7 *Habemus scriptores istos omnes, præter duos primo*
nominatos. Sicut autem in tis quos habemus, nihil ma-
gnopere inventi Guiduccius quo suam augeret scriptio-
nem: sic neque ex alia multum videtur habere potuisse,
quod non haberit in præmemorata Vita, nisi fortassis
posteriora quedam miracula, paucaque notitiae, quas in
Annotata ex ipso transferimus: qui toto primo libro
suo et majori etiam parte secundi aliud non egit, quam
que brevissimis verbis Vita absolvit, prolixioribus ex-
tendere, rimilibusque aliorum Sanctorum presertim
Vallumbroanorum exemplis, atque Scripturarum sen-
tentias illustrare. Hoc vero minime ei curandum fuisset,
si conservandis diversis voluminibus, quibus mox ab
obitu Sancti inscripta ejus Acta a diversis diversimode
fuerunt, cura fuisset impensa conveniens, et maximo
nobis usi nunc futura. Accidit enim Auctori huic nostro,
quod ille sibi evenire testabatur, qui scriptis:

— Brevis esse labore,

Obscurus fio.

Obsecratus huic, quatenus fieri poterit, occurrunt Anno-
tata nostra: postmodum ogenus de virtutibus ipsius San-
ceti ex Guiduccio uso ad hoc præcipue dictatis ab ipsamet
Sancta sermonibus: si tamen loco ab eo Italice reddita,
possimus originali phrasi habere Latine expressa. La-
tine enim omnia dicatabant Sancta, divinitus edocita, ad
usum suarum Monacharum ejusdem lingue satis perili-
tarum; et ideo etiam Latine sunt pro iisdem scriptæ
suarum Sanctorum Matrum Vitæ. Ipse vero Guiduc-
cius, ut huius etatis ignorantie consuleret, qua multi
etiam religiosi viri minorem habent sacre istius lingue
usum, quam ante tam paucâ secula habebant passim
sancimoniales Virgines, non solum eos quos dixi textus,
sed etiam sermones aliquot integræ precumque formulas
a Sancta dictatas Italice reddidit; in quibus vel sic lec-
tis tanta apparet caelitus spiritus suavitatis et affluentia,
ut optabile sit ea omnia fideliter transcripta aliquando
venire in manus illorum, qui vel Sanctorum Patrum
Bibliothecam augere, vel operum anecdotorum Spicile-
gia colligere satagent.

8 *Quod creditur nobis Spartæ satis est, id agimus:*
quare curam illam aliis dimittentes, iis solis monumen-
ti eruderandis intendimus, que ad historiam sacramen-
tant, et talibus subiungimus rerum etiam postea
actuarum notitiam undecimque acceptam: Ita ex libro 3
Guiduccii sumemus atque Latine reddemus, quidquid
ille habet de Translatione corporis S. Humilitatis ad
ecclesiastiam et monasterium S. Salvii, quod antea virorum

RAZNI SPISI

Faence, posvećen je u čast sv. Jovana Jevangeliste vanredan hram u Firenci i dodata mu je monaška crkva. U njoj je Humilitata, draga Bogu, podučavala veliku i Bogu dragu porodicu, najboljim opomenama i primjerima Gospoda Hrista i njegovog Jevangeliste, uvijek sa svojima hvaleći Gospoda Hrista psalmima, himnama i duhovnim pjesmama. Napokon, oslobođena okova tijela pohitala je onamo gdje sa Isusom, njegovim apostolom i ostalim svećima uživa u stalnoj i srećnoj vječnosti". Ovako kaže Hijeronim na osnovu drugog vjerodostojnog poglavlja Žitija, u kome se ne nalazi ništa napisano o njenom braku i mužu. Tako se dogodilo da je pogriješio u naslovu i naziva je "Djevicom" i njeno "djevičanstvo" jasnije hvali kako je bila prisna sa Jovanom kao djevica usvojena od Kraljice djevica. Da ovim ne bi uvrijedio, u početku je promijenio jednu ili drugu riječ.

fuerat, et caput perniciosissimi schismatis in Ordine; et tunc quidem ad regularem observantiam reductum, sed quatuor solum Monachos cum Priore habebat: proinde opportunum fuit, traducendis eo sanctimonialibus, occasione ædificandæ arcis veteri suo monasterio exclusis, et nullam certam sedem Florentie habentibus, prout factum anno MDXXIV. Hanc vero Translationem, de qua inter prætermisso egimus v. Maji, secuta complura miracula sunt, quæ similiter Italice a Guiduccio descripta latinitati donabimus. Prius tamen placet ex Hieronymi Vallumbrosani supralaudato MS. libello ad Laurentium Medicem, de Vallumbrosanæ Religionis Beatiss., dare elogium S. Humilitatis; quo ille ante annos plures quam centum viginti suum istum libellum clausit, etiam ad xx Maii in duobus ejusdem Ordinis Beatiss., Orlando atque Alberto, laudatum. Ipsum hujusmodi est, post elogium B. Berthæ Abbatissæ, editum a nobis xxiv Martii.

9 Fuit et altera, Monialis Faventina, cui nomen Humilitas: huic non minor inerat familiaritas cum S. Joanne Evangelista, ac legitur olim cum Virgine gloriose Maria S. Bernardo Claravallensi extitisse: de quo sanctissimo Joanne cum saepius meditaretur, saepissime in somniis vel per visum ei apparere dignabatur. Hinc facile cuivis patere potest, quanta et mentis et corporis inerat ei puritas; cum ipsi familiaris existeret, qui dum vixit preter matrem Jesu Mariam in ea virtute praeter ceteris floruit. Haec itaque cum monasterium Monialium, quod de Malta dicitur (abest enim non multum a civitate Faventina) cum Monialibus quibusdam sanctissimis incoleret, et Dei omnipotentis cultum sibi jam gratius et perpetuum in animum induxisset, cibo parca lingua modica, casta, quieta, opportuna, et patientia incredibili prædicta, omnium in se gratiam et caritatem, qua plurimum ipsa redundabat, transferens, per visum a S. Joanne Evangelista, Florentinam urbem adeat monetur; ibi locum sibi monasterii ædificandi fore. Quam rem Moniaib[us] aliis referens, mox in modestiam ac lacrymas versas hortari, ut mandata Jesu, et D. Benedicti instituta, et Patris Joannis, in Dei servitio et honore servare et augere diligenter et caste cum studio et labore curarent. Inde quædam seniores paululum via lacrymis prosecutæ, caritatisque osculo ultro citroque dato; tandem illæ ad monasterium, ea vero cum duabus Florentianis contendit: ibique non solum animum, sed pedem defixit; et bene vivendi norma et optimis vita institutis, propediem religiosis omnis generis et populis grata acceptaque facta est. Et cum multis polleret miraculis, et precibus etiam Joannis Evangelistæ sanctissimi exanimo cadaveri vitam reddidisset, sui visendi causa undique concursus fit. Demum brevi post tempore templum mirificum Faventia, extra portam quæ Faventina dicitur, in S. Joanni Evangelistæ honorem dedicatum est, et ei Monialium ædes addita: in quæ ista Deo grata Humilitas amplam et Deo gratiam familiam, suis optimis monitis et exemplis, Domino Iesu et Evangelistæ ejus educavit; semper cum suis ipsum Dominum Iesum in Psalmis laudans et hymnis et cantici spiritualibus. Demum soluta vinculis corporis eo contendit, ubi cum Iesu et Apostolo suo et ceteris Sanctis perpetuo et felici ævo fruitur. *Hactenus Hieronymus, ex alio verosimiliter antiquiori compendio Vitæ, in quo de matrimonio ejus maritoque nihil scriptum legebatur; unde ipsum contigit errare in titulo, et Virginem appellare, ejusque virginitatem expressius commendare, quam Regina virginum ejusque adoptivo Virgini Joanni adeo familiarem fuisse intelligebat: id autem ne offenseret, verbum unum alterumve initio mutavi.*

Žitije

Autora monaha i prijatelja njenog reda iz notarskog prepisa godine 1332.

Predgovor¹³⁹

Tjerajte me, najdraže sestre, da pripremim Žitije sv. Humilitate, vaše i moje Majke, napisano na razne načine prema raznim spisima, raznih autora, u jedan svitak, izostavljajući opširnost i da, naravno, izložim ono što doznah od nje same, istinitim pripovijedanjem, jer vjerujete da ja nijesam želio, kako tvrdite, da pripovijedam mnogo istog onog što istinito pripovijeda svestost nje same. Zaista me, možda je to očito, vama vuče nestajanje života, malenkost poimanja, svjetovni sukob i blejanje njegovih ugrabljenih (ovčica). Ipak je težnja vaše pobožnosti primorala da smo (kao što znate) usrdno sapeti od prvog trenutka vašeg dolaska. Počnite, dakle, željno podržavajte Majku svetu tako. Počnite kolektu vašim besjedama, jer zabrinuta ljubav prema vama podložnim jasno šalje naprijed pod određenim odjeljcima, i ako se što njenom imitacijom pokaže kao tegobno, molim imajte u vidu kratkoču vremena, ništavnost tijela, neophodnost smrti, milinu nebeskog doma, muku Hristovu, i sve zajedno prethodno, sigurno će iskapati ugodnost sa lakoćom?

Glava I

Njena prva mladost, brak, monaški život, prelazak u red Valumbroze

Rosana,¹⁴⁰ nakon svetog krštenja nazvana Humilitas rođena je u provinciji Romandioli, u gradu Faenci, u veoma uglednoj porodici od oca Elimonta¹⁴¹ i majke Rikilde.¹⁴² Od malih nogu predana poslušnosti Bogu, neprestalnim molitvama i dajući velike milostinje stalno se preporučivala Gospodu. Poslije Hrista čitava se podredila Bogorodicu i, kako je tada svim svojim činjenjem odlučila, predala se čitavim svojim nastojanjima prema osobitoj matroni. I da bi ulazak u dvor takvog kralja i takve kraljice predstavljaо lak pokušaj odredila je Bl. Jovana Jevandelistu za svog advokata ne bojeći se da zadrži štogod želi od prethodnog kod onoga koji je dao i kod one koja je dosljedno prihvatila, plačući pokraj krsta veoma gorko a za majkom i učenikom slatko. Rosana je po kazivanju svih bila nevjerojatno mila čitavim izgledom, ali je prezirala svoju veoma lijepu pojavu. Jednog dana, nagovorena, pojavila se po modi koja je vladala, obučena veoma slobodno, jer je bila jedinica najbogatijih roditelja. Odmah se vratila sebi, ušla u sobu, predala se molitvi, čutala je o onome što je osjećala, osim što se, odbacivši svaku taštinu, čitava neizrecivo promijenila. Opazivši ovo njeni roditelji su se nesmiljeno ražalostili. I po načinu života koji je vodila, načinu oblačenja, primanju prostih ljudi i izgledu drugarica, izgubiše svaku nadu koju su neko vrijeme imali o njenom zanosu. I samo su motrili da krišom ne stupi u manastir.

3. U međuvremenu je počela javno i tajno što god je mogla da daje siromašnima. Veoma umorne soberice ovo jave njenim roditeljima. Oni su se pravili da to znaju i obavezali je zakletvom

¹³⁹ Rukopis pisan u Svaču za vrijeme episkopa Benedikta (1307-1317), potom arhiepiskopa Dubrovnika (1317-1318).

¹⁴⁰ Nije novo da se u Haliji daju vlastita imena po gradovima, ne znam zašto, možda da bi se sačuvalo sjećanje na porijeklo, koje je nekad od drugih prenijeto. Tako čitam bl. Lukesije ili Luke 20. aprila, tako su žene nazvane Genoveve. Postoji, pak, Rozana ili Rosana, gradić sa titulom grofovije, između Parme i Regija, po kome je nazvana Rosana, kasnije u Redu, kao u drugom krštenju nazvana Humilitas. Rodena je god. 1226, sa 24 godine je stupila u manastir, 9 je živjela u braku, 1241. kad je grad bio oslojen je imala 15 godina i još je bila neudata.

¹⁴¹ Elimonte, po nekim Altimonte, koji se spominje u nekom pisarskom dokumentu iz god. 1225. 8. januara napisanom u Faenci od Ugona Spade.

¹⁴² Gvidući nas je podučio imenu Rikilda, na osnovu, naravno, samog inicijala R. kao što je i mnogo toga drugog bilo napisano veoma nezgodno po običaju tog vremena.

VITA

Auctore Monacho sui Ordinis et familiari.

Ex Notariali transsumpto anni 1332.

PROLOGUS.

Cogitis me, Sorores carissimæ, S. Humilitatis vitam, Matris vestræ ac meæ, diversis voluminibus a diversis diversimode scriptam, in unum volumen prolixitate omissa redigere; nec non quæ ab ipsa relatione verifica didici ponere; cum me, ut asseritis, eadem prodente multa credatis nosse, quæ ipsius prodant veridice sanctitatem. Verum me, licet parere vobis retraheret vita defectus, parvitas intellectus, temporalis conflictus, ejusque detractorum balatus; coegit tamen vestræ sanctitatis effectus, quo (ut nostis) constringimur intime vestri adventus a primævis. Sumite igitur avide: imitamini matrem tam sanctam. Sumite collectum vestris orationibus, quod anxia caritas vestri in omnibus subditi sub certis capitulis lucide transmittit: et si quid ejus imitatione asperum appareret, ævi quæso conspicuata brevitatem, corporis vilitatem, mortis necessitatem, coelestis patriæ amoenitatem, Christi asperitatem, et cuncta pro certo facilitate prævia dulcedinem distillabunt.

CAPUT I.

Prima ejus adolescentia, conjugium, Vita Religiosa, transitus ad Ordinem Vallumbrosanum.

Rosanensis, a sacrae Religionis baptimate vocata Humilitas, in provincia Romandie civitate Faventia multum nobili orta prosapia, patre videlicet Elimonte, b matreque Richilda c, ab ipsis infantia annis divinis intenta obsequis, orationibus continuis, et eleemosynis magnis vacando, se Domino continue commendabat; post Christum totam se submittens Christiferæ, quam ex tunc omnibus suis factis statuebat et statuendo sumebat præcipuam totis suis nisibus in matronam. Et ut in aula tanti Regis tantæque Reginas in facili conamine pateret accessus, B. Joannem Evangelistam suum ibidem procuratorem instituit, obtinere quidquid vellet illo prævio non formidans apud illum, qui dedit et per consequens penes illam quæ suscepit, ad crucem flendo amarissime, in matrem dulciter et alumnus. Rosanensis igitur spreta pulchra valde aspectu, suavis affatu, compositione morum incredibiliter grata relatu omnium, dum diequadam ornatum levissimo, quia ditissimorum parentum unica, more patriæ se monstraret; subito ad se rediit, in cameram introivit, orationi se dedit, quid sensorit siliuit, nisi quod omni vanitate deposita se totam ineffabiliter transmutavit. Quod ejus genitores considerantes, crudeliter doluerunt; et ex ipsius vita dispositione quoad ornatus dispositionem, vilium assumptionem, et coetanearum visationem, spem omnem, quam ex ipsius exaltatione in seculo habuerant, perdidierunt; et solum, ne clam ingredieretur monasterium, attenderunt.

3 Cœpit interea quidquid poterat occulte et publice pauperibus erogare: camerarie fatigatæ plurimum hoc ejus genitoribus nuntiare. Quod illi se scire dissimularunt, et ut sibi parerent ad votum in omnibus injunxerunt. Aliquis Abbatissis de affectu monasterii patefecit; quælibet assensit, sed quomodo extrahi ex parentum possit custodia nulla cernit, eo quod assensum divina providentia non-

da im se u svemu pokorava. Nekim monahinjama je otkrila svoje osjećanje prema manastiru. Sve ih je privoljela ali kako bi se mogla izvući iz roditeljske tamnice nijedna ne zna, zbog toga što božansko proviđenje još ne bijaše to odobrilo. Kad je imperator Fridrih poslije duge opsade zauzeo Faencu¹⁴³ i umarširao u grad, njegov stric,¹⁴⁴ pošto je čuo priču o njenoj ljepoti, biva obuzet slijepom ljubavlju. Šalje mnoge glasnike, nijedan je ne vidi. Kad je on tako nije mogao vidjeti, roditeljima je opet za ženu traži mladić. Tražena djevojka odgovori da želi Hrista, nijednog drugog. Kad je mladić ovo čuo, nevjerovatnim naporom se izdigao iznad toga, štaviše ostavio je na miru, i javno objavio da na ovom mjestu nema takve djevojke. I premda je ona sama ovo čula, ipak nije manje probdjela u svom zatvoru, sve dok je spomenuti boravio u Faenci.

4. Kratko vrijeme nakon toga, njen roditelj Elimonte je preminuo. I Rosana se sjedinila u braku sa Ugolotom,¹⁴⁵ plemićem iz Faence. Iako je s njim provela devet godina u velikoj raskoši nije prestala da pominje promjenu života. Smijući se ovome, rekao je da to neće zauvijek činiti. Ona se, zaista, zadugo, iz dana u dan, predavala molitvi, i tražila od Boga ono što joj on odriče, i kao u teškoj bolesti, kad ostaje pri istom mišljenju, najdraži propade. Od tog trenutka zovu ljekare i oni svi zaključuju da treba da živi pobožno, a ako ne veoma brzo će upasti u smrdljivu i neizlječivu bolest i ubrzo će umrijeti. On poče govoriti da je sklone od njega da ne umre. Rosana kao da je ovo osjetila. Bogu koji ju je uslišio odano se zahvali i potom je sa njim živjela kao sa bratom i s povjerenjem stanovaла. Spomenuti čovjek, prije nego ju je ostavio izradio je sa njom više sinova i kćeri.¹⁴⁶

5. Mudra gospodarica, razmišlјajući kako bi mogla da ostvari svoju želju, započe ga, pod izlikom tjelesnog zdravlja, stalno bodriti i svom silom tjerati da se zaredi. Pokazuјući veliku žalost i jako ganuće složio se sa njom. Dozvolio joj je da stupi među sestre manastira Sv. Perpetue¹⁴⁷ kraj Faence, pošto im je, po pravilu, dala sve što je imala. A sam je ponizno prišao spoljnoj braći istog mjesta. Rosana mijenja ime i od tada se zove sestra Humilitas. Kad je ovo učinila Rosana je imala 24 godine, i od tog dana njen je nekadašnji suprug nikada nije bio vidio očima. Brzo je počela da se mijenja u drugu ženu, sve manastirske poslove svojim rukama da obavlja i izvrsno vjerski da se obrazuje, tako da ne bijaše sumnje da je došla ne iz nužde, već iz želje. Onima koji su je posmatrali bila je primjer mira, molitve, samoće, popustljivosti prema zdravima, jednako kao i prema bolesnima, uzdržljivosti.

6. Jednog dana je sestre, iako je bila neuka, pozovu da čita za ručkom. Kao što je običaj kod kaluđerica postave je, mislim za tješiteljku. Ona, zaista, pognu glavu i uze knjigu da posluša. Uvezši je otvorio je za ovo prikladno mjesto i započe ovim govorom: "Ne prezirite djela Božja jer su sva istinita i pravedna. Osim toga su tako teška uvijek na nebu sa podignutim zubljama". Reče i podstaće čitavi manastir da se sjati na prizor i čudesno divljenje. I kad je bio znak tačke govoreći: "Ti, pak, poučena, kao što je valjalo, svetim Duhom", najbolje je završila. Ovo što je pročitala niko nikada u spomenutom spisu ni prije ni poslije uopšte nije pronašao. I od tada se manastir pobrinuo da nauči čitati što je i naučila, pošto su joj dali učiteljicu.

---

¹⁴³ Započinjući crkveni rat Fridrih je osvojio Faencu 22. maja 1241.

¹⁴⁴ Vjerovatnije brat od strica. Jer se zna da je Fridrih imao bar dva strica: Konrada i Filipa, nasljedne vojvode Sreve, pošto je umjesto svog oca Henrika VI izabran za cara. Od ovih je posljednji umro god. 1208. Obojica ogrežli u pohotu, lako su mogli ostaviti nekog nezakonitog sina, koji je prateći Fridrihov tabor težio ovoj svadbi.

¹⁴⁵ I ovo ime, na drugom mjestu napisano samo inicijalom, moralo je biti preuzeto od Gvidučija. On se zove Ugolot de Caćanemići, iz porodice koja je poznata u Bolonji iz koje je i papa Lucije II, uzet god. 1144. i Givamontes za zapovjednika naroda Faence god. 1257.

¹⁴⁶ Gviduči pominje bar dvojicu sinova koji su umrli malo nakon krštenja.

¹⁴⁷ Iz kule Aleksandra VI iz god. 1501. je jasno da je ovaj manastir Sv. Perpetue bio iz reda kanonika sv. Marka od Mantove. Radi se o godini 1250-oj, kada je ona stupila u ovaj manastir i tamo je ostala dvije ili najviše tri godine. Kasnije je, zaista, živjela sama 12 godina u ćeliji i prije godine 1266. je utemeljila manastir, o kome će dalje biti riječi. Stoga je Gviduči očigledno pogriješio u drugom poglavljju treće knjige, gdje ovom boravku upisuje čitavu deceniju.

dum dedit; Cum Fredericus Imperator Faventiam a post longam obsidionem obtinuisse, et in civitatem ingressus esset, patruus eius ipsius, audita hujus pulchritudinis fama, cæco amore capit: nuntios plures dirigit, nullus eam cernit. Qui se cum sic posse nihil cernit, parentibus demum in uxorem adolescentis eam petit. Se Christum velle, nullum alium, requista puella respondit: quod adolescentis persentiens, intolerabili labore se supra tollit, inquietare eam ulterius deserit, et quod non sit talis puella in hac vita publice nuntiavit. Et licet haec ipsa persenserit, non minus tamen circa sui custodiā, usque quo prædictus affuit Faventia, vigilavit.

4 Elimonte quoque ejus genitor, brevi tempore elapsio, ex hoc seculo nequam fine bono eripitur: et Rosauensis Ugolotto nobili viro civitatis Faventiae matrimonio copulatur. Quo novennio in deliciis magnis degente, de vita mutatione prædicare non desinit: sed derisorium ille reputans, non se facturum in perpetuum sibi dixit. Illa vero continuus diebus magno tempore orationi se dedit, et quod negat ille a Deo petit, et in gravem infirmitatem, dum iure persisteret, carissimus cito ruit. Hinc inde medici ad vocantur, ab omnibus judicatur, eum oportere caste vivere: at si non, in languorem foctidum et incurabilem ipsum concito casurum, et in brevi morte crudelissima moriturum. Cœpit ille se caste de cetero victurum dicere, ac consanguineos suos et sua conjugis, ut eam inducant ad hoc, ne pereat, rogat. Quod ut Rosanensis persensit, Deo exaudient eam laudes devotas dedit, et deinceps velut cum germano quoad vixit fideliterque habitavit. Prædictus vero vir illius, antequam eam relinqueret, plures ex ea filios et g̃ filias genuit.

5 Considerans prudens Domina quod suum poterat desiderium adimplere; cœpit eum prætextu sanitatis corporeas incessanter confortare, et ad religionis ingressum pro viribus animare. Cui is, multo more ac fletu crudeli demonstrando assensit: inter Sorores Monasterii S. Perpetuae a proprie Faventiam sancte degentes sub regula, datis sibi omnibus que habebat, ingredi permisit; et ipse inter Fratres externos ejusdem loci humiliiter introivit. Tunc Rosanensi nomen mutari, et ut vocetur deinceps Soror Humilitas publicatur. Vigesimum quartum annum Rosanensis compleverat, dum hæc facit: et ab ipsa die ipsius olim conjux eam oculo corporeo numquam vidit. Subito cœpit in feminam alteram transmutari, omnia vilia monasterii suis manibus operari, ac religione taliter informari, quod non ex seculo, sed quod ex deserto venerit nulli erat dubium: silenti, orationis, solitudinis, obsequii erga sanas pariter et infirmas, abstinentiæ atque ardorū alliorum operum ipsi cernentibus jam exemplum.

6 Die quædam Sorores, cum esset illitterata, eam vocarunt, et ut legeret secundæ mensæ, ut mos est Monialium, solatiose ut æstimo injunxerunt. Illa vero caput flexit, et ut obediret librum sumpsit: quem ad locum aptum accedens aperuit, ea voce incipiens. Nolite despircere opera Dei, quia omnia vera et justa sunt: super quo tam ardua, in cœlum erectis semper luminibus, dixit, quod totum Conventum currentem ad spectaculum ac admirationem mirabilem excitavit: et dum sibi signum terminacionis factum fuit, dicendo, Tu autem, uti decuit, Spiritu sancto edocta optime terminavit. Quæ autem legit, nullus unquam in præfato codice prius vel post penitus adinvenit: et ex tunc Conventus, data sibi doctrine, ipsam litteras, quas et didicit, dispare procuravit.

7 Dum quædam tempore cancro quædam graviter in renibus esset læsa, tenendo (ut æstimabat) quia

medicum nolebat, curatricem deputatam ab Abbatissa; ne fastore gravaretur Conventus, orationi se dedit: a qua surgens confessim sanata fuit. Et tum Soror, quæ sibi ab Abbatissa in curatricem data fuerat, more solito curare eam volens, ipsam sic sanatam reperit, ac si nulla ibi lesio unquam fuerit: de quo plurimum admirans, causam ab ea quæsivit: quæ fideliter sumpta, totum factum per ordinem devotione maxima Sororibus publicavit.

8 Cœpit Soror Humilitas ceteris prætermisso orationi vacare; quod ut plene posset, totis viribus deserta expetere, licet propter arctam custodiā humano auxilio [id assequi] omnimode desperaret. Quo affectu dum diutius perstisset, contemplationi divinae die una se dedit: quod senserit, tacuit, nisi quod ex monasterio se dia Sabbathi proximo exturam prædixit, et quod flagitabat se infallibiliter habitatram toti Conventu patefacit. Qui considerans murorum altitudinem, portæ ac Fratrum ejus exterorumque custodiā, phantastice fore quasi dictum existimans, ipsius verbis velut impossibilibus non attendit. Superveniente vero nocte prædicta, vox quedam insonuit: Soror Humilitas, surge: meque sequere, dixit. Paritura, ad lectum cuiusdam Sororis valde pauperis prius accessit, tunicam suam consumptam pene totam subripuit, meliorem quam habebat eidem reliquit; et insu Psalterium tēnens, signo Crucis se muniens, super murum in instanti posita ipsa fuit. Dum vero sic esset, et de descensu anxi cogitaret; quidam eam invisibiliter, ut prius, arripuit, et super muro libro prædicto dimisso, firmatis portis, clavibus Fratrum, illas ei præsente aperuit; forisque extra totum locum incolunem ipsam suaviter collocavit. Ad quædam in fluvium ibidem situatum devenit, super quo velut pertransiens siccis pedibus ambulavit. Subito ad se rediit: ubi erat, ceu a sonno evigilans, vidit; et Deo gratias redditis ad locum Sororum Ordinis k S. Claræ, ob sui custodiā, gradu concito properavit.

9 Ad locum vero jam supradictum Soror Humilitas cum devenit, omnes in admirationem Sorores induxit; et ob suam formositatem de periculo deviationis, inter alias Abbatissa, plurimum dubitavit. Tamen nil Abbatissa ostendens, una cum suo Conventu, benigne multum eam recepit, et secum concito intromisit. Quæ dum ipsius intentionem audirent, ædificatione magna ædificata, ac de exitu tam arcta custodia non modicum admiratae; pro quædam Milite Nicolaus nomine, stricto ejusdem consanguineo, ex quo secum esse noluit, miserunt; et in ipsius manus eam, multis devotis profusis lacrymis, remiserunt. Ipse vero dulciter audita causa eam domum adduxit, et in quædam pulchram cameram, penes se tenens clavem, necessariis magnifice munitatam intromisit. Ibi tempore quo fuit super nudum pavimentum jacuit; arctissimoque silentio, continuis orationibus vacans, præter panem et aquam in cibum aliud nihil assumpsit.

10 Religiosus quædam S. Apollinaris in civitatis Faventia, cui proter infirmitatem horribilem pes amputari debebat, peritorum consilio auditæ ejus fame illuc portari se fecit, et sibi se humiliiter commendavit. Illa vero pietate commota, ejus pedem signo Crucis tetigit. Qui confessim curatus, ad propriæ factum publicando suis pedibus lætissimus remeavit. Quod Dominus Nicolaus prædictus attendens, mora omni semota, ejus petitionibus ei cellam (ad Curati puto instantiam) juxta suam ecclesiam fieri procreavit. Juxta ecclesiam S. Apollinaris in civitate jam dicta eam cellam fabricarunt, parvam multum, cum fenestrula in ecclesia respondentia, qua videre posset et recipere Sacrosanctæ Matris Ecclesiæ Sacraamenta; nec non alteram deforis, unde reciperet eleemosynam

7. Kad je jednom bila teško bolesna zbog nekog raka na bubrežima, držeći (kako je sudila) njegovateljicu, koju je poslala opatica jer nije željela ljekara, predala se molitvi da ne bi samostan bio zahvaćen smradom. Ustajući nakon molitve smjesta je bila izlijеčena. I tada sestra koju joj je opatica dala za njegovateljicu, žećeći da se, po uobičajenoj navici, pobrine oko nje, nađe je tako izlijеčenu, kao da nikakve povrede nikada nije ni bilo. Diveći se tome veoma upita je za uzrok. Pošto ga je prihvatile sa vjerom, čitav događaj je, po redu, sa najvećom pobožnošću, obznanila sestrama.

8. Poče sestra Humilitas, zanemarujući sve ostalo, da se predaje molitvi. A da bi to mogla sasvim, svim snagama je tražila napuštena mjesta, premda je zbog čvrste straže na svaki način žudila (podrazumijeva se) za ljudskom pomoći. Što je duže istrajavala u tom osjećanju čitava se predala razmišljanju o daru Božjem. Čutala je o tome što je osjećala, osim što je unaprijed odredila da će izaći iz manastira u narednu subotu i to što je iskala, namjeravajući da se drži neprijevarno, otkriva čitavom manastiru. Razmatrajući visinu zidina i stražu koju predstavljaju vrata i njihova braća izvana, smatrajući fantastičnim ono što je rečeno, ne obratiše pažnju na same riječi kao nemoguće. Kada je, zaista, došla spomenuta noć, odjeknuo je neki glas: "Sestro Humilitas", reče, "ustani i slijedi me". Namjeravajući da se spremi prethodno pride krevetu neke sestre veoma siromašne, ote njenu haljinu, koja je gotovo čitava bila pohabana, a bolju koju je imala joj ostavi. I držeći u ruci psaltir, prekrstivši se na zidu se uspravi na noge. Dok je to tako bilo i dok je sa tjeskobom razmišljala o silasku nešto ju je nevidljivo, kao i ranije, zgrabilo. Ispus-tivši spomenutu knjigu na zid u njenom prisustvu je, ključevima braće, otvorio čvrsto utvrđena vrata i napolje, preko čitavog mjesta je nepovrijedenu ugodno spustio. Došla je do neke rijeke¹⁴⁸ koja je tuda tekla, preko koje je kao prelazeći hodala suvih nogu. Iznenada se prenula. Kao da se budi iz sna vidje gdje je bila i zahvalivši Bogu, požurila je, radi svoje sigurnosti, brzim korakom sestrama iz reda¹⁴⁹ sv. Klare.

9. Kad je sestra Humilitas došla do spomenutog mjesta sve sestre je zadivila. I zbog njene ljepote, zbog opasnosti od greške, između ostalih najviše je sumnjala opatica. Ipak, ništa ne pokazujući, zajedno sa svojim samostanom veoma blagonaklono ju je primila i sa sobom brzo uvela unutra. Kad su monahinje čule od nje za namjeru, poučene velikom poukom i zapanjene ne malo izaslanikom iz tako čvrstog zatvora, poslaše po nekog viteza po imenu Nikola, njenog bliskog rođaka,¹⁵⁰ sa kojim nije htjela da bude. I dadoše mu je, pošto je prolila mnoge pobožne suze. On ju je doveo kući, pošto je, zaista, prijatno saslušao o događaju i uvede je u jednu lijepu sobu, zadržavajući kod sebe ključeve, koja je za nuždu bila velelepno utvrđena. Neprestano se moleći, u najvećoj tišini, osim hljeb i vodu ništa drugo nije uzimala za hranu.

10. Neki sveštenik Sv. Apolinara¹⁵¹ grada Faence, kome je, zbog užasne bolesti, morala da se odreže noge, po savjetu iskusnih koji su čuli za nju, učinio je da ga tamo odnesu, i ponizno se preporučio. Ona, zaista, potresena pobožnošću, dodirnu mu nogu znakom krsta. On se, odmah izlijеčen, na svojim nogama vrati kući, veoma veseo, obznanjujući ono što je učinjeno. Kad je spomenuti gospodar Nikola ovo opazio, ne oklijevajući ni tren, pobrinuo se da joj se izgradi ćelija na njeno traženje (mislim na molbu kapelana) kraj njegove crkve. Kraj crkve Sv. Apolinara, u već spomenutom gradu, izgradiše ćeliju, veoma malu, sa prozorčetom obrnutim ka crkvi, kroz ko-

---

¹⁴⁸ Gvidući je naziva Lamon, a horografski spisi Amon. Nalazi se nadomak grada, na istoku.

¹⁴⁹ Isto mjesto naziva imenom sv. Martina i dodaje da je opatica u početku strogo izgrdila sveticu zbog toga što joj poduhvat izgledaše glup. Protiv toga se ovdje govori.

¹⁵⁰ Isto na italijanskom "zio", što označava i strica i ujaka. I dodaje da je prior Sv. Perpetue uzalud pokušavao da je povede natrag, ali ga je uvjero molitvenik, čudom, položen na zid, da ga je ona svojom voljom ispustila. A ona sama, zaista, da joj ne bi svi mogli negirati da izlazi iz manastira, pri čistoj svijesti i da ostavlja red kome se bijaše zavjetovala, osim ako ne stupi u drugi strožiji, izbrala je red Valumbroze, koji dopušta samotrački život.

¹⁵¹ Priorat Sv. Apolinara, kraj Faence, sa titulom parohije, zavisi od opatije Sv. Krispina iz reda Valumbroze.

synam , et libere satisfaceret accidentibus , ut quæsivit. Ad ingressum dies statuitur; civitas tota illo concurrit , et ut Sanctam videant ab omnibus acclamatur. Abbas de Crispino , cui subest locus , illuc perrexit: sacre Religionis , recepta ejus obedientia , ei habitum dedit: subvenire necessariis pro se ac famula sibi spopondit: ut Christum pauperem sequatur paupercula , redditis gratiis , omnia refutavit: et signata signo Crucis , post oratorium quamdam n assidem ad jacendum sibi dari petiit. Nec aliud habuit quoad vixit ibidem , nec secum casu aliquo intromitti sustinuit.

11 Annis duodecim in cella prædicta stetit , pane solum et aqua , de coctis herbis amaris intus in solennitatibus , semper usa fuit: et ad tantam abstinentiam devenit , quod die qualibet tribus uncii pannis suum corpusculum sustentavit: nec secum , toto tempore quo fuit in cella , in dupli refectione , vel ciborum usu , aliter quam sicut dictum , casu aliquo dispensavit o. Corpore super nudo setis equinis , aut corio porci , versis setis incisis ad carnem , semper omni casu , modo , et tempore vestita stetit , cum cululla vilissima , nullis interpositis pellibus aut aliquibus vestimentis. Utebatur interdum loco cilicii ueste lanea asperrima , quando casu aliquo condeceret : fatigata vero super genibus , super prædictam assidem se locabat ; muro , gravata somno , caput ponebat psallendo , sic somnum sumebat , vel cogitando aliquid de divinis.

12 Die quadam mustela quædam cum pelteolo p ad collum in cellam introivit: ceu datam in sociam divinitus care sumit: dum vacabat orationi ad ejus pedes se ponit: de carnibus sibi datis studiose quoque fuit in cella , non gustavit: nec alio cibo unquam nisi , quo Matrem sanctam cui divinitus data in sociam fuit , sua existimatione in cellula uti vidit. Tempore magno sic peracto , cum quasdam Dominas in cellis , juxta suæ Dominae cellam , esse inspiceret ; super fenestram ascendit , Dominam suam quasi deridendo inspexit , sonalium ibi depositum , et quasi valedicens nunquam comparuit q. Vir igitur suus , ejus absentiam ferre non valens ; cunctis quæcum ipsa dederat monasterio care r dimissis , licentiam sociandi eam instanter petiit. Qua obtenta , in præfato monasterio S. Apollinaris , jugo sanctæ obedientiae se adstrinxit , et post Prælatum , olim conjugem in Prælatam sumpsit: semper eam Dominam dixit , et licet numquam eam videret (ut dictum est) ejus monita in nullo casu aliquando prætermisit: qui vivens triennio , sancto fine vitam hanc ærumnosam dulciter terminavit s.

ANNOTATA.

a Non est novum Italis , etiam a civitatibus sumere nomina propria , nescio quo respectu , fortassis ad conservandam memoriam originis , olim aliunde traductæ. Sic B. Luchesium sive Lucensem 20 Aprilie , sic Genovesas mulieres dictas lego : est autem Rosana seu Rossana oppidulum , titulo Comitatus insigne , inter Parmam et Regium , unde Rosanensis dicta , que postea in Religione , quasi in altero baptismo , Humilitas : nata an. 1226 , ut colligitur ex acte annorum 24 qua est ingressa monasterium , que annos 9 in matrimonio vivebat , neandum nupta anno 1241 , quando urbe capiebatur , atque adeo annum 15 tunc agens.

b Elimonte , quibusdam Altimonte , cuius aliqua memoria invenitur in quodam Notariali instrumento anni 1225 , 8 Januarii , rogato Faventia ab Ugone Spada.

c Richildæ nomen Guiduccius nos docuit , alioqui per solam initialē R. uti et alia plura , ex istius seculi usu perquam incommodo , scriptum erat.

d Capta fuit a Friderico , bellum Ecclesie inferente , Faventia anno 1241 die 22 Maii.

ji može vidjeti i primati pričešća crkve Presvete Majke; kao i drugi, vanjski, kroz koji bi primala milostinju i slobodno podmirila one koji dolaze, kao što je tražila. Odredi se dan za dolazak. Čitavi grad trči onamo i svi viču da vide sveticu. Opat Sv. Krispina koji je bio nadomak tog mjesta dove onamo i dade joj mantiju, nakon što se obavezala na poslušnost svetom redu. Obeća joj da će priteći u pomoć i onome što je neophodno za nju i njenu pomoćnicu. Zahvalivši, sve je odbila, da bi siromašnog Hrista kao siromašna mogla slijediti. I prekrstivši se nakon jedne molitve zatraži da joj se da daska za ležanje,¹⁵² dok je onamo boravila ništa drugo nije imala niti je kojim slučajem dopuštala da se unutra unese.

11. Dvanaest godina je ostala u siromašnoj ćeliji, samo na hljebu i vodi. Tokom praznika se uvijek služila sušenim gorkim travama. I postigla je takvu uzdržljivost da je svakog dana održavala svoje tjelesce na tri unce hljeba. I za čitavo vrijeme dok je boravila u ćeliji, u upotrebi hrane ili dvostrukoj refekciji, nije se drugačije ponašala nego kako je rečeno.¹⁵³ Bila je obmotana, uvijek, na svaki način, i u svako vrijeme, u konjsku strunu ili svinjski kožuh, strune bijahu urezane do mesa, sa najprostijom pokrivkom, i bez ikakvog umetka od kože ili nekom haljinom. Umjesto pokrovom katkad se služila veoma grubom lanenom haljinom, kad bi nekim slučajem dolikovalo. Umorna, spuštala se koljenima na spomenutu dasku. Ophrvana snom uz udarac je glavu stavljala na zid i tako spavala ili razmišljala o božanskim stvarima.

12. Jednog dana u ćeliju uđe neka lasica sa zvoncemoko vrata.¹⁵⁴ Rado je prihvati kao da joj je Božjom voljom data za drugaricu. Dok se molila, ona leži kraj njenih nogu. Sve dok je bila u ćeliji nije okusila od mesa koje joj se davalio, niti od neke druge hrane osim one kojom je po njenom mišljenju vidjela da se služi sveta Majka kojoj je bila data Božjom voljom za drugaricu. Prošlo je tako dosta vremena kad ugleda neke gospode u ćelijama kraj ćelije svoje gospodarice. Siđe kroz prozor, svoju gospodaricu pogleda kao da se podsmijeva, ostavi zvonce i kao da se pozdravlja nikada se više ne pojavi. Njen, dakle, suprug,¹⁵⁵ nemajući snage da podnosi njeeno odsustvo, pošto je sve ostavio što sa njom bijaše rado dao manastiru,¹⁵⁶ silno je tražio dozvolu da se s njom združi. Pošto ju je dobio, u spomenutom manastiru Sv. Apolinara se obavezao zakletvom svete poslušnosti, i napokon prelat nekada suprugu, uze za prelata. Reče da mu je ona zauvijek Gospodarica, i premda kao da je nikada nije video (kako se kaže) nikada nije ni u jednom slučaju zanemario njene opomene. Živio je još tri godine i slatko je okončao svetom smrću ovaj život pun jada.¹⁵⁷

¹⁵² Assis, assidis, prilično čest izraz u srednjem vijeku za letvu ili dasku. Gviduči dodaje da je pri vrhu imala zakovanu kladu, koja je služila kao jastuk.

¹⁵³ Isti Gviduči razglaba u 25. poglavju, kako je jednom ponesena zanosom 19 dana provela bez ikakve ljudske hrane, sve dok nije došao opomenutu je opat Sv. Krispina, koji je stigao i koji je prizivajući je glasno uputio na vrlinu svete poslušnosti, da se opameti, uzme hranu i pokaže da može povratiti tijelo nakon tako dugotrajnog posta. To je najhitrije učinila, premda uz nevjerojatan napor, dok je uzimala hranu, kao što je kasnije priznala.

¹⁵⁴ Pelteolum - malo niže sonalium, narodski sonaglio - od zvečeći, zove se kružno zvonce (tintinaabulum orbiculare). Nola - malo zvono. Što je korijen predašnjeg imena nije baš zgodno da kažem. Sumnjam da je demunitiv od tevtonskog malog zvona.

¹⁵⁵ Gviduči kaže da je skočila sa prozora, kad je svetica namjeravala da izade i kako bijaše došla, tako je i otišla i nikađa više nije videna. Izgleda je to bio znak da ubuduće treba da ima drugo društvo.

¹⁵⁶ Care - tj. rado, od caritas - hrišćanska ljubav prema bližnjima.

¹⁵⁷ Promjenivši ime spomenutog don Ludovika, Gviduči dodaje i navodi kao svjedoka sličicu koju je, kako kažu, naslikao Čimabue na grčki način, koja prikazuje njega samog u staroj valumbrožanskoj mantiji sa dijademom i natpisom: sveti Ludovik. Za njega, njegov isповjednik je obično govorio da poslije sv. Franciska, koji je malo prije, to jest god. 1226, prešao ka Višnjima, njemu nije bio poznat niko ponizniji od njega. Umro je, čini mi se, oko god. 1256. prije nego se svetici prikazao njen drugi andeo, o čemu ona sama u Žborniku 4. ovako pripovijeda: "Taj andeo koji mi je poslat od Boga poslije 30 godina moga života, kad se pobojah velike bolesti. Jer kada su mi ovce bile, zaista, povjerene na čuvanje, nijesam imala snagu njegove neustrašivosti". Ko je, pak, ova živež ili ovce? Da li su to one koje joj Gospod već osamljene (odllutale) pokaza da ih vidi, opominjući je unaprijed da će jednom biti postavljena da upravlja mnogima. Tako mislim osim ako ne zaključuješ da su to žene koje je već tada, u Faenci, počela da podučava, sa kojima je, potom, oko godine 1266. osnovala manastir, o čemu će uskoro biti riječi.

e Patruelis potius: nam Fredericus & duos dumtaxat patruos habuisse scitur Conradum et Philippum, successive Duces Sueviae, pro fratre suo Henrico VI electo Imperatore: quorum ultimus anno 1208 obiit. Ambo effusi in libidines, facile potuerunt filium aliquem nothum reliquise, qui Friderici castra sequens, ad hasce nuptias adspiraverit.

f Hoc quoque nomen a Guiduccio sumendum fuit, alias una solum littera scriptum: appellat autem is Ugolettum de Caccianemicis, familia etiam Bononia nobili, unde an. 1144 Lucius II Papa assumptus, et Givamontes anno 1287 Faventini populi Capitanus.

g Guiduccius duorum dumtaxat filiorum meminit, paulo post baptismum defunctorum.

h Monasterium hoc S. Perpetuae fuisse Ordinis Canonorum S. Marci Mantuae, apparebat ex Bulla Alexandri 6 anno 1304; agebatur autem annus 1280, quando illa hoc monasterium ingressa est; nec nisi biennio, vel ut summum triennio, ibi mansit; siquidem annis 12 postea vixit solitaria in cella, et ante annum 1286 fundatum habuit monasterium de quo infra, proinde manifeste erravit Guiduccius lib. 3 cap. 2 ubi commemorationi huic totum decennium assignat.

i Lamonem appellat Guiduccius, Amonem tabulae chorographicæ, estque civitati ad orientem propinquus.

k Idem S. Martini nomine locum appellat; et addit quod Abbatissa Sanctam initio acriter increparit de eo quod ausa stulta videbatur: contra quam hic dicitur.

l Idem Italice Zio, quod ambiguum est pro patruo vel avunculo: additique Priorem S. Perpetue frustra conatum ipsam reducere, sed miraculo positi supra murum Breviarii persuasum eam suæ voluntati dimisisse: ipsam vero, cum omnes negarent posse eam salva conscientia manere extra monasterium, et ordinem dimittere quem professa erat, nisi alium strictiorem ingredieretur, elegisse ordinem Vallumbrosanum, qui patitur etiam solitaria viventes.

m Prioratus S. Apollinaris prope Faventiam, cum titulo Parochia, dependet ab Abbatia S. Crispini Ordinis Vallumbrosani.

n Assis, assidis, pro assere seu tabula, medio aero satis est frequens: addit Guiduccius eidem affixum fuisse in capite truncum, qui esset pro cervicali.

o Idem Guiduccius cap. 23 didicit, quomodo aliquando in spiritu raptæ dies novemdecim abeque ulla humano cibo egerit: donec admonitus Abbas S. Crispini advenit, ipsamque sonora voce compellans, in virtute sanctæ obedientiæ præcepit ad sensus redire, cibum sumere, et quomodo tam diuturno jejunio sufficere corpus potuerit declarare: quod promptissime feci, eti incredibili cum labore quod cibi trajectionem, sicut postea fassa est.

p Peltolum, mox infra Sonalium, vulgo Sonaglio a sonando, dicitur Tintinnabulum orbiculare, Nola. Prioris nominis quod sit etymon haud facile dixerit, suspicor esse diminutivum a Teutonio Bel, nola.

q Guiduccius ait, quod cum inde discessura Sancta esset, desiliit de fenestra, et qua venerat abiens nusquam amplius visa est: quo videtur significatum fuisse, aliam ei sociatem deinceps habendam.

r Care, id est, libenter, ex caritate.

s Addit Guiduccius mutato nomine dictum Donnum Ludovicum, et testem allegat tabellam formæ Græcanicæ, a Cimabue, ut aiunt, pictam, quæ ipsius dicitur reffirre effigiem, in veteri habitu Vallumbrosano cum diadema, habeatque suscriptum sanctus Ludovicus: quem et Confessarius suus dicere solebat, post S. Franciscum, paulo ante, id est anno 1226, ad Superos translatum nullum magis humilem eo sibi notum fuisse. Obiisse autem mihi videtur circa annum 1256, prius quam sanctæ adderetur suus secundus Angelus: de quo ipsa in Serm. & sic loquitur: Iste Angelus a Deo mihi datus fuit post triginta annos sepa-

Glava II

Manastire nadomak Faence i Firence gradi i vodi kao opatica. Nakon smrti slavna po čudima

13. Započeše¹⁵⁸ episkopi, opati i drugi duhovnici da je (mole) da sagradi manastir¹⁵⁹ u gradu. Među njima bijaše¹⁶⁰ Velečasni D. Plebanus, opat, višeg reda Valumbroze. Imajući čvrsto povjerenje u njega izade iz celije. Kraj Faence, na mjestu koje se zove Malta, posvećen Bogorodici,¹⁶¹ po pravilu sv. Benedikta, sagradi manastir. U njemu (radeći pod poslušnošću spomenutog Oca i Kanona koji je prije utvrđen) sebe i mjesto je neprestano podložila istom Ocu i njegovim nasljednicima. Od tada, odavde započe da se širi glas o njenoj svetosti, mnogi plemići da preporučuju svoje kćerke i žene, da ih podučava u doslovnom čuvanju već spomenutog kanona, premda ona sama, ni u kom slučaju, nije promijenila način života, koji je vodila u celiji. Jednog dana, kada je primila neku sestruru i opazila da očevidno ne obavlja dobro prelatsku dužnost u nekom manastiru, prekori je zbog zanemarivanja dužnosti. I još gore, iako ju je često korila, nije se potrudila da se popravi. Opazivši ovo, majka je javno na skupštini utjera u laž i po savjetu pouzdanika, onu koja se drsko opirala, preda u zatvor. Ona skroz odbi da uzima bilo što od hrane. Kad više dana ostade u takvom stanju, opatica dođe do zatvora skrštenim rukama joj obgrli koljena i ljubazno je zamoli da obrati pažnju na svoje zdravlje. Tada se ona baci na zemlju, kraj njenih nogu i priznajući svoje nedjelo dobrovoljno se pokajala i svima kazala da će ubuduće pobožno živjeti jer je bila dobro ukorena.

14. Jednog dana je, po običaju, posjetila jednu od svojih sestara, teško bolesnu, koja joj otkri takav grijeh, prijavljujući ga nasamo između njih dvije, koji iz bojazni nikada nikome nije priznala. I ljubazno joj zadahnu dušu da se ispovijedi, i da zna zasigurno da će u naredni petak u 6 sati umrijeti. I objavi da će o samom grijehu zajedno sa drugima položiti račun Bogu. Zbunjena ovime povrati se pred prisutnom Skupštinom, javno reče ono što je bila istina i ispovijedivši se svešteniku, uz mnogo suza, u spomenuti čas i dan predstavi se na Nebo. Jednom svom kapelanu, kad je jednog jutra išao da služi misu, izade u susret i, kao ne mareći, upita ga kuda se uputio. Kad je odgovorio kuda je pošao, najpobožnije mu nasamo reče: "Ispovijedi, prije, sine moj, grijeh koji si počinio, i tada se ne boj da prideš bezbrižno". Tada on zbunjen uz mnoge suze stida joj reče po redu sve, što vjerovaše da samo Bog zna. I pošto se zdušno ispovijedio ubuduće tako što nije počinio.

15. Kad joj je neka ribica bila ponuđena naredi magacionerki da se spremi i ujutro da se od nje da čitavom manastiru. A ona smatrajući da ni za dvojicu nije dovoljna, brižljivo je spremi sa otopljenim biberom i postavi na sto samo za opaticu. Vidjevši to, ona pred čitavim manastirom ljuta uze tanjur i baci ga na pod zajedno sa ribom. Divno da se priča. Nije bilo tako slasno postavljeno na sto, kada je bačeno. Tako bačen tanjur na zemlju vidio je čitav manastir,¹⁶² jer je bio od drveta, da će biti slomljen. Tada ga služavka podiže sa zemlje i sa njega, kao što je prije bilo naređeno, sve sestre posluži. Jednog dana, kad je sveta Majka bila u Faenci iznenada nekoj

¹⁵⁸ Gvidući u gl. 29 priča kako ju je posjetio episkop Faence i vjeruje da je on, prema nagađanju, bio spomenuti. Jakob Ugel u 2. tomu "Svete Italije" kaže da je kao prvi neko sa ovim imenom stolovao od god. 1259-1260.

¹⁵⁹ Isti Gvidući u gl. 30 objašnjava kako su monasi uskratili nekim ženama koje su molile da kraj nje mogu sagraditi celije. Ona je sama, zaista, opomenuta vizijom Bogorodice da iz temelja podigne manastir.

¹⁶⁰ D. Pleban, "Poglavar Reda" XVIII, od god. 1258-1272.

¹⁶¹ Narodski nazvan Sv. Marija Novela od Malte, izvan vrata, koja su se nekada zvala Gavazinska, a sada su Hospital-ska, na zemlji sv. Petra, koju je 1266. episkop darivao sa namjerom da tu bude manastir, koja je vraćena episkopu, kad je god. 1500. razoren manastir, kako kaže Gvidući. On potom pripovijeda da je istom manastiru dato zemljiste u Kanplanu, Albonelu, Klaudijanu i Gvaldrari od strane Vulkona Lamberta i njegove majke Ermeline.

¹⁶² Gvidući jasnije kaže da, iako je zdjelica bila zemljana, nije bila ni razbijena ni uništена, i da je ribica koja se uvela u rukama i ustima svima bila dovoljna.

tis meæ, dum intravi in cogitamina majoris gravidinis: nam quando mihi datæ ad custodiendum pecudes fuerunt vere, non habebam virgam nec potentiam ejus fortitudinis. *Quænam outem hæ pecudes, sive oves? an quas ei jam Reclusæ per visum aliquod Dominus ostendit, præmonens quod plurium regimini præficienda aliquando esset? Ita existimo, nisi velis quod jam tunc Faventiaæ aliquæ mulieres cœperint ab ea in spiritu, instrui, quibus deinde circa annum 1266 coaluit monasterium, de quo mox.*

CAPUT II.

Monasteria prope Faventiam et Florentiam struit et regit Abbatissa . miraculis etiam post mortem clara.

Cooperunt a Episcopi, Abbates, aliique Clerico religiosi [rogare] eam, ut construeret monasterium in civitate; inter quos erat Rev. Vir D. Plebanus, c Abbas Major Ordinis Vallumbrosæ. Cui solide credens, de cella exivit: iuxta Faventiam, in loco qui Malta dicitur, in honorem Deiferæ d sub regula B. Benedicti cœnobium construxit; in quo (sub predicti Patris obedientia degens et Regula prætaxata) ejusdem Patris suorumque successorum manibus se ac locum, perpetuo subjugavit. Cepit fama sanctitatis ejus hinc inde discurrere: magnatum plurimi suo dominio filias et conjunctas tradere, quas servare Regulam jam dictam ad litteram docebat; quamvis ipsa de vita, quam tenuerat in cella, casu aliquo nil mutaret. Die quadam cum quamdam sororem recepisset, et notabiliter quod minus bene officium Prælacionis in quodam cœnobia habuerat attendisset, eam turpiter delinquentem invenit; et quod deterius est, secreto correpta sæpius ab ea, emendatione attendere non curavit. Quod mater attendens, publice in Capitulo eam redarguit, et discretarum concilio tamquam resistentem proterve carceri mancipavit: quæ et ciborum quidquam sumere penitus recusavit. Pluribus diebus dum tali statu permanisset, ad carcерem Abbatissa perrexit, cruciatis brachiis genua flectit, ut suæ attendat saluti eam dulciter exoravit. Tunc illa ejus pedibus se prostravit; et suum scelus confessa, pœnitentiam voluntaria fecit; et de cætero sancte vivendo, quod bene fuerit correpta, omnibus patefecit.

14 Die quadam Sororem quamdam de suis, gravitatem, more solito visitavit: peccatum tale nominando inter se et ipsam secreto, quod præ verecundia nulli unquam confessa fuerat, denudavit; et ut confiteatur dulciter animavit; et sciatis præ certo quod feria vi proxima venienti, et hora sexta, est de hoc seculo exitura; et de ipso peccato cum aliis Deo ratione redditura, nuntiavit. Ex quo illa confusa in se redit, coram astanti Conventu quod verum fuerit publice dixit, et Sacerdoti confessa multis lacrymis, hora diei prædicta cœlica penetravit. Cuidam suo Cappellano, eunti mane quadam celebrare, obviam ivit; et quasi dissimulando, quo tenderet requisivit. Cui quo ibat respondenti, secreto multum devote dixit, Confitere prius, Fili mi, tale peccatum quod commisisti: et tunc secure accedere non formides. Tunc ille confusus cum multis pudoris lacrymis prius per ordinem cuncta, quæ solum Deum scire credebat, ei dixit; et diligenter confessus de cetero talia non commisit.

15 Cum Pisciculus quidam sibi oblatus esset, celerariæ injunxit ut aptari ficeret: et ex ipso toti Conventui mane daret. Illa vero considerans, quod vix duabus et male sufficeret; diligenter cum pipero liquido aptavit, et soli Abbatissæ super mensam apposuit. Quod illa considerans, coram toto

Conventu paropsidem irata sumpsit, et in pavimentum cum pisce projecit. Mirabile dictu! non sic suaviter impositum mensæ, sicut dejectum fuit: nam velut foret clavatum ligneumque persistet, e sic in terra delatum totus Conventus vidit. Tunc serviens de terra levavit, et de ipso, ut prius jusserrat, Sororibus omnibus ministravit. Die quadam subito cuidam ex Sororibus, dum esset sancta Mater Faventia, fluere in catinus sanguis ita ex naribus cœpit, quod omni desperata remedio sanitatis medicorum relatu, ad finem ultimum, ut cunctis patuit, propinquabat. Quod dum nutrix pia persensit, summum medicum dulciter ex more advocans, super eam signum Crucis dididit, et confessim resumptus viribus plenissime curata fuit. Cum ob nivium abundantiam more patriæ domorum imminaret ruina, nec valerent sibi modo aliquo providere, ipsam Fratres extrinseci et conventus adeunt, et quod sibi suisque provideat in tali tribulatione humiliiter petunt. Tunc illa, confortatis eis, orationi se dedit: et subito fugata varietate temporis, sol calidus valde apparuit, et destructis nivibus tota illa varietas conquevit.

16 Cum Roman quibusdam arduis negotiis pederer pergeret, et in asperiori via præ lassitudine omnino deficeret; quidam cum equo mansuetissimo apparuit, super ipsum eam posuit, et usque ad hospitium suaviter secum fabulando perduxit: quo ea deposita validicens, quis fuerit hunc usque non dixit, aut quomodo recederet ex sociis tam Dominibus quam Fratribus nullus vidit. Dum vero predicto loco consocii ederent, et ipsa de pane tam aspero sumere nil valeret; quod omnes ederent præcipiens, a mensa (surrexit, et in viam quoque manducarent solitaria multum orationi se dedit nam ei consuetudo erat, ut quoties quovis tempore ad locum aliquem descendebat, confessim super genibus incumbens orationi vacabat, usquequo alii attendere oportebat) subito quidam apparuit, panem albissimum ei dedit, et ut ex ipso reficeretur benigne præcepit atque discessit. Cui dum hilariter obediret, Fratres et Sorores qui comedebant adfuerunt, et admirati plurimum, auditio negotio, dantes Deo laudes, iter quod ire cœperant perfecerunt. Dum vero in præfato itinere ad cellam duarum Reclusarum descendisset, mox ut eam viderunt, clamare cœperunt. Hæc est Domina, quæ nobis in somnis apparuit, et qualiter in via Dei debemus pergere nos instruxit. Unde hospitari secum coegerunt, et ab ea, ut visione viderant, magna noctis parte devotissime percepserunt. Quadam nocte, dum suo monasterio Matutinalibus interesset, subito signum fecit, et ut sibi vinum portaretur et aqua cum mansuetudine imperavit. Quo allato, in infirmitorum ad quamdam infirmam graviter misit; et quæ siti gravata dormire non poterat, Deo et Matri sanctæ redditis gratiis potum sumpsit, et deinde suaviter requieavit.

17 Licet ei B. Joannes Evangelista plures appruisset, et suum fabricari locum injunxisset; quadam nocte sibi apparuit, et ne Venetiis sicut dispouserat, sed ut faceret Florentia, imperavit; promittens quod de ipso quod Faventia fecerat, et quod Florentia factura erat, curam gereret spiritualem, et in itinere viarum discrimina transiret, plenarie periculi sine nota. Tunc signo Crucis se muniens, quasdam Sorores vocavit secreto: factum eis propalavit; et nihil ex monasterio assumens, Priorissæ f Conventum commendavit; et cum his quæ g nominaverat nudis pedibus, inter guerrarum discrimina, cùm tota sua societate incolumis, Evangelista prævio properavit. Cum diu habere B. Evangelista Joannis reliquias affectasset, nec unde posset casu aliquo habere existimaret, devenit Florentiam eundo

ad

od sestara poče tako da teče krv iz nosa u zdjelu, pa odbacivši svaku nadu u izlječenje od strane ljekara, približavaše se samom kraju, kako se svima činilo. Kad pobožna hraniteljka sazna za to, ljubazno, kao po običaju, prizivajući najvišeg liječnika, načini nad njom znak krsta i smjesta je, obnovivši snagu, najpotpunije bila izlječena. Kad zbog obilnih sniježnih padavina koje su uobičajene u tom kraju zaprijeti opasnost kućama i kad ni na koji način nijesu mogli pomoći sebi, dolaze joj braća izvana u manastir i ponizno mole da se postara za njih i njihove u takvoj nevolji. Tada se ona, ohrabrivši ih, predade molitvi i iznenada promijeni se vrijeme, pojavi se veoma toplo sunce koje istopi snijeg i čitavo nevrijeme se smiri.

16. Kad je išla u Rim pješke, zbog nekog teškog posla i na veoma mučnom putu od umora sasvim sustala, pojavi se neko sa veoma kratkim konjem, posadi je na njega i prijatno časka-jući dovede je sve do hospita. Pozdravio ju je i ostavio, a da nije rekao ko je niti je iko od pratilaca, kako opatica, tako i braće, vidio kad je iščeznuo. Kad su, na spomenutom mjestu, saputnici jeli, a ona sama nije mogla da jede tako tvrd hljeb, uze od onoga što su svi jeli, od trpeze (ustade i putem dok je sama žvakala sasvim se predade molitvi. Jer je tako običavala da koliko god puta i kamo god je s vremenom dolazila do nekog mjeseta smjesta se, padajući na koljena, predavaše molitvi sve dok je trebalo motriti na drugo). Iznenada se pojavi neko, dade joj veoma bijel hljeb i kao okrijepljena od njega samog blagodarno ga uze i udalji se. Dok je veselo slušala braću i sestre koji su zajedno objedovali pristupiše joj i veoma se čudeći pošto su saslušali o do-gađaju, zahvalivši se Bogu, dovršiše putovanje koje su započeli. Kad, na spomenutom putu, dođe do ćelije dvojice isposnika oni čim su je ugledali započeše grajati: "Ovo je gospodarica koja nam se pojavila u snovima i poučila nas kako da idemo putem Božjim." Stoga je prinudiše da im bude gost i velikim dijelom noći od nje su učili, kao što bijahu vidjeli u viziji. Jedne noći kad je bila u svom manastiru sa monahinjama, iznenada dade znak da joj se donese vino i voda i blago naredi da se, kad je donijeto, pošalje u bolesničku sobu jednoj teškoj bolesnici, koja zbog žedi nije mogla zaspasti. Zahvalivši Bogu i svetoj Majci popi napitak i potom prijatno zaspala.

17. Moguće je da joj se bl. Jovan Jevandelistu prikazao više puta i naložio joj da sagradi njegovo mjesto. Jedne noći joj se prikazao i naredio da to učini ne u Veneciji, kao što je bio naredio (prije) već u Firenci. Obeća da će se on sam postarat o onome što se bilo uradilo u Faencu i što će se učiniti u Firenci i da na putovanju prođe prepreke bez ikakvog znaka opasnosti. Tada, prekrstivši se, pozva neke sestre nasamo. Otkri im događaj i ne uzimajući ništa iz manastira povjeri ga nastojnicima.¹⁶³ A sa onima koje bijaše imenovala, bosonoga,¹⁶⁴ između ratnih opasnosti pohita sa čitavom svojom pratnjom nepovrijeđena jer ih je predvodio Jevandelistu. Kako je već dugo nastojala da ima moštiju bl. Jovana Jevandeliste i procjenjujući da ih niotkuda ni-kakvim slučajem ne može imati dođe u Firencu idući ka¹⁶⁵ Otonovoj kongregaciji, gdje smo zahvalno primljeni od Plebana i sveštenstva. I ako želi da vidi njegove moštije kaže joj da se pokaže srdačna. Prihvatajući rado što je obećano sa najvećim poštovanjem (promatra). Ondje uzbudjeni već pomenuti Pleban neki kovčežić sa rukom Jovana Jevandeliste koju je našao, sa njegovim moštima joj dobrovoljno pokloni.¹⁶⁶ Sa neizrecivom radošću ih donese u Firencu i za pristojno vrijeme sagradi neobično lijepu crkvu u čast Jovana Jevandeliste.

---

¹⁶³ Isti naziva sestruru Konkordijom.

¹⁶⁴ Isti kaže da je uzela samo tri drugarice i da je među njima bila bl. Margarita, koju gore pominjemo i daćemo žitije za 26. avgust. Ovo je, pak, učinjeno god. 1280. i sačuvano je čak i danas u mnogim sakupljenim dokumentima.

¹⁶⁵ Otonova kongregacija, narodski La Pieve del To, koja je udaljena 8 milijarija od Faence i 3 s one strane grada Berzingela.

¹⁶⁶ Na ovom mjestu Gvidući čuti o moštima, ali kaže da je toliko novca darovano koliko je moglo biti dovoljno za ostatak puta. Prilikom prelaska Apenina, kaže da je naišla na razne razbojниke, koji opazivši sveticu odmah odlagaju oružje da se ne bi uplašila. Zatim u 26-oj glavi druge knjige kaže da je ona jednom iz Firence navratila u Faencu zbog poslova i tada boraveći ponovo u istom hospitu primi te moštiju.

ad plebem h Ottonis ; ubi recipimus a Plebano et Clericis gratulanter ; et si vellet videre suas Reliquias, ei dicit se ostendere affectanter. Quæ libenter promissum recipiens, reverentia maxima conspicit. Qua motus Plebanus jam dictus, quamdam capsulam cum manna Evangelistæ Joannis quam reperit, cum suis Reliquiis ei gratuita i condonavit : quam inæstimabili gaudio Florentiam tuit, et decenti tempore ipsius honore miræ pulchritudinis ecclesiam fabricavit.

17 A Florentinis itaque Prælatis et subditis, religiosis et laicis, gaudiose recipitur ; et hospitio conducto, extra civitatem in platea S. Ambrosii, honorifice collocatur : ubi visa sanctitatem ejus, in tanta veneratione habetur, quod velut Sancta inestimabiliter publicatur. Dum sic Florentiæ biennio quasi stetisset, locus ubi nunc est [monasterium] a Florentinis & enitur : quo ipsa confessum, cum aliquibus Dominabus nobilibus civitatis Florentiæ, et illis quas secum Faventia duxerat, quam potuit citius se reclusit ; et sub Regula quam assumperat, ut sonat, simpliciter Deo militare instruxit.

18 Dum die quadam, ut agere solebat, in lecto fluminis Munionis, juxta locum earum situati, lapillos pro loci ædificatione colligeret et super asellum ponere, domumque ipsum deducere perduceret ; duabus mulieribus, filium cuiusdam Florentini gestantibus graviterque flentibus, obvia atque pietate commota, causam tanti luctus dulciter inquisivit. Ad quam dum dicerent, prætextu infirmitatis diutina præcepto ipsorum genitorum ad eos duxisse, et sic in itinere decessisse ; omissois verbis multis, ejus pedibus se prosternunt, et uteis resuscitet prædictum puerum singultibus maximis eam poscunt. Tunc benignitas mater brachii eum sumit, ante altare B. Joannis Evangelistæ, tunc existens in quadam domuncula juxta viam, super praedellam m eum posuit, et devote coram astantibus oratione se dedit. Qua fatigata diutius surgit, filium sumit, ac incolumem eis dedit ; mandans suis ut quamdiu vixerit nulli dicant, et quod ad recollendum lapides concito secum pergant. Nobilis quidam Miles de Rubois civitatis Florentiæ, populi S. Felicitatis, nomine Bernardus, die quadam ipsam visitavit ; ac se, licet secularis, multum devote sui orationibus commendavit. Quem illa benigne suscipiens, ut sua anima attenderet persusit, quo die Jovis proximo accedenti de hoc erat seculo exiturus, et ante Deum de suis rationem actibus redditurus. Ille igitur, licet sanus et clarissimus foret, his auditis expavit ; et ad propria rediens, die predicta (ut protulit) exspiravit.

19 Mater igitur sancta, olim aspectu pulcherrima, via Dei et seculi prudentissima, penitentia tramite de die in diem plus avida, in advocationis peccatoribus dulciflua, in correctionibus ut expediebat vinum fundendo et oleum sagacissima, omnium morum compositione ornatissima, caritate perfectissima, ætatis suæ (ni fallor) anno n octogesimo vel ultra, in magnum languorem die B. Luciæ o deve nit : in quo ex fervore penitentie flendas (quam semper etiam nutu, dum non posset loqui, ostenderat) omnes adstantes ad serviendum Altissimo incredibiliter accendebat. Die igitur vigesimo secundo Maji mcccxx, feria vi, hora quasi vi, coram adstanti suo sancto collegio, fleti acriter pariterque psalenti, coelica penetravit. Die vero Dominica, in ecclesia quam in honore S. Joannis Evangelistæ ædificaverat, juxta suum altare sinistro p latere, honore maximo Prælatorum secularium et religiosorum, ac Clericorum aliorum, coram populi multitudine copiosa, devotione mirabili sepulta fuit.

20 Cœpit interea lapis q superpositus tumulo

emittere oleum apparterer. Quod altera r Sororum attendens, ne foret illusio, cœpit tergere sœpe sœpius et prudenter. Quod dum quid divinum fore conspexit, ut erat, dixit omnibus accedentibus. Facta extorsione omni experientia verifice patuit, et ob id de ipsis translatione Florentinis quidem curam dedit. Ex latere dextero altaris in eadem ecclesia solenne altare a devotione fidelium erigitur, in quo die vi Junii mcccxi, presentibus Venerabilibus Patribus et Dominis, Antonio t Episcopo Florentino, Rogerio Abate Vallumbrose, Azzone Abate Florentino, Gratia Septimensi u Abbate, ac cum aliis multis Prælatis et subditis Religiosis et secularibus, nec non diversis Clericis, et Florentini Populi admirabili multitudine, corpus de loco, ubi erat tumulatum super nuda terra, integrum extrahitur ; populo videndum, usquequo celebrentur Missarum solennia, conceditur : quibus expletis, ornatum thirifice, in locum pro ipso factum (uti diximus) honore magno, uti decuit, sepelitur.

21 Rev. vir D. Albertus, Abbas de Razzolo, gravi pedis languore detenus, se sibi devotione maxima commendavit : et ut sibi sanitatem redde ret, humiliter exoravit. Oratione vero vix expleta, optimo liberatus fuit ; et hoc [testis] sua translationis existens, publice nuntiavit. Mulier quædam, quindecim quasi annis oculorum lumine privata, locum Sanctæ visitans, de suis rebus avide petuit : quædam Soror urceolum y quædam, Sanctæ mensæ superpositum diutine ante ipsam, ei dedit : quem oculis devotissime ponens, subito curata optime, repatriare curavit. Cuidam Sorori ipsius Monasterii graviter languenti D. nomine, quodam mane nec plene vigilant nec bene dormienti, apparuit ; et ut de lecto surgeret in ecclesiastique ire, auditura se cupdam Missam ut ipsa faciebat, præcepit, pariterque discessit. Cui concito illa obediens de lecto surexit, et audire Missam sana et hilaris, multas Deo et sua sanctæ Matri reddendo gratias, properavit. Juvencula quædam ejusdem loci Soror, nomine Franciscæ z, dum in extremis laboraret, subito, astante toto sancto Conventu suo, Exspectate me, Exspectate me, clamare copit. Quæ dum ab astantibus, quid foret, requisita esset : sanctam Matrem Abbatisam nutibus fore dixit : et sic claresfacta valde, ad ipsam quam vocaverat subito evolavit.

22 Si ultra quam volueritis, Sorores sanctæ, vestris neglexi postulationibus obediere, cedite pre cor veniam aberranti, quamvis queat nullus præstolanti celeriter subvenire : quodam tamen confidantia me retraxi ad plura, tractatum minorem reddidi ad singula. Vestram novi prudentiam non latere, ac ad tam arduum opus posse prosequi (prout dixi) vos me cernere non dotatum. Vestris, precor posse orationibus illam de qua scripsi, quainvis improvide, penes Christum in patria revidere ; quæ gaudet perfecte illo, quem dum religione diutine viveret, ceu in præsentiarum lacrymando uberrime, clavis in cruce vidit semper mortuum, et postea lancea crudelissime nostris sceleribus perforatum. Et qui hanc legit ; supplico, non pigeat corrugendo revidere, ubi conspicit quod est scriptum in aliquo vitiatum : nam gratum erit in tam sancta Domina nil videri, nisi caritate prævia emendatura.

ANNOTATA.

a Guiduccius Cap. 29 narrat quomodo fuerit ab Episcopo Faventino visitata, eumque per conjecturam credit fuisse dictum Jacobum. Ughellus tom. 2 Italæ sacre sedisse primum hujus nominis ait ab anno 1239 ad 1270.

b Idem Guiduccius Cap. 30 explicat quomodo non nullus

17. I tako je radosno prihvaćena od firentinskih prepostavljenih i potčinjenih sveštenika i laika (pripadnika kongregacije). I pošto je iznajmljen hospit, izvan grada u ulici sv. Ambroza s poštovanjem je smješten. Kada se njena svetost pokazala, tako je poštovana da je za sveticu otvoreno proglašavana na čudesan način. Dok je tako ostala oko dvije godine u Firenci, mjesto gdje je sad (manastir) je kupljeno¹⁶⁷ od Firentinaca. Onamo se smjesta zatvorila sa nekim monahinjama plemićkog porijekla iz Firence i sa onima koje je bila dovela sa sobom, što je brže mogla. I po kanonu koji bijaše prihvatile onako kako glasi, jednostavno po vojnički o Bogu ih poduci.

18. Kad jednog dana,¹⁶⁸ kao što običavaše da radi, kraj mjesta njihovog stanovanja u koritu rijeke Munion, sakupljaše kamenčice za gradnju i pošto ih je stavila na magarca krenula je da ga vodi kući, nađe na dvije žene koje su nosile sina nekog Firentinca i silno plakale. Potresena pobožnošću, ljubazno upita za uzrok takve žalosti. Kad joj rekoše da su ga po nalogu samih roditelja dovele ka njima zbog dugotrajne bolesti i da je tako preminuo na putu, prečutavši mnoge fraze, bacaju joj se pred noge i mole je da im podigne spomenutog dječaka uz najveće jecaje. Tada ga Majka dobrostiva uzima na ruke pred oltar sv. Jovana Jevandeliste koji je tada postojao u nekom kućerku kraj puta,¹⁶⁹ postavi ga na stepenik i pobožno se predade molitvi pred prisutnima. Poslije duže vremena ustaje umorna, uzima sina i zdravog im ga daje. Naloži im da dokle god bude živ nikome ne kažu i da brzo krenu sa njom da sakupljaju kamenje. Neki plemić Rubeis iz Firence zvaničnik kongregacije sv. Felicitata, po imenu Bernard, posjeti je jed-nog dana, i njega, premda je kongregacionista, veoma odano preporuči u svojim molitvama. Primivši ga blagonaklono, ubijedi ga da obrati pažnju na svoju dušu jer će je ispustiti u naredni ponedjeljak i položiti pred Bogom račun o svojim djelima. On se, dakle, premda je bio odličnog zdravlja, pošto je ovo čuo, prepade. I vrativši se kući na rečeni dan (kao što je navela) izdahnu.

19. Sveta Majka, nekada likom veoma lijepa, na Božjem putu i u svom životu veoma mudra, na stazi milosrdnosti iz dana u dan sve nezasitija, u odbrani grešnika milosrdna, veoma do mišljata u ispravljanju točenja vina i ulja, najvidenija u uređenju svih običaja, najsrvšenija u hrišćanskoj ljubavi¹⁷⁰ u 80-oj godini ili kojoj više (ako ne grijesim) u velikoj klonulosti stiže na dan bl. Lucije.¹⁷¹ Na taj dan iz želje da oplače žalost (koju uvijek čak i mimikom, kad ne moguše da govori, pokazivaše) svi okupljeni za službu najuzvišenijem u nevjerovatnom broju pristupiše. Na dan, dakle, 22. maja 1310. u petak, oko 6 sati pred svojim okupljenim svetim manastirom, koji je stalno plakao i ujedno pjeval psalme predstavi su u nebo. Sahranjena je u nedjelju, u crkvi koju bijaše sagradila u čast sv. Jovana Jevandeliste, kraj njegovog oltara, sa lijeve strane¹⁷² uz najveću

¹⁶⁷ Devetnaestog oktobra 1282. svetica je kupila 12 sekstara i 9 panorama zemlje od neke braće zvane Pokajnici, koji su tada stanovali u Firenci, za 382 livre i 10 solida (zlatnika) u parohiji Sv. Lorenca, izvan no blizu grada, kraj vrata Sv. Jovana koja se graniče sa vratima Sv. Gala, koja su bila zatvorena u vrijeme bl. Margarite. Umjesto njih su otvorena druga, prema vratima Pratskim, koja su nazvana vrata Faence u čast sjećanja na sv. Humilitatu. I danas postoje ostaci ovih vrata, u zidovima tvrđave. Svetica, dakle, onamo započe da gradi, uz prethodnu saglasnost svih koji su bili zainteresovani. Prije svega D. Valentina II poglavara Valumbroze XX, koji izdade dozvolu 14. marta 1282. pošto je naveo imena sestara podnosiča molbe: Humilitate, naravno, Margarite, Emilije, Domnine, Joane, Jakobe, Jakovine, Benedikte. Za tu gradnju se saglašiše, takođe, učitelj Jakob prorektor crkve u Firenci i D. Aldobrandin prior Sv. Lorenca. Istog tog 14. marta je postavljen kamen temeljac uz suvišnu saglasnost Glavne stolice "od strane Velečasnog D. Fr. Filipa iz reda Male braće, episkopa Fesulana". Njegovim prisustvom i primjerom su čitavi dan bili zadahnuti da se sakupi milostinja i dao je indulgenciju za 40 dana. Na sličan način je kasnije dao indulgeniju episkop Firence D. Frančesko de Balneoredo, koji je god. 1297. osveštao crkvu. Ovo kaže Gvidući u 18. glavi 2. knjige, iako je izostavio da su otprikljike dvije godine stanovale na sjevernoj strani grada, na mjestu Sv. Ambrozija, gdje im pobožni ljudi bijahu ustupili neke kuće.

¹⁶⁸ Munio, koji se, malo niže grada uliva u Arno, i danas plavi gotovo samu tvrdavu.

¹⁶⁹ *Predella* na toskanskom znači drvena preda oltara ili *suppendaneum* - stepenik.

¹⁷⁰ Bilo je napisano u stotoj, ali kako smo gore naveli da je rođena 1226. ispravio sam u "osamdesetoj" i više. Međutim, u svim starim primjercima se nalazi ova greška, bilježi Gvidući.

¹⁷¹ Praznik sv. Lucije se slavi 13. decembra.

¹⁷² Gvidući piše da je bio veći oltar koji se nalazio u sredini crkve.

nullis mulieribus, petentibus ut iusta ipsam sibi quoque extruere cellas liceret, monachi abnuerint; ipsa vero per visum monita sit a Deipara, de erigendo a fundamentis monasterio.

c D. Plebanus, *Generalis Ordinis xviii, ab anno 1268 ad 1272.*

d *Vulgo dictum S. Maria Novella alla Malta, extra portam olim Gavazinam, nunc Hospitalis appellatam, in fundo S. Petri, quem anno 1266 Episcopus donavit eo fine ut ibi fieret monasterium, quo sub annum 1300 destructo, fundus ille reddit ad Episcopum, inquit Guiduccius: qui deinde recenset fundos eidem monasterio donatos in Cauplano, Albonello, Claudiiano et Gualdrara, per Fulconem Lamberti qu. Falconis, ejusque matrem Ermellinam.*

e *Guiduccius magis clare dicit, soutellam, licet fylina esset, neque fractam esse neque eversam, et pisciculum illum inter manus atque ora multiplicatum sufficerisse omnibus.*

f *Idem vocat Sororem Concordiam.*

g *Tres solum socias assumptissae eam idem ait, interque eas fuisse B. Margaretam, cuius supra meminimus, et vitam dabimus 26 Augusti: hæc autem facta esse anno 1280, idque ex multis instrumentis contractibusque etiam nunc asservatis.*

h *Plebs Ottonis vulgo la Pieve del To, distans octo milliaribus Faventia, et tribus ultra oppidum Berzighelle.*

i *Tacet hic de Reliquis Guiduccius, sed tantum pecunia donatum ait, quanta in reliquum iter sufficere poterat; in transitu vero Apennini occurrisse ait varis locis latrones, qui conspecta Sancta statim arma depoquerint, ut ne timeret: deinde cap. 26 libri 2 dicit eam Florentia Faventiam aliquando excurrisse propter negotia, et tunc iterum eodem hospitio usam accepisse Reliquias istas.*

k *Anno 1282 19 Octobris emit Sancta 42 Sextaria et 9 Panora terre a Fratribus quibusdam de Poenitentia dictis, tunc Florentia habitantibus, pro libris 382 et solidis 10, in parochia S. Laurentii, extra sed juxta civitatem, ad portam S. Joannis, contiguam portæ S. Galli, qua fuit clausa tempore B. Margaretae; atque pro ea aperta alia versus portam Pratenensem, quæ nominata fuit porta Faventina, in memoriam et honorem S. Humilitatis. Harum portarum hodieque supersunt vestigia, comprehensa ab arce. Cepit ergo ibi fabricare Sancta, præhabito consensu omnium quorum intererat; imprimis D. Valentini II, Generalis Vallumbrosani xx, qui licentiam expedivit 14 Martii 1282, expressis nominibus supplicantum Sororum, Humilitatis scilicet, Margaretae, Emilie, Dominice, Joannæ, Jacobæ, Jacomine, Benedictæ. Consenserunt etiam in eamdem fabricam Mag. Jacobus Præpositus ecclesie Florentiae, et D. Aldobrandinus Prior S. Laurentii; ipso die 14 Martii positus in fundamento est primus lapis, de consensu Capituli Sede vacante, a Reverendiss. D. Fr. Philippo ex Ordine Minorum Episcopo Fesulano, sua presentia quoque exemplo die tota omnes animante, ad operam elemosynasque conferendas, etiam exhibitione Indulgentiæ dierum quadragesima: similis Indulgentia postea concessa fuit ab eo qui eccliam consecravit anno 1297 Episcopo Florentino, D. Francisco de Balneoregio. Hæc Guiduccius lib. 2 cap. 18: cum premisisset quod biennio habitaverint scris ad partem septentrionalem urbis, in loco S. Ambrosii, ubi concessæ eis erat dominicalia quedam a piis hominibus.*

l *Munio, paulo infra civitatem in Arnum influens, ipsam pene aream nunc alluit.*

m *Predella Tuscanæ lingua gradus ligneus altaris, seu suppedaneum.*

n *Scriptum fuerat cõtesimo: sed cum supra proba-*

počast dostojanstvenika i svjetovnih i crkvenih i drugih sveštenika, pred silnim mnoštvom naroda, sa najvećom pobožnošću.

20. Poče, međutim, kamen¹⁷³ koji je postavljen na grob da jasno ispušta ulje. Jedna od sestara¹⁷⁴ opazivši to započe mudro i sve češće ga brisati da ne bi ispalo kao da je ruganje. Ali kad opazi da je to nešto božansko, kao što i bijaše, kaza svima koji su dolazili. Pošto je izvršena provjera svakim opitom bilo je očito da je pravo i zbog toga se Firentinci pobrinuše oko prenosa njenog tijela. Sa desne strane oltara¹⁷⁵ u istoj crkvi je, pobožnošću vjernika, podignut svečani oltar, u koji je na dan 6. juna 1311. u prisustvu Prečasnih otaca i gospodara: Antonija¹⁷⁶ episkopa Firence, Rožea opata Valumbroze, Azona opata Firence, Gracija opata Septime,¹⁷⁷ kao i mnogih drugih dostojanstvenika i potčinjenih sveštenika i svjetovnih lica kao i raznih sveštenika i silnog mnoštva pripadnika firentinske kongregacije iskopano je očuvano tijelo sa mjesta gdje bijaše sahranjeno na goloj zemlji. Sve dok se slavila svečana misa narodu je bilo dopušteno da gleda. Kad je završena misa, divno ukrašeno tijelo je, kao što je dolikovalo, sahranjeno na mjestu koje je (kao što rekosmo) načinjeno za nju samu.

21. Velečasni D. Albert, opat Razole,¹⁷⁸ obuzet teškom bolešću noge najpodanije joj se preporuči i ponizno zamoli da bude izlijеčen. I zaista, jedva bijaše završio sa molitvom a već je bio sasvim izlijеčen. I kao svjedok njenog prenosa objavi ovo javno. Neka žena koja je oko 15 godina bila bez vida posjetivši grob svetice željno zamoli za pomoć. Jedna sestra joj dade neki krčažić¹⁷⁹ koji je dugo vremena stajao na trpezi ispred same svetice. Pošto ga je najodanije stavila na oči, iznenada, sasvim izlijеčena ode kući. Nekoj sestri po imenu D. iz tog istog manastira, koja je bila teško bolesna, jedno jutro, dok još nije bila sasvim budna niti je potpuno spavala, prikaza joj se. Naloži joj da ustane iz postelje, da ode u crkvu da sluša drugu misu, kao što je ona sama činila i tiho se udalji. Poslušavši je ova odmah ustade iz postelje i požuri da sluša misu zdrava i vesela, upućujući veliku zahvalnost Bogu i njegovoj svetoj Majci. Jedna mlada žena, sestra iz istog istog mjesta, po imenu Frančeska,¹⁸⁰ dok se mučila u krajnjoj muci iznenada poče da više pred čitavim svojim svetim manastirom: "Čekajte me, čekajte me". Kad je okupljeni upitaše šta je bilo reče da je sveta opatica Majka bila među njima. I tako, veoma jasno imenovana, iznenada poletje ka onoj koju bijaše pozvala.

---

¹⁷³ Isti kaže da je ovaj kamen bio sakriven.

¹⁷⁴ Možda sluškinja sestara. Isti autor, naime, piše da su sestre to prvo opazile posmatrajući odozgo sa hora i poslale sluškinju koja im pomaže u crkvi da obriše kamen. Kad se ovo, potom, češće samo od sebe pojavilo, ona je opet opomenuta da to učini, sa negodovanjem je odgovorila. One se okrenuše svojim molitvama, ne istražujući dalje Božja djela. Ista služavka sa istom pažnjom često preuzima brigu oko brisanja kamena, čuteći razmišlja o dogadaju, dok je nije zapazio đakon crkve, sveštenik i prijavio opatici. Prije nego je poklonila povjerenje onome što joj je rečeno ona posla drugu osobu od većeg povjerenja da istraži da li je čudo pravo i potom, zaista, naredi da se kamen prekrije čilimom iz poštovanja. Poslije nekoliko dana dode ovamo iz manastira Valumbroze Sv. Pankracija u Firenci, monah, koji je namjeran da se sam uvjeri u čudo. Opazivši da je kamen vlažan on podiže pogled, sumnjujući da je vlaga, možda, odozgo pala. Spomenuta služavka mu pride, pruži otkinuto platno i naloži mu da očisti kamen. On to učini i vidje kapi najčistijeg ulja kako izbijaju i ono što bijaše vidio, pošto se vratio svojima, ispriča sa zapanjenošću. Naposljetu, kad nekoliko firentinskih gospoda dode ovamo i, skinuvši čilim, isto opaziše svojim pripovijedanjem podstakoše mnoge da ovaj čudan i natčulni dogadaj, pun utjehe, požele da vide svojim očima.

¹⁷⁵ Iznad ovog oltara, kaže Gviduči, na ukusnoj i lijepo ukrašenoj ploči bijaše predstavljena sama svetica. Sliku je okružavalо 14 pločica koje su prikazivale neka njena osobna djela. Ova slika je stojala na tom oltaru sve dok su monahinje tamo boravile to jest kroz 240 godina. Sada se pobožno čuva u manastiru Sv. Spasa. Obično je, kaže Gviduči u 26-oj glavi prve knjige, slikana sa jagnjećom kožicom na plaštu, jer takav obično nosaše dok je bila opatica u Firenci. Ista kožica se poštuje do danas.

¹⁷⁶ Antonije Urso, firentinski episkop od 1309-1321.

¹⁷⁷ Septima, opatija reda Cistercita, firentinske dijeceze.

¹⁷⁸ Rarola, opatija reda Valumbroze, pod imenom Sv. Pavla, sred Apenina.

¹⁷⁹ Ovaj krčažić se sve do danas sa velikim poštovanjem čuva kod monahinja u manastiru Sv. Spasa, kaže Gviduči.

¹⁸⁰ Isti (sc. Gviduči) dopunjava ime, napisano samo inicijalom.

verimus natam anno 1226 corrixi octogesimo vel ultra : antiquis interim exemplaribus omnibus hunc errorrem inesse, notat Guiduccius.

o Festum S. Luciae celebratur 13 Decembris.

p Altare majus fuisse scribit Guiduccius, quod erat in media ecclesia.

q Lapidem hunc celatum fuisse idem ait.

r Fortassis Ancilla Sororum, scribit enim idem auctor, quod Sorores desuper ex Choro despicientes id primum notarunt, miseruntque ancillam sibi in ecclesia ministrantem, ut lapidem extergeret; quae cum deinde idem saepius ultro fecisset, rursum ut hoc faceret monita, cum indignatione responderit, attenderent ipse orationibus suis, nec Dei opera scrutarentur curiosius; nihilominus eadem ancilla saepius resumpsit curam extergendi lapidis, rem tacite considerando, donec etiam ecclesia minister Clericus illam notavit, et Abbatissa indicavit: quae priusquam fidem adhiberet dictis, aliam majoris apud se fidei personam delegavit ad explorandam veritatem miraculi, deinde vero jussit lapidem tappete insterni reverentiae causa. Paucis post diebus venit eo ex monasterio Vallumbrosanorum S. Pancratii Florentiae Monachus, miraculum per se cognitus. Qui lapidem maderet cernens, sustulit oculos, dubitans ne desuper forsitan humor illapsus esset. Huic vero assistens ancilla predicta, porrexit detractum capitii linteum, jussitque extergere lapidem; quod ille fecit, rursumque vidit erumpentes olei purissimi stillas, quodque viderat regressus ad suos cum stupore narravit. Denique cum matronae aliquot Florentiae eodem venissent, et sublati tapeto idem notassent; plures relatu suo moverunt; ut ipsi rem prodigiosam et spiritualis solatii plenam intueri vellet.

s Super hoo altari, inquit Guiduccius, eleganti in tabula beneque ornata representabatur ipsa, et picturam amblebant tabellas quatuordecim, praecipua quedam illius opera referentes: quae quidem pictura in isto altari stetit, quamdui ibi fuerunt Monachae, id est per annos 240. Nunc in S. Salvii devote asservatur. Solet autem, inquit idem lib. 1 cap. 26 pingi cum pellicula agmina super velum: quia talem gestare solebat quando fuit Florentiae Abbatissa, eademque pellicula adhuc in honore habetur.

t Antonius Ursus, Episcopus Florentinus, ab anno 1309 ad 1321.

u Septimum, Abbatia Ordinis Cisterciensis, diaecesis Florentina.

x Razzolum, Abbatia Ordinis Vallumbrosani, sub nomine S. Pauli, inter Apennini juga.

y Urceolus hic usque in praesentem diem apud Monachas in S. Salvii venerabiliter custoditur, inquit Guiduccius.

z Idem suggerit nomen, sola prima sui littera scriptum.

CAPUT III.

Supplementum miraculorum in vita atque post mortem patratorum.

*Q*uodam die dum in monasterio praedicto non reperiretur nisi unicus panis, et hora reficiendi jam transiret; venerabilis Abbatissa fuit allocuta Cellariam, dicens; Quare Sorores non comedunt? At illa, Quia hic panis sufficienter non habetur: excepto enim uno tantum pane, nullum aliud reperimus. Abbatissa vero, confidens de omnipotenti sui creatoris, qui ex nihilo cuncta condidit et creavit, qui etiam est omnia in omnibus; mox ut haec audivit, præcepit mensam more solito preparari, et unicum

22. Svetе sestre, ako više nego što biste željele zanemarih pa kušam vaše zahtjeve, molim da oprostite onome koji grijesi, premda niko ne može brzo pomoći onome koji pomaže. Ipak se sa nekim samopouzdanjem zadržah na mnogo čemu, učinih raspravu manjom u pojedinostima. Vaša mudrost nije nepoznata i može da prati tako mučan posao (kako rekoh) da i mene neobdarrenog posmatrate. Molim da kroz vaše molitve, ona o kojoj sam pisao, premda nesmotreno, koja je u rukama Hrista, može u domovinu opet da pogleda. Ona se sasvim raduje onome koga je, za vrijeme svog dugog pobožnog života, obilno oplakivala, i uvijek ga vidjela mrtvog sa klincima na krstu i najokrutnije probodenog kopljem zbog naših zločina. A onoga koji ovo čita, klečeći molim da ga ne mrzi da ponovo pogleda i ispravi spis ako opazi da je u nečemu pogrešan. Jer će biti pohvalno u odnosu na tako svetu gospodaricu, da se ništa ne vidi osim ono što će se ispraviti prethodnom ljubavlju.

Glava III

Dodatak o čudima izvršenim za života kao i poslije smrti

24. Kad se jednog dana u spomenutom manastiru ne nađe ništa drugo osim jedan jedini hljeb, a vrijeme za obrok je već bilo prošlo, prečasna opatica je razgovarala sa domaćicom govoreći: "Zašto sestre ne objeduju?" A ona odgovori: "Jer ovaj hljeb nije dovoljan. Izuzimajući, naime, ovaj jedan hljeb, ništa drugo nemamo". Uzdajući se u svemogućnost svog tvorca, koji je ni iz čega sve izradio i stvorio, i koji, zaista, skoro da je sve ovo čuo, opatica naloži da se, kao i obično, postavi sto i da se smjesta donese taj jedan hljeb. Kad ga je uzela, podignutih očiju ka nebū opatica reče: "Neka te umnogostruči Gospod, koji nahrani 5000 ljudi sa pet ječmenih hljebova". Načinivši znak krsta iskomada ga, govoreći domaćici da svakoj monahinji koja je sjedjela za stolom postavi komad i da će ga Gospod umnogostručiti u ustima svake. Poslušavši ovo i čvrsto vjerujući, domaćica svakoj prinese jedan komad. Sestre, zaista, kojih bijaše 13 objedovahu potpuno, u najvećoj radosti i preostade više komada nego što bijaše postavljeno.

25. Kad je jednom opatici na usnama bio izašao neki otok koji joj ne dozvoljavaše da jede, monahinje rekoše: "Gospodarice, treba poslati za ljekara da vas osloboди toga". Opatica odgovari da ne želi, reče: "Želim onog ljekara koji me je oslobođio od raka". I zaista je bila izbavljena narednog dana.

A u jedno drugo vrijeme¹⁸¹ kad je vojska Bolonje bila pred Faencom opatica predskaza monahinjama da će Bolonci doći narednog dana, ući u manastir i opljačkati ovce, goveda i sve što im se svidi. Stoga im naloži da sve dobro sakriju i ne izgube sve to. I tako onog dana koji je opatica predskazala, dodoše Bolonci do manastira, odnoseći sve što bijaše u manastiru, osim odjeće kojom su se monahinje stalno služile. A njih, pak, iz poštovanja prema prečasnoj opatici, uopšte ne povrijediše i vratiše se u logor.

26. Drugi put se dogodilo da je opatica, božanskim otkrovenjem, predvidjela sušu koja će naići naredne godine. Pozva domaćicu da je pita o zalihamama namirnica koje su imali, od žita do brašna. Naloži joj da se ne usudi da od tog žita da životinjama, već da sve sačuva za godinu koja će doći. Kad domaćica javi ovo ostalim sestrama one rekoše jedna drugoj: "Zar je moguće da je naša gospodarica povjerovala da ćemo iz takvog izobilja u kome se nalazimo, upasti u siromaštvo. Daleko bilo od nas!" Kad je, zaista, naišlo vrijeme sa veoma velikom sušom i glađu, žito i drugi od darova Božjih koje je opatica učinila da se sačuvaju, je tako koristilo manastiru da ništa

---

¹⁸¹ Gvidući kaže u 3-oj glavi 2. knjige 1274. god. prilikom zavjere gvelfa i gibelina.

panem confestim afferri. Accipiens autem illum Abbatissa, elevatis oculis in cœlum dixit; Dominus qui pavit quinque millia hominum de quinque pani bus hordeaceis, te multiplicet: facteque Crucis signaculo fregit, dicens Cellerariæ, ut cuique discubentium suum fragmen apponeret, et Dominus multiplicabit illum in ore ipsarum. Celleraria autem hæc audiens et firmiter credens, unicuique unum contulit. Sorores vero, quæ tredecim erant, comederunt ad plenum in maximo gaudio, remanserunt que plura fragmenta quam illa quæ reposita fuerant.

25 Quodam tempore dum in labiis Abbatissæ quidam tumor fuisset exortus, ita quod non permittet bat illam comedere; Moniales dixerunt, Domina, oportet mitti pro medico ut liberari possitis. Abbatissa vero, se nolle respondens, ait: Illius medicinæ volo, qui me liberavit de cancro. Sequenti vero die liberata fuit. Alio quoque a tempore, cum exercitus Bononiensium esset ad civitatem Faventiae, Abbatissa prædictis Monialibus, quod Bononienses die sequenti debebant venire, et intrare monasterium, et deprædicti oves et boves et universa quæ sibi placerent: ideoque præcepit eis, quod omnia bene recondarent, ne amitti possent. Die itaque quem Abbatissa prædicterat, Bononienses ivenerunt ad monasterium, auferentes cuncta quæ erant in monasterio, exceptis indumentis Monialium quibus continue utebantur. Illas quidem, ob reverentiam Venerabilis Abbatissæ, omnino non fædentes, reversi sunt ad castra.

26 Accidit alio tempore, quod Abbatissa divina revelatione prævidit caristiam venturam in anno proxime futuro; vocavitque Cellerariam, interrogans eam de ceteris frugibus quas habebat, a frumento usque ad farra: præcepitque ei ne ausa esset de dictis frugibus exhibere animalibus, sed omnes conservaret de cetero usque ad annum venturum. Cumque hæc Celleraria ceteris nuntiasset Sororibus, dixerunt ad invicem: Credidit forsitan Domina nostra nos de tanta ubertate, qua sumus, in egestatem venire: absit hoc a nobis. Appropinquare vero tempore cum caritudine maxima et fame, frumentum seu aliud bladum, quod Abbatissa fecerat conservari, sic profuit monasterio, quod nihil de caritudine senserunt, sed illo tempore largas eleemosynas fecerunt. b Quod Moniales videntes, Dominum collaudabant, quem cum Abbatissa vere habitare videbant.

27 Quaedam Domina mundum relinquens, intravit monasterium supradictum cum omnibus bonis suis. Cumque post aliquod tempus confessa fuisset Sacerdoti, Abbatissa vocavit eam, querens utrum bene esset confessa. At illa, Utique Domina. Et Abbatissa, Non mihi sic videtur, quia video te turbat faciem habere. Tunc illa, Quoddam peccatum habeo, quod unquam nemini ausa fui confiteri. Abbatissa dixit ei, Numquam poteris salvari, nisi confitearis peccatum, quod furtum abscondis. Illa autem considerans sui sceleris enormitatem, dixit se ainsu non esse alicui confiteri. Tunc Abbatissa, Vis illud confiteri Sacerdoti, si proprio ore dixeris ei? Tunc illa, sciens suum scelus omnibus esse occultum et nemini apertum, dixit ei; Quomodo potestis scire ea quæ numquam alicui confessa fui? Abbatissa respondit: Bene scio, bene scio. At illa consentiens, dixit ut faceret quidquid vellet. Advocans autem Sacerdotem Abbatissa, dixit ei peccatum suæ Sororis, quod nemini unquam confessa fuerat. Cumque Sacerdos hoc Scori nuntiaret, obstupuit nimis, et præ nimio timore confessa est ei peccatum. Sacerdos autem absolvit eam, collaudans Deum de sanctitate Venerabilis Abbatissæ.

28 Dum æstivo tempore de mense Augusti, Ab-

od suše ne osjetiše, već su u to vrijeme izdašno dijelile milostinju.¹⁸² Vidjeći ovo monahinje uz Gospoda hvaljahu opaticu, za koju razumješe da zaista boravi sa njim.

27. Neka gospođa napustivši svjetovni život stupi u gore spomenuti manastir sa svom svojom imovinom. Kad se nakon izvjesnog vremena ispovijedila svešteniku pozva je opatica ispitujući je da li se ispovijedila kako valja. A ona reče: "Svakako, gospodarice". A opatica reče: "Ne čini mi se da je tako, jer vidim da si uznemirena". Tada ona reče: "Imam jedan grijeh koji se ne usudih nikad nikome da ispovijedim". Opatica joj reče: "Nikada nećeš moći biti spasena osim ako ako ne ispovijediš grijeh koji tajisti". Ona, pak, razmišljajući o veličini zločina reče da se ne usuđuje da se nekom ispovijedi. Tada opatica reče: "Hoćeš li se ispovijediti svešteniku ako to čuje iz mojih usta?" Tad ona, znajući da je njen zločin tajna za sve i da nije nikome otkriven reče joj: "Kako možete znati ono što nikada nikome ne ispovijedih?" Opatica odgovori: "Dobro znam, dobro znam". Saglasivši se ona reče da čini što god želi. Opatica, pak, pozvavši sveštenika reče mu za grijeh njene sestre, koji nikada nikome nije bila ispovijedila. I kad sveštenik to javi sestri, ona se veoma zapanji i iz prevelikog straha mu ispovijedi grijeh. Sveštenik je, pak, razriješi, hvaljeći Boga zbog svetosti prečasne opatice.

28. Kad je u ljeto, u mjesecu avgustu, opatica trpjela neprestanu groznicu i ništa drugo osim leda nije tražila rekoše joj da sad nije vrijeme kad ima leda. Opatica im reče da odu do bunara. Kad ujutro dođoše do nekog bunara, nađoše u kofi zaledenu vodu¹⁸³ u kockama. Pošto su uzele led donešoše ga opatici, sve skupa drhteći od studeni.

29. Opatica je imala običaj da kad vidi nekoga ko smrtno grieši prema Bogu smjesta zabrinutim licem pogleda grješnika i poblijedivši učini se kao poluživa. Jednom, dok je gorko oplakivala Hristovo stradanje, koje uvijek nosaše u duši, započe, po običaju, da briše oči maramicom koju zbog velikih suza nosaše sa sobom. Pogledavši u nju, vidje da su se suze sasvim pretvorile u krv. Kad ovo vidje iz velike skromnosti sakri maramicu da je neko drugi ne bi video.¹⁸⁴

30. Drugom prilikom kad je opatica ostala u klastru već spomenutog manastira sa monahinjom koja je pisala ono što joj je diktirala za priručnik knjige, naravno, o andelima, o duši i o mnogim veoma korisnim propovijedima (ta knjiga je u samom manastiru)¹⁸⁵ i kad je opatica dala da piše tu knjigu, dvije monahinje koje su prolazile klaustom i gledale prema opatici vidješe na njenim ramenima veoma bijelu golubicu sa zlatnim nogama i zlatnim kljunom kako drži kljun kraj njenog uva dok je diktirala spomenutu knjigu. Napokon, monahinje kazaše opatici ono što su vidjele sopstvenim očima. A ona im reče: "Tako je kako kažete; ipak ono što ste vidjele ne pomisljavajte reći nikada nikome". Jednog dana dok je diktirala u spomenutom klastru, na drugom mjestu je jako u čitavoj kući prokišnjavalio a na njena leđa i na njena ramena, zaista, ni jedna kap nije pala. Ovo su, zaista, vidjeli svi koji su prolazili klaustom.

31. Jednom dođe k njoj neka žena noseći sa sobom nekog svog nećaka koji je bolovao od škrofula. Kad dode do nje baci joj se pred noge i ponizno je zamoli da izljeći njenog nećaka od spomenute bolesti. Opatica, pobožna i ponizna, zaista, ne znajući za njegovu bolest, dodirnu mu

¹⁸² Gvidući u čitavoj 7-oj glavi ovo pripovijeda o gladi koju je predskazala da će biti u Romandioli, tri godine prije nego što je došla. I kasnije u 27-oj glavi priča da je boraveći u Faenci zbog nekog posla i proročki saznavši za glad koja će naredne godine pogoditi Toskanu, poslala jednu od svojih pratlja natrag u Firencu sa nalogom da koliko god onamo nađe novca, koji nije neophodan za taj trenutak, potroši na usjeve za narednu godinu. Ako, pak, nađeni novac ne bude dovoljan da traži od tih i tih koje je imenovala, firentinskih plemića, koliko je dovoljno. Ovo je potom veoma koristilo.

¹⁸³ Gvidući: u obliku polumjeseca.

¹⁸⁴ Ali, uzalud, kaže Gvidući, jer se u toku nekoliko dana događaj razglasio među sestrama, pa se u njenoj himni čita:

"Kad oplakuješ presvete stigmate ljubljenog Isusa
umjesto suza prolivaš krv, koja kvasi čitavo lice".

¹⁸⁵ Postoji, začudo, ova knjiga napisana na latinskom, kao što je očito iz raznih izvora koje Gvidući ne navodi, za koju on čvrsto tvrdi da je istinita i čuva se još i danas.

batissa febrim continuaam pateretur, et nihil aliud quam glaciem peteret, et illæ dicerent quod tempus glaciei tunc non adesset; Abbatissa dixit, quod ad puteum irent. Quæ cum ad puteum quodam mane ivissent, in situla congelatam aquam in modum c incisorii invenerunt; et accipientes glaciem, attulerunt ad Abbatissam, omnes simul obstupecentes.

29 Mos iste erat Abbatissæ, ut cum videret in Deum aliquem mortaliter peccare, statim facie turbata respiceret in peccantem; amisoque colore quasi semiviva efficiebatur. Semel dum Christi passionem, quam semper in pectore gerebat, amare defleret; panniculo, quem præ nimis lacrymis secum ferebat, more solito coepit tergere oculos suos. In quem respiciens, vidit lacrymas in sanguinem totaliter esse conversas. Cumque hæc vidisset, præ nimia humilitate abscondit panniculum, ne videretur d ab alio.

30 Alio quoque tempore, cum Abbatissa maneret in claustro monasterii jam dicti, habens secum Moniales scribentes ea quæ sibi dicebat. Abbatissa, sub compendio, videlicet librum de Angelis, et anima, et de multis sermonibus valde bonis, qui liber est in ipso e monasterio; cumque Abbatissa scribi faceret euudem librum; euntibus per claustrum duabus Monialibus pariterque versus Abbatissam respiacentibus, viderunt super humeros Abbatissæ columbam albissinam, cum pedibus aureis et rostro aureo, tenentem rostrum in aure illius, donec scribi fecit librum prædictum. Moniales denique referebant Abbatissæ, quæ propriis viderant oculis. At illa, inquiens eis, Sic est quod dicitis: tamen quæ vidistis nemini unquam referre præsumatis. Die quadam dum scribi saceret in claustro prædicto, alibi fortiter per totam domum pluebat, supra dorsum vero et humeros ipsarum nullam guttam pluit: hoc enim vere patuit omnibus in claustro communitibus.

31 Semel venit ad eam quædam mulier, ferens secum quandam suam neptem, patientem morbum scrophulam: quæ cum pervenisset ad eam, projecta se ad pedes Abbatissæ, et ut neptem suam a prædicta infirmitate curaret humiliiter deprecata est eam. Abbatissa vero, pia et humilis, ignorans illius infirmitatem, gulam ejus tetigit, Crucis signaculum faciens, et benedixit illam. Mox autem mulier respiciens, vidit neptem suam sanatam, gratias agens Deo Sanctoque Joanni Evangelista.

32 Tertia vero die post obitum suum, dum quidam monachus Presbyter brachium doleret, nec a sex mensibus citra Missam celebrare potuisset, venit ad tumulum Abbatissæ; et se sibi commendans ac in orationem dans, illico liberatum se sensit, gratias agens Deo et B. Humilitati. Eadem autem die cum quædam mulier infirmitatem a quinquennio passa fuisset; et quasi omni die nec loqui, nec comedere, nec os aperire potuisset, cum illam habebat; nec unquam profecisset medicina aliqua; venit ad purissimum corpus B. Humilitatis, et tangens ejusdem corpus orare coepit. Quæ domum recessens, melioratam se sensit: et post paucos dies se reperit totaliter liberatam, gratias agens Deo et B. Humilitati. Prædicta quidem die mulier quædam, devotissima B. Humilitatis, quæ diu occultauit infirmitatem passa fuerat, venit ad monumentum, ubi jam sepultum erat corpus sanctissimum. Cumque doleret et fleret mulier super illud, orans cum lacrymis, consolationem immensam sensit, incipiens dicere hanc orationem, sicut revelatum est ei; O sanctissima Humilitas, plena fuisti patientia et caritate, amore Christi matrisque gratia, semper precor te orare pro me Regem cœlicum, ut mea parcat crimina tuis sanctis meritis. Quam orationem dixit bene quadragesies, antequam de monumento surgeret

čelo, prekrsti ga i blagoslovi. Ubrzo, pak, posmatrajući svog nećaka žena vidje da je izliječen, zahvaljujući Bogu i svetom Jovanu Jevandelisti.

32. Kad je nekog monaha prezvitera boljela ruka tako da ni za šest mjeseci nije mogao držati misu dođe na opatičin grob, trećeg dana poslije njene smrti. Preporučivši joj se i moleći se smjesta se osjeti izliječen, zahvaljujući Bogu i blaženoj Humilitati. Kad je neka žena koja je trpjela petogodišnju bolest od koje gotovo svakog dana nije mogla ni govoriti, ni jesti, niti usta otvoriti, niti joj je ijedan lijek ikada koristio, došla je istog dana do prečistog tijela blažene Humilitate i dodirujući joj tijelo započe da se moli. Vrativši se kući osjeti da joj je bolje. Poslije nekoliko dana otkri da je potpuno izliječena zahvaljujući Bogu i blaženoj Humilitati. Spomenutog dana, neka žena veoma odana blaženoj Humilitati, koja je dugo trpjela skrivenu bolest, dođe na grob gdje je već bilo sahranjeno presveto tijelo. I dok je na njemu žalila i plakala, moleći se uz su-ze, osjeti neizmjernu utjehu, započevši da izgovara ovu molitvu, kao što joj je objašnjeno: "O presveta Humilitata, bila si puna trpljenja i hrišćanske ljubavi, Hristom i milošću Majčinom, molim te da se uvijek moliš za mene krvlju na nebesima, da oprosti moje grijeha kroz twoje slike i zasluge".¹⁸⁶ Ovu molitvu izgovori kako valja 40 puta prije nego ustade sa groba zbog radosti koju je osjećala. Ustajući od molitve ubrzo se osjeti izliječenom i zahvali Bogu i blaženoj Humilitati.

33. U jedno vrijeme neka žena koja je bolovala od veoma teške bolesti jednom dok je spavala u najvećoj muci začu glas kako joj govori: "Preporuči se svetoj Humilitati, jer znaj, da ćeš se kroz njene zasluge izliječiti". Kad se probudila, preporučivši se pobožno i najodanije, ubrzo se osjeti izliječenom. Neka druga žena se mučila do krajnosi i svojima govoraše: "Zašto šaljete po ljekare? Zar ne vidite da mi prijeti smrtna ura?" Roditelj, pak, njen čuvši ovo, smjesta dođe do blažene Humilitate i sa velikom naklonosću proporuči joj svoju kćerku. I kad se vratio kući neka sestra iz već spomenutog mjesta, noseći sa sobom pokrivač svete opatice, posjeti spomenutu bolesnicu: obavijajući joj njime glavu bolesnica se ubrzo oporavi i nekoliko dana kasnije potpuno se izliječi.

34. Kad neka žena došavši do već spomenutog manastira najpodanje zamoli za opatičine stvari, primi komad kabanice koju je opatica nosila na leđima i ode u Vulturn. Bijaše došao, naime, onamo neko u čije ruke, nesmotreno, bijaše prodrlo staklo i koji zbog velikog bola ne mogao nikako naći mira ni spokoja. I kad žena dotače spomenutom kabanicom ruku bolesnika koji je trpio bolove, smjesta je bio izliječen zahvaljujući Bogu i blaženoj Humilitati. Druga neka žena je imala jednog sina koji je imao povrijeđenu i nadutu bešiku. I kad roditelji opaziše da im je sin jedinac tako opasno bolestan veoma se ražalostio. Muž, pak, ljutito govoreći svojoj ženi reče: "Loše si pazila našeg sina". Potom ga majka preporuči blaženoj Humilitati i probudivši se ujutro vidje svog sina potpuno izliječenog.

35. Druga, pak, žena koja je bolovala od ruke, zbog čega nije mogla da radi osim uz veliki bol, zamoli i dođe do groba prečasne opatice i ponizno i pobožno joj se preporuči. Pošto se preporučila ubrzo se osjeti izliječenom zahvaljujući Bogu i blaženoj Humilitati. Neka monahinja upravo iz tog manastira, koja je pet godina trpjela bolove u čitavom tijelu i nije mogla ni da hoda bez teške muke, preporuči se svetoj opatici, uvidjevši da joj nijedan lijek ne koristi. I kad ustade od molitve osjećaše se tako izliječenom da nikakav bol nije preostao u njoj, zahvali Bogu i blaženoj Humilitati.

Potvrda bilježnika

36. I ja mešter Benedikt Martini, carskim punomoćjem sudija i bilježnik firentinski, a sada bilježnik R. P. D D. G. Frančeska, episkopa Firence, vidjeh i pročitah izvornik koji sadrži

---

¹⁸⁶ Gvidući ovu molitvu neznatno izmijenjenu ovako navodi:

"O presveta Humilitata, bila si puna trpljenja i hrišćanske ljubavi. Zbog ljubavi prema mom Gospodu Isusu Kristu i presvetoj majci Djevici Mariji, prekljinjem te da se uvijek moliš za mene kod nebeskog kralja da mi oprosti moje grijeha zarad tvojih svetih zasluga. Amin".

surgeret, propter gaudium quod habebat. Quia ab oratione surgens, mox sanatam se sensit, gratiasque Deo reddidit et B. Humilitati.

33 Quodam tempore mulier quædam, dum patetur infirmitatem gravissimam, semel in maxima poena dormiens, vocem audivit dicentem sibi, Recommenda te S. Humilitati: nam meritis ipsius scias te sanitatem obtinere. Cumque expergefacta fuisset, se reverenter ac devotissime recommendans eidem, mox liberatam se sensit. Alia mulier laborabat in extremis, dicebatque suis, Quare mititis pro medicis? Nonne videtis diem mortis imminere? Genitor autem ejus hoc audiens, confessim ad B. Humilitatem venit, atque affectione nimia filiam suam ei recommendsavit: cumque domum revertetur, Soror quædam jam dicti loci, portans secum velamen sanctæ Abbatissæ, præfatam visitavit infirmam: et ligantes cum ipso caput ejusdem infirme, mox convaluit, et post paucos dies totaliter sanata est.

34 Cum quædam mulier, veniens ad jam dictum monasterium, petisset devotissime de rebus Abbatissæ; accepit modicum pannorum quos Abbatissa in dorso detulerat, recessisque Vulterras: aderat enim illic quidam, in cuius manus vitrum incute intraverat, qui præ nimio dolore quietem et pacem nequaquam inventire poterat. Cumque mulier infirmi dolentis manum tetigisset pannis prædictis, illico liberatus est, gratias agens Deo et B. Humilitati. Alia mulier filium quendam halebat, qui ruptus et inflatus in vesica erat: cumque parentes unicum filium cernerent tam perniciose infirmatum esse, multum dolebant. Vir autem irato animo inquiens ad propriam uxorem, dixit, Male custodisti filium nostrum. Mox mater recommendsavit illum B. Humilitati, consurgensque de mane vidit filium suum plenissime sanatum.

35 Alia quoque mulier dolens brachia, cum labrare non posset nisi cum immenso dolore, petiit et venit ad tumulum venerabilis Abbatissæ, et humiliter se sibi atque devote recommendsavit; cumque recommendsasset, mox se sanatam sensit, gratiam agens Deo Beataeque Humilitati. Quædam Monialis ipsius monasterii, dum quinque annis plena fuisset doloribus in totu corpore, nec sine gravi pena deambulare posset, recommendsavit se Abbatissæ sanctæ; videns quod nulla medicina sibi proficeret. Cumque ab oratione surgeret, ita se liberatam sensit, quod nullus dolor in ea remansit, laudavit Deum et B. Humilitatem.

FIDES NOTARIALIS.

36 Et ego Benedictus Mag. Martini, Imperiali auctoritate Judex atque Notarius Florentinus, et nunc R. P. D. Francisci D. G. Episcopi Florentini Notarius, originalem librum, dictam chronicam continentem, vidi et legi, et ipsum cum exemplo præsenti transsumpto per infrascriptum Philippum Notarium et per infrascriptum Marsoppium Notarium subscripto, in præsentia suprascripti D. Matthæi Vicarii D. Episcopi Florentini, diligenter cum ipsis Notariis auscultavi: et quia invicem concordabant, de ipsis D. Vicarii mandato, suarum et Curiarum D. Episcopi auctoritatem et decretum huic exemplo interponentes, hic me in testem cum solito subscripsi, in Ecclesiis S. Salvatoris Florentiae, præsentibus testibus Ser-Jacobo Ser-Miniati, Ser-Petro Paguccii, Notariis Curiarum Episcopalis, die anno, inductione, et Pontificatu, supra in principio scriptis. Ego Marsoppus D. Guidalotti Pintaccii de Signa, Imperiali auctoritate Judex etc. Et ego Philippus filius qu. Benincase de Florentia, Imperiali auctoritate etc.

RAZNI SPISI

---

spomenutu hroniku i nju samu sa sadašnjim primjerkom kopije uz nižepotpisane bilježnike Filipa i Marsopa, u prisustvu gorepotписаног D. Mateja, vikara D. episkopa Firence, brižljivo sa tim bilježnicima preslušah. I pošto smo se obostrano saglasili po nalogu samog D. vikara, ovom primjerku smo stavili punomoćje i odluku kurije D. episkopa, ovdje se, kako je običaj, potpisah kao svjedok, u crkvi Sv. Salvatorea u Firenci u prisustvu svjedoka ser-Jakoba, ser-Miniata, ser-Petra Paganučija, notara episkopske kurije, dana, godine, indikta i pontifikata u početku gore napisanih. Ja, Marsop D. Gvidaloti Pintači de Signa, carskim punomoćjem sudija itd. I ja, Filip sin qu. Benincase od Firencije, carskim punomoćjem itd.

ANNOTATA.

a. *Anno 1274 inquit Guiduccius lib. 2. cap. 3, occasione factionum inter Gelfos et Gibellinos.*

b *Idem Cap. 7 totum hoc narrat de caritate quam prædixerit futuram in Romandiola, triennio prius quam adveniret : et postea c. 27 narrat, quod Faventia existens propter quædam negotia, et prophetice prænoscens caritatem proximo anno futuram in Tuscia, unam comitum suarum remiserit Florentiam, cum mandatis, ut quantamcumque ibi reperiret pecuniam, præsenti usui non necessariam, spenderet in fruges pro anno sequenti emendas : si autem invente pecunia non sufficerent, peterer ab istis et istis, quos nominabat, Florentinis nobilibus quantum esset satis : quod defide magnum commodum attulit.*

c *Guiduccius, In formam mediæ lunæ.*

d *Sed frustra, inquit idem, quia paucos intra dies res innouit Sororibus, unde in Hymno ejus legitur.*
Dum plangis sacratissima dilecti Jesu stigmata,
Pro lacrymis das sanguinem, qui totam rigat faciem.

e *Est autem liber hic, quod mireris, scriptus lingua Latina, ut patet ex variis locis ex eo allegatis per Guiduccium, qui id ipsum expresse asserit servaturque etiam hodie.*

f *Guiduccius eam orationem leviter immutatam sic refert, O sanctissima Humilitas, plena fuisti patientia et caritate, propter amorem Domini mei Jesu Christi, et matris sanctissime Virginis Mariæ, precor te semper, ut adores pro me Regem cœli, ut ex tuis sanctis meritis mihi remittat mea peccamina. Amen.*

Svjedočenje

**Mihailo, arhiepiskop barski i primas Srbije
(1282-1301)**

O sv. Kolmanu mučeniku u Austriji

Popravljeni tekst Žitija sv. Kolmana; u kojim mjestima je njegov kult bio najsnažniji i danas je još uvijek na snazi; bratstva pod njegovim patronatom.

1. Popravljeni tekst Žitija sv. Kolmana

Otkada je Jakob Buetus objelodanio Djela sv. Kolmana Mučenika, na svjetlost dana se pojavilo više radova o ovom svecu iz Melka. Među njima je, svakako, izvrsno novo izdanje Djela sv. Kolmana, koje je priredio Cl. V. Vaicius uz pomoć Kodeksa Admontensis iz (kako se tvrdi) XI v. i iz starih Pecijevih radova, a koje je obogaćeno Pecijevim "Spomenicima Germanije". Vaicius, dalje, u opomenama upućenim čitaocu dokazuje, prije svega, mišljenje Bueusa, preko koga je utvrdio da je nemoguće da se opatu pripisuje sama "Pasija sv. Kolmana", već da se ona duguje starijem autoru. To se već, kaže Vaicius dokazuje Kodeksom Admontensis, član 5 XI, koji sadrži žitije bez kvarenja prvobitnog teksta i bez čuda. Mislim, dakle, da se "Pasija" duguje autoru iz istog perioda ili, pak, narednog stoljeća, Erkenfridu ili nekom drugom monahu, koji ju je promjenio i obogatio knjigom čuda. Vaicius je, tako, slijedio Kodeks Admontensis, ponovivši do posljednje strane različite odlomke od Pecija, odnosno Bueusa. Mi ćemo iz Vaiciusa izabrati ono što se čini da je od nekog značaja. Tako u Predgovoru u redu 14. (stoji): "siromašnom službom", a Admontensis ima prikladnije: "službom stila". Pod br. 2, red 11 "sa drugima" itd. Adm. "hitajući sa drugima" sa kojima iste nazive imaju. Dolazi broj 3, red 24, "vijenac"... je cvjetao, Adm. "vijenac... se zelenio". Br. 6 red 10, "leš dostojan poštovanja". Adm. izostavlja "dostojan poštovanja", br. 6 red 13, "pokazuje nova čuda" sve do "sagraden". Adm. ima samo "pokazuje čuda za koja se u naše vrijeme nije čulo. Jer grob u koji je zatvoreno tijelo samog sveca poplava nije skroz dohvatala". Br. 8, red 6, "slavljenog zbog čuda", izostavlja Adm. Br. 8, red 7. "pošto je jama obilježena". Adm. izostavlja. Br. 10, red 3, "po imenu Adalgerus" Adm. izostavlja i umjesto toga stoji: "lišen službe zbog paralize pojedinih udova". Br. 10 red 7 "da svojim" itd. Adm. "da se vrate kućama, na svojim nogama, hvaleći i slaveći Gospoda". Br. 10, red 11, "sa ostalim mnoštvom su hvalili", Adm. "sa ostalima koji su slijedili su hvalili". Br. 10, red 13, "znamenja". Adm. izostavlja. Br. 10, red 17. "Kad na oktobarske nove (sc. 7. oktobra) 1015. god. Gospodnje inkarnacije" Adm. izostavlja i na tom mjestu stoji: "Tada". Već Bueus bijaše pokazao da se nalazi greška u njegovom tekstu Kommentara pod brojem 33. Br. 11, red 20. "na južnom svodu". Adm. "sa južne strane". Br. 11, red 21 "čudnosti", Adm. izostavlja. Osim toga, ovdje ćeš naići na osobite razlike između Kodeksa Admontensis i tekstova Pecija i Bueusa. Otuda je jasno da je ono što sam ja izostavio od male važnosti. Erkenfrid jedva da se bavio nečim drugim osim što je jasnije izložio neke stvari a potom je dao drugu interpelaciju i označio vrijeme prenosa tijela sv. Kolmana u Melk. Stoga je pogriješio na ovom mjestu. Slijede, dalje, kod Percija čuda sv. Kolmana, ali se ona ne razlikuju od teksta Pecija odnosno Bueusa.

2. Depiš je (sakupio) mnoga odabrana (djela) o kultu sv. Kolmana

Premda je već od god. 1743. bio objavljen rad Gotfrida Depiša o sv. Kolmanu i drugim znamenitim Melčanima, on ipak nije dospio u Bueusove ruke. Rad je veoma opširan, budući da ima 261 stranu u folio formatu i ukrašen je veoma dragocjenim slikama, urezanim u bronzi. Iz njega se, zaista, ništa ne može naučiti, što se tiče istorije. Takođe, na istom mjestu imaš više (podataka) za koje Bueus ukazuje da su lažni. S druge strane, o kultu se nalazi vrlo mnogo (podataka), koje ćeš na drugom mjestu uzalud tražiti. Rad je podijeljen u 6 djelova, od kojih je prvi o mjes-

NOTA 20 ad pag. 357, littera B.

DE S. COLMANO MARTYRE

IN AUSTRIA.

Emendatur textus Vitæ S. Colmani; quibus in locis ejus cultus maxime viguerit seu adhuc vigeat; sodalitia sub ejus patrocinio.

Ex quo tempore Jacobus Bueus Acta S. Colmani Martyris illustravit, prodierunt in lucem plures lucubrationes de hoc sancto Mellicensium patrono. Inter has vero præcipua est nova editio Actorum S. Colmani, quam Cl. V. Waitz ope codicis Admontensis sæculi (ut volunt) XI et antiquorum Pezii laborum paravit, et qua Monumenta Germanie Pertzii (1) aucta sunt. Porro Waitzius in præmissis ad lectorem monitis probat imprimis Buei sententiam, qua statuerat fieri non posse ut Erchenfrido abbatii Mellicensi tribueretur ipsa S. Colmani Passio, sed eam antiquiori scriptori deberi: Quod jam, inquit Waitzius (2), ex codice Admontensi, mbr. s. XI qui dicitur, probatur, qui vitam interpolationibus vacuanam et miraculis destitutam continent. Hanc igitur auctori tempore suppari deberi putarim, sæculo vero sequenti sive ab Erchenfrido sive ab alio monacho mutatam et miraculorum libro auctam. Admontensem itaque codicem secutus est Waitzius, ad imas paginas Pezii seu Buei lectionibus variantibus repositis. Nos vero ex Waitzio eas seligemus, quæ alicujus videantur esse momenti. In Prologo itaque lin. 14 officio sterili, habet melius Admontensis stili officio. Num. 2, l. 11 cum aliis, etc., Adm. cum aliis currens, quibus eadem mens erat. Venit. Num. 3, l. 24 torta.... floruit, Adm. torta.... fronduit. Num. 6, l. 10 cadaver venerandum. Adm. omittit venerandum. Num. 6, l. 13 nova ostendit miracula usque ad circumdatus, Adm. habet solum: ostendit miracula, nostris quoque temporibus inaudita. Nam tumulus, quo cludebatur corpus ipsius, aquarum diluvio non attin- gebatur penitus. Num. 8, l. 6 miraculis glorificatum omittit Adm. Num. 8, l. 7 impresso fossorio omittit Adm. Num. 10, l. 3 nomine Adalgerus omittit Adm. et ejus loco habet: Singulorum membrorum officio paralysi privatus. Num. 10, l. 7 ut suis etc. Adm. ut suis gressibus ad propria laudans ac glorificans Deum rediret, Num. 10, l. 11 cum cætera multitudine laudibus extulerunt, Adm. cum cæteris, qui sequebantur, laudabant.

(1) Monum. German. tom. IV, p. 674 et seqq.

(2) Apud Pertz, vol. et pag. supra cit.

(3) Geschichte und Wunder Wercke des H. Colomani koniglichen Pilgers und Martyres, auch so wohl des gesammten Nieder-Oesterreich, als besonders des freyen und exempten Klosters Molck, ord. S. Benedicti Schutz Pa-

Num. 10, l. 13 signa omittit Adm. Num. 10, l. 17. Ubi in nonis Octobris Dominicæ Incarnationis millesimo quinto decimo anno omittit Adm. et ejus loco habet Tunc: ostenderat jam Bueus num. 33 Commentarii in suo textu errorem cubare. Num. 10 l. 20, australi in abside, Adm. australi parte. Num. 11, l. 21 mirabilia omittit Adm. Atque hic habes præcipias discrepantias codicis Admontensis a textu Pezii et Buei; unde pateat, quum quæ omisi nullius fere sint momenti, Erchenfridum vix aliud egisse quam ut quædam nitidius efficeret, nec aliam ab eo admissam interpolationem, quam quod tempus translati Mellicum S. Colmani corporis signarit; adeoque hoc errari loco. Sequuntur deinde apud Pertzium miracula S. Colmani, sed non diversa a textu Pezii seu Buei.

2 Licet jam ab anno 1743 edita fuisset lucubratio Godefridi Deppisch de S. Colmano aliquis memorabilibus Mellicensibus (3), hæc tamen in Buei manus non venerat. Est autem copiosa valde, utpote e 261 paginis in-folio constans, et dilissimis ornata figuris, æri incisis. Verum quod ad rem historicam pertinet, nil hinc discere licet; quin etiam plura ibidem habes quæ falsa esse ostendit Bueus; de cultu contra permulta ibidem inveniuntur, quæ frustra alibi quæsieris. Hæc autem dividuntur in sex partes: quarum prima est de locis, S. Colmani memoriae sacris; secunda de ejus reliquiis; tertia de primariis ejus cultoribus; quarta de ejus sodalitiis seu confraternitatibus; quinta de recentioribus ejus miraculis; et sexta demum de indulgentiis. Atque ex his præcipua, quæ apud Bueum desiderantur, vel ab eodem non satis explicantur, delibabimus, ordine tamen nonnihil mutato.

3 Stockeravæ, in quo loco S. Colmanus martyrium et primam sepulturam accepit, exstabat olim S. Colmani sacellum, quod anno 1414 parochus Stockeraviensis nomine Hauch fundatione aliqua auxit; atque hæc cum sacello anno 1643 ad FF. Minores translata est; in quorum templo, anno 1652 exstructo, altare præcipuum S. Colmani nomen habet et exsurgere dicitur juxta ipsum locum martyrii; ibidemque pientissime colitur pars ipsius restis fruticæ, ex qua pependisse volunt sanctum Martyrem, et non parva ejus maxillæ particula, aliquandiu post annum 1708 accepta. Aucta est populi in S. Colmanum pietas, quam anno 1679, centum triginta quinque incolis peste sublatis, legitime in patrono electus est. Instrumentum edidit Deppisch.

trons, aus denen bewahrtesten Urkunden und Geschichten-Schreibern mit schönen kupfern verfasset, nebst einem Anhang, worinnen das Leben des soligen Gotthalmi, und die Historie von dem Heiligen Molckerischen Kreuze enthalten, durch P. Godefridum Deppisch, oberwehniten Stifts Professen. Wienn. 1743.

tima posvećenim sjećanju na sv. Kolmana, drugi dio je o njegovim moštima, treći o njegovim prvim poštovaocima; četvrti o njegovim bratstvima, odnosno bratovštinama, peti o njegovim skorijim čudima i, napokon, šesti o indulgencijama. A od njih ćemo izabrati posebno one (djelove) kojih nema kod Bueusa, ili ih on nije dovoljno objasnio, sa nešto, ipak, promijenjenim redoslijedom.

3. Kult sv. Kolmana o Štokeraviji

U Štokeraviji, mjestu u kome je sv. Kolman pretrpio mučeništvo i prvi ukop, postojaše nekad kapela Sv. Kolmana koju je god. 1414. paroh Štokeravije, po imenu Hauh, podigao na nekakvom temelju. A taj temelj sa kapelom je god. 1643. premješten kod Male braće. U njihovom hramu, sagrađenom god. 1652. postoji posebni oltar sa imenom sv. Kolmana za koji se kaže da se uzdiže pored samog mjesta mučeništva. Na istom mjestu se veoma pobožno poštuje dio užeta sa grma, na kojem tvrde da je visio sveti Mučenik, kao i poveći komad njegove vilice, koji je odobren nešto poslije 1708. godine. U narodu se poštovanje prema sv. Kolmanu uvećalo, kada je 1679. god. 135 stanovnika stradalo od kuge. Zakonski je izabran za patrona. Dokument je objavio Depiš.

4. U Melku

Najprije, drugo boravište je Melk. Na koji način je tamo bilo donijeto tijelo sv. Kolmana dovoljno je bilo razjašnjeno u Komentaru i u predočenim spisima. Bio je sahranjen u tri sanduka, čije slike bijahu kod Depiša. Prvi (sc. sanduk) nije ništa drugo nego jednostavni kameni kovčeg, poduprt sa dva kamena nogara. Drugi je ljepši i izrađen je o trošku Rudolfa IV koji je od 1358-1365. upravlja austrijskim vojvodstvom. Kako na njemu ne bješe dovoljno dragog kamena i biseri da ukrasi slavni krst Melka "iz poštovanja prema Gospodu i naročite ljubavi prema presvetom Mučeniku Kolmanu" naredio je da se postavi novi grob, kao što pokazuje ovaj natpis: "Rudolf IV, milošću Božjom, nadvojvoda Austrije i Karintije (Koruške), gospodar Karniole (Kranjske), Marke Portnaone, grof Habzburg, Veretis, Hileurg i Ataris, markgraf Burgundije i landgraf Alzasa napravi me u čast sv. Kolmana". Ovaj grob se sastojao iz tri dijela, od kojih najniži bijaše humka. Ukršena sa nekoliko figura vjernika, koji se mole. Središnji dio groba je imao statuu sv. Kolmana, koji leži i nosi krunu, žezlo i kraljevsku tuniku. Najviši (dio groba) je imao manje statue svetaca M. Magdalene, Hipolita, Laurencija, Udalrika, Stefana, Mauricija, Pavla, Katarine, Blažene Djevice Marije, Barbare, Petra, Hijeronima, Ambrozija, Gregorija, Augustina, Benedikta i Jovana Krstitelja, koje su bile postavljene kao stubovi. Upravo na onoj strani, sa koje se drži glava statue sv. Kolmana bijaše veoma mali oltar, kao dodatak samoj humci. Namjera cara Maksimilijana je bila da god. 1517. obnovi ovaj spomenik; no naredne godine ga je preduhitrla smrt. Spomenik je tako ostao sve do vremena Bertolda Ditmara, koji je kao opat u Melku početkom XVIII v. srušio stari hram i novi mnogo ugledniji počeo da gradi od god. 1719. U njemu je, u italijanskom stilu, sagrađen veoma lijep oltar i iznad njega je postavljena nova humka sa natpisom: "Grob sv. Kolmana Mučenika". Izvan humke se, osim toga, čuva vilica blaženog čovjeka, od koje su mnogi komadići dodijeljeni drugim crkvenim zajednicama. Pošto je sveti Kolman sa sv. Petrom i sv. Pavlom postao patron u Melku, njegov praznik se, uoči bogate podjele milostinje sironasima i došljacima, slavi kao najveća svečanost dana 13. oktobra i tokom narednih osam dana. No, kako su susjedi tada većinom zauzeti berbom grožđa, druga svečanost se održava na Duhove (na koju parosi Melka sv. Leonarda, kod Forsta (šume) Šonbinhla, Looštorfa, Emeštorfa, oba Behlarna, Maurena, Eberštorfena, Hirmena, Celkingena, Geroldingena, Hajnoldštajnena, Hajndorfa i sv. Magarite dolaze sa svojom pastvom, po vjerskom obredu. Tada se još održava i sajam.

4 Secunda statio nostra sit Mellici, quo S. Colmani corpus delatum fuisse satis explicitum fuit in Commentario et subjectis scriptis. In tribus autem loculis, quorum figuras habes apud Deppisch, ibidem conditum fuit. Primus nil aliud est quam simplex cista lapidea duobus lapideis fulcris sustentata. Secundus ornatus est et exstructus est impensis Rudolphi IV, qui ab anno 1358 ad 1365 Austriae ducatum obtinuit. Hic satis non habens gemmis et lapillis celebrem Mellicensem crucem ob Dei reverentiam et ob specialem amorem sanctissimi Martyris Colmanni exornare, novum tumulumponi jussit, ut haec inscriptio docebat: Rodulphus IV Dei gratia archidux Austriae et Carinthiae, dominus Carniolae, Marchiae Portnaonis, Comes Habsburg, Veretis, Chyburg et Athasis, Marchio Burgundiæ et Langravius Alsatiæ me fecit in honorem S. Colomanni. Constabat autem id sepulcrum ex tribus partibus, quarum infima tumba erat, aliquot figuris supplicantium ornata; media statuam S. Colmani iacentis et coronam, sceptrum tunicaque regiam gestantis continebat; suprema tandem minores statuas SS. Mariæ Magdalena, Hippolyti, Laurentii, Udalrici, Stephani, Mauriti, Pauli, Catharinae, B. Maria Virginis, Barbaræ, Petri, Hieronymi, Ambrosii, Gregorii, Augustini, Benedicti et Joannis Baptistæ, columnis appositas; demum ex quo latere S. Colmani statuæ caput porrigitur, altare valde exiguum erat, utpote appendix ipsius tumbæ. Consilium fuit imperatori Maximiliano anno 1517 id monumentum restaurare; verum anno sequenti morte præventus est. Stetit itaque id mausorum usque ad tempora Bertholdi Dietmayr, qui, quum ineunte saeculo XVIII Mellicensis abbas esset, vetus templum demolitus est et novum multo splendorum ab anno 1719 fabricare caput; in quo pulcherrimum stylo italicico altare exstructum est, tumba nova super eo posita cum inscriptione: Sepulchrum sancti Colmani Martyris. Extra tumbam præterea servatur maxilla beati viri, ex qua multæ alii ecclesiis communicatae particulae. Quum S. Colmanus cum SS. Petro et Paulo Millicensis patronus sit, pridie distributis copiosis eleemosynis pauperibus et peregrinis, maxima celebratur solemnitate ejus festum die 13 Octobris et per octavam; verum, ut tunc accolæ plerumque vindemia occupantur, ad Pentecosten habetur altera celebritas, ad quam supplicantium ritu parochi Mellicensis, S. Leonardi ad Forst, Schonbühlensis, Loostorffensis, Emmerstorffensis, utriusque Bechlarnæ, Maurensis, Eberstorffensis, Hieremensis, Zelkingensis, Geroldengensis, Hainoldsteinensis, Haindorffensis et S. Margarite cum suis veniunt plebibus; atque tunc quoque fiunt nundinæ.

5 Quum die 13 Octobris anni 1113 marchio Leopoldus, consentiente Udalrico episcopo Pataviensi, Mellicensibus dedit parochias Weickendorff et Kadendorff, factus est hic quoque S. Colmanus patronus et concessa cultoribus indulgentia plenaria. In Loup seu (ut nunc vulgo) Laabjam ab anno 1158 existabat capella S. Colmani; qua anno 1529 a Turcis eversa, novum templum cum sancti Martyris vocabulo anno 1680 edificatum est, ubi ejus festum ut in choro sic in foro solemniter celebratur. In castro Aggstein forte ab anno 1113 et certe a saeculo xv altare præcipuum S. Georgium et

5. U Vajkendorfu, Kadendorfu, Labu i Agštajnu

Kada je 13. oktobra 1113. god. markgraf Leopold u saglasnosti sa Udalrikom, episkopom Patavije dao Melčanima parohije Vajkendorf i Kadendorf, sveti Kolman je i ovdje postao patron, a stanovnicima je data potpuna indulgencija. U Loupu ili (kako se sada zovu Labu) postoji kapela Sv. Kolmana već od god. 1158., koju su Turci uništili god. 1529. Novi hram sa imenom sv. Mučenika je sagrađen god. 1680. gdje se njegov praznik svečano proslavlja kako na selu, tako i u gradu. U gradu Agštajnu možda od god. 1113. a sigurno od XV v. postoji poseban oltar patrona sv. Georgija i sv. Kolmana. I upravo na praznik Sv. Kolmana drži se misa, po propisu, za susjede. Na istom mjestu se vidi slika sv. Kolmana, naslikana u XV v. tako jedinstvena da je po Depišovoj procjeni treba prikazati urezana u bronzi. Predstavljen je, naime, sa svakakvim stranim nakitom i namještajem, kako u desnici drži konopac, kojim je bio obješen. Kraj nogu, odnosno u ruci, ovdje nijesu naslikane nikakve repe. Možda se one pojavljuju ovdje-ondje, na drugim slikama. Jer, naime, zbog čupanja repe sa njiva svjetina je nagovorena na ubistvo sv. Mučenika. Već ovu priču kao dokazanu ima i Depiš, budući da je, po svjedočenju Alolda, preblagi čovjek, bio ubijen na dan 17. jula, a u to vrijeme, u ovim mjestima, nema repe. Ali pod br. 27 Bueus pokazuje da se Aloldovo svjedočenje može dovesti u sumnju.

6. U Vindebonu i Harasu

Kada je sredinom XIV v. Vindebonom bješnjela kuga, kult sv. Kolmana je ovdje već bio izašao na glas. Groblje, naime, namijenjeno umrlima od kuge je nosilo ime sv. Kolmana i nalazilo se tik do zvonika Karintije i crkve Sv. Kolmana i druge Sv. Antonija. A ovdje su bile u posjedu Antonijevih vjernika. Ovo poštovanje u Vindebonu je sezalo, možda, do u XIII v. God. 1245. Fridrih Ratoborni, nadvojvoda Austrije, zatražio je od pape Inokentija IV bulu, kojom se opatima, cistercitim sv. Krsta Cvetena i Rajna nalaže da razmotre da li će biti dobro da se tijelo sv. Kolmana premjesti na drugo mjesto tj. (koliko se može izvesti zaključak) u Vindebon gdje je Fridrih mislio da podigne episkopsko sjedište. Ali god. 1246. ove namjere su prekinute Fridrihovom smrću. Kako, međutim, ovaj događaj nije zasmetao kultu sv. Kolmana kod Vindebonjana, tako nije ni prekinut, kada su god. 1529. crkve i kuće Andonijevaca, usred opsade, propale u požaru. Kasnije je, naravno, kroz čitavu Vindebonsku biskupiju obznanjeno da se praznik sv. Kolmana mora slaviti po dvostruko većem obredu. Takođe je pokazana velika briga o pribavljanju mošti. I, zaista, kada su mnogi članovi carske porodice češće pružili dokaze svoje pobožnosti prema sv. Kolmanu, nije se čuditi da se u trezoru ove uzvišene kuće, kao dragocjene relikvije, čuvaju lopatice slavnoga (sveca), koje je, mislim, sredinom XIV v. uzeo Rudolf IV. Srebrna podlaktica, ukrašena draguljima i poklon nadvojvotkinje Elizabete, potom kralja Galije, koja sadrži mošti, kao što se vidi iz natpisa o ruci sv. Kolmana Mučenika, čuva se u nadbiskupskom hramu Sv. Stefana od god. 1590. Na isti hram se odnosi ono o čemu svjedoči stara knjiga: "U Beču kod hrama Sv. Stefana, na boku vrata prema kuriji predstojnika Beča, uokviren je jedan kamen od bijelog mermera, na kome je bronzanim slovima urezan sljedeći natpis: 'Ovo je kamen nad kojim je prolivena krv sa golijeni sv. Kolmana Mučenika, koji je ovdje postavio slavni gospodar Rudolf, četvrti vojvoda austrijski'." Ovaj kamen zatvaraše druge zaloge i na njemu bijaše natpis nekog patrijarha i 11 episkopa koji su pojedinačno dali 40 dana indulgencije svima koji mu se pobožno prikloniše. Još se kod Vindebonskih kapucina čuva dio užeta kojim sv. Kolman bijaše pogubljen, kao što pokazivaše natpis na kovčegu: "Uže za vještanje sv. Kolmana, kralja Mučenika". Uže je god. 1592. opat Melka Gaspar Hofman dao nadvojvodi Matiji, preko koga je, napokon, dospjelo kod kapucina. Parohija Haras se prostire sve do donje Austrije, i tu je Leopold Kolonić, kardinal i arhiepiskop Strigonije posvetio posebni oltar sv. Pankratija i sv. Kolmana, pod istim patronatom, budući da su oni tu već odavno patroni drugog reda.

Colmanum patronos habet; et quidem in hujus festo Missa est pro accolis de præcepto. Ibidem cernitur imago S. Colmani saeculo xv picta et satis singularis, ut eam inciso ære referendam estimarit Deppisch; nempe cum omni peregrini ornato et suppelcili exhibetur, dextra præterea gerens restim, qua suspensus est. Ad pedes seu in manu hic nullæ appinguntur rapæ; licet hæc passim in aliis imaginibus appareant; quia nempe ob evulsas ex agro rapas sanctum Martyrem occisum persuasum habet plebecula, sed hanc manifestam fabulam habet Depisch, quoniam, Aloldo teste, enectus fuit beatissimus vir die 17 Julii, quo tempore nullæ in illis partibus rapæ. Ast Aloldi testimonium in dubium vocari posse ostendit Bueus num. 27.

6 Medio saeculo xiv, quum pestis Vindobonæ sviret, S. Colmani cultus hic jam innotuerat; etenim cœmterium, pestiferis destinatum, nomen S. Colmani habebat, adjacens turri Carinthiorum et ecclesiæ S. Colmani et alteri S. Antonii; quæ ambo penes Antonianos religiosos erant. Pertingebat forte hæc Vindobonensium veneratio ad saeculum XIII. Anno enim 1245 Fridericus Bellicosus, archidux Austræ, efflagitavit ab Innocentio IV papa bullam, qua abbatibus Cisterciensibus S. Crucis, Zwettlensi et Raynensi in mandatis dedit ut dispercerent an boni consultum foret S. Colmani corpus alio transferre, nempe (quantum conjectura assequi licet) Vindobonam, ubi cogitabat Fridericus episcopalem sedem excitare; verum anno 1246 Friderici morte hæc consilia intercepta sunt. Ut autem hæc res non obstitit cultui S. Colmani apud Vindobonenses, ita hic ipse non destitit, quum anno 1529 ecclesiæ et domus Antonianorum in media obsidione flammis perierunt. Postea scilicet per totam Vindobonensem diocesim S. Colmani festum celebrandum indictum est sub ritu dupli majori; itemque in acquirendis reliquiis cura multa posita. Et quidem quum ex familia cæsarea complures suæ in S. Colmanum pietatis indicia sæpius dederint, nil mirum si in thesauro augustæ hujus domus reliquiae insigne scapulæ illius religiose coluntur; quib[us] acceptas autumo medio saeculo xiv a Rudolpho IV. Brachium argenteum, gemmis ornatum, donumque archiducissæ Elisabethæ, dein regina Galliæ, et reliquias continens, ut ex inscriptione patet, de brachio S. Colomanni Mart., colitur in metropolitanâ S. Stephanî templo ab anno 1590. Ad idem templum pertinent, quæ ex veteri libro excitantur: Wyennæ ad S. Stephanum in latere januae versus curiam præpositi Wyennensis inclusus est unus lapis marmoreus albus, in quo litteris æreis scriptura sequens insculpta est: Hic est lapis, super quem effusus est sanguis ex serratione tibiarum sancti Cholomanni Martyris, quem hoc collocavit illustris dominus Rudolphus quartus dux Austræ. Claudebat hic lapis alia sacra pignora eique inscriptum erat a patriarcha quodam et undecim episcopis concessas a singulis quadraginta dies indulgentias iis omnibus qui se ei pie applicuisserint. Demum apud Capuccinos Vindobonenses servabatur pars restis, qua S. Colmanus trucidatus fuerat, ut indicabat capaz inscriptio: S. Colomanni regis Mart. restis suspen. Data hæc fuerat anno 1592 ab abate Mellicensi Gaspare Hoffmann archidiuci Matthiæ, per cuius manus tandem ad Capuccinos

7. U Eisgarnu, Aihabrunu, sv. Vitu na Au, u Štejeru

Nedaleko od prepoziture Eisgarna, prema granici Bohemije, tvrde da se od pamтивјека nalazi stijena na kojoj se sv. Kolman odmarao. Na tom mjestu su bolesnici obično prizivali Božju pomoć. God. 1713. je starješina prepoziture Frančesko Antonije van Palingen naredio da se na njegovo mjesto postavi kapela sa kamenom statuom. Ne zadovoljavajući se samo time, još je sagradio oltar sv. Kolmana u samoj crkvi svoje prepoziture. Uoči praznika koji se proslavlja na selu i u gradu, bijaše sajam i na oba mjesta se držaše molitva i poštovahu se mošti sv. Kolmana, koje kardinal Kolonić, arhiepiskop Stiroga bijaše poklonio između god. 1665. i 1697. U Ebentalu, nedaleko od Vajkendorfa upravo tako je patron sv. Kolman. Praznik se proslavlja samo na selu zbog berbe grožđa. Na istom mjestu se priziva pomoć sv. Mučenika najviše protiv gihta, grada i nepogoda. Parohijski hram u Aihabrunu, nedaleko od grada La, za patrona ima sv. Kolmana, barem od kraja XV v. God. 1500. nekoliko kardinala je odobrilo dva puta po 100 dana indulgencije. Na istom mjestu se mnogo upotrebljava voda sa izvora sv. Kolmana za bolesnike. Poštuju se i mošti tijela sv. Kolmana, koje je u XIII v. dao opat Melka Adrian Plimel. U veoma starom hramu Sv. Vita (S. Veit in der Au) vidi se na vrhu oltara, sa desne strane sv. Vita, statua sv. Kolmana, a sa lijeve strane sv. Marije Magdalene. Svi su oni patroni. Otuda na praznik svakog pojedinog patrona ovamo dolaze iz opatije Zajtenšteta na molitvu. Na jugu (Štejer) u gornjoj Austriji važi kult sv. Kolmana, možda od god. 1082. tj. prije osnivanja samog grada. Sigurno je da od 1287. ovdje postojaše kapela pod patronatom Sv. Egidija i Sv. Kolmana, kao što pokazuju pisma indulgencije koja su dali Mihailo, barski arhiepiskop i 4 druga episkopa, ovim riječima: "Svima koji se iskreno kaju i ispovijedaju vjeru i koji do kapele sv. Egidija i sv. Kolmana u Štajerskoj, dijecezi Patavije... milosrdno oprštamo kaznu u Gospodu pojedincima za 40 dana". Ova kapela je kasnije preobražena u veliki hram, sačuvavši, ipak, iste patrone. Na njihov praznik se, tokom dve nedelje, održava sajam.

8. Blizu Manzea

Usred šume, na dvije milje od Lune - Lakus - danas Manzea, tj. Mondzea, postojaše, u prošlom stoljeću, a možda i još postoji, drvena kapela Sv. Kolmana. Njen nastanak je, izgleda, bio ovakav. Bijaše, nekada, na tom mjestu izvor pod imenom sv. Kolmana obilježen prikladnim krstom, blizu seoske kuće. U tu kuću, kad bi napuštena, postaviše neki pobožni ljudi slike raspetog Hrista, Blažene Djevice Marije i sv. Kolmana, koje namjestiše redom na sto. Malo-pomalo poraste poštovanje, uvedoše se molitve. Odmjeriše se anateme. Sve su ovo susjedi, samostalno, priredili god. 1511. Kada je opat Manzea, Wolfgang Haberl, saznao za ovo, iste godine je uputio pismo o tome episkopu Patavije zahtijevajući da se odredi episkopski komesar, koji bi ispitao da se nije uvuklo kakvo praznovjerje. Zatim, kako nije otkrivena nikakva lažna vjera, narod je nastavio da ovamo dolazi, pobožno. Stoga je god. 1658. Simon Rebizer, opat Manzea, na istom mjestu sagradio novu kapelu Sv. Kolmana (ipak od drveta) i zadržao dozvolu za neprekidnim obavljanjem mise - pričešća na tom mjestu. Od tada ovamo dolazi iz opatije Manzea *red suplikakanata* u petak između osmog dana Duhova i 13. oktobra. Tada je na tom mjestu velika svečanost. I, zaista, tokom čitave godine ovamo dolaze stranci, osobito po kiši ili vedrom vremenu. Takođe bolesnici, najviše oni koji pate od očiju ili nogu. Oni pobožno koriste vodu iz izvora sv. Kolmana. Ova kapela Sv. Mučenika je bila obnovljena 1744. god.

9. U Salcburgu, Daugelu, Lebenau i Vagingu

U dijecezi Salcburga ukazivala se pošta sv. Kolmanu između god. 1452-1461. Arhiepiskop Sigmund Folkenštorf je sam osveštao u svojoj katedrali oltar sv. Sigmunda i sv. Kolmana.

puccinos devenerat. Ad Austriam inferiorem quoque pertinet parochia Harras, cuius altare præcipuum anno 1668, quum iam pridem SS. Pancratius et Colmanus patroni secundariorum essent, sub eorumdem patrocinio dedicavit Leopoldus v. Kolonijsch, cardinalis et archiepiscopus Strigoniensis.

7 Non procul a præpositura Eysgarn ad fines Bohemiæ ante hominum memoriam indicatur saxonum, in quo S. Colmanum quievisse volunt. Cernebatur ibidem olim picta tantum tabula sancti Martyris, coram qua infirmi Dei opem invocare solebant. Ejus loco sacellum cum statua lopidea hic erigi justit præpositus Franciscus Antonius Van Pallingen anno 1713; neque hoc contentus, in ipsa præpositurâ sua ecclesia altare S. Colmani exstruxit. Pridie festi, quod celebrabatur in choro et in foro, erant nundinæ et fiebat ad utrumque locum supplicatio, et coelebatur S. Colmani lipsanon, quod inter annum 1665 et 1697 cardinalis Kolonijsch, Strigoniensis archiepiscopus, dono dederat. In Ehenthall, non procul ab Weickendorff, similiter patronus est S. Colmanus; festum agitur in choro solum propter vindemiam; sancti Martyris auxilium maxime ibidem imploratur contra podagram, grandinem et nimbos. Parochiale templum in Aichabrun, non procul ab oppido Laa, patronum habet S. Colmnanum ab exeunte saltem saeculo xv. Anno 1500 aliquot cardinales binas centum dierum indulgentias concesserunt. Multus ibidem apud infirmos usus aquæ ex fonte S. Colmani; colitur et lipsanon ex corpore S. Colmani, saeculo xviii ab abbe Mellicensi Adriano Pliemel datum. In antiquissimo S. Viti templo (St Veit in der Au) cernitur in summo altare ad S. Viti dextram statua S. Colmæni, ad sinistram S. Mariae Magdalena; qui omnes patroni: unde in uniuscujusque festo supplicati huc procedit ex Seitenstettensi abbatia. Austri (Steyer) in Austria superiori viget S. Colmani cultus fors, ab anno 1082 seu ante ipsum oppidum conditum. Certe anno 1287 exstabat hic sacellum sub SS. Ægidii et Colmani patrocinio, ut indulgentiarum litteræ, a Michaelo Antibarensi archiepiscopo et quatuor aliis episcopis datae, his verbis patefaciunt: Omnibus vere penitentibus et confessis et qui ad capellam SS. Ægidii et Colmanni in Styria Patavensis dicēsisis... singulis singulas quadragenas misericorditer in Domino relaxamus. Id sacellum post mutatum in magnum templum, eosdem tamen servans patronos; ad quorum festa per duas hebdomadas nundinæ celebrantur.

8 In media silva duabus leucis a Lunæ-Lacus vulgo Mansee seu Mondsee exstabat saeculo præterito et forte etiamnum exstat ligneum S. Colmani sacellum; cuius origo hæc videtur esse. Erat ibidem olim fons, indito S. Colmani nomine et apposita cruce insignis, juxta domum rusticam; in quam, quum derelicta esset, intulerunt pii aliquot viri Christi crucifixi, B. M. V. et S. Colmani imagines, quas ordine in mensa collocarunt. Crevit paullatim pietas; institutæ supplicationes; appensa anathemata. Hæc vero omnia ab accolis anno 1511 sponte instaurata. Quæ quum innotuerint Wolffgango Haberl, abbatii Manseensi, litteras de iis dedit eodem anno ad Guilielmum, episcopum Patav-

(1) Pillwein, Legenden Heiliger Gottes in Österreich, Ungarn, etc., p. 229.

Stoga je, po svojoj želji i sahranjen u kapeli Sv. Kolmana. Ali, god. 1598. ova kapela zajedno sa moštim je uništena požarom i kasnije nije obnovljena. Ipak je temelj sa naknadno dodatim tere-tom ostao tokom tri sedmice radi držanja Mise. U Daugelu, odnosno Pernegu, mjesta iste dije-ceze, možda od XIV vijeka postojaše kapela Sv. Kolmana a od 1735. crkva, opremljena sa više (nego obično) anatema. Ovamo se sticao veliki narod, najviše na praznik posvećenja, u nedjelju poslije Uznesenja Blažene Djevice Marije. I ovdje je izvirao izvor sv. Kolmana; čija je voda ljekovita za bolesnike. Sličan izvor se nalazi do oltara crkve Sv. Kolmana i Sv. Dionisija u Lebenau, u istoj dijecezi. 13. oktobar se ovdje osobito slavi. Onda, parohija Vaging ima pripojenu crkvu Sv. Kolmana, u kojoj se nalazi veoma star oltar i statua sv. Kolmana. Ovdje se tokom godine, češće, iz parohijskog hrama priređuje suplikacija (molitva).

10. U Hokenšvangau, Majnburgu, Viflingu, Donahauzenu i na drugim mjestima

Iz onoga što navodi Bueus pod br. 48 očito je da je u Bavarskoj na snazi kult sv. Kolmana. Ovima dodaj crkvu Sv. Kolmana, koja postoji nedaleko od Hokenšvangaua, koju tokom godine često posjećuju Tirolci i Švabe, najviše radi zdravlja stoke i, drugu, udaljenu milju od Majnburga, nekad drvenu i sa tako jadnim malim oltarom, ukrašenu statuom sv. Kolmana sa bezobličnom glavom. Ali od 1674. ona je učestalom čudima i poklonima vjernika, sagrađena od kamena. Treća je blizu Viflinga, a nastala je ovako: Već odavno, na tom mjestu, na brdu, u čijem podnožju izviraše izvor sv. Kolmana, bijaše kapelica posvećena imenu sv. Kolmana. Krajem XVII v. isluženi vitez ju je preobratio u isposničku čeliju. Kasnije je Martin Vakinger, koji je veoma poštovao sv. Kolmana, od novca sakupljenog u župi Erdinga, od temelja sagradio novu kapelu sa oltarom, lijepom statuom sv. Kolmana i moštim. Do nje dolazi veliki narod i tokom godine se češće priređuje suplikacija. Njima se pridodaje još četvrta kapela u Donahausenu na četvrtinu milje od Frajsinga. Ovim se ne iscrpljuje popis mjesta i hramova u kojima je sv. Kolman bio prvi patron. Naime, čuveni Depiš, od koga smo ovo pozajmili je svjedok da preostaju mnoga druga mjesta u Bavarskoj, gornjem Palatinu, Švabiji, Tirolu i na drugim mjestima. Inače, kao što je već rečeno 13. oktobra se slavi praznik sv. Kolmana po svečanom obredu drugog reda u dijecezi Vindebona, polusvečanom u Pataviji i jednostavnom u Salcburgu. Dok smo sve ovo nabrajali nastojali smo, istovremeno, da ukažemo na mošti. Nekolicina tako preostaje. Ali moramo biti umjereni. Ne bih želio, ipak, da propustim izložiti neslaganje između Depiša i Bueusa, koji pod br. 56 bilježi da je slava sv. Kolmana ostala u Kraljevskoj Albi, kada je tijelo blaženog čovjeka prenijeto iz Mađarske u Melk. Depiš navodi više dokaza koji se protive mišljenju Bueusa, zato što se vilica jasno vidi u čivotu Melka i zato što je opat, koji je istraživao grob sv. Mučenika, jasno svjedočio da su Mađari u zabludi.

11. Dvostruko bratstvo sv. Kolmana

Ono što Depiš priповijeda o poštovanju plemstva prema sv. Kolmanu većinom nalaziš kod Bueusa pod br. 53 i narednim. Ali, kod njega nema ni pomena o bratstvu sv. Kolmana, koje je ustanovljeno god. 1695. Njegov najvažniji cilj je bio laka smrt i olakšanje mrtvoj sabraći u čistilištu. Bratstvo je sačinjavao 51 čovjek, naročito sveštenici. Drugo, bratstvo je osnova tj. staro obnovio i dalje ga proširio Valentin Larson, prior Melka, god. 1708. On je ustanovio i veoma pobožne zakone, koje je Depiš unio u svoju knjigu. Svoje opisivanje je, i ovdje, uvećao, ne toliko čulima i dobročinstvima na koje nailaziš u našem Djelu, već i mnogim drugim, koja su u XVII i narednom stoljeću ispunjena i zapisana uz pomoć sv. Kolmana. Smatramo da to zbog kratkoće (spisa) treba izostaviti. Iz istog razloga zanemaruјemo popis indulgencija, koje su rimske pape, kardinali i episkopi u XIII v. i kasnije, u više mesta, u kojima je sv. Kolman smatrani patronom, sastavili radi njegovana njegovog kulta. U svom Komentaru Bueus nabraja najvažnije.

viensem, postulans ut Commissarius episcopalis designaretur, qui an nulla irrepisset superstitio examinaret. Porro, quum nulla falsa religio detecta fuisset, continuavit populus pie huc venire, adeoque anno 1658 Simon Rebiser, Manseensis abbas, novum ibidem S. Colmani sacellum (ex ligno tamen) ædificavit, et licentiam obtinuit Missæ sacrificii illuc deinceps celebrandi. Ab hoc tempore procedit huc ex Manseensi abbatia supplicantium ordo feria vi infra octavam Pentecostes et die 13 Octobris; multa tum ibidem celebritas. Omni vero anni tempore veniunt huc peregrini, præcipue pro pluvia aut serenitate; infirmi autem, maxime qui oculis ægrotant aut pedibus, aquam ex fonte S. Colmani devote adhibent. Restauratum fuit id sancti Martyris sacellum anno 1744 (1).

9 In diœcesi Salisburgensi honor quoque collatus S. Colmano. Inter annum 1452 et 1461 Sigismundus Volkenstorff, archiepiscopus, consecravit ipse met in suo cathedrali templo altare SS. Sigismundi et Colmani; adeoque pro sua voluntate in S. Colmani sacello sepultus est. Verum anno 1598 id sacellum cum reliquis igne deletum, nec restitutum postea. Fundatio tamen cum annexo onere tres singulis hebdomadibus celebrandi Missas permansit. In Dauggel seu Pernegg, ejusdem diœcesis loco, existit a sæculo forte xiv sacellum S. Colmani, et ab anno 1735 ecclesia, pluribus ornata anathematibus. Multus huc concurrens populus, maxime in festo dedicationis, die Dominica post Assumptionem B. M. V. Fluit hic quoque S. Colmani fons; cuius aqua infirmis salutaris. Similem fontem habet sub altari ecclesiarum SS. Colmani et Dionysii in Leibnau ejusdem diœcesis; dies 13 Octobris hic maxime celebris. Parochia demum Waging ecclesiam S. Colmani annexam habet, in qua antiquissimum S. Colmani altare et statua est; sæpius huc per annum ex parochiali templo instituitur supplicatio.

10 In Bavaria S. Colmani cultum vigere ex his, quæ Bueus num. 48 recitat, manifestum est. Quibus additæ ecclesiam S. Colmani exstare non procul ab Hochen-Schwangau, omni anni tempore a peregrinis Tyrolensibus et Suevias frequentatam maxime pro salute pecorum; alteram, leuca a Mainburg distante, olim ligneam et misero tantum altariolo, statua S. Colmani informique ejusdem capite ornata; ab anno vero 1674, crebrescentibus miraculis et piorum donis, constructam ex lapidibus; tertiam prope Wifling; cuius hæc origo. Jam pridem erat ibidem in monte, ad cuius pedes scaturiebat S. Colmani fons, ædicula ejusdem nomini sacra. Exente sæculo XVII mutavit in eremitorium miles emeritus. Postea Martinus Wachinger, in S. Colmanum piætissimus, ex collecta in Erdingensi pago pecunia, a fundamentis novam exstruxit ædiculam, altari, pulchra S. Colmani statua et reliquias insignem; ad quam concursus populi multus et sæpius intra annum instituta supplicatio. Atque hie tandem quarta subjiciatur ædicula in Donnhausen, tribus leuca quadrantibus distans a Freisinga. Neque his exhaustus catalogus locorum et ædiorum, quibus S. Colmanus patronus primarius est. Testis est enim laudatus Deppisch, a quo hæc mutuati sumus, multa alia superesse in Bavaria, in Palatinatu superiori, in

Suevia, in Tyroli et alibi; cæterum, ut jam dictum, die 13 Octobris celebratur S. Colmani festum ritu dupli secundæ classis in diœcesi Vindobonensi, semiduplici in Pataviensi, simplici in Salisburgensi. Dum vero illa omnia recenseremus, curavimus simul indicare Reliquias. Aliquot aliae restant; sed modus nobis adhibendus est. Nolim tamen omittere dissentire Deppischum a Buvo, prudente num. 56 S. Colmani caput in Alba regali remansisse, cum beati viri corpus ex Hungaria Mellicum reportatum est. Complura, in contrarium argumenta urget Deppisch, maxime quod maxilla Mellici reliquiarum pyxidi inserta cernitur, dein quod, qui sancti Martyris tumulum inspexerat abbas, aperte testabatur Hungaros in errore esse.

11 Quæ de optimatum in S. Colmanum pietate perhibet Deppisch, pleraque habes apud Bueum num. 53 et sequentibus; ast apud hunc nulla mentio de sodalito S. Colmani anno 1695 instituto; cuius præcipius finis bona mors et mortuorum sodalium in purgatorio refrigerium. Quinquaginta et unum viros, maxime sacerdotes, capiebat hæc societas. Alteram instituit seu potius priorem renovavit et latius extendit Valentinus Larson, prior Mellicensis, anno 1708; qui et pientissimas leges condidit: eas libro suo inseruit Deppisch. Anxit et hic suam scriptiōnem non tis tantum miraculis et beneficiis, quæ in Opere nostro habes, sed et aliis multis quæ seculo XVII et sequenti patrata, et S. Colmani auxilio adscripta fuere. Hæc brevitatis ergo omitienda ducimus; eademque de causa præterimus indulgentiarum catalogum, quas sæculo XIII et deinceps Romani Pontifices, Cardinales et episcopi pluribus locis, in quibus S. Colmanus patronus habetur, ad ejus fôwendum cultum contulerunt; quum præcipias in suo Commentario recenseat Bueus.

Rezimei

Résumé

Opera miscellanea

Ce tome contient trois documents écrits au quatorzième siècle sur le territoire de Bar et de Svac, dans de grands écritoiries qui entretenaient des liens étroits avec ceux d'Italie et de la France du sud, en travaillant pour les besoins non seulement de l'archevêché à Bar, mais avant tout pour les grandes actions de Rome qui avaient pour but de propager la littérature et le christianisme, à l'époque où Byzance tombait en décadence et que le danger islamique menaçait d'envelopper entièrement les territoires de l'Empire romain oriental d'autrefois.

Le premier de ces documents a été écrit par Guillaume Adam, archevêque titulaire du Sultanie et de Smyrne, l'un des plus grands écrivains de la moitié du XIVème siècle, lorsque la littérature canoniale chrétienne était en voie de disparition. Son texte "De modo extirpandi Saracenorum de Terra Sancta" imaginé et, probablement sous une forme beaucoup plus brève, comme épître, remise au cardinal Guillaume de Fargue, a fait l'objet d'une rédaction finale, présentée dans ce tome, effectuée au siège de l'archevêché de Bar en 1328. Il s'agit d'un traité, mais dans la scolastique récente son genre est défini comme un roman - essai, dans lequel l'auteur, d'une manière instruite, montre ses connaissances et qu'il est bien renseigné tant dans les secrets de la politique que de la science, l'historiographie, la poésie. Ecrit avec virtuosité, cette œuvre prouve que le siège de l'archevêché de Bar était occupé par un des hommes les plus instruits de son temps, voyageur du monde, missionnaire dans les régions du Moyen-Orient et d'Afrique, tout adonné à ses pensées pour initier la dernière grande croisade qui devra combattre l'islam et permettre au monde latin d'occuper les espaces de la Byzance d'antan. Ce roman - essai est en même temps le témoignage de témoins oculaires sur l'union réalisée entre les empereurs byzantins et les califats musulmans en ce qui concerne la situation des églises hérétiques sous l'égide des patriarchats d'Antioche et d'Alexandrie, et les grandes familles latines souveraines qui ont conclu des accords avec l'islam et Byzance sans tenir compte des revendications de Rome et de son maître.

Le deuxième document de ce tome a été écrit pendant le règne de l'archevêque de Bar, Jean le Quatrième, archevêque titulaire de Césarée en Cappadoce, et apparaît en 1368 dans l'écritoire de l'archevêché de Bar ou aux alentours de 1380 (mais non pas en 1388, mentionné par erreur du scribe - copiste) par l'un des dominicains de sa suite pour les besoins de l'archevêché de Bar. Il y est question de Saint Prospère et tout le document est consacré à l'histoire de son culte afin de montrer que l'archevêque de Bar avait sanctifié sa tombe et découvert des plaquettes votives en les bénissant. Ce document prouve qu'il existait des relations étroites, dans la seconde moitié du XIVème siècle, entre l'archevêché de Bar et les grandes villes italiennes, et il y est fait preuve du profond respect montré envers le primat de Serbie lors de son séjour dans les régions italiennes.

Le troisième document a été rédigé dans l'écritoire de Svac, très vraisemblablement près la cathédrale de Saint-Jean l'Evangéliste, au temps de l'évêque Bénédicte (1307-1317) pour l'ordre monacal Valumbroze qui, à cette époque, était l'un des plus riches d'Italie et très respecté à Florence et à Faenza. "Hagiographie de sainte Humilité" a été donné grâce à la copie conservée en Italie; l'original de Svac a été remis comme don à cet ordre monacal catholique qui, tout porte à le croire, a prêté son soutien et fait d'importants dons à l'évêché de cette ville.

Ces documents sont accompagnés de témoignages sur les évêques de Svac, Bénédicte et Bartholomée, (ce dernier ne figure pas dans les listes épiscopales et il s'agit de l'évêque - représentant de patriarchat d'Antioche à Svac), ainsi que sur l'archevêque de Bar, Michel, à l'époque duquel ont été rédigées dans les écritoiries de Bar des œuvres sur les nombreux cultes de martyrs à travers l'Europe et qui, jusqu'à présent n'ont pas été retrouvées.

Summary

Opera miscellanea

This volume presents three documents which emerged in fourteenth century in the area of Bar and Svač, in large scriptoria which were closely connected to Italian and Southern France ones, working for the needs, not only of archbishopric in Bar and bishopric in Svač, but primarily for the large actions of Rome on spreading of Latin literature and Christianity, in period when Byzantium was declining and Islamic danger threatened to completely cease the expanses of Eastern Roman Empire.

The first document was written by Bar's Archbishop Gyom Adam, titular archbishop of Sultania and Smyrna, one of the most famous writers of the middle of fourteenth century, when the canon Christian literature was already approaching to the sunset. His document "De modo extirpandi Sarracenorum de Terra Sancta" was concieved and, probably in by far shorter form, as a missive, submitted to Cardinal Gyome of Fargue, experienced final treatment, presented in this volume, in headquarters of Bar's Archibishopric in 1328. That is a tractat, but in late scholastics, as for its genre, it is determined as novel 'essay', in which in a learned way he demonstrates his own knowledge and being informed on both the secrets of politics, and science, historiography, poetry. Virtuously written, this masterpiece indicates that in the Headquarters of Bar's archbishopric there was one of the best learned people of his time, world traveler, missionary in the areas of Middle East and Africa, fully devoted to the mission on initiating the last large Crouched which will prevent the Islam and enable to Latin World to occupy the expanses of former Byzantium. This novel - essay is at the same time a testimony by eye-witness on union which was being achieved by Byzantine emperors with Moslems' caliphates, on position of heretic churches under the patronage of Antiochian and Alexandrian Patriarchate, on great Latin rulers' houses which were concluding agreements with Islam and Byzantium disregarding the requests of Rome and its archpriest.

The second document in this volume was written during the rule of Bar's archbishop Jovan the Fourth, titular archbishop of Cesaria in Kapadokia, which emerged either in Scriptorium of Bar's Archibishopric in 1368 or around 1380 (not in 1388 - that is the error of copyist) by one of the Dominicans from his escort, for the needs of Bar's Archibishopric. Word is about Saint Prosper and the entire document is dedicated to history of his cult in order to indicate that the Archbishop of Bar canonized his grave and discovered votive plates blessing them. The document indicates to close connections of Bar's Bishopric, in the second half of fourteenth century, with big Italian cities, to high respect paid to Primas of Serbia during his stay in Italian expanses.

The third document was made in scriptorium in Svač, most probably at Cathedral Church of Saint Jovan Evangelist, during the bishop Benedict (1307-1317), and for monastic order Valumbrose, which at that time was ona of the most affluent in Italy and highly respected in Florence and Faence. "Saint Humilitate's Life" was given thanks to the transcript preserved in Italy; the original was taken from Svač to this Catholic monastic order from which, it appears, the bishopric of this city obtained significant gifts and support.

In addition to these documents there are the testimonies about the bishops of Svač, Benedict and Vartolomey (the latter one is not mentioned in bishops lists and the word is about bishop - envoy to Antiochian Patriarchate in Svač), as well as Bar's archbishop Mihailo in period of whom in Bar's scriptoria the works were made for numerous martyrs across Europe, which were not found until now.

Zusammenfassung

Opera miscellanea

Dieser Band bringt drei im vierzehnten Jahrhundert in großen Skriptorien auf dem Gebiet von Bar und Svac entstandenen Schriften. Diese pflegten enge Beziehungen mit italienischen und südfranzösischen Skriptorien und erledigten Aufgaben nicht nur für das Archiepiskopat in Bar und Episkopat in Svac, sondern vor allem für die großen Aktionen Roms für die Verbreitung der lateinischen Literatur und des Christentums im Zeitraum, wo der Verfall von Byzanz schon angesetzt und die islamische Gefahr gedroht hatte, die Räume ehemaligen römischen Ostreiches völlig zu erobern.

Die erste Schrift wurde geschrieben von Guillaume Adam, dem Erzbischof von Bar, Titularerzbischof von Sultanien und Smirna, einem der größten Schriftsteller der Mitte des vierzehnten Jahrhunderts, als die kanonische christliche Literatur sich ihrem Untergang schon näherte. Seine in einer wahrscheinlich viel kürzerer Form als ein Sendschreiben gadachte und dem Kardinal Guillaume de Farga übergene Schrift "De modo extirpandi Sarracenorum de Terra Sancta" erlebte ihre engültige in diesem Band vorgestellte Bearbeitung 1328 im Sitz des Erzbistums von Bar. Das ist ein Traktat, wird jedoch in der späten Scholastik dem Essaygenre zugeschrieben, in dem auf eine gelehrt Weise das eigene Wissen und die Vertrautheit mit den Geheimnissen sowohl der Politik, als auch der Wissenschaft, Historiographie, Dichtung gezeigt wird. Virtuos geschrieben, zeigt dieses Werk, dass auf dem Sitz des Erzbischofs von Bar einer der gelehrtesten Menschen seiner Zeit saß - ein Weltreisender, Missionar auf den Gebieten Mittleren Ostens und Afrikas, ganz hingeben dem Gedanken an die Einleitung eines letzten großen Kreuzzuges, der den Islam bekämpfen und der lateinischen Welt ermöglichen würde, die Räume des ehemaligen Byzanz zu besetzen. Dieser Roman - Essay ist gleichzeitig ein Zeugniss des Augenzeugen von der Union, die byzantinischen Imperatoren mit muslimischen Kalifaten schlossen, von der Lage der häretischen Kirchen in der Obhut des Patriarchates Antiochiens und Alexandriens, von den großen lateinischen Herrscherhäusern, die mit dem Islam und Byzanz ungeachtet der Forderungen von Rom und seiner Erzpriester Abkommen schlossen.

Die zweite Schrift in diesem Band wurde während der Herrschaft des Erzbischofs von Bar, Johannes des Vierten, Titularerzbischofs von Cäsarea in Kapadokien geschieben und entstand entweder 1368 im Skriptorium des Erzbistums von Bar oder um 1380 (nicht 1388 - es ist ein Fehler der Abschreiber) von einem der Dominikaner aus seinem Geleit für die Bedürfnisse des Erzbistums von Bar. Es handelt sich um den heiligen Prosper und die ganze Schrift ist der Geschichte seines Kultes gewidmet, um zu zeigen, dass der Erzbischof von Bar seinen Grab geweiht hat und Votivtafeln entdeckt und sie gesegnet hat. Die Schrift zeugt von engen Beziehungen des Erzbistums von Bar mit großen italienischen Städten in der zweiten Hälfte des vierzehnten Jahrhunderts, vom besonderen Respekt, der dem Primas Serbiens während seines Aufenthaltes in italienischen Gegenden erwiesen wurde.

Die dritte Schrift entstand im Skriptorium in Svac, hochstwahrscheinlich bei der Kathedralkirche des heiligen Johannes des Evangelisten während des Bischofs Benedikt (1307-1317) für den Mönchsorden Valumbrosen, der zu jener Zeit einer der reichsten in Italien war und in Florenz und Faenz sehr respektiert wurde. "Das Leben der heiligen Humilitata" wird dank der in Italien erhaltenen Abschrift gegeben; das Original wurde aus Svac diesem katholischen Mönchsorden als Geschenk gebracht, von dem allem Anschein nach das Bistum dieser Stadt bedeutende Gaben und Unterstützung bekommen hatte.

Neben diesen Schriften werden angegeben auch Zeugnisse von Bischöfen von Svac, Benedikt und Bartolomeo (dieser letzte steht nicht auf den Bischofslisten; es handelt sich um den Bischof - Vertreter des antiochischen Patriarchates in Svac) sowie vom Erzbischof von Bar, Michael, während dessen Zeit in Skriptorien in Bar Werke für zahlreiche Märtyrerkulte europaweit, die bisher nicht gefunden wurden, geschaffen wurden.

Резюме

Oīera miscellanea

Этот том включает три акта появившихся в четырнадцатом столетии на территории Бара и Свача в больших скрипториях находящихся в тесной связи с итальянскими и южнофранцузскими, работая не только для нужд архиепископства б Баре и епископства в Сваче, но прежде всего для больших акций Рима, предпринятих на расширении латинской литературы и христианства в период когда Византийское царство распадалось, а опасность ислама угрожала полностью захватить территории бывшего Восточного римского царства.

Первый акт, написан архиепископом барским Гийом Адамом, титулярным архиепископом Султанства и Смирны, один из крупнейших писателей половины четырнадцатого века, когда каноническая христианская литература приходила в упадок. Его акт "De modo extirandi Sarracenorum de Terra Sancta" задуман вероятно, в наимного более коротком виде и как послание предано кардиналу Гийому от Фарга, получил конечную обработку и представлен в этом томе, в центре барского архиепископства в 1328. году. Этот трактат, но и в поздней схоластике с точки зрения жанра определяется как роман-эссе в котором начным способом демонстрируется собственное знание и осведомленность как в тайнах политики, так и науки, историографии, поэзии. Виртуозно написанное это произведение показывает что во главе Барского архиепископства находится один из образованейших людей своего времени. Путешественник, миссионер на Среднем Востоке и Африке, весь подчинен миссии о возобновлении посленебольшого крестового похода который бы остановил ислам и дал возможность латинцам занять территорию бывшей Византии. Этот роман-эссе в то же время является и свидетельством очевидца об унии осуществляющей византийскими императорами с мусульманскими калифами, о положении еретических церквей под защитой Антиохийского и Александрийского патриархата, о важных латинских правительственные домах, которые заключали договоры с исламом и Византией не принимая во внимание требования Рима и его первосвященника.

Второй акт в этом томе написан за время правления барского архиепископа Йована четвертого титулованного архиепископа Цезареи и Кападокии, который возник или в 1368. году в скриптории барского архиепископства или около 1380. года (а не в 1388. году, что является ошибкой писаря-перепишика) одним из доминиканцев из его свиты, а для нужд барского архиепископства. Речь идет с Святом Проспере и весь этот акт посвящен истории его культа чтобы указать что архиепископ барский освятил его могилу. Акт указывает на тесные связи барского архиепископства в второй половине четырнадцатого века с большими итальянскими городами и об исключительном приеме оказанном примасу Сербии во время его пребывания в Италии.

Третий список создан в скриптории в Сваче, вероятно при кафедральной церкви Святого Иована Евангелиста во время епископа Бенедикта (1307-1317. г.), а для монашеского ордена Валумброзе, который в то время был одним из богатейших в Италии и пользовался огромным уважением в Фиренции и в Фасенции. "Битие святой Хумилитате" приведено благодаря рукописи сохранившейся в Италии; оригинал из Свача, в качестве дара приподнесен этому католическому монашескому ордену от которого, судя по всему, епископство этого города получило богатые подарки и поддержку.

К этим актам приложены и свидетельства о епископах свачких - Бенедикте и Вартоломее (этот второй не упоминается в списках епископства и речь идет о епископе защитнике Антиохийского патриархата в Сваче), как и о барском архиепископе Михаиле, во время которого на Балканах в скрипториях созданы произведения многочисленных культов-мучеников по всей Европе и которые до настоящего времени не найдены.

SADRŽAJ

GRČKI, LATINSKI, ĆIRILICA: SKRIPTORIJI U ZETI

<i>Skriptoriji u Risnu</i>	8
<i>Skriptoriji Barske arhiepiskopije</i>	14
<i>Arhiepiskop Adam putnik i titular Sultanije i Smirne</i>	17

Gijom Adam - O načinu uništenja Saracena

<i>Gijom Adam - O načinu uništenja Saracena</i>	24
---	----

Anonim iz Bara - O svetom Prosperu

O svetom Prosperu - Episkopu regija - Lepide u Emiliji - <i>Istorijski komentar</i>	86
Istorijat prenosa - Od god. 1144-1380. - <i>Iz manastirske hronike koju je izdao Ugel</i>	100

Anonim iz Svača - O opatici svetoj Humilitati

<i>O opatici svetoj Humilitati - Iz firentinskog reda Valumbroze</i>	
- <i>Uvodni komentar</i> -	116
<i>Žitije - Autora monaha i prijatelja njenog reda iz notarskog prepisa godine 1332.</i>	
<i>Predgovor</i>	126
<i>Glava I</i>	
<i>Njena prva mladost, brak, monaški život, prelazak u red Valumbroze</i>	126
<i>Glava II</i>	
<i>Manastire nadomak Faence i Firence gradi i vodi kao opatica. Nakon smrti slavna po čudima ...</i> 134	
<i>Glava III</i>	
<i>Dodatak o čudima izvršenim za života kao i poslije smrti</i>	142

Svjedočenje - Mihailo, arhiepiskop barski i primas Srbije (1282-1301)

<i>O sv. Kolmanu mučeniku u Austriji</i>	152
1. <i>Popravljeni tekst Žitija sv. Kolmana</i>	152
2. <i>Depiš je (sakupio) mnoga odabrania (djela) o kultu sv. Kolmana</i>	152
3. <i>Kult sv. Kolmana o Štokeraviji</i>	154
4. <i>U Melku</i>	154
5. <i>U Vajkendorfu, Kadendorfu, Labu i Agštajnu</i>	156
6. <i>U Vindebonu i Harasu</i>	156
7. <i>U Eisgarnu, Aihabrunu, sv. Vitu na Au, u Štejeru</i>	158
8. <i>Blizu Manzea</i>	158
9. <i>U Salzburgu, Daugelu, Lebenau i Vagingu</i>	158
10. <i>U Hokenšvangu, Majnburgu, Viflingu, Donahauzenu i na drugim mjestima</i>	145
11. <i>Dvostruko bratstvo sv. Kolmana</i>	145

Rezimei

<i>Résumé - Opera miscellanea</i>	165
<i>Summary - Opera miscellanea</i>	166
<i>Zusammenfassung - Opera miscellanea</i>	167
<i>Rezume - Opera miscellanea</i>	168

SADRŽAJ	169
----------------------	-----

**Monumenta Montenegrina
knjiga VIII**

Razni spisi

Priredio i predgovor napisao
Vojislav D. Nikčević

Prevela
Ana Klikovac

Izdavač
Istorijski institut Crne Gore

Za izdavača:
Prof. dr Branislav Kovačević

Lektura i korektura:
Marijan Miljić

Tehnička i kompjuterska obrada
Stevan Ljumović, dipl. ing.

Tiraž:
500 primjeraka

Štampa:
Štamparija Obod dd Cetinje

ISBN 86-305-0329-7

CIP - Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Републике
Црне Горе "Ђурђе Црнојевић", Цетиње

091(497.16)"13"

MONUMENTA Montenegrina Knj. 8, t. 1, razni spisi / priredio i predgovor napisao Vojislav D. Nikčević ; prevela Ana Klikovac. ř Podgorica : Istorijski institut Crne Gore, 2001 (Cetinje: Obod). - 169str.; 29 cm - (Iz prošlosti Crne Gore. Posebna izdanja)

Na spor. nasl. str.: Monumenta Montenegrina Vol. 8, livr. 1, Opera miscellanea = Monumenta Montenegrina T. 8, kn. 1, Opera miscellanea, - Tiraž 500. - Bilješke uz tekst. - Rezime na više stranih jezika.

ISBN 86-305-0329-7

1. Никчевић Војислав Д.
  2. Кликовац, Ана
- П.к.: а) Рукописи - Црна Гора Ђ 14 в.

Национална библиотека Црне Горе

Б

III 34071/8/1 а

100200246

COBISS